

**NECİB MAHFUZ'UN ROMANLARINDA İNSAN EĞİTİMİ
DÜŞÜNCESİ**

İbrahim Fadhil Yehya Al-Badri

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ, 2019

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) yıl sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : İbrahim Fadhil Yehya
Soyadı : AL-BADRİ
Bölüm : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Necip Mahfuz'nun Romanlarında İnsan Eğitimi Düşüncesi

İngilizce Adı : Human Education Thought In The Novels Of Necip Mahfuz

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

İbrahim Fadhil Yehya AL-BADRİ

JÜRİ ONAY SAYFASI

İbrahim Fadhil Yehya Al- Badri tarafından hazırlanan “Necip Mahfuz’un Romanlarında İnsan Eğitimi Düşüncesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Prof. Dr. Halil ÇELTİK)

(Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi A.B.D. Gazi Üniv.)

Başkan: (Prof. Dr. Hamiye DURAN)

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi A.B.D. Gazi Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Veli Savaş YELOK)

(Güney-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları A.B.D. AHBV Üniv.)

Tez Savunma Tarihi: 25.07.2019

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışma sürem boyunca benden desteklerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Halil ÇELTİK'e teşekkür ediyor; yönlendirmeleri ve yardımları için şükranlarımı sunuyorum.

Tezimin belirlenış ve yazım aşamalarında fikirleriyle beni yönlendiren ve desteklerin hiçbir zaman eksik etmeyen tüm hocalarıma saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Son olarak hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme ve manevi desteğini hiç eksik etmeyen hayat arkadaşım, eşim Hinde'ye çok teşekkür ediyorum.

İbrahim Fadhil Yehya AL-BADRİ

NECİP MAHFUZ’UN ROMANLARINDA İNSAN EĞİTİMİ DÜŞÜNCEİ

(Yüksek Lisans Tezi)

İbrahim Fadhil Yehya Al-Badri

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ, 2019

ÖZ

Bu yüksek lisans tezinde/çalışmada, Necip Mahfuz’un romanları insan eğitimi ve bu kapsam içinde yer alan değer eğitimi açısından incelenmiştir. Örneklem olarak Necip Mahfuz’un, Türk çevirmen Işıl Alatlı tarafın Türkçeye çevrilen 9 adet romanı kullanılmıştır. Örneklem olarak kullanılan romalar sırasıyla şunlardır: Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı’dır. Bu eserler acımak, adil olmanın önemi, ahlak, aile birliğine verilen önem, alçakgönüllülük, Allah’a iman, barış, baskıcı ebeveyn tutumu, Batı’nın yaşayışı ve normları, bilim ve din, bozulmuş eğitim sistemi, cehalet, cinsiyet ayrımcılığı, çalışkan olmak, dürüstlük, eğitimin önemi, erdemli olmak, eşitlik, hoşgörü, ihanet, ikiyüzlülük, insan eğitimi, iyilik, kadercilik, kıskançlık, kibir, kültürel farklılık, menfaatçilik, misafirperverlik, nefret, nesil farkı, özgürlük, pişmanlık, rüşvet, sabır, saygı, sevgi, siyaset, sorumluluk, soyaçekim, sömürgecilik, şehvet, şükretmek, toplumsal kurallar, toplumsal statü, torpil yapmak, tutumlu olmak, vatanseverlik, vicdan, yardımseverlik değer/duygu/durumlarına yer verilmesi bakımından incelenmiş ve toplamda 967 adet bulgu tespit edilmiştir. Mahfuz’un incelenen romanları insan eğitimi açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bunun sonucunda Necip Mahfuz’un eserlerinin insan eğitimi ve bu kapsamda yer alan değerler eğitimi açısından önemli kaynaklar arasında yer alabileceği kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Necip Mahfuz'un Işıl Alatlđ Tarafından Çevrilen Romanları, İnsan Eğitimi Düşüncesi, Değer Eğitimi

Sayfa Adedi : xvi+226

Danışman : Prof. Dr. Halil ÇELTİK

HUMAN EDUCATION THOUGHT IN THE NOVELS OF NECIP

MAHFUZ

(M.S Thesis)

İbrahim Fadhil Yehya Al-Badri

GAZI UNIVERSTY

INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES

JUNE, 2019

ABSTRACT

In this master's thesis/study, the novels of Necip Mahfuz were studied in terms of human education and value education within this scope. As a sample, nine novels of Necip Mahfuz, translated into Turkish by the Turkish translator Işıl Alatlı, were used. Novels used as examples are as follows: The Quest, Mirrors, Beginning and Ending, Fall Yearning, Honorable Sir, Palace Trip, Mirage, Sugar Street, Palace of Desire. These works were examined in terms of giving place to the values/emotions/situations of pity, the importance of being fair, morality, the importance given to family unity, humility, Belief in God, peace, oppressive parental attitudes, life and norms of the West, science and religion, impaired education system, ignorance, gender discrimination, being hardworking, honesty, importance of education, being virtuous, equality, tolerance, betrayal, hypocrisy, human education, goodness, fatalism, jealousy, arrogance, cultural difference, exploitation, hospitality, hatred, generation difference, freedom, regret, bribery, patience, respect, love, politics, responsibility, genetics, colonialism, lust, 9 be thankful, social rules, social status, to show favor, to be sparing, patriotism, conscience, charity and 967 findings were determined. Mahfuz's studied novels have a rich content in terms of human education. As a result, it was concluded that Necip Mahfuz's works could be among the important sources in terms of human education and values education.

Science Code :

Key Words : The Novel of Necip Mahfuz Translated by Işıl Alatlı, Human Education Thought, Value Education

Page Number : xvi+226

Supervisor : Prof. Dr. Halil ÇELTİK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Varsayımlar	4
1.5. Sınırlılıklar.....	5
BÖLÜM II.....	6
YÖNTEM.....	6
2.1 Araştırmanın Modeli	6

2.2. Çalışma Grubu	7
2.3. Verilerin Toplanması.....	7
2.4. Veri Analizi.....	7
2.5. Necip Mahfuz'un Yaşadığı Dönemde Mısır	8
2.6. Necip Mahfuz'un Hayatı	9
2.7. Necip Mahfuz'un Edebi Kişiliği	10
2.8. Necip Mahfuz'un Eserleri:.....	13
2.8.1. Makaleleri	13
2.8.2. Hikâyeleri.....	17
2.8.3. Romanları	19
2.8.4. Röportajları (Kitap Formatında)	21
BÖLÜM III	22
BULGULAR	22
3.1.Necip Mahfuz'un Eserlerinde İnsan ve Değer Eğitimi ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	22
3.1.1. Acımak	22
3.1.2. Adil Olma	24
3.1.3. Ahlak	30
3.1.4. Aile Birliğine Önem Verme	34
3.1.5. Alçak Gönüllülük	43
3.1.6. Allah'a İman	45
3.1.7. Barış.....	50
3.1.8. Baskıcı Ebeveyn Tutumu.....	52
3.1.9. Batı'nın Yaşayışı ve Normları.....	54
3.1.10. Bilim ve Din	59
3.1.11. Bozulmuş Eğitim Sistemi.....	62
3.1.13. Cinsiyet Ayrımcılığı	68

3.1.14. Çalışkan Olmak.....	73
3.1.15.Dürüstlük	75
3.1.16. Eğitimin Önemi	82
3.1.17. Erdemli Olmak	88
3.1.18. Eşitlik.....	90
3.1.19. Hoşgörü	92
3.1.20. İhanet.....	98
3.1.21. İkiyüzlülük.....	99
3.1.22. İnsan Eğitimi	102
3.1.23. İyilik.....	112
3.1.24. Kadercilik	114
3.1.25. Kıskançlık	118
3.1.26. Kibir	120
3.1.27. Kültürel Farklılık.....	122
3.1.28. Menfaatçilik	124
3.1.29. Misafirperverlik	125
3.1.30. Nefret.....	127
3.1.31. Nesil Farkı.....	133
3.1.32. Özgürlük	135
3.1.33. Pişmanlık.....	139
3.1.34. Rüşvet.....	141
3.1.35. Sabır	142
3.1.36. Saygı	145
3.1.37. Sevgi.....	153
3.1.38. Siyaset.....	159
3.1.39. Sorumluluk	164

3.1.40. Soyaçekim	170
3.1.41. Sömürgecilik	172
3.1.42. Şehvet	177
3.1.43. Şükretmek.....	181
3.1.44. Toplumsal Kurallar	183
3.1.45. Toplumsal Statü	188
3.1.46. Torpil Yapmak	195
3.1.47. Tutumlu Olmak.....	198
3.1.48. Vatanseverlik	200
3.1.49. Vicdan	209
3.1.50. Yardımseverlik	210
BÖLÜM IV	217
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	217
4.1.Sonuç	217
4.2. Öneri.....	221
KAYNAKLAR.....	222

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.İnsan Eğitimi Teması Değer:Acımak.....	23
Tablo 2.İnsan Eğitimi Teması Değer:Adil Olma	29
Tablo 3.İnsan Eğitimi Teması Değer:Ahlak	34
Tablo 4.İnsan Eğitimi Teması Değer:Aile Birliğine Önem Verme	42
Tablo 5.İnsan Eğitimi Teması Değer: Alçak Gönüllülük.....	44
Tablo 6.İnsan Eğitimi Teması Değer: Allah’a İman	49
Tablo 7.İnsan Eğitimi Teması Değer:Barış	51
Tablo 8.İnsan Eğitimi Teması Değer:Baskıcı Ebeveyn Tutumu	53
Tablo 9.İnsan Eğitimi Teması Değer:Batı’nın Yaşayışı ve Normları.....	58
Tablo 10.İnsan Eğitimi Teması Değer:Bilim ve Din	61
Tablo 11.İnsan Eğitimi Teması Değer: Bozulmuş Eğitim Sistemi.....	63
Tablo 12.İnsan Eğitimi Teması Değer:Cehalet	67
Tablo 13.İnsan Eğitimi Teması Değer:Cinsiyet Ayrımcılığı.....	72
Tablo 14.İnsan Eğitimi Teması Değer:Çalışkan Olmak.....	75
Tablo 15.İnsan Eğitimi Teması Değer: Dürüstlük.....	81
Tablo 16.İnsan Eğitimi Teması Değer:Eğitimin Önemi	87
Tablo 17.İnsan Eğitimi Teması Değer:Erdemli Olmak	89
Tablo 18.İnsan Eğitimi Teması Değer: Eşitlik	92
Tablo 19.İnsan Eğitimi Teması Değer:Hoşgörü.....	97
Tablo 20.İnsan Eğitimi Teması Değer:İhanet	99

Tablo 21. <i>İnsan Eğitimi Teması Değerİkiyüzlülük</i>	101
Tablo 22. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer: İnsan Eğitimi</i>	111
Tablo 23. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:İyilik</i>	114
Tablo 24. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Kadercilik</i>	117
Tablo 25. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer: Kıskançlık</i>	120
Tablo 26. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Kibir</i>	121
Tablo 27. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Kültürel Farklılık</i>	123
Tablo 28. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Menfaatçilik</i>	124
Tablo 29. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Misafirperverlik</i>	127
Tablo 30. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Nefret</i>	132
Tablo 31. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Nesil Farkı</i>	134
Tablo 32. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Özgürlük</i>	138
Tablo 33. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Pişmanlık</i>	140
Tablo 34. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Rüşvet</i>	142
Tablo 35. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Sabır</i>	145
Tablo 36. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Saygı</i>	152
Tablo 37. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Sevgi</i>	158
Tablo 38. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Siyaset</i>	163
Tablo 39. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Sorumluluk</i>	169
Tablo 40. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Soyaçekim</i>	172
Tablo 41. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Sömürgecilik</i>	176
Tablo 42. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Şehvet</i>	180
Tablo 43. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Şükretmek</i>	183
Tablo 44. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Toplumsal Kurallar</i>	187
Tablo 45. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Toplumsal Statü</i>	194
Tablo 46. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Torpil Yapmak</i>	197

Tablo 47. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Tutumlu Olmak</i>	200
Tablo 48. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Vatanseverlik</i>	208
Tablo 49. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Vicdan</i>	210
Tablo 50. <i>İnsan Eğitimi Teması Değer:Yardımseverlik</i>	213
Tablo 51. <i>Değerler ve Kavramların Eser İçindeki Dağılımı</i>	214
Tablo 52. <i>Eserlerdeki Değer İfadelerinin Dağılımı</i>	219

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:	Adı geçen eser
Bkz.	:	Bakınız
s.	:	Sayfa
TDK	:	Türk Dil Kurumu
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
vs.	:	ve sair
yy.	:	Yüzyıl

BÖLÜM I

GİRİŞ

Toplumların yaşayabilmesi ve devamlılığını sağlayabilmesi için insan eğitime ve bu kapsamda değer eğitime önem vermesi gerekmektedir. İnsan eğitiminde yer alan birçok konuyla ilgili olarak ailelerin çocuklarını daha küçük yaşlardan itibaren eğitmeleri gerekmektedir. Ayrıca ailede başlayan insan ve değer eğitimi devletin yapacağı çalışmalarla birlikte okul hayatı başta olmak üzere tüm sosyal alanlarda devam etmelidir. Sadece ailesinden ve çevresinden öğrenen kişilerin öğrendikleri her zaman doğru olmayabilir, bu yüzden belirli bir sistem çerçevesinde kişilerin kazanması gereken insan ve değer eğitime ilişkin kazanımların devlet tarafından kazandırılması esastır. Aksi takdirde toplumunu bilmeyen, çevresini iyi tanımayan, ahlaki yönü zayıf, milli ve manevi değerleri zayıf nesiller yetiştirmek kaçınılmazdır.

Devletin insan ve değer eğitimiyle ilgili olarak tedbirler alması ve gençleri bu değerleri yüksek bireyler olarak yetiştirmesi gerekir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın üzerine bu konuda çok görev düşmektedir. Bu bahsedilenler sadece Türkiye Cumhuriyeti için geçerli değildir. Tüm dünya ülkeleri bireylerini yetiştirirken bunu esas almalıdır. İnceleme yaptığımız Mısır halkı için de bu söylenenler aynen geçerlidir. Planlı, programlı olarak bireylere okullarda insan ve değer eğitimi dersleri verilmeli ve bu konudaki gelişimleri desteklenmelidir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, problem durumu, çalışmanın önemi ve çalışmanın amacı, araştırma soruları, sınırlılıkları ve varsayımları verilmiştir.

İkinci bölümünde araştırmanın belirlenen yöntemine göre kullanılacak evren-örneklem/çalışma grubu, veri toplama yöntemi ve verilerin analiz edilmesi başlıklarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ayrıca Necip Mahfuz'un yaşadığı dönemde Mısır, Mahfuz'un hayatı ve edebi kişiliği ve eserleri başlıklarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümünde araştırmaya ait bulgu ve yorumlara yer verilirken ayrıca bu bölümde sonuç ve tartışma bölümü de yer almaktadır.

Araştırma kapsamında Necip Mahfuz'un romanlarında insan eğitimi ve bu kapsamda değer eğitimi ile ilgili olarak eğitim-öğretimde okuma kitabı olarak yararlanılıp yararlanılmayacağını ortaya koymak amacıyla bir içerik analizi yapılmıştır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Dünya edebiyatında saygın bir yere sahip olan Necip Mahfuz'un eserlerini insan ve değer eğitimi açısından incelemektir. Çalışmada Mahfuz'un insanları nasıl eğittiği ve bunları nasıl gerekçelendirdiğine ilişkin bilgiler incelenmiştir. Mahfuz'un insanları nasıl eğitmek istediği ve bunları hangi yolla yaptığını merak edenler için bu çalışma, belli noktalarda cevap olabilmek için hazırlanmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde insan eğitimi düşüncesi ve bu kapsamda değer eğitiminin ne ölçüde yer aldığı araştırılıp incelenecektir. Böylece değerler eğitimi ve Necip Mahfuz ile ilgili çalışmalara katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yüzyıllardır yaşayan milletlerin hepsinin geçmişten günümüze kadar değer ve insan eğitimine yöneldiği bilinmektedir. Değerlerin çoğu evrensel nitelik gösterdiği gibi (saygı, sevgi, hoşgörü vb.) bazıları ise daha yerel nitelikler de (misafirperverlik gibi) gösterebilmektedir. İnsanı eğitemeyen toplumların maalesef ilerlemeleri, gelişmeleri ve hatta hayatta kalabilmeleri mümkün değildir. Değerler ve değer eğitimi dünyanın birçok ülkesinde eğitimin bir parçasıdır ve genelde aynı mantıkla bireylere verilmeye çalışılır.

Dünya toplumlarına baktığımızda bazılarının çok gelişmiş ve ileri bir demokrasiye sahip olduklarını, bazılarının ise çok ilkel bir şekilde demokrasiden uzak yaşadıklarını, bir kısmının da ülkelerinde demokrasiyi yeşertmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Gelişmiş ve ileri demokrasiye erişmiş toplumlar, bunu eğitim yoluyla gerçekleştirmişlerdir.

Bu doğrultuda toplumsal değişimi gerçekleştirmeye yönelik modern eğitim anlayışı ve ölçütleri geliştirilmeye çalışılır. Bireyi eğitmek devletin asli görevleri arasında görülmektedir. Çağdaş eğitimin temelleri, özgür düşünceli ve hoşgörülü, araştırmacı, bilim ve demokrasiye inanmış nesiller yetiştirme temeline dayanmaktadır. İnsan, akıllı, düşünme

yeti, üretme kabiliyeti olan bir varlıktır, bunlar onu diğer canlılardan ayıran özelliklerdir. Dolayısıyla eğitim sisteminin insanın bu özellikleri dikkate alınarak düzenlenmesi, bireyin ve toplumun gelişmesi açısından oldukça önemli görülmektedir.

Değerler eğitiminin geliştirilmesi için birçok unsur bulunmaktadır. Edebiyat bu alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda edebiyatçılara ve yazarlara da büyük görev düşmektedir. Nobel ödüllü Mısırlı edebiyatçı Necip Mahfuz, roman ve hikâyeleriyle tüm dünyada meşhur olmuş bir yazardır. Yazdığı hikâyelerde yetiştiği Mısır halkını, değişik sosyal çevrelere ait toplum fertlerinin hayatlarını işlemektedir. Eserleri değişik dillere tercüme edilmiş olan Mahfuz dünyada hatırı sayılır bir okuyucu kitlesine sahiptir. Çeviri eserleri Mısır halkını tanıtmaya imkânı sunduğu gibi Mısır'daki okuyucu kitlesine de değerler eğitimi açısından önemli bir eserdir.

Bu çalışma ile Necip Mahfuz'un romanlarında insan eğitimi nasıl işlediği ve okuyucuya nasıl aktardığı analiz edilecektir.

Bireylere değer aşılamanın önemli bir yöntemi eğitim-öğretimdir. Gerek ders kitaplarıyla gerekse derslerde işlenen diğer kitaplarda bulunan değer eğitimi unsurları bu açıdan önem arz etmektedir. Okullarda değer eğitimi ders kitapları, roman, hikaye, masal vb kitaplar, uygulamalı örnekler ve örnek davranışlarla gerçekleştirilmektedir. Necip Mahfuz gibi bu minvalde eser üreten yazarların eserlerinden yararlanmak faydalı olabilir. Her millet kendine has değer unsurlarını belirlemeli ve sistemli olarak vatandaşlarına bu eğitimi sunmalıdır.

Bu kapsamda çalışma dünyaca ünlü edebiyatçı Necip Mahfuz'un seçilmiş bazı eserlerinde insan eğitimi açısından bir tarama yapılmış ve içerikte bulunan unsurların vermek istediği mesajlar analiz edilmiştir. Necip Mahfuz ve eserleri hakkında dünyada olduğu gibi Türk bilim insanlarınca çalışmalar yapılmıştır. Genelde romanlarının/eserlerinin incelenmesi şeklinde olmuştur. Bunlara örnek verecek olursak Yıldız (1992) tarafından Necip Mahfuz (Hayatı, Eserleri ve Kısa Hikâyeleri) adıyla; Köşeli (2005) tarafından Necip Mahfuz'un Hayatı, Eserleri ve eş-Şehhâz "Dilenci" Adlı Romanı; Ersöz (2014) tarafından Necip Mahfuz'un Midak Sokağı Adlı Romanının Tahlili vb. örnekler verilebilir ve bu örnekler çoğaltılabilir. Adlarından da anlaşılacağı üzere genelde yapılan çalışmalar tek bir eserin incelenmesi ya da tahlil edilmesi şeklinde olmuştur. Alan yazındaki bu eserler dikkate alındığında çalışmamızda 9 ayrı romanın incelenmiş olması oldukça önemlidir. Ayrıca insan ve değer eğitimiyle ilgili bulunan tüm bulguların bu alanda çalışan tüm

araştırmacılara yol gösterici olacağı ve alanyazında bu açıdan bir boşluğun dolacağı ifade edilebilir.

Bu çalışma insan ve değer eğitiminde Mısır milleti ile Türk milleti arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak açısından da önemlidir. Çalışmada evrensel olarak kabul edilen birçok değer hem Türkiye’de hem de Mısır’da nasıl algılandığını anlamamız açısından oldukça önemli bulgular yer almaktadır.

Arap edebiyat dünyasının tek Nobel Edebiyat Ödülü sahibi olan Mahfuz’un toplumun her kesiminden yer verdiği, kahramanlarıyla anlatmaya çalıştığı değerler o günden bugüne hiç eksilmemiş aksine bu değerlerin önemi artarak devam etmiştir. Çalışma incelendiğinde görülecektir ki Mısırlıların insan ve değer eğitimine bakışı Türklerden pek de farklı değildir. Mahfuz’un romanları/eserleri değer eğitimi açısından incelenmeye ve okunmaya değer eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma Mısır ve Mısır halkının geçmişine, hayatı algılayışlarına, evrensel değerleri nasıl anladıklarına ilişkin bilgiler vermekle birlikte Mısır tarihine bir ışık tutmaktadır.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışma ile;

- İnsan ve değer eğitimi konusunda bireylerin eğitilmesi için devletlerin üstlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği,
- Değerlerin evrensel bir nitelik taşıdığı Mısırlı da olsa Iraklı da olsa Türk de olsa birçok değer aynı anlamda algılanması gerektiği,
- Adı geçen birçok değer Müslüman toplumlarda aynı algılandığı ve çoğunun kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’de emredilen durumlar olduğu,
- Aynı coğrafyayı paylaşan ülkelerin aynı dünya görüşünde oldukları, bu yüzden Necip Mahfuz’un eserlerinin değer eğitimi konusunda inceleme yapacak kişilere önemli birer kaynak olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma,

- Necip Mahfuz'un Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevrilmiş olan *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* romanlarında insan ve değer eğitimi konularıyla sınırlıdır.
- Necip Mahfuz'un eserlerinde; acımak, adil olma, ahlak, aile birliğine verilen önem, alçakgönüllülük, Allah'a iman, barış, baskıcı ebeveyn tutumu, Batı'nın yaşayışı ve normları, bilim ve din, bozulmuş eğitim sistemi, cehalet, cinsiyet ayrımcılığı, çalışkan olmak, dürüstlük, eğitimin önemi, erdemli olmak, eşitlik, hoşgörü, ihanet, ikiyüzlülük, insan eğitimi, iyilik, kadercilik, kıskançlık, kibir, kültürel farklılık, menfaatçilik, misafirperverlik, nefret, nesil farkı, özgürlük, pişmanlık, rüşvet, sabır, saygı, sevgi, siyaset, sorumluluk, soyaçekim, sömürgecilik, şehvet, şükretmek, toplumsal kurallar, toplumsal statü, torpil yapmak, tutumlu olmak, vatanseverlik, vicdan, yardımseverlik başlıklarının incelemesi ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve veri analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada araştırmalar tarama modeline göre yapılmıştır. Necip Mahfuz'un eserlerinde acımak, adil olma, ahlak, aile birliğine verilen önem, alçakgönüllülük, Allah'a iman, barış, baskıcı ebeveyn tutumu, Batı'nın yaşayışı ve normları, bilim ve din, bozulmuş eğitim sistemi, cehalet, cinsiyet ayrımcılığı, çalışkan olmak, dürüstlük, eğitimin önemi, erdemli olmak, eşitlik, hoşgörü, ihanet, ikiyüzlülük, insan eğitimi, iyilik, kadercilik, kıskançlık, kibir, kültürel farklılık, menfaatçilik, misafirperverlik, nefret, nesil farkı, özgürlük, pişmanlık, rüşvet, sabır, saygı, sevgi, siyaset, sorumluluk, soyaçekim, sömürgecilik, şehvet, şükretmek, toplumsal kurallar, toplumsal statü, torpil yapmak, tutumlu olmak, vatanseverlik, vicdan, yardımseverlik gibi insan eğitimi konuları ve değerler, romanları okumak suretiyle taranarak incelenmiştir.

Necip Mahfuz'un eserleri insan eğitimi ve değer eğitimi bakımından incelenirken bu eserlerde doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan bulgular belirlenmiştir ve daha sonra bu bulgular çalışmanın ilgili başlıkları altında verilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın evrenini Necip Mahfuz'un yazmış olduğu romanlar oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise Necip Mahfuz'un *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* adlı romanları oluşturmaktadır. Bu romanlar; konuları yönüyle aile bireylerinin anlatılması, siyasi ve sosyal konulara değinmesi sebebiyle insan ve değer eğitimi daha fazla sayıda bulgu bulunma ihtimali düşünülerek alınan bu 9 eserin Mahfuz'un tüm romanlarına ışıktutacağı düşüncesiyle, Işıl Alatlardan tarafından yani tek bir çevirmen tarafından çevrilmiş olması sebebiyle örneklem olarak alınmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Veriler, Işıl Alatlardan tarafından Türkçeye çevirisi yapılan Necip Mahfuz'un *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* romanlarında acıma, adil olma, ahlak, aile birliğine verilen önem, alçakgönüllülük, Allah'a iman, barış, baskıcı ebeveyn tutumu, Batı'nın yaşayışı ve normları, bilim ve din, bozulmuş eğitim sistemi, cehalet, cinsiyet ayrımcılığı, çalışkan olmak, dürüstlük, eğitimin önemi, erdemli olmak, eşitlik, hoşgörü, ihanet, ikiyüzlülük, insan eğitimi, iyilik, kadercilik, kıskançlık, kibir, kültürel farklılık, menfaatçilik, misafirperverlik, nefret, nesil farkı, özgürlük, pişmanlık, rüşvet, sabır, saygı, sevgi, siyaset, sorumluluk, soyaçekim, sömürgecilik, şehvet, şükretmek, toplumsal kurallar, toplumsal statü, torpil yapmak, tutumlu olmak, vatanseverlik, vicdan, yardımseverlik gibi insan ve değer eğitimi konularına doğrudan ya da dolaylı olarak yer verilen bölümler tespit edilerek elde edilmiştir.

2.4. Veri Analizi

Veriler konularına göre sınıflandırılarak farklı konulardaki aynı bulgular alt alta yazılmıştır. Romandan alınan bölümler çalışmada yer alırken üstlerinde neden insan ve değer eğitimi kapsamında değerlendirildiği yorumlanmış olup, ayrıca sayısal olarak kaç adet olduğu tablolar halinde sunulmuştur.

2.5. Necip Mahfuz'un Yaşadığı Dönemde Mısır

Necip Mahfuz 1911 yılında Kahire'de doğmuş 2006 yılında ise vefat etmiştir. Kendi yaşadığı, eserlerini verdiği dönem 20. yüzyıla denk gelmektedir. Bu yüzyılda Mısır oldukça sıkıntılı bir dönem yaşamıştır. Sömürgeciliğin, emperyalizmin yoğun olarak mücadele alanı bulduğu Mısır topraklarında 19. yüzyılın sonlarına doğru milliyetçilik akımı ile yeniden kargaşanın hâkim olduğu bir dönem yaşanmıştır. O yıllarda İngilizler Mısır'ı hem sömürüyor hem de himayesinde bulunduruyordu. Mısırlılar (toplumun aydınları), yazılı basın organlarıyla Mısır'ın bağımsızlığını ve milliyetçi duyguları savunuyorlardı. Böylece halk da İngilizlerden nefret etmeye başlayarak bağımsızlık duygusu ile hareket etmeye başlamıştır.

Halkın bağımsızlık aşkı ve ulusal mücadele isteği; Mısır'ın önderlerinin başka yerlere sürülmesi 1919 Devrimi diye adlandırılan İngiliz karşıtı eylemlerin başlamasına yol açmıştır. Said Zaglul'un serbest kalarak ülkesine geri dönmesinin ardından Vaft Örgütü artık bir siyasi parti halini alır. Said Zaglul'un ülkeye dönüşü halk tarafından büyük coşkuyla karşılanır. (Mahfuz bunu romanlarında anlatmıştır.) Said Zaglul'un partisi Vaft'ın ülke yönetimini eline almasıyla modern kurumlar kurulmaya başlanıp bağımsız Mısır düşüncesi oldukça ön plana çıkmıştır.

O dönemlerde Mısır'da Komünizm, Sosyalizm ve Müslüman Kardeşler hareketleri kendine yandaş bularak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Öyle ki Mahfuz'un Şeker Sokağı romanında bahsettiği üzere aynı aileden bir kardeşin Komünist; diğer kardeşin Müslüman Kardeşler'e bağlı olduğu görülebilmektedir.

1930'lu yıllarda İngilizlerle yapılan antlaşmalar sonucunda Mısır bağımsızlığına kavuşmuştur. 1950 yıllarına gelindiğinde artık Mısır'da yoksulluk ve sosyal adaletsizlik görülmektedir. Buna karşı bilinçlenen toplum (işçi, memur, öğrenci vb.) gösterilerle, yürüyüşlerle hakkını arama arayışı içerisinde protesto gösterileri ile kendini ifade etmiştir.

Ekonomik sıkıntılar nedeniyle başlayan ayaklanmalar sonucunda 23 Temmuz 1952 yılında Mısır'da bir askeri devrim gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde sanat, edebiyat, siyaset ve sosyal yaşam Batı kültürünün etkisine girmeye başlamıştır. Batı ülkelerinde eğitim gören gençler ve Batı tarzında Mısır'da açılan okullarla birlikte Batı kültürü iyice yaygınlaşmaya başlamıştır.

Mısır'ın bu dönemlerdeki kültürel gelişimi aynı dönemde Türkiye'deki değişim ve dönüşümlere benzemektedir. Osmanlının son dönemindeki Fransa'ya giden Türk

aydınlarının ülkeye dönüşlerinde olduğu gibi Mısırda Fransızlardan etkilenmiştir. Edebiyat ve sanat alanında Fransızların etkisinde kalan Mısır çeviri hareketleri ile birlikte iyice Batı edebiyatı etkisinde kalmıştır. Bu yıllarda Avrupa’da Darwin’in Evrim Teorisi; Freud’un psikanaliz söylemi; Bergson ve Durkheim’in görüşleri; Karl Marks’ın siyasi görüşleri vb. konuşulmaktadır. Mahfuz’un eserlerinde de görüleceği üzere roman kahramanları da bu bahsedilen konular üzerine konuşurlar ve düşünürler.

Kısacası Necip Mahfuz’un romanları/eserleri 20. yüzyıl Mısır panoraması çizmektedir. Öyle ki yaşadığı tolumdaki gelişmelere kayıtsız kalmayan Mahfuz; ülke tarihini etkileyen, derin izler bırakan tüm olaylara romanlarında yer vermiştir.

2.6. Necip Mahfuz’un Hayatı

Arap edebiyatının önde gelen ismi, *Nobel Edebiyat Ödülü* sahibi Necip Mahfuz 1911 yılında Kahire’de doğmuştur. Orta halli bir ailenin, devlet memuru bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir.

Yaşadığı dönem boyunca eserlerinde Mısır’ın tarihi, sosyal ve kültürel yapısıyla aile hayatı ile ilgili konularda yazdıklarıyla dikkat çekmiştir.

20. yüzyılın başlarında İngilizlerin Mısır’a yaptığı sömürge hareketlerinin tanığı olarak yetişen aydın dönemin etkileri ve izlerini tüm eserlerinde işlemiştir. Eserlerin hemen hepsinde İngiliz sömürsünden nefretle bahsedilmektedir.

Necip Mahfuz, kamu ve özel sektör kurumlarında çalışarak hayatını devam ettirmiştir. Mısır’da Sinemayı Destekleme Kurumu’nda müdür olarak çalışmış ayrıca Kültür Bakanlığı’nda müsteşar olarak görev yapmıştır.

Mısır’ın çalkantılı siyasi hayatını eserlerinde konu edinen aydın eserlerinde çoğu zaman hangi siyasi görüşe yakın durduğunu açıkça belirtmekten de çekinmemiştir.

Hayatı boyunca Batı’yla yakınlaşmanın bir sakıncası olmadığını ancak kültürel yozlaşmaya mahal verilmeden; bilim ve teknoloji konularında Batı’dan etkilenilmesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat’ın İsrail ile yaptığı Barış Antlaşması’na destek verdiği için kitapları birçok Arap ülkesinde yasaklanmıştır.

1988 yılında *Nobel Edebiyat Ödülü*nü almıştır. Bunun sonrasında o dönem hakkında ölüm fermanı çıkarılan Necip Mahfuz 1994 yılında evinin önünde bıçaklı saldırıya uğramıştır. Bu saldırının ardında uzun süre eser yazmakta zorluk çeken Mahfuz, ilerleyen yaşlarına kadar eser vermekten vazgeçmemiş ve dünya edebiyatına eşsiz eserler bırakmayı başarmıştır.

Arap edebiyatının ilk ve tek *Nobel Edebiyat Ödülü* sahibi Necip Mahfuz, Mısır'ın Balzac'ı olarak dünyaca tanınmıştır.

Necip Mahfuz 2006 yılında düşerek kafasından yaralanmıştır ve 30 Ağustos 2006 günü *Nobel Edebiyat Ödülü*nü almak için bile ayrılmadığı Kahire'de 95 yaşında vefat etmiştir.

Necip Mahfuz'un hayatı ile ilgili araştırmacıların görüşlerinden bazıları şu şekildedir; *"Kimileri bu ödülü Batı'nın Arap edebiyatına hayranlığının ifadesi olarak yorumlarken, kimileri Mısır-İsrail savaşı esnasında barıştan yana demeçlerinden dolayı politik bir nedenle ödülün kendisine verildiğini söyleyerek, Mahfuz'un kazandığı ödül hakkında farklı düşünceler ortaya koymuşlardır."* (Yakupoglu, 2013, s. 86).

1994 yılında Nil Nehri'nin kenarında yürürken bir genç tarafından bıçaklanarak saldırıya uğrayan yazar, boyun bölgesinden ağır bir şekilde yaralanarak bir dizi ameliyat geçirmiştir. Sağ tarafı felç olan Mahfuz'un sağ eli de kalem tutamaz hale gelmiştir. Bu saldırıdan 12 yıl sonra yine bir yürüyüş esnasında düşmesi sonucunda başından yaralanan Mahfuz, hastanedeki tedavisi sürerken 30 Temmuz 2006 tarihinde vefat eder. (İrven, 2015, s. 15). *"Kahire'nin el-Raşdân Camisi'nde düzenlenen törende Necip Mahfuz'un cenaze namazını Ezher Şeyhi Muhammed Seyyid Tantâvî kıldırmıştır."*(Kayhan, 2015, s. 86).

Mısırlı romancı ve yazar Necip Mahfuz, Arap romancılarının en ünlülerinden kabul edilir. Yazı ve kelimeler dünyasındaki yolculuğu yaklaşık yetmiş yıl sürmüş, elliden fazla roman ve kısa hikâye koleksiyonu ve birkaç tiyatro yazmıştır. 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmasında, bu eserleri pay sahibidir. Arap edebiyatçılarının konumunu, dünya edebiyatı sahnesine taşımış ve Arap romancılarının eserlerinin önündeki kapalı kapıları, dünyanın yaşayan dillerine açmıştır (Kayhan, 2015, s. 14).

2.7. Necip Mahfuz'un Edebi Kişiliği

Ortadoğu'nun en çok okunan yazarı olan Necip Mahfuz'un kuşkusuz ki en önemli özelliği eserlerinde halkın kolayca anlayabileceği bir dil ve anlatım kullanmasıdır. Eserlerinin en

belirgin özelliği tarihsel gerçeklere yer vermesidir. Ayrıca yaşadığı bölgeyi öyle tasvir eder ki hiç gitmemiş insanlar bile onun anlattığı yerleri görmüş kadar olurlar. Bu yönüyle tasvir yeteneği oldukça gelişmiş bir yazar olarak bilinmektedir.

Mısır'ın kültürel yapısını, aile yapısını öyle güzel anlatmıştır ki hayalindeki Mısır toplumunu bu yolla anlatmaya çalışmıştır. Mahfuz'un eserleri süslü ve sanatlı anlatımlardan uzak sade ve yalındır. Mahfuz'un eserlerindeki karakterler çarpıcıdır ve her eserde seçilmiş bir karakter romana damgasını vurur. Mahfuz realist bir yazardır. Her şeyi her konuyu gerçekçi bir şekilde ele alır. Ancak gerçekçi oluşu onun hayal kurmasına engel değildir.

Eserlerinin çoğunda Kahire'nin mahallelerinde yaşanan olayları, Batı-Doğu arasındaki kültürel, sosyal ve ekonomik ikilemi anlatmaya çalışmıştır. Bir ailenin 3 kuşağının anlatıldığı *Kahire Üçlemesi*, Mahfuz'un en önemli eseri olmakla birlikte, bu eserle birlikte Arap dünyasının en tanınan yazarı olmaya başlamıştır. 20. yüzyılın ortalarında yazdığı eserlerinde dini inançları sorgulamaya başlamış, daha ilerleyen yıllarda ise eserleri daha felsefi bir boyut kazanmıştır.

“Mahfuz'un kitaplarla ve edebiyatla tanışması ilkokulda öğrenci olduğu yıllara dayanır. İlk okuduğu polisiye türündeki “İbn Conson” adlı romandır. Henüz ilkokul üçüncü sınıfta okumakta olan Mahfuz, bu serinin diğer kitaplarını da araştırarak bulur ve okur. Ayrıca Hafız Necip'in çevirdiği Sinclair ve Milton Topp'un hikâyelerini de okumuştur.” (Seferoğlu, 2015, s. 14). “Aynı zamanda el-Ehram gazetesinde seri halinde yayınlanan daha sonraları kitap olarak basılan Paul Quin, Charles Jervis gibi yazarların tarihi romanlarından istifade ederek hem okumuş hem de bunları yazmıştır.” (İrven, 2015, s. 15).

Necip Mahfuz, dünya çapında ünlü edebiyatçılardan Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, İbsen, Flaubert, Sartre, Camus, Mauriac gibi yazarların eserlerini okumuş ve etkilenmiştir. Arap dünyasında ise onun etkisinde kaldığı, düşünce yapısının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynadığı bilinen en önemli yazarlar Abbas Mahmud el-Akkad ve Taha Huseyn'dir. Bizzat kendisi yazarlığı Abbas Mahmud el-Akkad'dan, akılcılığı ve Batı'yla verimli iletişim kurmayı ise Taha Huseyn'den öğrendiğini söylemektedir (Yıldız, 2009, s. 18).

Daima halkı öne çıkarması ve sosyalist görüşleri ile tanınan Kıptî yazar Selâme Mûsâ da, onun etkisinde kaldığı bir başka isimdir. Mahfuz'un roman yazarlığına eski Mısır tarihini konu edinen romanlarıyla başlaması tamamıyla Selame Musa'nın etkisiyledir. Bu romanları Abesu'l-Akdâr (1943), Radûbis (1943) ve Kifâh Tîbe (1944)'dir. Daha sonra toplumcu gerçekçi roman yazmaya yönelmiştir. Bu romanların en ünlüleri Mısır toplumunun bir yansıması olan Kahire'nin el-Huseyn semtindeki bir sokakta yaşanan

olayları konu edinen Zukâku'l-Midakk (1947) romanı ve orta hâlli bir Mısır ailesinin üç kuşağının yaşantısını anlatan Bey-ne'l-Kasrayn (1956), Kasru'sh-Şevk (1957) ve es-Sukkeriyye (1957) romanlarından oluşan üçlemesidir (Yıldız, 2002, s. 24).

Yazdığı eserlerden görüldüğü üzere, Mahfuz'un edebi girişimleri kısa hikâye yazmayla başlar. Daha sonra bu türün sanat alanını daralttığını görür ve romana yönelir. Yazdığı tüm eserlerinde konu itibarıyla aynı şeyleri tekrar etmemiş, sosyal ve siyasal gelişmelere paralel olarak sürekli kendini yenilemiştir. (İrven, 2015, s. 15).

“Çok küçük yaşta okuma merakı, daha sonraları el-Menfaluti ve el-Akkad gibi yazmayı kutsal bir iş olarak gören yazarlardan etkilenişi, ilk ve orta öğrenimindeki Arap Dili öğretmenlerinin edebiyat otoritelerine duydukları saygı Mahfuz'u yazmaya iten faktörler olarak gösterilebilir.” (Ürün, 1994, s. 139).

“Özetle Mahfuz'un eserlerini kaleme alırken haleti ruhiyesini ve içinde bulunduğu ortamı şöyle dile getirmiştir.” (Ürün, 1994, s. 139).

Genelde yanımda bir fincan kahve, bir sigara ve ev elbisemi giymiş bir halde yazıyordum. Şekerim içki içmemi engelliyordu. Görev ve yazıyla bölünen bir sınırlı zamanda yazabiliyordum. Yazıyla başlar okumayla bitirirdim. Yazıdan sonra uyumak istesem de uyuyamazdım. Şuur altıma hitap etmesi için müzik çalan radyomun sesini çok düşük tutardım. Bu ses durduğunda sıkılırdım. Umm Gülsüm'ün plaklarını dinleyerek evde dolaşmam bana zihinsel bir rahatlık veriyordu. Yazım kötü olduğundan ve okunaklı olmasını istediğimden tükenmez kalemle yazmaktaydım. Planladığım şekilde işimi bitirinceye kadar coşkulu bir halde olurum. Daha sonra tashihine başlardım. Roman iki ay, tashih altı ay sürüyordu. Tashih biriminde tekrar okuyarak yeniden okunaklı bir şekilde yazardım.

Eserlerini sade ve halkın anlayacağı bir dille kaleme alan Mahfuz, toplumsal sorunlar, önemli siyasi gelişmeler, gelir dağılımı adaletsizliği; aile birliğinin önemi vb. konularda eserler vermiştir. Küçük ailelerin yaşamlarını eşsiz benzetmelerle ve akıcı üslubuyla anlatmıştır.

Arap edebiyatında Nobel Edebiyat Ödülü almış tek yazar olarak Dünya edebiyatındaki yerini almıştır. Eserlerinde Mısır'ı ve kentlerini özellikle de Kahire'yi o kadar güzel anlatmıştır ki Mısır'ı hiç görmeyen birinin bile Mısır'la ilgili yorum yapabilmesini sağlar. Kahire'yi o kadar çok sever ki 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazandığında ödülünü almak için bile olsa Kahire'den ayrılmaz.

Mahfuz'un varlığı Arapların kendine olan özgüvenini sağlaması açısından oldukça önemlidir. Mahfuz edebiyatta, sanatta ve daha birçok alanda modernizmi savunarak bilindik Arap kültürünün dışına çıkmayı başarmıştır.

Necip Mahfuz'un edebi kişiliğiyle ilgili olarak, Nobel Edebiyat Ödülünü aldığında El Ahram gazetesinin attığı şu başlık oldukça önemlidir: “Nobel, Necip Mahfuz'u Kazandı!”

2.8. Necip Mahfuz'un Eserleri:

2.8.1. Makaleleri

“Necip Mahfuz'un Nobel ödülü öncesi 1945 yılına kadarki dönemde yazdığı makaleleri kronolojik olarak aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.” (Kozakoğlu, 2010, s. 22-24).

1. İhtisâr Mu'tekedât ve Tevellud Mu'tekedât (İnançların Özeti ve Doğuşu), el-Mecelletu'l-Cedide, Ekim 1930.
2. 'An Mevdû'ı'l-Mer'eti ve'l-Vazâ'ifu'l-'Amme (Kadının Statüsü ve Sosyal Görevleri Hakkında), es-Siyâsetu'l-Usbû'iyye, 11 Ekim 1930.
3. Tatavvuru'l-Felsefe ilâmâ Kable 'Ahd Sokrat (Sokrat Dönemi Öncesine Kadar Felsefenin Gelişimi), el-Ma'rife, Ağustos 1931.
4. Felsefetu Sokrat (Sokrat Felsefesi), el-Ma'rife, Ekim 1931.
5. Eflatun ve Felsefetuhu (Eflatun ve Felsefesi), el-Ma'rife, Kasım 1931.
6. Anton Checkov fi'l-Edebi'r-Rûsî (Rus Edebiyatında Anton Checkov), es-Siyâsetu'l-Usbû'iyye, 8 Mayıs 1933.
7. eş-Şahsu'l-ictimâ'î (Sosyal İnsan), es-Siyâsetu'l-Usbû'iyye, 28 Mayıs 1933.
8. el-Hâl Vanya 'an Checkov (Checkov'un Vanya Dayısı), el-Ma'rife, Haziran 1933.
9. 'Amdu'l-Mucteme' li Henric İbsen (Henric İbsen'de Toplumun Amacı), el-Ma'rife, Temmuz, Ağustos 1933.
10. Molieree, es-Siyâse, 8 Ekim 1933.
11. Ayâtü'n-Nahda, Michelangelo (Rönesansın Belirtileri), el-Cihâd, 10 Ekim 1933.
12. et-Tabî'a ve'l-Muctema' (Tabiat ve Toplum), el-Cihâd, 25 Ekim 1933.
13. ed-Dıhk (Gülme), el-Cihâd, 10 Kasım 1933.
14. ed-Dıhk 'inde Bergson (Bergson'da Gülme), el-Cihâd, 21 Kasım 1933.
15. ed-Dıhk'inde Bergson, eş-Şahsiyyetu'l-Komediyye (Bergson'da Gülme (ve) Komik Karakter), el-Cihâd, 23 Ocak 1934.
16. Sülâsetu min Udebâ'inâ (Üç Edibimiz), el-Mecelletu'l-Cedîde, Şubat 1934 (Üç edip, el-'Akkâd, Tâhâ Huseyn ve Selâme Mûsâ'dır).
17. el-Hubb ve'l-Garîzetu'l-Cinsiyyetu (Aşk ve Cinsel Duygu), el-Mecelletu'l- Cedîde, Mart 1934.
18. er-Rucû' ilâ Mituzillâ li Bernard Shave (Bernard Shave'nin Mituzillası), el-Ma'rife, Nisan, Mayıs 1934.
19. Fikretü'n-Nakd fi Felsefeti Kant (Kant'ın Felsefesinde eleştiri Düşüncesi), es-Siyâsetu'l-Usbû'iyye, 14 Nisan 1934.

20. el-Hayâtu'l-Kâmile (Bütün Hayat), el-Cihâd, 16 Haziran 1934.
21. Felsefetu Bergson (Bergson Felsefesi), el-Mecelletu'l-Cedîde, Ağustos 1934.
22. Ma'na'l-Felsefe (Felsefenin Anlamı), el-Cihâd, 14 Ağustos 1934 (birinci kısım), 21 Ağustos 1934 (ikinci kısım).
23. Pragmatizm evi'l-Felsefetu'l-'Ameliyye (Pragmatizm veya Pratik Felsefe), el-Mecelletu'l-Cedîde, Eylül 1934.
24. Felsefetu'l-Hubb (Aşk Felsefesi), el-Mecelletu'l-Cedîde, Ekim 1934.
25. el-Muctema' ve'r-Rukiyyu'l-Beşerî (Toplum ve Beşeri İlerleme), el-Mecelletu'l-Cedîde, Kasım 1934.
26. eş-Şahsiyye (Kişilik)", el-Mecelletu'l-Cedîde, Aralık 1934.
27. el-Felsefetu 'Inde'l-Felâsife (Filozoflara Göre Felsefe), el-Mecelletu'l-Cedîde, Ocak 1935.
28. Mâzâ Ta'nî el-Felsefe (Felsefenin Anlamı Nedir)?, el-Mecelletu'l-Cedîde, Şubat 1935.
29. Sikolociyye ve İtticâhâtuhâ ve Turukuha'l-Kadîma ve'l-Hadîsa (Psikoloji ve Eski-Yeni Akımları), el-Mecelletu'l-Cedîde, Mart 1935.
30. el-Felsefe Beyne'l-Mâdde ve'r-Rûh (Madde ve Ruh Arasında Ruh), el-Mecelletu'l-Cedîde, 13 Mart 1935.
31. el-Hayâtu'l-Hayevâniyye (Canlı Hayat), el-Mecelletu'l-Cedîde, Nisan 1935.
32. el-Havâs ve'l-ıdrâk (Beş Duyu ve idrak), el-Mecelletu'l-Cedîde, Mayıs 1935.
33. eş-Şu'ûr (Duygu), el-Mecelletu'l-Cedîde, Haziran 1935.
34. Nazariyyâtu'l-'Akl (Akıl Teorileri), el-Mecelletu'l-Cedîde, Temmuz 1935.
35. el-Luga (Dil), el-Mecelletu'l-Cedîde, Ağustos 1935.
36. Allâh, el-Mecelletu'l-Cedîde, Ocak 1936.
37. Fikret Allâh fi'l-Felsefe (Felsefede Allâh Düşüncesi), el-Mecelletu'l-Cedîde, Mart 1936.
38. el-Fenn ve's-Sekâfe (Sanat ve Kültür), el-Mecelletu'l-Cedîde, Ağustos 1936.
39. Kara'tu (Okudum), el-Eyyâm, 30 Kasım 1943.
40. Kara'tu li'l-Fenn ve't-Târîh (Sanat ve Tarih Üzerine Okuduklarım), el-Eyyâm, 21 Aralık 1943.
41. et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân (Kur'ân'da Sanatsal Tasvir), er-Risâle, 23 Nisan 1945.
42. Ra'yun fi't-Terceme (Tercüme Konusunda Bir Görüş), er-Risâle, 6 Ağustos 1945.

43. el-Kıssatu ‘Inde’l-‘Akkâd (el-‘Akkâd’a Göre Hikaye, er-Risâle, 27 Ağustos 1945.
“Ödülü aldıktan sonra ise yazdığı makaleler aşağıda sıralanmıştır.” (Kozakoğlu, 2010, s. 24-28).

1. el-Kâ’idetu’ş-Şa’biyye (Milli Prensipler), el-Ahrâm, Kahire, 20 Ekim 1988, s.7.
2. Şükr (Şükür), 25 Ekim 1988, s.9
3. Vahşu’l-Fesâd (Fesadın Vahşeti), 27 Ekim 1988, s.7.
4. Şurefâ’u Lâkin Mucrimûn (Şerefliiler Fakat Suçlular), el-Ahrâm, Kahire, 10 Kasım 1988, s.6.
5. el-Hurûc mine’l-Fekki’l-Mufteris (Avcının Tuzağından Kurtuluş), el-Ahrâm, Kahire, 17 Kasım 1988, s.7.
6. es-Sekâfe ve’l-Hayât (Kültür ve Hayat), 24 Kasım 1988, s.7.
7. et-Tekrîmu’l-Mensiyyu (Unutulan Onurlandırma), el-Ahrâm, Kahire, 1 Aralık 1988, s.7.
8. Makâl Yunşar li Evvel Merre li Necîb Mahfûz (Necîb Mahfûz’un Yayımlanan İlk Makalesi), el-Cumhuriyye, Kahire, 8 Aralık 1988, s.6.
9. el-Mubdi’min Mucteme’ihi (Toplumunu Yaratın Kişi), el-Ahrâm, Kahire, 8 Aralık 1988, s.7.
10. Felsefetu’l-İşâ’ati (Parlaklık Felsefesi), el-Ahrâm, Kahire, 22 Aralık 1988, s.7.
11. el-Fennu ve Sû’u’s-Sum’a (Sanat ve Kötü Duyulma), el-Ahrâm, Kahire 29 Aralık 1988, s.1.
12. ‘Am Cedîd (Yeni Yıl), el-Ahrâm, Kahire, 5 Ocak 1989, s.1.
13. Necîb Mahfûz ve’l-Mezâhibu’l-Edebiyye (Necîb Mahfûz ve Edebi Ekoller), el-Mesâ, Kahire 10 Ocak 1989, s.6.
14. Üslûbu’l-İntihâbât (Yağmacılık Üslûbu), el-Ahrâm, Kahire, 12 Ocak 1989, s.7.
15. Heybetu’l-Hukm (İdarenin ihtişamı), el-Mesâ, Kahire, 19 Ocak 1989, s.3.
16. Nahve Muctema’ lâ Yekûmu ‘ale’l-‘Unf (Baskıcı Olmayan Topluma Doğru), el-Ahrâm, Kahire 19 Ocak 1989, s.7.
17. Kenz li’z-Zemeni’t-Tavîl (Uzun Bir Sürecin Hazinesi), el-Ahrâm, Kahire, 26 ocak 1989, s.7.
18. el-‘Amelu Emânetun (Çalışma Güvencedir), el-Ahrâm, Kahire 2 Şubat 1989, s.7.
19. Hâzihi’d-Demokratiyye (Bu Demokrasi), el-Ahrâm, Kahire, 9 Şubat 1989, s.7.

20. Nahve ‘Alem Efdal (Daha ıy Bir Dünyaya Doğru), el-Ahrâm, Kahire 16 Şubat 1989, s.7.
21. el-‘Akl fi’l-Hayâti’l-Yevmiyye (Aktüel Hayatta Düşünce), el-Ahrâm, Kahire 16 Şubat 1989, s.7.
22. Lefhet min ‘Aleml-Zalâm (Karanlık Bir Dünyada Bir Işık), el-Ahrâm, Kahire 2 Mart 1989, s.7.
23. Nahve’t-Tekâmül ve’l-Hadâra (Gelişim ve Uygarlığa Doğru), el-Ahrâm, Kahire 9 Mart 1989, s.7.
24. el-Vahdetu’s-Sekâfiyye (Kültür Birliği), el-Ahrâm, Kahire 16 Mart 1989, s.9.
25. Havle’l-ıntâc (Eser Verme Hakkında), el-Ahrâm, Kahire 23 Mart 1989, s.7.
26. eş-Şöhre, el-Ahrâm, Kahire 30 Mart 1989, s.7.
27. el-Harb ve’s-Selâm (Savaş ve Barış), el-Ahrâm, Kahire 6 Nisan 1989, s.7.
28. ve Şeffâfiyye Uhrâ (Ve Başka Bir Şeffaflık), el-Ahrâm, Kahire 10 Nisan 1989, s.4.
29. Da’ve li’d-Dıfâ’ ‘ani’n-Nefs (Nefsi Müdafaya Çağrı), el-Ahrâm, Kahire 13 Nisan 1989, s.7.
30. Sevret fi’t-Ta’lîm (Eğitimde İnkılâb), el-Ahrâm, Kahire 20 Nisan 1989, s.7.
31. er-Rûhu’r-Riyâdiyye (Bedensel Ruh), el-Ahrâm, Kahire 27 Nisan 1989, s.7.
32. Beyne’d-Dıfâ’ ve’l-Islâh (Savunma ve Reform Arasında), el-Ahrâm, Kahire 4 Mayıs 1989, s.7.
33. Muvâcehetu’l-Muşkilât (Problemlerle Yüzyüze), el-Ahrâm, Kahire 11 Mayıs 1989, s.7.
34. Beyne’l-Kehf ve’l-‘ilm (Mağarayla Bilim Arasında), el-Ahrâm, Kahire 18 Mayıs 1989, s.1.
35. Humûmu’s-Şebâb (Gençliğin Kuruntuları)”, el-Ahrâm, Kahire 25 Mayıs 1989, s.7.
36. Eyne Tezhebu Resâ’il Udebâ’inâ (Edebiyatçılarımızın Mektupları (Mesajları) Nereye Gidiyor)? (Mahfûz’un gençlik yıllarında yazmış olduğu, bazı hayat sırlarını içeren otuz kişisel mektup), el-Mesâ, Kahire 28 Mayıs 1989, s.3.
37. el-Vâ’iz fi Hâza’l-‘Asr (Çağımızda Vaiz), el-Ahrâm, Kahire 1 Haziran 1989, s.7.
38. el-Bennâ’ün ve’l-Muherrebûn (Yapanlar ve Yıkanlar), el-Ahrâm, Kahire 8 Haziran 1989, s.7.
39. Meşrû’un li’l-‘Amel (Bir Çalışma Projesi), el-Ahrâm, Kahire 15 Haziran 1989, s.7.
40. Mudiyyu’l-İstikrâr (İstikrarın Kayboluşu), el-Ahrâm, Kahire 22 Haziran 1989, s.7.
41. el-‘Amelu Hayâtun (Çalışma Hayattır), el-Ahrâm, Kahire 29 Haziran 1989, s.7.

42. Daru'l-Hikme, el-Ahrâm, Kahire 6 Temmuz 1989, s.7.
43. en-Necvâ Beyne'l-Eşikkâ (Eşkiyalardan Kurtuluş), el-Ahrâm, Kahire 13 Temmuz 1989, s.7.
44. Sevret Yulyo (Temmuz Devrimi), el-Ahrâm, Kahire 20 Temmuz 1989, s.7.
45. Nahve Hayât 'ilmiyye Efdal (Daha Güzel Bir Bilimsel Hayata Doğru), el-Ahrâm, Kahire 27 Temmuz 1989, s.7.
46. Likey Tekûne lenâ Hayât Munîra (Parlak Bir Hayatımızın Olması İçin), el- Ahrâm, Kahire 3 Ağustos 1989, s.7.
47. Câ'izetu'l-İbdâ' (Yaratıcılık Ödülü), el-Ahrâ'm, Kahire 10 Ağustos 1989, s.7.
48. Lâ Budde mimmâ Leyse minhu ba, el-Ahrâm, Kahire 17 Ağustos 1989, s.7.
49. 23 Ağustos", el-Ahrâm, Kahire 24 Ağustos 1989, s.7.
50. Ma'a'd-Dimokratiyye Dâ'iman ve Ebedan (Daima ve Sürekli Demokrasiyle Birlikte), el-Ahrâm, Kahire 31 Ağustos 1989, s.7.
51. el-'Ummâl (işçiler), el-Ahrâm, Kahire 7 Eylül 1989, s.7.
52. el-ı'lâm ve'l-Cerîme (Enformasyon ve Suç), el-Ahrâm, Kahire 14 Eylül 1989, s.7.
53. el-Meşrû' ve Gayri'l-Meşrû' (Meşru ve Gayrimeşru), el-Ahrâm, Kahire 31 Eylül 1989, s.7.
54. el-Fenn ve't-Târîh (Sanat ve Tarih), el-Ahrâm, Kahire 28 Eylül 1989, s.794

2.8.2. Hikâyeleri

“Necip Mahfuz toplam yüz otuz hikâye yazmıştır. Bunlardan elli tanesini yırtmıştır. Seksen tanesi ise yayınlanmıştır. 29 yayınlanmış olan kısa hikâyeleri aşağıda verilmiştir.” (Gündüz, 2008, s. 20).

1. Hemsu'l-Cunûn: Yirmi sekiz hikâyeden oluşmaktadır. İlk olarak 1938'de el-Mecelletu'l-Cedîde adlı dergide yayınlanmıştır. Ancak kitap olarak ilk defa 1960'da Mektebet Mısır tarafından basılmıştır.
2. Dünya Allah: On dört kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1963 yılında basılmıştır.
3. Beyt Seyyiu's-Sum'a: On sekiz seçme kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1963 yılında basılmıştır.
4. Hammâratu'l-Kittui'l-Esved: Bu eser on dokuz kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1968 yılında basılmıştır.

5. Tahte'l-Mızalla: Altı kısa hikâye ve beş tiyatrodan ibarettir. İlk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.
6. Hikâye bilâ Bidâye velâ Nihâye: Beş seçme kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1971 yılında basılmıştır.
7. Şehru'l-'Asel: Yedi seçme kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1981 yılında basılmıştır.
8. el-Cerîme: Sekiz kısa hikâye ile bir oyundan ibarettir. İlk kez 1973'de basılmıştır.
9. el-Hubb Fevka Hezbeti'l-Herem: Sekiz kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1979 yılında basılmıştır.
10. eş-Şeytân Ya'iz: Oniki hikâye ve iki oyundan müteşekkil olup ilk kez 1980'de basılmıştır.
11. Raaytu fimâ Yera'n-Nâ'im: Altı hikâyeden oluşan bu eser ilk kez 1982'de basılmıştır.
12. et-Tanzîmu's-Sırrî: On sekiz kısa hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1984'de basılmıştır.
13. Sabahu'l-Verd: Üç hikâyeden oluşmaktadır. İlk defa 1987 yılında basılmıştır.
14. Ehlu'l-Hevâ: Ödül aldıktan sonra kendisinin seçtiği bu seçme hikâyeler kitabı 1988'de el-Hilâl romanları serisi içinde yayımlandı.
15. el-Fecru'l-Kâzib: Otuz hikâyeden oluşmaktadır. İlk kez 1989 yılında basılmıştır.

Necib Mahfuz'un ödül aldıktan sonra basında çıkan hikâyeleri ise şunlardır:

1. Kuştumur (6), el-Ahrâm, Kahire 14.10.1988, s.9.
2. Kuştumur (7), el-Ahrâm, Kâhire 21.10.1988, s.9.
3. Kuştumur (8), el-Ahrâm, Kâhire 28.10.1988, s.9.
4. Kuştumur (9), el-Ahrâm, Kâhire 4.11.1988, s.9.
5. Kuştumur (10), el-Ahrâm, Kâhire 11.11.1988, s.9.
6. Kuştumur (11), el-Ahrâm, Kâhire 8.11.1988, s.9.
7. Kuştumur (12), el-Ahrâm, Kâhire 25.11.1988, s.9.
8. Kuştumur (13), el-Ahrâm, Kâhire, 2.12.1988, s.9.
9. el-Leyletu'l-Mubâreke, el-Mesâ, Kâhire 25.10.1988, s.9.
10. en-Nevm, el-Mesâ, Kâhire 01.11.1988, s.11.
11. el-Vechu'l-Aðar, el-Mesâ, Kâhire 8.11.1988, s.11.
12. ez-Zalâm, el-Mesâ, Kâhire 15.11.1988, s.11.
13. el-Hâvî Hatfe't-Tabak, el-Mesâ, Kâhire 22.11.1988, s.11.

14. Evlâdu Hâratinâ, el-Mesâ, Kâhire 29.11.1988, s.11.

2.8.3. Romanları

Necip Mahfuz tarafından yazılan roman türündeki eserler şunlardır (Kozakoğlu, 2010, s. 30-31).;

1. ‘Abesu’l-Akdâr: İlk defa 1939’da basılmıştır.
2. Radûbîs: İkinci tarihi romanıdır. İlk kez 1943’de yayımlandı.
3. Kifâh Tıyba: Üçüncü tarihi romanıdır. İlk kez 1944 yılında basılmıştır.
4. el-Kâhiretu’l-Cedîde (1945), Savrulan Kahire adıyla Halim Öznurhan (Ankara 2005) ve Kahire Modern adıyla Olcay Boynudelik Arlı (İstanbul 2016) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
5. Hânu’l-Halîlî (1946), Hân el-Halîlî’de adıyla Bedrettin Aytaç tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 1999).
6. Zukâku’l-Midakk (1947), Ara Sokak adıyla Güler Dikmen (İstanbul 1977), Sokaktakiler adıyla Hasan Akay (İstanbul 1989), Midak Sokağı adıyla Leyla Tonguç Basmacı (İstanbul 2011) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
7. es-Serâb (1948), Serap adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2010).
8. Bidâye ve Nihâye (1949), Başlangıç ve Son adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2011).
9. Beyne’l-Kasrayn (1956), Saray Gezisi adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).
10. Kasru’ş-Şevk (1957), Şevk Sarayı adıyla Işıl Alatlî tarafında Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).
11. es-Sukkeriyye (1957), Şeker Sokağı adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).
12. el-Liss ve’l-Kilâb (1961), Hırsız ve Köpekler adıyla Rahmi Er (Ankara 1996) ve aynı adla Avi Pardo (İstanbul 2009) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
13. es-Summân ve’l-Harîf (1962), Bildircin ve Sonbahar adıyla ismi belirtilmeyen bir mütercim tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2000).
14. et-Tarîk (1964), Arayış adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2012).

15. eş-Şehhâz (1965), Dilenci adıyla Erdal Alovera (İstanbul 2009) ve aynı adla Muharrem Hilmi Özev tarafından (İstanbul 2012) Türkçeye çevrilmiştir.
16. Sersera fevka'n-Nîl (1966), Nîl Üstünde Gevezelik adıyla Rahmi Er tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2012).
17. Mîrâmâr (1967), Miramar adıyla Yüksel Peker (İstanbul 1989) ve aynı adla Suat Ertüzün (İstanbul 2010) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
18. Evlâdu Hâratînâ (1967), Cebelavi Sokağının Çocukları adıyla Leyla Tonguç Basmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).
19. el-Merâyâ (1972), Aynalar adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2010).
20. el-Kerneke (1974), Karnak Kafe adıyla Leyla Tonguç Basmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).
21. Hadratu'l-Muhterem (1976), Muhterem Efendim adıyla Işıl Alatlî tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2012).
22. Melhametu'l-Harâfîş (1977), Ezilenler adıyla Volkan Atmaca tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2013).
23. Asru'l-Hubb (1980), Aşk Zamanı adıyla Dilek Şendil tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (İstanbul 2010).
24. Efrâhu'l-Kubbe (1981), Düğün Evi adıyla Aslı Çingil tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2007).
25. Leyâlî Elf Leyle (1982), Bin Birinci Gecedten Sonra adıyla A. Sait Aykut tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2002).
26. el-Bâkî mine'z-Zemen Sâ'a (1982), Nîl'in Üç Çocuğu adıyla Kadir Polater (İstanbul 1992) ve Zamanın Hükmü adıyla Utku Umut Bulsun (İstanbul 2011) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
27. Rihle İbn Fattûme (1983), İbni Fattume'nin Seyahati adıyla Nevzat Hafız Yanık tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2013).
28. Yevme Kutile'z-Za'îm (1985), Başkanın Öldürüldüğü Gün adıyla Lütfullah Göktaş (İstanbul 1992) ve aynı adla İlknur Özdemir (İstanbul 2010) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir
29. Kuştımur (1988), Kuştımur Kahvesi adıyla Utku Umut Bulsun tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 2012).

2.8.4. Röportajları (Kitap Formatında)

Necip Mahfuz’la yapılan röportajlar 7 tane olup birçoğu kitaplaştırılmıştır (Seferoğlu, 2014, s. 28).

1. Etehaddes İleyküm, Beyrut, 1977.
2. Fevzi, Mahmud, Necip Mahfuz, Za’im al-Harâfiş, Beyrut, 1989.
3. İ’tirafât Necip Mahfuz, Kâhire, tsz.
4. Hasan, Hasan, Necip Mahfuz Yekûl, Kâhire, 1993
5. Nakkâş, Racâ, Necip Mahfuz Safâhatün min Müzekkirâtihî ve Edvâün Cedîdetün alâ Edebihi ve Hayatihî, Kâhire, 1998.
6. Nashid, Adil, Sersera alâ’l-Bahr, Kâhire, 1993.
7. Salmavî, Muhammad, Vatanî Mısır: Hivârât ma’a Muhammad Salmavî, Kâhire, 1997.

BÖLÜM III

BULGULAR

3.1.Necip Mahfuz'un Eserlerinde İnsan ve Değer Eğitimi ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Necip Mahfuz'un örneklem olarak ele alınan *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* adlı eserinde insan ve değer eğitime ilişkin bulgu ve yorumlar; acımak, adil olma, ahlak, aile birliğine verilen önem, alçakgönüllülük, Allah'a iman, barış, baskıcı ebeveyn tutumu, Batı'nın yaşayışı ve normları, bilim ve din, bozulmuş eğitim sistemi, cehalet, cinsiyet ayrımcılığı, çalışkan olmak, dürüstlük, eğitimin önemi, erdemli olmak, eşitlik, hoşgörü, ihanet, ikiyüzlülük, insan eğitimi, iyilik, kadercilik, kıskançlık, kibir, kültürel farklılık, menfaatçilik, misafirperverlik, nefret, nesil farkı, özgürlük, pişmanlık, rüşvet, sabır, saygı, sevgi, siyaset, sorumluluk, soyaçekim, sömürgecilik, şehvet, şükretmek, toplumsal kurallar, toplumsal statü, torpil yapmak, tutumlu olmak, vatanseverlik, vicdan, yardımseverlik başlıkları altında aşağıda verilmiştir.

3.1.1. Acımak

Türkçe Sözlük (2011, s.11)'te acımak, "1. Merhamet etmek. 2. Başkasının uğradığı veya uğrayacağı kötü bir duruma üzölmek." şeklinde tanımlanmıştır.

Vicdani yönden insanlarda bulunması gereken özelliklerden birisidir. Acıma duygusu olmayan insan ve toplumlarda telafisi zor sıkıntılar meydana gelebilir. Acıma duygusu abartılı olmamak koşuluyla her bireyde olması gereken bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde acımak kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İnsani olarak acıma duygusunun varlığı, Mahfuz'un eserlerinin geneline yansımıştır:

“Genç kız duygulanmış, yüzü kızarmıştı. İsa ne yaptığıнын farkına varınca ona acıyıp başını okşadı ve “Bela arama” dedi tekrar, şefkatle.” (Mahfuz, 2013, s.77).

“Kendimi özgür ve güvende hissettim ama vicdan azabı çekiyordum. Derken, içimi derin bir hüznün sardı. Dostum Abduh Basyuni ile karısı Amani Muhammed'e çok acımıştım.” (Mahfuz, 2010a, s.27).

“Derken bir gün yanında otururken, ona acıdığım ve korktuğum için olsa gerek, aklımdan tuhaf şeyler geçmeye başladı. Şu tehlikeli soruyu sordum kendime: Bu iyi kalpli kadın yaşamımın bir parçası olmasıydı, hayatım neye benzerdi acaba?” (Mahfuz, 2010b, s.48).

Ağabeyinin yaşam tarzını ve yaptıklarını tasvip etmese de Hasaneyn, yine de ona acıyor ve ne pahasına olursa olsun onu kurtarmak istiyordu:

“Ağabeyini bu halde gören Hasaneyn, tüm korkularını unutmuş, içini müthiş bir acıma duygusu kaplamıştı. Bir an için her şeyi unuttu; ağabeyi için bir şeyler yapmalı, onu her ne pahasına olursa olsun kurtarmalıydı.” (Mahfuz, 2011, s.330).

Tablo 1

İnsan Eğitimi Teması Değer:Acımak

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Doğrudan verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	1	Doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	1	Doğrudan verilmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 1’de acımak kavramına ait *Güz Yılgınlığı*’nda 1 adet; *Aynalar* romanında 1 adet; *Başlangıç ve Son* romanında 1 adet; *Serap* romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Acımak duygusu incelenen tüm eserlerde görülmesine karşın belirgin

olarak görülen örnekler yukarıdaki gibidir. Acımak duygusu genelde başka insanlara duyulan bir kavram olarak geçerken bazen de kardeşlerin birbirine acıması şeklindedir.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 4 kez yer alan acımak kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar, bazı durumlarda insafa gelerek acıma duygularını ön plana çıkarmalıdır. Kardeşlerin birbiriyle olan ilişkilerinde acıma duygusu, sevgiden ileri gelir; kimseye yapmayacağınız fedakârlığı kardeşiniz için yapabilirsiniz.

3.1.2. Adil Olma

Adil olma, Türkçe Sözlük (2011, s. 30)'te, "*Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli*" şeklinde ifade edilmiştir. F. Rıfkı Atay adillığı "Milletler tarihte fatihlerden fazla adillere bağlıdırlar." diyerek ifade eder. Türkçe Sözlük (2011, s. 30).

Adil olma, hem bireylerin hem de devleti yönetenlerin sahip olması gereken en önemli özelliklerden biridir. Bireylerin kendi içinde ve toplumların birbiriyle sıkıntısız yaşayabilmelerinin ortak paydası olan adalet duygusu tüm insanların kazanması gereken bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde adil olma değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Hâkim, adaletin üstünde kimsenin olamayacağını, buna herkesin inanması gerektiğini söyleyerek tarafsız olduğuna vurgu yapar:

"Başkan, altın çerçeveli, koyu mavi gözlüğüyle ona uzun uzun bakıp, "Umarım tarafsızlığımızdan en ufak bir şüpheniz yoktur." dedi. "Amacımız adaletin tesisidir." (Mahfuz, 2013, s. 37).

Kendisine haksızlık yapıldığını düşünen İsa, adaletin tam tecellisi için delil gösterilmesini ister ve mahkemeye karşı çıkar. Komisyondakilerin kendisine adaletli davranmadıklarını söylediği şu sözlerinde adaletli olmanın önemine vurgu yapar:

“Dedim ya, zırva!” diye terslendi, İsa. “Bana delil gösterin, tek bir delil!” Delil olarak ihbar dilekçesi gönderen umdasların adları yüzüne okundu. “Bu aşağılık bir entrika, ne yapmaya çalışıyorsunuz siz?!” (Mahfuz, 2013, s. 38).

Komisyon üyelerinden hiç tanımadığı biri dönüp, ona bir devlet memurunun kamu hizmeti çerçevesinde görevlerinin ne olduğuna dair bir nutuk çekti. “İhtilal hükümet mekanizmasını her türlü yolsuzluk ve suiistimalden temizlemeye karalıdır.” dedi. “Sizi temin ederim ki, ileride hiçbir Mısırlı herhangi bir gruba, aileye veya teşkilata mensup olduğu gerekçesiyle hak ve imtiyazlarından mahrum bırakılmayacaktır.” (Mahfuz, 2013, s. 38-39).

O dönem Mısır’ın sosyal-siyasi yapısına dikkat çekilerek, daha nüfuzlu insanların yasaları çiğnediği; yoksulların yasalara uymak zorunda olduğu anlatılmaktadır:

“Ortaya çıkarsa bir mucize olur belki.”

“İtibar sahibi, önemli bir adamsa işe yarayabilir.”

“Yasaları değiştirmez.”

“Bakınız efendim, bir zamanlar annem nüfuz kullanmak suretiyle yasayı Meclis’in burnunun dibinde değiştirivermişti!” (Mahfuz, 2012, s. 111).

Adalet kavramı, aynı evi paylaşan kardeşlerin evlilik kararlarının alınmasında da işler ve Ayşe’nin -küçük kardeş olarak- Hatice’den önce evlenmesine izin verilmesi gerektiği şöyle ifade edilir:

“Birinin şansını, diğerinin şanssızlığı nedeniyle mahvetmeniz hakkaniyete sığmaz.” (Mahfuz, 2016, s. 166).

Yine Hüseyin’in, hayatını kardeşi Hasaneyn için ertelemesi de adil olmayan bir davranış olarak karşımıza çıkar:

“Oğullarından birini, diğerini en temel hakkından mahrum etme pahasına şımartmaya hakkı yok.” (Mahfuz, 2011, s.204).

“Toplumlar, adaletsizlik karşısında tepki vermeli, haklıya hakkını teslim etmelidir.” düşüncesi Mahfuz’un kaleminden şöyle yansır:

“Bu haksızlığa hak ettiği tepkiyi gösterip, gerçeklerle yüzleşmeyeceksek, bu ülke var olmasın daha iyi. Kendisini ülkesine adanmış liderinin esaret altında azap çekmekte olduğu bir milletin huzur ve barış içinde yaşaması mümkün değildir.” (Mahfuz, 2016, s. 378).

“Büyük etkinlikler, küçük çabalara müdahale etmez. Toplum, her zaman, ulu ve sıradan olanı aynı anda ve eşitlik içinde kucaklayabilecek kadar esnek davranacaktır.” (Mahfuz, 2016, s. 387).

İnsanlar yaptığı iş ve bulunduğu toplumsal sınıfa bağlı olarak değerlendirilmemelidir ve yargılanmamalıdır; adil olunmalıdır. Evliliğin kutsallığı ve kimsenin bu duruma kötü bir yargıda bulunamayacağı şu şekilde anlatılmıştır:

Ahmet Abdülcevat gülümseyerek itiraz etti: “Bir devlet memurunu müzisyenle evlendi diye cezalandırmak biraz tuhaf değil mi? Bu özel bir mesele. Evlilik kimsenin kara çalamayacağı meşru bir bağ.” (Mahfuz, 2013b,s. 406).

Devlet adamlarının, özellikle de hâkimlerin yasalara uymasının gerekliliği, adil olması zorunluluğu şu şekilde anlatılmıştır:

Gayretli gençler için tüm kapıları açacak biri olacaktır elbet. Hâkimlik mükemmel bir meslektir. İşlek bir zekâ, uyanık bir vicdan gerektirir. Allah’a şükür, ben dürüst bir hâkimdim. Kürsüyü politikaya girmek için bıraktım. Vatan sevgisi, bazen insanı en sevdiği işi terk etmeye zorluyor. Hâkim olarak ne denli adil ve dürüst olduğuma bugün bile şahadet edecek insanlar var. Çalışkan ve adil olmayı hedefleyin. Ancak o zaman özel hayatınızı istediğiniz gibi yaşayabilirsiniz. (Mahfuz, 2013c, s. 70).

Kemal konuyu babasına açmadan önce Eğitim Bakanlığı’nın üst kademelerinde tanıdıkları olabileceğini düşünerek eski dostu Fuat el Hamzavi’ye gitmiş; ne ki, ünlü yargıç, “Üzgünüm Kemal, bir yargıç olarak kimseden iltimas talep edemem” demişti. (Mahfuz, 2013c, s. 211).

Yazıda bakanın adaletini, samimiyetini ve kamu yararı gözetken kişiliğini överek, kendisini ezip geçecek yerde nasıl yüreklendirdiğini dile getiriyor; insanın kendisini Vaft’ın kollarına atmamak için olağanüstü gayret sarf etmesi gerektiğini söylüyordu. (Mahfuz, 2010a, s.112).

“Bakan olduğu halde kültürlü, saygın ve adil bir insandı” derdi. (Mahfuz, 2010a, s.146).

“Hikâyeyi bilmiyorsun” dedi Ekselansları. “Masamın üstünde Bakanlık’tan, Müsteşardan ve parlamenterlerden gelen bir sürü tavsiye mektubu vardı...” Büyük adam devam etmeden önce bir süre ona bakıp, “Onlara, istediğiniz gibi davranın ama ehliyeti, liyakati ve kişiliği olan biri var ki, o mutlaka terfi edecek, dedim.” (Mahfuz, 2012b, s.94).

“Şayet adalet yerini bulur da liyakate göre karar verilirse İdari Müdür olurdu ama baremin dördünden, baremin birine nasıl atlayabilirdi ki?” (Mahfuz, 2012b, s.93-94).

“Daha adaletli davranıp unutulana, yani en soylu devlet memurlarına yetki verebilirlerdi” dedi. (Mahfuz, 2010a, s.137).

Dünyanın adil bir yer olması, kuşkusuz ki Mahfuz’un hayalidir ve cümlelerine şu şekilde yansımıştır:

Kemal ruh halinin değiştiğini gösteren bir gülüşle, “Haydi birkaç kadeh içip dünyanın tek ve adil bir iktidar etrafında birleştiğinin hayalini kuralım” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 188).

“Dünya adil bir yer olsaydı, Kemal çoktan evlenmiş olur, Yasin hiç evlenemezdi. Anlayabilene aşk olsun!” (Mahfuz, 2013c, s. 46).

“Binlerce yıl boyunca adaletsizlik, insafsızlık, kölelik, açlık ve yabancılaştırmadan mustarip bu halk, artık özgürlüğün, gelişmenin ve adaletin keyfini çıkaracaktı.” (Mahfuz, 2010a, s.208).

“Hayatımda ilk kez, adaletin, çürümüşlüğü kararlılıkla silip süpürdüğünü hissettim ve bu yoldan sapmaksızın devam etmesi için dua ettim.” (Mahfuz, 2010a, s.154).

Haksız yere kimsenin suçlanmaması gerektiğine, delil olmadan kimseye suçlu gözüyle bakılamayacağına şu şekilde vurgu yapılmıştır:

“Sakin olun. Şüpheli bir şeye rastlamadılar. Suçlayamazlar. Oğullarınıza saygı gösterip peşlerinden koşmayın” dediğini duydu. (Mahfuz, 2013c, s. 312).

Ayşe duyduğu öfkeyle kapıdan patlarcasına çıkıp amirine, “Nedensiz tutuklanır mı? Annelerinin nasıl ağladığını duymuyor musunuz?” diye bağırdı. (Mahfuz, 2013c, s. 314).

Telefonu kapadıktan sonra bana dönüp, “Cezai bir mükellefiyet tespit edilirse, soruşturmayı bizzat yapacağım” dedi. (Mahfuz, 2010b, s.289).

Eliyle alnını ovuşturdu ve “Rapor yazdım, savcılık makamına hemen sunacağım. Bence derhal bir araştırma başlatması gerekiyor” dedi. (Mahfuz, 2010b, s.294).

“O sıralar, Mustafa Nahhas, “Sayf el Din vakası” nedeniyle mahkemeye verilmiş, Yüksek Mahkeme onu suçsuz bulup salıvermişti.” (Mahfuz, 2010a, s.236).

Siyasi düşünceleri yüzünden kimsenin dışlanamayacağı, kanun önünde herkesin eşit olduğu düşüncesi şu şekilde anlatılmıştır:

“Sosyalistim. Parlamentoda sosyalizmi savunan birçok milletvekili var. Şiddete başvurmadığı sürece, kanunen kimse, bir Komünist bile fikirleri nedeniyle suçlanamaz.” (Mahfuz, 2013c, s. 317).

Herkesin, kanunlardan aynı ölçüde eşit yararlanması gerektiği ve korkusuz yaşamlarının önemi şöyle vurgulanır:

“Keşke korktukları için değil de, daha iyi bir nedenle bir araya gelebilseler...” dedi Kemal alaycı bir sesle. (Mahfuz, 2013c, s. 190).

Adil olmak aynı zamanda tarafların, yarışırken aynı şartlara sahip olmasını gerektirir ki, bu duruma eserde şu şekilde yer verilmiştir:

“Kapıştıkları zaman adil bir dövüş izlediğimiz intibaina kapılırdık. İkisinin de burnundan kan fışkırır, giysileri paramparça olurdu.” (Mahfuz, 2010a, s.57).

Kişilerin, çevresindeki insanlarla iletişimlerinde ve takındıkları tutumlarda adil ve tarafsız olması gerektiğine şu şekilde vurgu yapar:

“Asla sinirlenmez, konuyu dağıtmaz, tarafsızlığını kaybetmez veya tartışma düzeyini düşürmezdi.” (Mahfuz, 2010a, s.160).

Mısır’ın o dönemki şartları düşünüldüğünde, adaletin tesisinin önemi üzerinde durulup suçluların cezasını çekmesi konusuna şöyle yer verilmiştir:

“Ve bu durumda ameliyat ettiği hastanın ölümünden sorumlu tutulup, adaletin önünde hesap vermesi gerekmez mi?” (Mahfuz, 2010b, s.288).

Tablo 2

İnsan Eğitimi Teması Değer: Adil Olma

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	İtibarlı kişilerin yasalara uymayıp yasaların yoksullara işlediği konusu üzerinden anlatılmıştır.
Aynalar	7	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Aile ilişkileri üzerinde dolaylı olarak anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	3	Genellikle Darbe Dönemi'nde Mısır mahkemelerinde yaşanan olaylar üzerinden anlatılmıştır.
Muhterem Efendim	2	İş hayatında yükselmenin adil olması gerekliliği üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	3	Genelde siyaset ve siyasetçilerin yaşadıkları üzerinden adil olma konusu işlenmiştir.
Serap	3	Doğrudan anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	8	Genelde hayatın ve yaşananların kişilere adil olmadığından bahsedilmekte olup, siyasi adalet ve adam kayırma üzerinden de adil olma konusu işlenmiştir.
Şevk Sarayı	1	İnsanların hayatlarıyla ilgili kararları vermesinde, karşıdakilerin adil davranarak karışmaması anlatılmıştır.

Tablo 2’de adil olma değerinin Güz Yılgınlığı romanında 3 kez; arayış romanında 1 kez; Saray Gezisi romanında 3 kez; Şevk Sarayı romanında 1 kez; Şeker Sokağı romanında 8 kez; Aynalar romanında 7 kez; Başlangıç ve Son romanında 1 kez; Muhterem Efendim romanında 2 kez; Serap romanında 3 kez tekrar edildiği görülmektedir. Adil olma değeri farklı sayılarda, her eserde bulunmaktadır. Romanların yazılma dönemleri dikkate alındığında -Darbe Dönemi, İngiliz sömürüsü dönemi- bu değere yer verilmesi dikkat çekicidir. Adaletsizlik veya kişiye göre adalet durumlarına karşı bir tepki şeklinde bu değere eserlerde yer verilmiştir. Mısır’ın köklü tarihi içinde ne olursa olsun adalet kavramına sahip çıktığı ve çıkması gerekliliği vurgulanmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 29 kez yer alan adil olma değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Mahfuz eserlerinde o dönem Mısır’ın değişen adalet yapısını anlatmaya çalışmıştır. Kanunlar kişiden kişiye göre farklılık göstermemelidir. İnsanlar her alanda kanunen eşit olmalı; hayatın her alanında kimseye ayrıcalıklı davranılamamalıdır. Haksızlık yapıldığında insanlar, haklarını arayabilir ve karşı çıkabilir/çıkmalıdır. Adil olma değeri, sadece yasalarla devletin koyduğu kurallara uymak şeklinde algılanmamalıdır. Aile içinde kardeşlerin gelecekleri ve alacakları sorumluluklar konusunda da hakkaniyet

gözetilmelidir. Anne-babalar evlatlarının geleceklerini tayin ederken adil davranmalıdır. Devlet kurumlarına mensup çalışan kişiler devleti temsil ettikleri için adil olmalıdırlar. Suçsuz ve delilsiz kimse suçlanmamalı, hak edene de gereken ceza verilmelidir. Toplumun her kesiminde adaletin tesisi sağlanmalı, tarafsız ve hakkaniyetli davranmak suretiyle kimsenin hakkına girilmemelidir.

3.1.3. Ahlak

Ahlak, Türkçe Sözlük (2011, s. 54)'te, “1. Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre. 2. Huyar.” şeklinde ifade edilmiştir.

Ahlak, bireylerde bulunması gereken en önemli değerlerden biridir. Geleceğe güvenle bakabilmenin, sağlıklı ve mutlu nesiller yetiştirebilmenin yolu güzel ahlaklı birey ve toplumlarla mümkün olacaktır. Dinî ve insanî yönden ahlak, toplumların temel taşıdır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Ahlak kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Kişinin kendi eşi dışında başka bir kadınla/erkek ile beraber olmasının, kadın/erkek düşkünlüğünün ahlaksız bir davranış olduğuna şöyle vurgu yapar:

Şeyh, dizlerini döverek, hayret ve tiksintiyle bağırdı: “Zaaf içindeki bir insanın cılız bahaneleri! Ahlaksızlık, sefih bir kadınla bile olsa, lânet edilesi bir şeydir. Allah'ın rahmeti üstünde olsun, baban da kadınlara bayılırdı. Yirmi kez evlendi. Neden sen de onun yolundan gidip, günahkârlardan uzak durmuyorsun?” (Mahfuz, 2016, s. 48).

“Onun yaşındaki bir kadın, kolay hedeftir. Servet düşkününü bir adama av olabilir. Ne yapalım dersin? Adamı bulup, bu maceradan vazgeçmesini mi söyleyelim? Gözünü korkutmaya, sindirmeye, gözdağı vermeye kalkışmak ya da tehdide başvurmak, bizim ahlak anlayışımıza ve itibarımıza uymaz. Buna tahammül edemeyiz.(...)” (Mahfuz, 2016, s. 122).

Genç adamın niyeti gerçekten kötüydü. Evlilik dışı ilişki ya da zina iyi niyete girmiyordu. Bunlar, senin sevdiğin cinsten kötü niyetler, diye düşündü. Siz kadınlar... Bir saat sonra bunu bir hak olarak talep edersiniz. İki saat sonra da, peşimde sizler, ben kaçıyor olacağım. Her ne ise, bu akşam yaseminler kadar tatlı bir akşam! (Mahfuz, 2013b,s. 70).

Genç kadın hafifçe güldü: “İki insanı ahlaka uygun bir biçimde bir araya getirene ne mutlu!” (Mahfuz, 2013b,s. 72).

Yasin etrafa bakınıp, “Bu adamları görüyor musun? Her biri kötü yola düşmüş bir kadının sefiş oğlu. Bütün ayyaşlar öyledir” dedi. (Mahfuz, 2013b,s. 292).

“İrz düşmanı. Zinacı! Mücrim! Nikahlı karının evine bir orospu getirmek ha?!” (Mahfuz, 2013b,s. 299).

Ailelerin devamının sağlanmasında ahlakın önemli bir yeri vardır. Aile ahlakının bozulmaması gerektiği ve böyle bir durumu yıkmaya çalışanlara karşı en sert şekilde tepki verilmesi gerektiği şu şekilde anlatılmıştır:

O gece, hiçbir şey, aile geleneklerini, saldıranlara karşı korumak kadar önemli görünmedi kadına. Ahlak anlayışı, onu zalim ve acımasız hale getirecek denli güçlüydü. Duyduğu vicdan azabını bastırabilmek için alışageldik yumuşaklığını din, erdem ve samimiyet adına içinin derinliklerine gömdü. Nitekim baskı altındaki güdüler, özgürlük ya da bir başka yüce ilke adına, bir rüyayla da açığa çıkabilir. (Mahfuz, 2016, s. 333).

“Meryem’in nerede olduğunu çok merak ediyorum. Kimse bilmiyor. Babası iyi adamdı. Muhammed Rıdvan Bey’i hatırlıyor musun? Baksana ne hale geldi ailesi. Ne ki, tüm bunlar bir terbiye, yol, iz meselesi. Bunları göz ardı eden bir kadın hakir görülmeye mahkûmdur.” (Mahfuz, 2013b, s. 386).

“Zavallı çocuklarım evi meyhaneye çeviren bir ayyaşla yaşıyorlar! Babalıktan ne anlar o? Kamil’i sevgiyle, şefkatle büyüttüm ben, babası gibi ahlaksız yaratıklara muhatap olmadı hiç.” (Mahfuz, 2010b, s.32).

Evliliklerin İslam kurallarına ve ahlak kurallarına göre olması gerektiğine şu şekilde vurgu yapılır:

“Yasin, İslami kurallara tam anlamıyla riayet ederek yeniden evlenmeyi çok düşünmüştü. Sadece şansını bir kez daha denemek için değil; babası ve Muhammed Afif öyle istiyor diye Zeynep’i boşamak zorunda kalınca lekelenen namusunu temizlemek için!” (Mahfuz, 2013b,s. 52).

Yasin, babasının birlikte olduğu birisiyle, bilerek evlenme ahlaksızlığında bulunmayacak kadar ahlakına düşkündür. Ancak babasının bu durumu öğrendikten sonra hâlâ normal davranabilmesi düşündürücüdür:

“Hayır. Öyle olduğunu sanmıyorum. Bilseydi asla evlenmezdi. Pervasız olduğu bir gerçek ama ahlaksız değil Yasin. Senden sakladıysa, bir udiyle evlendiğini söylemeye cesaret edemediği içindir. İnatçı erkek evlatlar nasıl da babalarının başına dert oluyor...(...)” (Mahfuz, 2013b,s. 348).

Alkolsüz bir hayatın, ahlaklı yaşayabilmenin yolunu şu şekilde anlatılır:

Mesele özetle şu: Yaşamı, alkole sığınmadan, nasıl sürekli bir sarhoşluk haline getirebiliriz? Bu sorunun cevabını tartışarak, üretmek, kavga ederek ya da dayatarak bulamayız. Bunların hepsi belirli bir sonu amaçlıyor; ama aslında sonucun kendisi değil. Kendimizi, her ne nedenle olursa olsun, istismar etmekten ve edilmekten kurtarmadan mutlu olamayız. Ancak böylelikle yaşayabiliriz lekesiz, namuslu, saf bir zihinsel ve manevi yaşamı. Alkol, bize işte böyle bir yaşamın tasvirini sunuyor. Her hareket, her eylem bunu elde etmenin yolu olabilir. Olamıyorsa, hiçbir amacı yok demektir.” (Mahfuz, 2013b, s. 378-379).

Gençlerin ahlak konusunda zayıf olduğu, bu yönüyle yetişkinlerin onlara örnek olmaları gerektiğine vurgu yapar:

“Gençler sapkın düşüncelere dalıp, kendilerini ahlaksızlığa vermiş durumda. Aslında daha da fazlasını hak ediyorlar ama biz kimseyi recm¹ etmiyoruz. Onları ikna ederek, onlara örnek olmak suretiyle doğru yolu göstermeye çalışıyoruz. Benim kendi evimde bile recm edilmesi gereken biri var. Herkesin önünde, hem de gülerek Yaratan’a saygısızlık ediyor.” (Mahfuz, 2013c, s. 130).

Tüm insanların ahlaklı olması gerekir. Bireylerin, toplumların ve tüm insanlığın... Bunun için yeni filizler, yeni anlayışlar gerekmektedir:

“Yeni bir tufana ihtiyacımız var; kalan birkaç temiz, iyi ahlaklı, saygın insanı dünyayı yeniden yaratmak üzere kurtaracak bir Nuh’un gemisine ihtiyaç var!” dedi. (Mahfuz, 2010a, s.138-139).

“Sevgili Doktor,” dedi Üstat Salim Gabr, şişko vücudunu koltuğa gömerek, “ahlak, bir sosyal ilişki sorunudur. Biz sosyete, yani toplumu değiştirmeliyiz.” (Mahfuz, 2010a, s.6).

“Gerek bir kadın olarak gerekse milliyetçiliğiyle ülkeni yüz akıdır. Onun gibi kişilikli, eğitilmiş, ahlaklı ve saygın bir kadın bulmak kolay değil.” (Mahfuz, 2010a, s.42).

“Kayıplarını telafi etmek istercesine Reda’yı çok zorlar; eğitim, ahlak ve vatanseverlik konularında ondan mükemmellik talep eder; hiç müsamaha etmez, hiç peşini bırakmazdı.” (Mahfuz, 2010a, s.68).

“Beni aldattığını düşünerek peşine düşmüş, hiç şüphesiz, ben onu aldatmışım. Beni aldattığına dair bir kanıt aramış, sağlam bir ahlak ve dürüstlükten başka bir şey bulamamışım.” (Mahfuz, 2010b, s.270).

¹ Recm: Taşa tutma, taşa tutarak öldürme.

“Gözlerim ateş saçarak kaldırımdaki haline bakıp, o sahte görüntünün tarifsiz bir kötülük ve ahlaksızlık barındırdığını düşündüm!” (Mahfuz, 2010b, s.260).

Ahlaklı insanların, bu durumu hayatın her alanına (iş, sosyal hayat vb.) yansıttığı ve herkes tarafından saygı ve sevgiyle karşılandığına şöyle vurgu yapılır:

“Ahlaklı, insancıl kişiliği ve mesleki becerisiyle ünlendi. Hastalarını istismar etmeyen, tok gözlü, müşfik bir doktor; öğrencilerinin çok sevdiği ve tavizsiz idealizmiyle üniversite yönetimine kafa tutan örnek bir hocaydı.” (Mahfuz, 2010a, s.96).

Devlet kurumlarında çalışanların liyakati ve işlerinde ilerlemelerinde ahlaklı olunması gerektiği şöyle vurgulanır:

“Beni hak ettiğim makama oturmaktan menetmek namert bir davranış olmakla kalmaz, aynı zamanda Devlet cihazının üstünde yükseldiği ahlaki prensiplerin de açık ihlali olur.” (Mahfuz, 2012b, s.126).

Ahlak, İslam’ın emrettiği üzere önemli değerlerden biridir:

“Bir mümin olarak ahlak ve çalışkanlık sergilenecek.” (Mahfuz, 2012b, s.12).

“Yaşamının düşün anlarından kestiği haraçla beslenerek, türlü yenilikle yüklü olarak ve kesintisiz bir biçimde irfana doğru aktığını söylerdi ve kendine; ilahi eşikteki halice varmak için imanla, asaletle ve insan onuruyla ileri taşınan bir akış!” (Mahfuz, 2012b, s.21).

Tablo 3

İnsan Eğitimi Teması Değer: Ahlak

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	5	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	3	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	3	Erkeklerin, kadın düşkünlüğü üzerinden anlatılmıştır.
Serap	3	Doğrudan verilmiştir.
Şeker Sokağı	1	Gençlerin yaşayış biçimi üzerinden işlenmiştir.
Şevk Sarayı	8	İslam kurallarına aykırılık ve kadın-erkek ilişkileri üzerinden anlatılmıştır.

Tablo 3'te Ahlak kavramına ait Saray Gezisi romanında 3 adet; Şevk Sarayı romanında 8 adet; Şeker Sokağı romanında 1 adet; Aynalar romanında 5 adet; Muhterem Efendim romanında 3 adet; Serap romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Ahlak değeri Mahfuz'un eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadın erkek ilişkilerinde ahlaklı davranılması gerektiği anlatılmıştır. Ailelerin temel taşının ahlak değeri olduğu söylenmiştir. Devletin, toplumun, ailelerin, bireylerin, gençlerin kısaca tüm insanlığın ahlaklı olmasının gerektiği anlatılmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 23 kez yer alan ahlak değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Kişilerin zina yapması büyük ahlaksızlıktır. Aileler çocuklarını ahlaklı büyütmelidir ve bunun için çocuklarına örnek olmalıdırlar. İslam kurallarına göre ahlak önemli bir değerdir ve buna uygun davranılmalıdır. İş hayatında ve her türlü sosyal ortamda ahlak önemli bir yer tutmaktadır. Devletin ve çalışanlarının ahlak konusunda hassas olup topluma örnek olması gerekmektedir.

3.1.4. Aile Birliğine Önem Verme

Bireylerin yetiştiği ilk ortam ve okul olan aile kurumu, sağlıklı nesiller yetiştirmenin garantisidir. Toplumların, geleceğini emanet edeceği çocukları yetiştirmesinin yolu güçlü aile birliklerinden geçmektedir. İnsanlar, ailesinin aynasıdır. Düzenli aile yapıları hem kişileri hem de yaşadıkları toplumları mutlu ve süreğen kılacaktır.

Aile, Türkçe Sözlük (2011, s. 57)'te, “1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik: “Birbirlerine nasıl tutkun, yangın bir aile olduklarını sayıp döktü.” -L. Tekin. 2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü: “Kendilerinin hangi asil aileye mensup olduklarını bilmiyorum.” –N. Hikmet. 3. Birlikte oturan hısım ve akrabaların tümü. 4. hlk. Eş, karı. 5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü. 6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya.” şeklinde tanımlanmıştır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde aile birliğine önem verme değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Makam ve mevkileri ne olursa olsun anneler, evlatlarını çocuk gibi sever ve onların başarılarıyla övünürler. Koşulsuz sevgi bağıyla bağlıdır aile fertleri birbirlerine. Bu yönüyle aile birliğinin önemi şu şekilde vurgulanmıştır:

"Kanal'daki savaşla ilişkisi olan personelin yanı sıra onu da görevden almıştı. Bu gibi şeyler çok sık olduğu için annesi tarafından normal karşılanıyordu. En tahripkâr selleri, durgun çekilmelerin izlediğine ve bu gibi olayların sevgili oğlunun hayrına neticelenmesine alıştı. Yaşlı ve cahil olduğu halde güncel olayları takip eder, politikada olup biteni özellikle de İsa'nın hayatını etkileyebilecek yönüyle yakından izlerdi." (Mahfuz, 2013a, s. 14).

“Sen benim oğlumsun” diye sürdürdü annesi, “seni bilirim. İnatçısıdır, hep öyleydin. Neye mal olursa olsun, sen onuru seçtin. Sana gösterdiğimiz sevgi ve anlayışa rağmen inat ediyorsun, ama unutma ki kimse annene ve kız kardeşlerine benzemez!” (Mahfuz, 2013a, s.57).

Aile birliğinin önemi sadece anne, baba, kardeş gibi birinci derece akrabalıklarda değil kuzen gibi ikinci derece akrabalıklarda da karşımıza çıkmaktadır:

“Anlayamıyorum” dedi annesi, iç çekerek.

“Ben de” diye cevap verdi İsa.

“Kuzenin Hasan'ı hiç sevmiyorsun, değil mi?” diye sordu yaşlı kadın.

“ O da beni sevmiyor!”

“Ama ailesini unutmamış işte, tam zamanında geldi!”

“Boşuna yapmadı anne!”

(Mahfuz, 2013a, s.55).

Aile bireylerinin çocuklarını yetiştirirken tutundukları tavır, ileride yaşlandıklarında çocuklarının onlara davranışlarını da belirlemektedir:

“Ben El-Vayiliyya’daki eski evimde kalacağım” dedi yaşlı kadın. “Yalnız yaşayamazsın” diye bağırdı Vehibe, Annelerine en düşkün olan oydu. (Mahfuz, 2013a, s.58).

“Hasan’ı geçirdikten sonra, Şalabi Kadın ile oturdu; onu yaşlı gözlerle karşılamıştı. Biraz sakinleşmesini bekleyip, “Nasıldı?” diye sordu.

“Hiç uyumuyordu.”

“Ani bir ölümdü, o halde?”

“Evet, Allah’tan benim kollarımdaydı.”

“Evde hep yalnız mıydı?”

“Asla. Yanında hep kız kardeşlerinden biri vardı.” (Mahfuz, 2013a, s. 85).

Ailelerin sağlıklı yaşayabilmesi için eşlerin birbirine saygılı ve anlayışlı olması; evlerine düşkün olması gerektiği şöyle vurgulanır:

“İyi bir ailedendi ama safahat düşkünüydü. Kızım iyi bir kızdır; evine düşkündür, iyi niyetlidir. Evinin tavernaya, kumarhaneye çevrilmesine tahammül edemedi tabiatıyla.” (Mahfuz, 2013a, s. 96).

“Her ne pahasına olursa olsun ebeveynler çocuklarının yanında olmalı ve onlara düzgün bir aile ortamı sunmalıdır” fikri şu şekilde vurgulanır:

“Tarihin kendisi için hükme bağladığı yetimliğe mahkûm etmeyecekti kızını. Onun sayesinde gerçek bir bomba patlayacaktı hayatında: yorumlar, dedikodular, herkesin diline düşecekti belki, ama buna çelik gibi dayanacak, kendini affettirip yaşayacak ve sonunda hayatın anlamını bulmuş olacaktı. Ailesiyle bir araya gelebilirse İskenderiye’de kalacak, parasını o küçük dükkana yatırıp, yeni bir hayata başlayacaktı. Gururunu, inatçılığını ve utanmayı bırakıp hayatla yüzleşiyordu.”(Mahfuz, 2013a, s. 127-128).

Anne ve babasız yaşayan bir gencin düzensiz bir hayatının olacağını yazar, şu sözlerle anlatmıştır:

“Alternatifi düzenbazlık, muhabbet tellâllığı veya katil olman!” (Mahfuz, 2012a, s. 11).

“Çarem yok. Boşanmak istiyor ama ben reddediyorum.”

“Neden?”

“Kızımın ve ergenlik çağındaki oğlumun annesi o. Boşanırsam kötü yola düşer.” (Mahfuz, 2010a, s.24).

Ölmüş annesinin hatıraları aklına geliyordu, Saber’in. Bir ailenin çöküşü olmalıydı aklına gelenler. Hafifmeşrep olan annesinin nezdinde tüm kadınları aynı düşünmekteydi:

“Bir defasında annesini hatırlatmıştı Saber’e; kendisini “ziyarete” gelen bir adamı öfkeyle kovalamış, adam gittikten sonra deliler gibi ağlamıştı. Kadınlar böyleydi işte!” (Mahfuz, 2012a, , s. 48).

Baba Ahmet Abdülcevat, evin dışında bambaşka biri olmasına rağmen -gece alemleri, hafifmeşrep kadınlarla zaman geçirme- ailesinin birliği ve bütünlüğü için bunu kimseye yansıtmıyor; içinden şöyle diyordu:

Varsayalım en kötüsü oldu; yine de korkması için bir neden yoktu. Ailesinin üzerindeki hâkimiyeti ve onların itaatkârlığı, bu skandalın bile herhangi bir sarsıntıya neden olamayacağını teminatıydı. Dahası, oğullarından birinin ya da tüm ailenin, bir gün kendisiyle ilgili gerçeği öğrenebileceği ihtimali hiç aklından geçmemiş değildi. Bu ihtimal, kendi gücüne olan güveni nedeniyle, onu pek endişelendirmiyordu. Çocuklarını, onlara örnek teşkil etmek suretiyle ya da onları ikna etme yolunu seçerek yetiştirmemişti ki. Öğrenmeleri halinde yoldan çıkabileceklerinden korkmuyordu. Zaten, ergenlik yaşına gelmeden önce öğrenmeleri pek mümkün değildi, ki bunun da mahsuru yoktu. (Mahfuz, 2016, s. 290).

Aile fertlerinin dertleşmelerinin ne kadar önemli olduğunu yazar şu şekilde belirtir:

“Anneleriyle birlikte kahve içme izni olan Yasin’le Fehmi ve örf âdet gereği bundan men edilip sohbetle yetinmeleri beklenen iki kızla Kemal.” (Mahfuz, 2016, s. 60).

Babalar çocuklarını yetiştirirken onlara sorumluluk almayı; parasını akıllı harcamayı öğretmelidirler:

“Senden, yetişkin biri gibi evdeki masraflarını üstlenmeni isteyecek olsam, babalarla oğulları arasındaki yerleşik kuralları bozuyor olmam. Ne var ki, tek kuruş istemeyeceğim çünkü ihtiyacın olduğu zaman harcayabilecek bir miktar parayı biriktirme fırsatı vermek istiyorum sana” demiş, böylelikle oğluna güven duyduğunu ima etmişti. (Mahfuz, 2016, s. 304-305).

Ailelerin evlilik gibi önemli bir kurum için de çocukları üzerinde söz sahibi olduğu, evlenseler dahi ebeveynlerin duruma müdahil oldukları -öğütler vererek, rehber olarak- şu örneklerle gösterilmiştir:

“Kız kardeşiyle elti olması ne hoş olacak! Böylece, çoğu kez baş ağrısı veren bir sorundan da kurtulmuş olacağız” deyip güldü yaşlı kadın. “Geriye bir tek kaynana kalıyor ki onunla halleşmek kolay!” (Mahfuz, 2016, s. 326).

Babası, ona, büyük bir şefkatle, “adımlarını atarken Allah rehberin olsun, sana başarı ve huzur ihsan eylesin. Verebileceğim tek nasihat, her bakımdan anneni örnek alman, onun gibi olman; hem çok büyük, hem de küçük” demiş, adamın bu yumuşaklığı Hatice’nin üzerinde tuhaf, eş(s)iz bir etki yaratmıştı. (Mahfuz, 2016, s. 341).

Genç kadın, aslında baştan itibaren kaygılarını kendi annesiyle paylaşmış ama annesi, kızının şikâyetlerini babasına yansıtmamıştı. Kızına sabır tavsiye etmiş; tüm erkeklerin, tıpkı babası gibi gecelerini dışarıda geçirip içtiğini söylemişti. Zeynep, eğer evinin geçimi sağlamıyor ve ne kadar geç ve ne kadar sarhoş olursa olsun, kocası dönüyorsa, bununla yetinmeliydi. (Mahfuz, 2016, s. 413-414).

Muhammed Afit kaşlarını çattı. Bunun bir şaka konusu haline getirilmesine izin vermeyeceği açıktı. Set bir sesle, “Şayet dostlarımızı veya özellikle de beni kastediyorsan, doğru. Sarhoş olurum, kabalaşırım, sevgililerim olur ama çamura batmam. Zenci bir hizmetçi! Çok eşli bir evliliği bu kadınla paylaşmak mı kızımın kaderi? Allah biliyor ya, hayır! Kızım Yasin’in karısı olmayacak, Yasin de kızımın kocası!” (Mahfuz, 2016, s. 433).

“Kabahati, edebini bozmadan yalan söylemekle veya haksız iddialarda bulunmakla sınırlı olsaydı...” diye başladı ve sürdürdü: “Elimin hâlâ üstünde olmadığını sanarak mı böyle davrandın Hatice? Hiç kuşkun olmasın. Elim uzanması gereken her yere uzanır. Bir babanın yetiştirmiş, eş olmuş, anne olmuş kızını kınamak, azarlamak ve terbiye etmek durumunda kalması hiç hoş değil, çok üzücü.” Sonra elini sallayarak ekledi: “Sana çok kızdım. Allah biliyor ya yüzünü bile görmek istemiyorum.” (Mahfuz, 2013b,s. 255).

“Sigara içmek erkekler için bile çok kötü bir alışkanlıktır.” dedi. “Baban hiç içmedi. Kadınlar içiyormuş... Ne diyebilirim? Teşvik eden, nasıl sigara içileceğini öğreten kocasıysa söyleyebileceğim bir şey yok. Ne yapalım Hatice? Ayşe kocasına ait bize değil. İşe yarar mı bilmem am tüm yapabileceğimiz ona nasihat etmek.” (Mahfuz, 2013b,s. 261).

Evliliklerin devamının çocukların gelecekleri ve sağlıklı yetişebilmeleri için ne kadar önemli olduğunu yazar şu sözleriyle anlatmaya çalışmıştır:

“Genç adamlarla şansını denedi ama başaramadı, yani omurgasız genç adamlarla. Bir de olgun bir erkekle denesin bakalım.”

“Yasin, hiç olmazsa çocuğu hatırına, daha iyi bir eş olurdu” dedi Emine üzüntülü bir sesle. (Mahfuz, 2013b,s. 9).

Ahmet kaşlarını çattı: “Ya büyükbabasıyla kalacak ya da Zeynep çocuğundan ayrılmak istemiyorsa, onunla birlikte gidecek. Çocuğa bu utancı lâıyk görenleri sen utandır Allah’ım.” (Mahfuz, 2013b,s. 10).

“Evliliği bir arada tutan gizli güç güzellikle cazibe değil, çocuktur ve boşanma ihtimaline karşı talep edilen tazminatla nafaka!” (Mahfuz, 2013b,s. 391).

“Bu, aile şerefimizle ilgili bir şey. Ahmet benim kadar senin de oğlun. İsteddiğini düşünmekte serbestsin.” (Mahfuz, 2013c, s. 264).

Evlilik herkes için önemli, kutsal bir kurumdur ve insanlar boşandıktan sonra tekrar evlilik yapabilirler/yapmalıdırlar:

Bir eşe, şefkate, dürüst bir beraberliğe, sıcacık bir aile ortamına, çocuklara, seven bir kalbe, müşfik bir temasa, sohbete, üzüntülerini dışarıda bırakıp sığınabileceği ve ölüme siper olacak, imana layık bir mihraba, aptalca hayallerden uzak güvenli bir yere, tutumluluk ve mahrumiyet ve yalnızlıkla mütareke yapmaya nasıl da özlem duyuyordu! (Mahfuz, 2012b, s.102).

“Oysa sevecen, namuslu bir eş, güzel bir yaşam, huzur ve mutluluk istiyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.96).

“İçim saygıyla, hayranlıkla dolup taşarken düşünebildiğim tek şey, evin ve ailenin kutsallığı ile bunun yarattığı bir duyguyla karı koca ilişkisinin hassasiyeti ve yumuşaklığıydı.” (Mahfuz, 2010b, s.78).

“Bomboş bir apartman dairesinde geçirdiği günler ona bir aile sahibi olmanın ne kadar değerli olduğunu öğretmişti.” (Mahfuz, 2011, s.217).

Anneler evlatlarının sağlıkta ve güvende olması için ne gerekirse yaparlar; evlat acısı anneler için çok zor bir acıdır:

“İdeal ile gerçek arasında ne büyük bir uçurum var, diye düşündü Kemal. Sen dinde, siyasette, düşüncede ve aşkta delicesine son gerçeği, mükemmeli ararken, annelerinin tek düşüncesi çocuklarının güvenliği... Hangi anne beş senede bir evlat vermek ister toprağa? İdeal arayışı ise doğaldır ki, fedakârlığı, şehit vermeyi gerektirir. Uğruna beden, akıl ve ruh kurban edilir.” (Mahfuz, 2013b,s. 183).

“Aslında dört erkek kardeşlik. Üçü öldü, bir ben kaldım” diye anlattı bir gün. “Annem hâlâ çok üzgün, yüzü hiç gülmez” diye sürdürdü. (Mahfuz, 2010a, s.235).

Aile içindeki kavga ve sorunlar kimseye anlatılmamalıdır ve dedikodu malzemesi verilmemelidir, düşüncesi şu şekilde anlatılmıştır:

Derken, Hatice hem ağlamaklı, hem de küskün bir sesle, “Böyle kavgalar her evde olur.” bu, dünya yaratıldığından beri böyledir. Ama ailevi sorunlarımızı herkese, özellikle de dedikodu meraklılarına açmamak lazım. Gel gör ki kayınvalidem bunları birer skandal haline getirmeden duramıyor. Allah’a sığınmaktan başka ne yapabilirim? “ dedi. (Mahfuz, 2013b,s. 247-248).

Aile kavramının önemi ve erkeklerin, ailesine değer vermesi gerektiği fikrini şöyle vurgular:

“Mevkii ne kadar iyi olursa olsun yeğenimin öyle genç bir adamla evlenmesi hoşuma gitmezdi. Bence bir erkeğin ailesi her şeyden önemlidir. Naime bizim için çok değerli.” (Mahfuz, 2013c, s. 118).

“Dahası, bir eş ve bir babasın. Bunlar da birer meziyet. Aileyle gelen mutluluğun ne olduğunu en iyi bilenler, sessiz evlere tahammül etmek zorunda kalanlardır. Sessiz bir yaşlılıkta işkenceden beterdir.” (Mahfuz, 2013c, s. 302).

Aile bağları güçlü evlerde anne-babanın ölümü çocuklarının üzerinde yıkıcı etki yarattığı şöyle anlatılmıştır:

Yasin babası her aklına geldiğinde gözyaşı döküyor ama Kemal’in üzüntüsü farklı tezahür ediyor. Yasin o koca bedeniyle çocuk gibi ağlayıp, “O benim en sevdiğim insandı” diyor. Evet, benim efendim, Yasin’in hem babası, hem anasıydı. Küçük çocukken sevgiyi de, ilgiyi de babasında buldu. (Mahfuz, 2013c, s. 229).

Dediklerine göre, annesinin ölümü Adli’yi ruhen çok sarsmış ama yerini başka bir kadının alması dengesini altüst etmişti. İnsan böylesi acıları yaşamadan bilemez. Zaten Adli de annesinin öldüğünden hiç kimseye bahsetmediği gibi, anılmasına bile izin vermezdi. (Mahfuz, 2010a, s.174).

Evlatların anne-babalarına saygı duyması, üzülmemesini sağlaması, her zaman onlarla ilgilenmeleri gerektiği şu şekilde anlatılmıştır:

“Allah iyiliğini versin” diye mırıldandı, anne. “Oğullarımın beni ihmal etmeyeceklerinden eminim.” (Mahfuz, 2011, s.314).

“Acı bir sessizlik oldu. Çocukların arasında annesine en çok benzeyen Hüseyin idi. O da annesi gibi ailesine bağlı, sabırlı ve basiretliydi.” (Mahfuz, 2011, s.29).

“Annemizi üzecek şeylerden kaçın” dedi Hüseyin, ciddi bir ifadeyle. “Ona yardımcı olamadığımıza göre, bari gereksiz yere eziyet etmeyelim. Yapayalnız olduğunu unutma. Ne amcamız, ne dayımız var.” (Mahfuz, 2011, s.36).

“Annesiyle ailesini içinde bulundukları durumdan kurtarabilmek için, Allah’ın kendisine kolaylık vermesi için dua etti.” (Mahfuz, 2011, s.189).

Bana anlayışla gülümseyip sürdürdü: “Görmüyor musun Kâmil, annemin sürekli bakıma ihtiyacı var. Karın da sen de çalışıyorsunuz. Kim bakacak? Sabah, ancak ev işleriyle başa çıkabilir” dedi. (Mahfuz, 2010b, s.277).

Böylece, amcamın da ayrılırken vurguladığı üzere, evin reisi olmuştum. Başsağlığı dilerken bana tekrar tekrar anneme iyi bakmamı söylemiş, “Annene saygıda kusur etme. Evin reisi sensin artık, büyükbabamın halefisin!” demişti. (Mahfuz, 2010b, s.48).

“Bu benim annemdi, ağzıyla, burnuyla, gözleriyle, hayatım boyunca başımı yasladığım o şefkatli sinesiyle annemdi.” (Mahfuz, 2010b, s.9).

Ailenin tüm bireyleri sorumluluk almalı ve kardeşler el ele vererek hayata tutunmalı ve ailelerini ayakta tutmalıdırlar; birbirlerine fedakârlıktan kaçınmamalıdırlar görüşü şöyle anlatılmıştır:

Ahmet de annesi gibi yaparak, “Dikkat! Söz konusu ailenin şerefi... ve her şey bir yana, ben de bu ailenin oğluyum” dedi neşeli bir sesle. (Mahfuz, 2013c, s. 264).

“Sevinmeye hakkı vardı; aile hayatının meyvelerinin çiçek açıp gelişmesi için kanının son damlasına kadar her şeyini feda etmişti.” (Mahfuz, 2011, s.240).

Ailenin direği Samira idi. Ailesi için her türlü fedakârlığı yapmakta, kendini paralamaktaydı adeta. Nitekim iki yıl içinde hızla yaşlanmış, zayıflamış, solmuştu ama kendini bırakmıyor, şartlara teslim olmuyordu. Her zamanki kararlılığı ve gücüyle hiç şikâyet etmeden bütün gün yemek pişiriyor, çamaşır yıkıyor, temizlik yapıyor, dikiş dikiyor, yama yapıyor, örgü örüyor ve iki oğluyla ilgilenip onlara ders çalıştırıyor, anlaşmazlıkları çözüyor, özellikle de kaprisli Hasaneyn’in davranışlarını denetliyordu. (Mahfuz, 2011, s.168).

“Böyle şeyler söyleme. Bedbaht bir aileyiz ve bizim durumumuzda olan sayısız aile var. Her türlü fedakârlıkta bulunmak görevimiz.” (Mahfuz, 2011, s.177).

“Hüseyin artık çocuk değil, bir erkek” dedi. “Tek başına yaşayabilecektir. Bizi unutmayacağından eminim. O hep aklımızda olacak, biz de onun. Fazla dert etme canım, hayat böyle bir şey işte. Acıdır ama aile fertleri er geç ve seve isteye birbirinden koparak, kendi yaşamlarını kurarlar.” (Mahfuz, 2011, s.184).

“Bu karanlık günleri, ailemiz kendi ayaklar üstünde durmaya başlayınca gururla hatırlayacağız.” (Mahfuz, 2011, s.190).

Para biriktirmeye meraklı, hatta düşkün olduğu için parayı çarçur etmekten hoşlanmazdı ama ailesi söz konusu olunca fedakârlık yapmaktan kaçınmazdı. Hasaneyn’i mutlu etmek için üç ay daha kemer sıkmanın mahsuru yoktu. (Mahfuz, 2011, s.203).

“Ardımda aciz, zavallı bir okul çocuğu bırakıyorum” demişti, üzüntüyle. “Arabayı kim kullanacak? Eve kim bakacak?” Babası dertli ölmüş, oğlunun Allah’ın izniyle büyük bir adam olacağını umut eden annesi iki kat fazla çalışmıştı. (Mahfuz, 2012b, s.11-12).

“ İki de arabacıyla evlenmiş, evlerini geçindirecek birkaç piaster için ömür boyu karınca gibi sabırla ve fakat eşek gibi çalışmışlar, seyyar satıcılık, kuaförlük, çöpçatanlık yapmışlardı. Annesi ölene kadar çalışmıştı.” (Mahfuz, 2012b, s.11).

“Canından çok sevdiği bu iki delikanlıyı sorunlu sülaladan güvenli bir limana yöneltmek ve onları, mutlu, başarılı, hayatın kötülüklerine bağışık, aileye sükûnet ve barış içinde bakan erkekler olarak görmektir.” (Mahfuz, 2011, s.170).

“Hiçbir şey ona oğullarından birinin haddini aşarak kutsal aile birliğini ihlal edici davranışlarda bulunması kadar ters, hatta tiksindirici gelemeydi.” (Mahfuz, 2011, s.84).

Aile birliği ve insanların ailesine düşkünlüğü “kahramanlık” olarak nitelendirilmiştir, Mahfuz’un kaleminden...

“Ve Reda Hamada’nın sözlerini: “Özgüveni tazeleyen içgüdülerin büyük önemi vardır... İnsanın ailesine düşkünlüğü veya hakikate adanmış parlak zekâlar az rastlanan kahramanlık örnekleridir.” (Mahfuz, 2010a, s.76).

Tablo 4

İnsan Eğitimi Teması Değer:Aile Birliğine Önem Verme

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	2	Örtük olarak anne ve babasız büyüyen çocukların yaşamlarının iyi devam edemediği anlatılmaya çalışılmıştır.
Aynalar	4	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	13	Her biri bir yer dağılan kardeşler ve sabırlı anneleri üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	7	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir. Aile kurumuna gösterilen saygı ve ailenin önemi üzerinde durulmuştur.
Muhterem Efendim	3	Evliliğin gerekliliği üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	7	Genelde anne ve babaların -ne yaşarlarsa yaşasın- ailelerini korumaya ve birliği sağlamaya çalıştıkları anlatılmıştır.
Serap	5	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	5	Her ne sebeple olursa olsun aile bireylerinin birbirlerine sahip çıkması ve birlik olması anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	7	Kaynana, gelin, baba, eş gibi aileyi oluşturan insanların üzerinden ve genelde öğüt vermek şeklinde anlatılmıştır.

Tablo 4’te aile birliğine önem verme değerinin Güz Yılgınlığı romanında 7 kez; Arayış romanında, 2 kez; Saray Gezisi romanında 7 kez; Şevk Sarayı romanında 7 kez; Şeker Sokağı romanında 5 kez; Aynalar romanında 4 kez; Başlangıç ve Son romanında 13 kez; Muhterem Efendim romanında 3 kez; Serap romanında 5 kez tekrar edildiği görülmektedir.

Aile birliğine önem verme değeri Mahfuz'un tüm romanlarında yer almaktadır. “Kahire Üçlemesi” adıyla anılan Saray Gezisi, Şevk Sarayı, Şeker Sokağı romanlarında bir ailenin 3 kuşağı anlatılarak aile birliği değeri romanların geneline yayılmış halde bulunmaktadır. Ayrıca, Başlangıç ve Son romanında bu değerin daha çok olması romanın konusunun geniş bir ailenin başına gelenleri anlatmasından kaynaklanmıştır. Mahfuz, tüm eserlerinde mesaj olarak aile birliğinin önemine vurgu yapmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 53 kez yer alan aile birliğine önem verme değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Anne-babalar çocuklarını koşulsuz severler ve onların başarılarıyla övünür; üzüntüleriyle üzürlürler. Aileler çocuklarını nasıl yetiştirirlerse, ileride onlar da ailelerine o şekilde davranırlar. Aile içinde eşler birbirine saygılı olmalı ve evlilik birliğinin devamı için üstlerine düşen görevleri yapmalıdırlar. Anne ve babasız büyüyen çocukların düzenli bir hayatının olması kolay değildir. Ailenin tüm bireyleri ailelerinin mutluluğu ve iyiliği için sorumluluktan kaçınmamalı, gerektiğinde fedakârlık yapmaktan çekinmemelidir. Anne ve babalar çocuklarını evlendirdikten sonra ellerini üstlerinden çekmemelidir ve öğüt ve uyarılarıyla onları yönlendirmelidirler. Evlilik kutsan bir bağıdır ve uygun şartlarda herkesin evlenmesi desteklenmelidir. Aile sırları önemlidir, kimseye söylenmez/söylenmemelidir. Eşler, özellikle de babalar ailelerine düşkün olmalı ve ailenin sağlıklı devam edebilmesi, çocukların iyi yetişmesi için bu durum önemlidir. Aile özel bir yapıdır, aile fertleri birbirinden sorumludur ve buna uygun olarak ailenin tüm fertleri üstüne düşen görev ve sorumluluğu almalıdır.

3.1.5. Alçak Gönüllülük

Alçak Gönüllülük, Türkçe Sözlük (2011, s. 86)'te, “Alçak gönüllü olma durumu, tevazu, mahviyet, mütevazılık.” şeklinde ifade edilmiştir.

Alçak gönüllük, kişilerde abartıya kaçmadan bulunması gereken bir önemli özelliktir. Erdemli olmanın, faziletli olmanın gereklerinden biri de alçak gönüllülüktür.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Alçak Gönüllülük kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Alçak gönüllüğün dışarıdaki kimselere güven vermesi ve sevgi duyulmasına sebep olması şu şekilde anlatılmıştır:

Ona göre, faziletin ilanı ve bununla övünme kıskançlık davet eder; alçakgönüllülüğü etkin biçimde ve maharetle kullanmak, hayranlarına bilgelik ve güven olarak yansırdı. Sahip olduğu erdemler yersiz, yakışsız bir böbürlenmeye gerek kalmaksızın, onun tek başına yapamayacağı biçimde ve ölçüde herkes tarafından duyuluyor, biliniyor ve böylelikle çekiciliğini ve kendisine duyulan sevgiyi daha da artırıyordu. (Mahfuz, 2016, s. 96).

Alçak gönüllüğün bir erdem olduğu düşüncesi şu sözlerle anlatılmıştır:

“(...)Alçakgönüllü olmanın erdemini hâlâ öğrenemedin.” diyerek payladı. (Mahfuz, 2016, s. 97).

Allah’ın kullarına alçak gönüllüğü emretmesi ve bunun bir emir olduğu şöyle anlatılmıştır:

“Allah’ın kullarına emrettiği biçimde, alçakgönüllü ve barışçıl biçimde yaşıyor olsaydı, ona kimse dokunmaz ve böylesi bir durum ortaya çıkmazdı” diyordu. (Mahfuz, 2016, s. 391).

Tablo 5

İnsan Eğitimi Teması Değer: Alçak Gönüllülük

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	-	
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	3	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 5’te alçak gönüllülük kavramına ait Saray Gezisi romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Mahfuz’un eserlerinde az da olsa görülen bu değer, kullanıldığı yerlerde önemli bir kavram olarak anlatılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 3 kez yer alan alçak gönüllülük değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Alçak gönüllü olmak karşımızda insanlara güven verir; insanların sevgi ve saygı duymasını sağlar. Ayrıca dinin bir emridir ve yerine getirilmesi zorunludur. Erdemli bir insanda olması gereken özelliklerdendir.

3.1.6. Allah’a İman

Allah, Türkçe Sözlük (2011, s. 98)’te , “Kainatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı”; İman ise aynı sözlükte (2011, s. 1181) “1. Din 2. Güçlü inanç” şeklinde tanımlanmıştır.

Mısır’ın dini ve sosyal hayatı içinde çokça yer alan “Allah’a ve O’nun emirlerine iman” konusu oldukça önemlidir. Çocukluktan itibaren bütün bireylerin bu duyguyla yetiştirilmesi esastır. Toplumun ve insanların yaşayışında Allah’a iman konusu olmazsa olmazdır.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Allah’a İman değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Tüm yaratılanların Allah’ın eseri olduğu düşüncesini şu şekilde vurgular:

Tüm hayvanların zaman zaman cansız şeylerin de, şuur ve zekâsı olduğunu düşündüren bir hayal gücü ihsan edilmişti ona. Bu varlıkların Allah’a şükrettiklerinden; O’nunla ve ruhlar dünyasıyla bir şekilde temas içinde olduklarından emindi. Dünya, yeryüzüyle, gökyüzüyle, hayvanları ve bitkileriyle yaşayan ve kendi zekâsı olan bir yerd; fazileti, yaşamla kutsanmış olmakla kalmıyor, onu ibadet tamamlıyordu. Dolayısıyla, şu veya bu bahaneyle, tavukların ve horozların daha uzun süre yaşamalarını sağlamaya çalışması, doğaldı. (Mahfuz, 2016, s. 40).

Ne ki, Kuran’ın dediği gibi, “Bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah’tan başka bir yardımcı da yoktur.” (Mahfuz, 2013b,s. 11).

Muhammed Afit, “Sen tutucusun. Hep geçmişe yapışıp kalırsın” diye takıldı ve göz kırparak sürdürdü: “Evini de emirlerle, zor kullanarak idare etmekten vazgeçemedin. Oysa demokrasi çağındayız.”

“Demokrasi halk için iyi de, aile başka.”

“Her şey Allah’ın emrinde, yaşamın başı da sonu da” dedi Ahmet Abdülcevat güçsüz bir sesle. “Sonumuz iyi olur inşallah.” (Mahfuz, 2013b,s. 427).

“Yasin parmağıyla gökyüzünü işaret edip, “O her şeyi halleder” dedi.” (Mahfuz, 2013c, s. 151).

“Tabii, bu Allah’ın bileceği bir iş. O her şeye kadirdir.” (Mahfuz, 2013c, s. 152).

“Bizler gizemli yaratıklardık, sırlarını Yaradan’dan başka kimsenin bilmediği ve bilemeyeceği.” (Mahfuz, 2012b, s.9).

Sonra derin derin iç çekip, “Allah da var ve O her şeyin başı sonu” derdi.

Sonra daha da derin bir iç çekip, “Ve bizler hem iyi hem kötü zamanlarda hep O’nu anıyoruz” diye ekledi. (Mahfuz, 2012b, s.96).

“Allah’ın emirlerine riayet eden herkes helal ile haramı ayırmalı, helali tercih etmelidir” düşüncesi şu şeklide anlatılmıştır:

“Haram değil mi? İnananlar Allah aşkına yenik düşmez şaraba.” (Mahfuz, 2016, s. 49).

İnsanların iman ederken şekilcilikten uzak daha samimi ve içten olması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Duyarlılığı, sezgisi ve içtenliği, imanına daha saf, daha yüce bir boyut kazandırıyor; arzu ve korkunun telkin ettiği kör gelenekselciliğe veya şekilciliğe mani oluyordu. İmanının en çarpıcı özelliği, genel olarak saf ve bereketli bir sevgi ve aşktı. (Mahfuz, 2016, s. 49).

“İman ve inançla” diye cevap verdi Abdülmünim. (Mahfuz, 2013c, s. 82).

Allah’ın sonsuz merhametini ve O’ndan başka bir gücün(yaratanın) olmadığını şu şekilde vurgular:

Dükkân sahibi, âdeti üzere, aniden endişelerden sıyrılıp neşelendi ve coşkuyla, “Allah müşfiktir, Şeyh el Samet. O’nu asla kindar ve asık yüzlü tahayyül edemiyorum. İntikamı bile saklı merhamettir. O’na sevgi, itaat, büyük saygı sunuyorum ve iyi amelin değeri...” (...) “Resulün inayetinin ötesinde, Allah’tan başka kimseye ihtiyacımız yoktur.” (Mahfuz, 2016, s. 51).

“İki olayın aynı güne rastlamış olmasını önemsemezmiş gibi yaparak, “Allah’ın emrini sorgulayamayız. Yaşam da, ölüm de onun elinde. Bu olayda uğursuzluk aramak şeytan işi olur” dedi.” (Mahfuz, 2016, s. 340).

Hamdan Amca parmağını ağzına dayayıp, “Şşşt” dedi ve Ayetül Kürsi’yi okumaya başladı: Bismillahirrahmanirrahim. Allah’tan başka yaratan yoktur...”

Kemal, konuşamaz olmuştu. Kuran’dan İhlas Suresi’ni ezberinden okumaya başladı: “Bismillahirrahmanirrahim...De ki: O, Allah’tır. Bir tektir... “Belki bu sure, karanlıkta ortaya çıkan cinleri kovduğu gibi, İngilizleri de kovardı. (Mahfuz, 2016, s. 394).

Adam “Hamd’olsun değişmeyene” dedi ve Ahmet’in elini sıkıp ayrılırken, “Allahuekber... Allahuekber... Zafer Müslümanların...” diye bağırmaya devam etti. (Mahfuz, 2016, s. 507).

“Ya Allah’ın merhameti?” diye sordu Ali Abdülrahim.

“Allah bizimle. O hepimizin hamisi” diye cevap verdi Ali Abdülrahim. (Mahfuz, 2013c, s. 142).

“Allah her şeye kadirdir, diye düşündü. Üzüntüm O’nun takdiri ama isterse bana umut ve huzur verebilir. O benim tek umudum ve beni asla hayal kırıklığına uğratmayacaktır.” (Mahfuz, 2011, s.75).

“Annesinin ağladığını ilk kez babasının ölümünde gördüğünü hatırlayıp daha da üzüldü. Müthiş bir kadın! Başımıza böyle bir felaketin gelmesi Allah’ın takdiri elbet ama böyle bir anne bahşeden de O. O olmasa halimiz ne olurdu?” (Mahfuz, 2011, s.189).

“Allahım! Dertlerime sen, sadece sen derman oldun. Karanlıkta el yordamıyla yaşadığımız dünümüzü, ümit dolu ve gelecek vaat eden bugünümüzle kim kıyaslayabilir? Adaletin ve merhametin üstümüzden eksik olmasın!” (Mahfuz, 2011, s.262).

“Kendini her türlü silahla tahkim etmek ve her fırsattan yararlanmak zorunda olan, Allah’a güvenip O’na sığınmaktan başka çaresi olmayan insanlardan biriydi.” (Mahfuz, 2012b, s.35).

“Allah’tan başka neyimiz var?” dedi annem hüznle. Hiç bilmediğim, aşına olmadığım bir korku vardı içimde. “O herkesi gözetir ve herkese yar olur” dedim. (Mahfuz, 2010b, s.118).

Allah’ın emir ve yasaklarının; kullarının uyması gerekenlerin neler olduğunu şu şeklide anlatmıştır:

“Sözcüğü tekrarlamakta bir sakınca yok. Öğretmenimiz öyle söyledi.”

“Öğretmen her şeyi bilmez.” dedi kadın, eleştirel bir sesle.

“Mübarek surede yer alsa bile mi?”

Kadın, oğlunun bu sorusu karşısında bocaladıysa da cevap vermesi gerektiğini hissetti:

“Rabbimizin her kelamı bir lütuftur.” (Mahfuz, 2016, s. 75-76).

“Allah, inatçı ve kibirli kullarını sevmez. Teklifimi kabul et ve Allah’a güven.” (Mahfuz, 2016, s. 248).

“Ölümü bizleri derinden üzdü ama Allah’ın emri... boyun eğmekten başka çare yok. İnananlar, efendim ki, siz de öylesiniz, sabrederek ve metanetle teslim olmak durumunda Allah’ın hükmüne.” (Mahfuz, 2016, s. 524).

(...) Allah’ın adaleti karşısında boynumuz kıldan incedir. (Mahfuz, 2010a, s.77).

Allah’ın son kitabı olan Kur’an-ı Kerim’i okumak suretiyle iman etmenin korkuları nasıl yendiği şu sözlerle anlatılmıştır:

“Ona göre, Kuran okumak suretiyle, tütsüyle veya muskalarla, korkunun kötü etkilerine karşı önlem almak gerekirdi. “Seni korkuttular! Allah onları kahretsin” dedi üzüntüyle.” (Mahfuz, 2016, s. 428).

İman sahibi insanların başlarına gelenlere üzülmeyip Allah’tan geldiği fikrine inandıkları şu sözlerle anlatılmıştır:

“Ahmet Abdülcevat rahatlamıştı. “Haklısın. Hastalık ve sağlık, tıpkı ölüm ve yaşam gibi Allah’ın emri. İman sahibi olanlar için üzülecek bir şey yok dedi coşkulu bir sesle.” (Mahfuz, 2013b,s. 422).

Dua etmenin ve ibadetleri yerine getirmenin insanlara manevi iç huzur sağladığını ve bunları yapmayanları şaşkınlıkla karşıladığını şu şekilde anlatmıştır:

Yalnızken dua etmeyi severdi. Ona göre ibadet, kalbin zihnin ve ruhun birlikte katıldığı kutsal bir uğraştı. İnsan bir iki kusuru ya da düşüncesi nedeniyle kendini defalarca cezalandırırsa da, ibadet, tertemiz bir vicdana erişmek için elden gelen gayretin arda konmayacağı bir savaştı sanki. İbadetin gereğini yerine getirdikten sonra Allah’tan niyaz ettiği her şey sevdiğiyle ilgiliydi. (Mahfuz, 2013b,s. 29).

Hatice üzüntüyle başını sallayıp, “Ağabeyin haklı” dedi. “İnsanlar büyüdükçe akıllanır ama sen... Seni Allah’a emanet ediyorum. Baban bile namaz kılıp oruç tutuyor. Bunu kendine nasıl yaparsın? Senin için çok üzülüyor, çok endişeleniyorum.” (Mahfuz, 2013c, s. 76).

“Duaya çok ihtiyacımız var efendim. El Hüseyin’e sağlığını ve eski gücünüze kavuşmanız için yalvardım ki, yine istediğiniz gibi gidip gelebilin eve. Ayşe için, herkes için dua ettim” diye cevap verdi Emine ve sandalye çekip otururken sordu: (...)” (Mahfuz, 2013c, s. 170-171).

“Evet, dinini unutma ve rahman ve rahim Allah’ın sana huzur vermesi için dua et kızım...Kim bilir, belki de hiç beklemediğin bir kaynaktan gelecektir huzur.” (Mahfuz, 2013c, s. 193).

“Esrarengiz bir yanım yok, Bay Suvayfi. Ben görevini yerine getirmeyi seven ve Allah’a ibadetle huzur bulan bir adamım.” (Mahfuz, 2012b, , s.67).

“Dua et de uzun yaşayayım ve Allah’ın senin dualarını kabul etmesi için dua edebileyim.” (Mahfuz, 2010b, s.20).

“İman sahibi bir insandım; Allah’ı seviyor, ondan korkuyordum. Dinin şartlarını annemi taklit ederek, erken yaştan itibaren yerine getirmeye başlamıştım.” (Mahfuz, 2010b, s.51).

Babamın halini gördün, hatırlatmam gerekmiyor. Annen kurbanlarından sadece biri! Her şeye rağmen içim rahat. Sen annenin oğlusun, içinde Allah korkusu var. Senin gibi beş vakit namaz kılan biri, onun huzuruna tertemiz çıkacaktır kuşkusuz. (Mahfuz, 2010b, s.111).

Ölürken bile Allah’a iman ederek –Kelime-i Şahadet getirerek- ibadetini yerine getirdiğini şu ifadelerle anlatmıştır:

Adam önce sağ elinin, sonra sol elinin işaret parmağını kaldırdı. Bunu gören Emine’nin yüzü acıyla gerildi. Hemen kocasının kulağına eğilip yüksek sesle kelime-i şahadet getirmeye başladı ve adamın eli hareketsiz kalıncaya kadar sürdürdü: “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Resuluhu...” Baba, kendisi konuşmadığı için ve bu son saatin derin anlamının mahremiyetinde, bunu kendi namına annesi yapsın istemişti. (Mahfuz, 2013c, s. 222).

Tablo 6. *İnsan Eğitimi Teması Değer: Allah’a İman*

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Dolaylı olarak anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	3	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	4	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	11	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Serap	4	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	8	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Şevk Sarayı	4	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.

Tablo 6’da Allah’a İman değeriyle ait Saray Gezisi romanında 11 adet; Şevk Sarayı romanında 4 adet; Şeker Sokağı romanında 8 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 3 adet; Muhterem Efendim romanında 4 adet; Serap romanında 4 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde çokça işlenen Allah’a iman konusuna giren daha birçok konu farklı başlıklar halinde (kadercilik) ayrıca verilmiştir. Müslüman Mısır toplumunun aile yaşantısının anlatılması, sıradan insanların romanlara konu olması dolayısıyla bu değer oldukça fazla işlenmiştir. Arayış ve Güz Yılgınlığı romanları daha bireysel konuları ve iç hesaplaşmaları anlattığından bu değere direkt rastlanılmamıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 35 kez yer alan Allah’a İman değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Tüm yaratılanlar Allah’ın eseridir ve O’ndan başka İlah yoktur. Şekilci ve gelenekselci iman anlayışı yerine daha içten ve samimi iman edilmelidir. Allah sonsuz merhamet

sahibidir ve hiçbir kulundan merhametini esirgemez. Allah'ın emir ve yasaklarına uyulmalıdır. İnsanların başına gelen her şey Allah'tandır ve isyan edilmemelidir. Allah'a dua etmek ve ibadetleri yerine getirmek insanlara iç huzuru sağlar.

3.1.7. Barış

Türkçe Sözlük (2011, s.255)'te barış, “1. Barışma işi. 2. Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar. 3. Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç. 4. Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam.” şeklinde tanımlanmıştır.

Barış, kişiler arasında ve özellikle de toplumlar arasında hakim olması gereken önemli bir değerdir. Toplumların bir arada yaşayabilmesinin yolu barıştan geçmektedir. Kişilerden başlamak üzere devletlerin barışı çözümsemeleri hem dünyadaki devletlerin hem de ülkedeki vatandaşların kendilerini güvende hissetmeleri açısından barış önemli bir değer olarak karşımıza çıkar.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde barış değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Tarihte devletlerin savaşı tercih ettiği ve böylece insanlığın bu durumdan acı çektiği, bunun insanlık suçu olduğu şöyle vurgulanır:

“Tarih acılarla doludur; savaşçılar ortadan kalkınca, kendini savunacaktır.” (Mahfuz, 2013a, s. 64).

“Sivil halkı bombalamak insanlık suçudur” dedi Abbas Sadık, şarapnel yemiş gibi bir sesle. (Mahfuz, 2013a, s. 107).

Savaşların anlamsızlığı ve barışın olması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

“Dünya haritasındaki küçücük bir nokta uğruna dünya savaşı çıkacağını söylemek için deli olmak lazım” dedi, İbrahim Hayrat. .” (Mahfuz, 2013a, s. 105).

Büyük ülkelerdeki çıkar savaşlarının küçük ülkelerde ne gibi beklenti uyandırdığı şöyle anlatılmıştır:

“Büyük ülkeler birbiriyle uyuşmazlık içinde olmasa, küçük ülkelerin ne gibi şansı, umudu olabilir ki hayatta?” diye sordu Semir Abdalbaki. (Mahfuz, 2013a, s. 117).

Savaşların halk üzerinde yarattığı sarsıntı ve insanların barış isteyerek huzura ve mutluluğa kavuşmak istediği düşüncesi şu sözlerle ifade edilir:

Dükkân ortamı, her ne kadar pazarlık, alım satım ve para kazanmak gibi gündelik kaygılarla doluydu da, onda her şeyin normale döneceği, barış, huzur ve istikrarın yeniden tesis edileceği inancını pekiştiriyordu. Barış ve huzura ne olmuştu? O huzuru günler ne zaman geri gelecekti? Kanlı olaylarla ilgili olarak, dükkânda bile üzücü fısıldaşmalar geliyordu kulağına. Müşteriler artık sadece pazarlık etmek ve satın almakla kalmıyor; dillerinden yaşlı haberler düşmüyordu. (Mahfuz, 2016, s. 491).

“Mutluluk ve barış, diye düşündü Kemal. Bunun hayalini kuruyoruz. Kalbin aşkla çarpıyor.” (Mahfuz, 2013c, s. 147).

Barış sadece devletlerarasında değil; aile fertleri arasında da sağlanmalıdır. Küçüklerin, büyüklerinin yaptıklarını mazur görerek barışın sağlanması şöyle anlatılır:

Bu öneri Ahmet Abdülcevat’ı memnun etmişti ama başını sallayarak ustaca itiraz etti: “Hayır. Böyle bir anlaşmaya razı olamam çünkü anlaşma eşitler arasında yapılır. Bu olayda taraflardan biri annemiz, diğeri kızımız. Kız, hiçbir zaman annenin seviyesinde olamaz. Önce Hatice’nin tüm geçmiş olaylar için annesinden özür dilemesi, sonra da annesinin -eğer iste- onu affettiğini söylemesi gerekir. Ancak bundan sonra huzur ve barıştan söz edebiliriz.” (Mahfuz, 2013b,s. 256-257).

Barışın tesisi için herkes üstüne düşeni yapmalıdır ve ona göre davranmalıdır:

“Başbakanımız aynı zamanda İçişleri Bakanı olduğu için, barışçıl olması kaydıyla gösterilere katılmamıza izin veriyordu.” (Mahfuz, 2010a, s.242).

Tablo 7.

İnsan Eğitimi Teması Değer: Barış

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	4	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	1	Doğrudan verilmiştir.
Serap	-	
Şeker Sokağı	1	Doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	1	Doğrudan verilmiştir.

Tablo 7’de barış değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 4 adet; Saray Gezisi romanında 1 adet; Şevk Sarayı romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 1 adet; Aynalar romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Savaş yıllarının sonunda geçen olaylar üzerinden barışın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Büyük devletlerin bu konuda üstlerine düşenleri yerine getirmeleri gerektiği anlatılmıştır. Eserlerde toplumsal konuların işlendiği yerlerde barış düşüncesi sıklıkla anlatılmıştır. Aile içi ilişkilerde de barış olunması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 8 kez yer alan barış değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Toplumların savaşı bir geleneğini vardır ancak boş yere ve haksız yapılan savaşlar insanlık suçudur. Büyük devletler barış konusunda sorumluluk almalı ve diğer ülkeleri bu konuda yönlendirmelidir. Savaş olan toplumların vatandaşları bu durumdan olumsuz etkilenirler ve onların mutluluğu ve huzuru için savaşlar bitmelidir ve barış olmalıdır. Sosyal hayatta arkadaşlarla, dostlarla, akrabalarla; aile fertlerinden anne, baba, kardeş vb. ile kişisel çatışmalar olmadan barış içinde yaşanmalı, herkes birbirine saygı duymalıdır. Barış herkesin ortak ve zorunlu değeridir; herkes barışın tesisi için üstüne düşeni yapmalıdır.

3.1.8. Baskıcı Ebeveyn Tutumu

Anne babaların çocuklarını yetiştirirken tutundukları baskıcı tavırlar ve bunların çocuklar üzerindeki yansımaları bu başlık altında verilmiştir. Anne babaların çocukları üzerinde kurdukları baskıcı tutumlar, çocukların yanlış yapmalarına, hayata atılamamalarına, düzgün insan ilişkileri kuramamalarına sebep olabilmektedir.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserinde Baskıcı Ebeveyn Tutumu kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Annelerin çocukları üzerindeki baskıcı tutumunun onların geleceğini nasıl yönlendirdiği şu ifadelerle anlatılmıştır:

İbrahim Şevket kendini savundu: “Allah’tan kork ve yaptıklarını abartma. Gerçek şu ki, senin gibi karısı olan bir adam, zaman zaman ya sürekli temizlik nedeniyle eşyaların yıpranmasını önlemek ya da çocuklarını kapasitelerinin ötesine itilmekten korumak gibi bir rol üstlenmek

durumunda. Hepinizin bildiği gibi, en yakın örnek, daha beş yaşını bile doldurmamış olan Abdülmünim'i din okuluna gitmeye zorlaması.” (Mahfuz, 2013b, s. 47).

“Bir annenin çocuklarına katı davranması büyük adam yetiştirmesinin şartlarındansa, oğullarımızı bekleyen şan ve şöhreti şimdiden ilan edebilirsin” dedi. (Mahfuz, 2013b, s. 49).

Çocuğunu akranlarıyla oynatmayan annenin, baskıcı tutumu nedeniyle içe kapanık, çekingen bir çocuk yetiştirdiği şu örneklerle anlatılır:

“Aklından zorun mu var senin?” diye sordu, panikleyerek. “Baksana, sürekli kavga ediyorlar. Ya sana da vururlarsa ya bir yerini acıtırlarsa n’aparım ben? Ya seni de caddeye çıkarırlarsa? (Mahfuz, 2010b, s.21).

Tablo 8

İnsan Eğitimi Teması Değer:Baskıcı Ebeveyn Tutumu

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	-	
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	1	Dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	2	Doğrudan verilmiştir.

Tablo 8’de baskıcı ebeveyn tutumu kavramına ait Şevk Sarayı romanında 2 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Şevk Sarayı’nda Hatice’nin çocuklarını istediği gibi yetiştirmek istemesi çocuklarının ikisinin de bambaşka şekilde bir düşünce yapısına sahip olmasına sebep olmuştur. Serap romanında annenin baskıcı tutumu hayatta mutlu olmayan, hastalıklı fikirlere sahip bir bireyin yetişmesine sebep olmuştur.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 3 kez yer alan baskıcı ebeveyn tutumu kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Anne babalar çocuklarının yaşamlarına dair sorumluluklar almalı ancak bunu abartmadan yapmalıdırlar. Demokratik aile tutumu benimsenmeli ve geleceğe dair planlarda çocukların kendi düşünceleri de hesaba katılmalıdır. Eğer çocuk her yaptığı şeyde annesine hesap

vereceğini düşünürse çekinik kalacaktır. Çocuklar anne babalarının himayesinde –abartılı olmamak kaydıyla- büyümeli; akranlarıyla aynı ve sosyal süreçlerde bulunarak büyümelidir.

3.1.9. Batı'nın Yaşayışı ve Normları

Romanda Batı'dan kasıt Batılı devletlerdir. Batılı devletlerin yaşayış tarzları ve toplumsal normları, modernleşme ve kent yaşamı şeklinde anlatılmıştır. Yozlaşmış Batı kültüründen de bahsedilmiştir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Batı'nın yaşayışı ve normları kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Batı'nın genelde medeniyetle ve modernizmle eş anlamlı kullanıldığı şu örneklerle görülmektedir:

“Ya modern medeniyet?” diye sordu, Abbas Sadık, alaycı bir sesle. “Bu seni endişelendirmiyor mu?”

Ne mutlu bize ki, henüz modern medeniyet dediğin dünyanın bir parçası değiliz. Islanmaktan neden korkalım ki? (Mahfuz, 2013a, s. 89).

Ve modern bilimi unutma. Kitaplığında Shakespeare ve Schopenhauer'a ek olarak Comte, Darwin, Freud, Marx ve Engels de olmalı. Bu konuda bir mümin gibi çalış ve okuduğun her sayfanın bir peygamberi olduğunu unutma. Bu çağın peygamberleri bilim insanlarıdır.” (Mahfuz, 2013c, s. 91).

Mesleğini icra etmeyen bir hukuk mezunu; çağdaş uygarlığın, iktisadi bağımsızlığın, kadın haklarının ve fes yerine şapka kullanımının hararetli savunucusuydu. Neredeyse her yıl, kültürel amaçla İngiltere veya Fransa'ya giderdi. (Mahfuz, 2010a, s.87).

Batılı devletler, kendileri dışındaki ülkelerin geleceğini tayin etme konusunda sorumluluk almaktadırlar:

(...) “İsrail çekilmek zorunda kalacak ve belki de Sina'yı işgal etmekle yetinip Araplarla barış yapacaktır. Orta Doğu'daki sorunların halli için İngiltere ile Fransa devreye girince Mısır'da her şey normale döner.”

“Bu, Batı'nın buradaki nüfus alanının bir başkasına devri anlamına gelmez mi?” diye sordu, İsa. (Mahfuz, 2013a, s. 105).

Batılı devletler, güçlerini kullanarak daha küçük ülkeleri tahakkümü altına almışlardır:

“İngilizlerle Fransızlara karşı durabilir miyiz?” diye sordu Kadriye, endişeyle. (Mahfuz, 2013a, s. 109).

Mısır’da “Opera Meydanı”nın olması Batı’nın bir tezahürü şeklindedir:

“(…)Kahire’nin Opera Meydanı’nda ölümsüz bir nutuk atacak ve böylelikle, İngilizler Mısır’ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalacaklardı.” (Mahfuz, 2016, s. 421).

Doğulu toplumlar için, Batılıların nasıl erişilmez olduğunu Mahfuz, şu eşsiz anlatımıyla anlatmıştır:

Kolların herkese açık ama erişilmez bir genç kadınsın. İçimizdesin ama mesafelisin... Doğu, sanki seni tüm duaların kabul edildiği Kadir Gecesi’nde talep etti Batı’dan. Kıyının uzun, ufkun geniş ve kumsalın hayranlarınla dolu olduğu yerde, kimlere neler lütfedeceksin acaba? Neler... benim umudum ve umutsuzluğum? (Mahfuz, 2013b,s. 21).

Batı’nın ve özellikle Avrupa’nın eğitim ve disiplin konusunda asla ödün vermeden bu konulara nasıl değer verdiğini şöyle anlatır:

“Gerçek şu ki, baba, bu disiplinler saygınlık itibariyle ileri ülkelerde en üst düzeyde anılıyor. Avrupalılar bu disiplinleri her şeyin üstünde tutuyor ve bu alanlarda üstünlük sergileyenlerin heykelini dikeyor.” (Mahfuz, 2013b,s. 60).

Kendi ülkesindeki eğitim sistemini beğenmeyip Batılı ülkelere gidip eğitim almak isteyen gençlerin durumları şu örneklerle anlatılmıştır:

“Gülüştüler. Hüseyin sürdürdü: “Evet, geçici olarak kavgacı herif! Her şey istediğim gibi giderse, orada hukuk okuma pahasına, buradaki eğitimi bırakıp Fransa’ya gidebilirim. Orada düşünebilir, görebilir, dinleyebilir, böylelikle kültür pınarından özgürce içebilirim.” (Mahfuz, 2013b,s. 163).

“(…)Paris’te herhangi bir programa bağlı kalmadan, sınav zorunluluğu olmadan bir sürü konuda ders alabilir; harika bir yaşam, manevi olarak dolu dolu bir yaşam sürdürebilirsin.” (Mahfuz, 2013b,s. 164).

Kendi ülkesindeki değerlerini aşağılayıp Batılı devletlerin yaptıklarını öven gençler üzerinden vatanseverlik duygusunun önemini anlatmaya çalışmıştır:

Hüseyin, “En dikkate değer alametinin mezarlar ve cesetler olduğu bir ülke” dedi alaycı bir sesle ve piramitlerden birini gösterip ekledi: “Boşa harcanmış emek!” (...) Ben, Mısır yerine Fransa’da olmayı tercih edebilirim aslında.”

Kemal içinin acısını yumuşacık bir gülümsemenin ardına saklayarak cevap verdi: “Fransızların dünyanın en vatansever milletlerinden biri olduğunu görürsün orada.”

“Evet. Vatanseverlik uluslararası bir hastalık. Ama ben Fransızların başka yönlerini seviyorum.” (Mahfuz, 2013b,s. 194).

Batının; sanat, edebiyat, felsefe vb. gibi alanlarda nasıl örnek olduğunu ve Mısırlıların/Doğuluların bunlardan nasıl esinlendiğini şu şekilde anlatır:

Ayda ile birlikte Batı müziğinin sadece eserlerini de dinliyorum. Ayda bazılarını piyanoda çok iyi çalıyor. Şu aralar, Yunan felsefesinin sadeleştirilmiş bir versiyonunu okuyorum. Benim tüm istediğim turizmin zihinsel ve fiziksel olarak seyahat etmek; ama sen yazmak da istiyorsun. Bu da seni sınırları ve amaçları öğrenmek zorunda bırakıyor.” (Mahfuz, 2013b,s. 199).

Hüseyin, “Hikâye yazmak, Avrupa’da ciddi bir sanat olarak değerlendiriliyor. Oradaki bazı yazarlar, sadece hikâyeye odaklanıyorlar. Ölümsüzlük kazanmışlar. Körü körüne methetmiyorum. Fransız profesör de teyit ediyor bunu” dedi ciddi bir sesle. (Mahfuz, 2013b,s. 200).

“İnkâr etme. Sen de büyük olmak isterdin. Sokrates’e benzemeye, Beethoven gibi acı çekmeye eğilimlisin.” (Mahfuz, 2013b,s. 331).

“Felsefe eski Yunan’da gelişti. Kendilerini düşünceye adayabilen adamlar yaşamak için para kazanmak zorunda olmayanlardı.”

“Sağlığına Aristo!” (Mahfuz, 2013b,s. 376).

“Hadi bana Batı edebiyatından herhangi bir şey oku. Oku da sana Arap edebiyatından eşdeğerini okuyayım.” (Mahfuz, 2010a, s.144).

Batı’nın yaşayışı ve doğru kabul ettiklerinin nasıl yozlaştırılarak benimsendiği konusuna şöyle vurgu yapar:

“Din, ha?” dedi Hüseyin. “Bir bardak birayla sarhoş olmazsın. Jambon ise çok lezzetli, sana iyi gelir. Dinin ne yiyip ne yemeyeceğimize karışmasının mantığı yok bence.” (Mahfuz, 2013b,s. 209).

Eğlenceli, hoş bir kız olduğu doğru Batı’da büyütülmüş olmasının verdiği bir sosyal zarafeti var. Zeten onu çekici kılan da bu. Ama çok esmer, çok ince. İnsanı baştan çıkaran bir vasfı yok. (Mahfuz, 2013b,s. 283).

“Şaddat ailesi yarı Fransız” diye cevap verdi İsmail alaycı bir sesle. “Gelenekler umurlarında değil. Kadın şarkıcı istemezler, erkekleri de beğenmiyorlar. Hayatımda ilk kez gördüğüm şu orkestra için Hüseyin ne demişti hatırlıyor musun? Her pazar akşamı Gioppi’de çalışırlarmış. Yemekten sonra içeri geçip ileri gelenlere konser vereceklermiş. Müziği unut. Bu gecenin en önemli anı yemek ve şampanya.” (Mahfuz, 2013b,s. 331).

Kendi ülkesindeki olumsuzlukları bahane ederek Batılı ülkelere göçün nasıl gerçekleştiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Yarın Brüksel’e gidiyorlar. Avrupa’ya benden önce gitmiş olacaklar; ama benim gitmem de uzun sürmez. Paris ile Brüksel arasında mekik dokurum artık” dedi.

Sen ise bakırcılar ile el Gavriya arasında gidip geleceksin diye düşündü Kemal. Eşsiz, dertsiz! Gözlerini cennete dikersen olacağı budur. Çaresizlik içinde şehrin her yerinde arayabilirsin onu ama bakışların aşk azabından asla kurtulamayacak. (Mahfuz, 2013b,s. 333).

Batılı toplumların normlarına göre yetişen gençlerin kendi ülkelerinde nasıl yadırgandığını şöyle anlatır:

“Evet, sarhoşum ama bu gerçek. Bir sarhoşun en iyi özelliklerinden biri yalan söyleyememesidir.” dedi İsmail usulca güler ve sürdürdü: “Kızdın mı? Malum, Ayda çekici bir kız. Sen farkında değilsin ama uzun süredir tüm dikkati senin o sevecen bakışlarının üstündeydi. Aşağılamak gibi olmasın ama çapkın bir kız o. Hayranlarının ilgisi aklını başından alıyor. Bunu, herkesten önce hasan fark etti. Birkaç kez bana da işaret etti. Sonra Hüseyin’e söyledi. Ayda’nın annesi Saniye Hanımefendi’nin bile kızının, onların tabiriyle, ‘Karasevdalı’ talibinden haberi var. İhtimaldir ki hizmetçilerle uşaklar da duydu. Diyeceğim, karasevdalı talibin hikâyesini herkes biliyor.” (Mahfuz, 2013b,s. 341).

Doğulu toplumların antika kafalı olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Memleketimizde altmışının üstünde olduğu halde kafası genç insanlar olduğu gibi, hayatının baharında olup binlerce yıl önce yaşanmışçasına antika kafalı gençler de var. Bu, Doğu’nun hastalığı.” (Mahfuz, 2013c, s.88).

Kadın ve erkeklerin birlikte oturup oturmaması, yemek ve sofrada adabı, kılık-kıyafet, ev dekorasyonu gibi konulardaki ayrılıklar şu şekilde anlatılmıştır:

Masada, “Lady” Foster kızların yanına, kocası diğer taraftaki erkek öğrencilerin arasına oturdu. Mr. Forster bu duruma açıklık getirmek üzere, “Karışık oturma istedik ama Doğu adabına riayet etmenin daha uygun olacağını düşündük. Öyle değil mi?” dedi. (...) Parti, garsonlardan biri fincana çayla süt koyunca resmen başladı. Çaktırmadan Alvil Sabri’yi seyreden Ahmet, içlerinde Batılı sofrada adabına en kolay ve en rahat uyum sağlayanın o olduğunu fark etti. (Mahfuz, 2013c, s. 179-180).

“Sen de çok değişmişsin. Bu kadar şişmanlayacağını düşünemezdim. Bu Paris modası mı? Nerede o eski Hüseyin?” (Mahfuz, 2013c, s. 304).

Mobilyasıyla, yemeğiyle, içkisiyle, incelikli ve yüksek seviyeli sohbetiyle ailece sevdikleri Avrupai bir ortamda Fransızlar, İtalyanlar, bazen de İngilizler arkadaşlık ediyorlardı. (Mahfuz, 2010a, s.156).

Yanlış ve şekilci Batılılaşmanın tarifini şu benzetmeyle yapıyor:

“Sen, Doğu ile Batı arasında kararsız kalmış bir Doğulu gibisin. Ha bire başın dönüyor.” (Mahfuz, 2013c, s. 187).

Doğu’nun neden geri kaldığını şu sözlerle anlatmıştır:

“Salim Gabr çok öfkелendi ve Akıl’ı Doğu’nun geri kalmışlığını irticaya ve sufiliğe bağlamakla suçladı.” (Mahfuz, 2010a, s.221).

Doğulu toplumları eleştirirken aslında haksızlık edilmemesi gerektiğini; belli konularda Mısır’da da alanında iyi eğitim almış, işini iyi yapan kişilerin olduğunu da anlatmadan geçememiştir:

Almanya veya İngiltere’de eğitim görmüş olan genç mühendisleri eleştirir; Mısır’daki mühendislik eğitiminin de Avrupa’daki kadar iyi olduğunu söyler, mühendisliğin sahada öğrenildiğini gençlerin anlamadığından yakınır. (Mahfuz, 2010b, s.181).

Tablo 9

İnsan Eğitimi Teması Değer: Batı’nın Yaşayışı ve Normları

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	4	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	3	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	1	Sanat anlayışındaki –opera- etkileşim şeklinde örtük olarak verilmiştir.
Serap	1	Doğrudan verilmiştir.
Şeker Sokağı	5	Batı’nın sosyal ve kültürel özelliklerinin Mısır’a yansımaları şeklinde anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	14	Batı’nın sosyal ve kültürel özelliklerinin Mısır’a yansımaları şeklinde anlatılmıştır.

Tablo 9’da Batı’nın yaşayışı ve normları kavramına ait Güz Yılgınlığı romanında 3 adet; Saray Gezisi romanında 1 adet; Şevk Sarayı romanında 14 adet; Şeker Sokağı romanında 5 adet; Aynalar romanında 4 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Daha çok İngilizlerden bahsedilmiştir. Güz Yılgınlığı eserinin genelinde İngilizlerin Mısır üzerindeki tahakkümü anlatılmaya çalışılmıştır. Batılı devletlerin güçlü olduğu ancak vatanseverlerin onlara da karşı durabileceği teması üzerinden ve Batı’nın toplumsal normlarının Mısır’da yanlış anlaşıldığı da anlatılmıştır. Eserlerin genelinde Batı’nın sosyal, kültürel, sanatsal, edebi, felsefi yönden Doğulu toplumları nasıl etkilediği

anlatılmıştır. Modern toplum örneği olarak gösterilen Batılı ülkelerin Doğulu toplumların üzerindeki tahakkümü anlatılmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 28 kez yer alan Batı'nın yaşayışı ve normları kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Doğulu toplumlar Batılı devletleri modernizmle eş değer görmektedir. Batılı büyük devletler çoğu Doğu ülkesini sömürge altına tutarak onları boyunduruğu altında tutmaktadır. Batılılar eğitimden ve disiplinden ödün vermeyerek bugünkü durumlarına gelmişlerdir. Mısırlı gençler iyi bir eğitim ve iyi bir iş için Batılı ülkeleri tercih etseler de belli yerlerde Mısır da oldukça iyi durumdadır. Sanat, edebiyat, felsefe gibi alanlarda Batı'dan etkilenmek gerekir. Batılı âdetlere göre yetişen gençler kendi ülkelerinde yadırganır durumlara gelirler. Sosyal hayatın birçok yerinde olumlu/olumsuz Batı'nın yaşayışı ve normlarından etkilenilmiştir. Yanlış/şekilci Batılılaşma Mısır'ı hiçbir yere vardırılmaz; bunun için şeklen değil bilim ve eğitimde Batılılardan esinlenilmelidir.

3.1.10. Bilim ve Din

Bilim ve din ilişkisinin, birbirini destekleyici ve engelleyici durumları vb. üzerinde durulmuştur. Dinin belli yasaklayıcı tutumları karşısında bilimsel davranılmalıdır. Soru sorma, sorgulama gibi bilimin zorunluluklarıyla bunun tam tersi olan ve sorgulamadan kabul edilen din öğretilerinin çelişkileri bu başlık altında anlatılacaktır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Bilim ve Din kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Okumayan, eğitimsiz bir insanın bilimsel bir makaleye kayıtsız, şartsız karşı çıkışı Ahmet Abdülcevat'ın ağzından anlatılsa da Mahfuz burada çoğu Mısırlının hatta Doğu toplumlarının görüşlerini anlatmıştır:

Ertesi gün, sabah namazından ve kahvaltıdan sonra kanepeye oturup merakla dergiyi açtı ve kolay anlamak için makaleyi yüksek sesle okumaya başladı. Ama bir de ne görsün? Gazete ve dergilerdeki siyasi yazıları kolayca okuyup kavradığı halde, bu makale başını döndürüyor, kalbini sıkıştırıyordu. Bir kez daha yüksek sesle dikkatle okudu. Makale, Darwin adlı birinden ve bu adamın uzak diyarlarda bir yerde yaptığı çalışmalardan söz ediyordu. Adam hayvanlar arasında can sıkıcı kıyaslamalar yapmış; insanların hayvan soyundan geldiği, hatta bir maymundan türediği gibi tuhaf bir sonuca varıp buna kendisi bile şaşırmıştı. Ahmet Abdülcevat, özellikle bu nahoş paragrafı bir kez daha ve korkuyla okudu. Oğlu, onun etinden canından olan oğlu da, hiç itirazsız ya da tartışmasız insanın hayvandan türediğini iddia etmekteydi. Altüst oldu. Dehşete düştü. Devlet okullarında böylesi tehlikeli fikirler mi sokuyorlardı çocukların aklına? Kemal'i çağırttı. (Mahfuz, 2013b,s. 356).

“Bu bir teori” dedi.

Ahmet Abdülcevat sesini yükseltip, “Âdem, insanın babası Âdem, Allah’ın çamurdan yarattığı, içine ruhunu üflediği Âdem. Bilimsel teori bu konuda ne diyor? diye sordu ürkütücü bir sesle. (Mahfuz, 2013b,s. 358).

Bilimin temel özelliği olan “sorgulama” durumu, dinin belli öğretileriyle ters düşüyor ve çelişkiler doğuyordu:

Son iki yıldır imanı, İslam’ı sorgulayan büyük şairlerden el Maarri ile Ömer Hayyam’dan esen rüzgarları göğüsleyip ayakta kalmıştı kalmasına ama ilmin demir yumruğu inip her şeyi sonsuza dek yok etmişti. (Mahfuz, 2013b,s. 359).

“Bundan böyle yaşamını bilimin yalanlarını çıkarmaya ve Allah’ın ışığını yaymaya vakfet.” (Mahfuz, 2013b,s. 362).

Evet, nihayet ikna olmuştu. El Maarri’nin gönülsüz çilekeşliği ile Ömer Hayyam’ın hedonizmi arasında parçalandığı uzun bir vesvese ve kaygı sürecinden sonra evet... ve nihayet. Tabiatıyla, daha acımasız ve ağırbaşlı bir yaşamı dikte etmesine rağmen, içinde büyüdüğü geleneklerle uyumlu olduğu için ilmine eğilimliydi. Ne ki, ne olduğunu anlamadan, esrarengiz bir ses kulağına, “Din yok, Ayda yok, umut yok... bırak gelsin ölüm” diye fısıldamış;(...) (Mahfuz, 2013b,s. 373-374).

Hilmi İzzet zaman zaman anlaşılmasa bir biçimde isyankâr olabilirdi. Nitekim patladı : “İnanç! İnsanlık! Gelecek! Ne saçma. Sadece bilgiyi ve bilimi temel alan sistemdir makul olan. İnanca gelince: İnanmamız gereken tek bir şey var, o da insan zafiyetinin tezahür ettiği her yerde imha edilmesi gereği... Bilimin yolu ne kadar zor görünse ve dini inançlara ters gelse de hedef, insanlığı ideal bir duruma getirmek... saf ve güçlü!” (Mahfuz, 2013c, s. 133).

“(...)İnsanlar çok uzun süre doğaya ve insana tapmışlar. Artık doğaya bağımlılığımızı bilimle ve keşiflerle aşıyoruz. İnsanlara tapınmanın üstesinden ise ilerici teorilerle gelmek zorundayız. Bunun dışında her şey insanlık çarkının serbestçe dönmesini engelleyen bir frendir.” (Mahfuz, 2013c, s. 133).

Aile içinde eğitimli biri olarak Kemal’in bilimle uğraşıp dinden soğumasına neden oldu. Ancak şekilci ve körü körüne bağlanmış dini ritüellereydi Kemal’in tepkisi...Ne ki, bilimle, Allah’a giden yolları aramak daha kolay olacaktı:

Dinden kopmak suretiyle dindar olduğu zamankinden çok daha yakın olacaktı Allah’a. Bilimden başka din var mıydı? Varoluş sırrının anahtarıydı bilim... ve gerçekten yüce olan her şeyin! Peygamberler bugün gelseydi dünyaya, ilahi mesaj olarak ilmi seçerlerdi. Kemal menkıbeler rüyasından işte böyle uyanacak; çıplak gerçeklikle yüzleşmek üzere, cehaletin ölümüne savaş verdiği fırtınayı böyle geride bırakacaktı. Menkıbelerin hüküm sürdüğü geçmiş ile aydınlığa adanmış geleceğini birbirinden ayıran kesin bir çizgiydi bu. Allah’a giden yollar, ilim, irfan ve güzellik yolu önünde böyle açılacaktı. Yanıltıcı hayallerle, aldaticı umutlar ve derin acılarla dolu geçmişine veda edecekti. (Mahfuz, 2013b,s. 362).

Modern yaşamın gereği olarak bilimin önemine ve herkesin bilimsel yöntemi benimsemesi gerektiğine şu şekilde vurgu yapılır:

Ne olursa olsun, modern yaşamın pınarı bilim... Edebiyat dünyasından bir adamın sana bunu açıkça söylüyor olmasına şaşırılmamalıdır. Bilim okuyup, bilimsel kafa geliştirmeliyiz. Bilimden bihaber insan, dahi bile olsa, yirminci yüzyılın insanı değildir. Sanatçılar da bu çerçevede kendine düşeni yapmalı. Bilim, artık sadece bilim insanları için değil. Evet, bilimsel alanda kapsamlı ve derin çalışmalar, araştırmalar yapmak ve icat, bilim insanının sorumluluğudur ama her kültürlü insan da kendini bilimin ışığıyla aydınlatmalı, bilimsel yöntemi benimseyip yerinde kullanmalıdır. Kehanetin ve dinin eski dünyadaki yerini yeni dünyada bilim almalıdır” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 90).

Toplumların gelişmelerinde bilimin önemli olduğu vurgulanarak çarenin dinde aranmaması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Din, çareyi insanın vicdanında arıyor, oysa çare toplumsal gelişmede. Din, sosyal sınıfları kale almayıp sınıfları oluşturan bireye odaklanıyor. Tabii, bilimsel sosyalizm diye bir mefhumdan bihaber. Dahası, din öğretisi meleklerin başrol oynadığı efsanevi metafiziğe dayalı. Bugünkü sorunlarımızın çözümünü geçmişte aramamalıyız. (Mahfuz, 2013c, s. 259).

Mahfuz; bilim, din ve siyaset paradigmasını şu sözlerle anlatmıştır:

Dünyaya vereceğimiz herhangi bir bilimsel mesaj yok ama İslam’ın verdiği bir mesaj var: kapitalizme veya diyalektik materyalizme değil, sadece Allah’a ibadet mesajı var.” (Mahfuz, 2010a, s.164).

Tablo 10

İnsan Eğitimi Teması Değer: Bilim ve Din

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	4	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Şevk Sarayı	6	Bu ilişki genelde doğrudan verilmiştir.

Tablo 10’da Bilim ve Din kavramına ait Şevk Sarayı romanında 6 adet; Şeker Sokağı romanında 4 adet; Aynalar romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Bilim ve din ilişkisi Darwin teorisi üzerinden anlatılmıştır. Dinin kurallarıyla bilimin kurallarının çeliştiği, eserlerin genelinde anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 11 kez yer alan bilim ve din ilişkisi ile ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Okumadan, sorgulamadan yapılan değerlendirmeler ve inanışlar bağınazlık durumuna kadar gitmektedir. Bilim her zaman herkese lazımdır ve öğrenilmelidir. Bilimin sorgulayıcılığıyla dinin dogmatikliği çelişki yaratmaktadır. Din manevi/soyut bir inanıştır ve somut olan bilimle karıştırılmadan sınırları çizilmelidir. Toplumların gelişmesinde bilimin önemi büyüktür; tüm toplumlar bilimle uğraşmalı ve geride kalmamalıdır.

3.1.11. Bozulmuş Eğitim Sistemi

Mısır'ın tarihi içerisinde eğitime nasıl bakıldığı; insanların, eğitilmiş insanları ve eğitim sistemini nasıl algıladığı ve davranış geliştirdiği romandan verilen örneklerle açıklanmıştır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Bozulmuş Eğitim Sistemi kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Eğitim sisteminin amacı sadece kişileri kitabî bilgilerle doldurmak değil; hayatın içinden her türlü bilgiyle yoğurmaktır. Bu türlü bir eğitim sisteminin Mısır'da olmadığı şöyle anlatılmıştır:

Dahası sistematik eğitime tahammülüm yok. Sadece sevdiğim şeyleri yapmak istiyorum ben. Öğrenmek istediğim birbirinden farklı bir sürü şey var. Bunlar, hepsini tek bir okulda öğrenemeyeceğim kadar çok ve çeşitli. Daha önce de söylemişim sanat felsefesi, şiir, roman ve hikaye hakkında ders almak istiyorum. Müzeleri, konser salonlarını gezmek, aşık olmak ve hoş zaman geçirmek istiyorum. Tüm bunları hangi kolej ya da fakülte sunabilir ki bana? İkinizin de bildiği bir başka şey daha var tabii. Ben okumak değil duymak istiyorum. Açıklamayı bir başkası yapsın, ben dinleyeyim. Dinleyeyim ve duygusal kavrayışım en üst düzeyde, zihnim uyarılmış olarak fırlayıp çıkayım dağlara, deniz kıyısına, barlara, kafelere, dans salonlarına. (Mahfuz, 2013b,s. 365)

Kemal'in fiziksel özellikleri nezdinde anlatılan orantısızlık ve çirkinlik aslında Mısır'ın bozulmuş eğitim sistemini anlatır:

İsmail'in bu sözleri Kemal'i düşüncelerinden aldı. O koca kafası ve burnuyla öğrencilerin önüne nasıl çıkacağını düşünür buldu kendini. Öğrencilerin muzipliklerinden korunmak için onlara sert davranabileceğini – ki bil tipsiz hocalar hep böyle davranırdı – düşünerek buruk bir acı duydu, kızdı. Bir yandan da öğrencilerine, kendisine davrandığı kadar sert ve kuralcı davranıp davranamayacağını merak etti. (Mahfuz, 2013b,s. 366-367).

Bozulmuş eğitim sisteminin Mısır gençlerini başka ülkelere gitmek zorunda bıraktığı şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Bu verimsiz eğitim düzeni neden bizleri de hazırlamadı ki göçe?” (Mahfuz, 2010a, s.37).

Eğitim sisteminin bozuk olduğu durumu herkes tarafından biliniyor ve bu durumdan herkes yakınıyordu:

“Sevgilimin öğretmen olacağını öğrenmek beni gururlandırdı çünkü eğitim sistemimizin çok yetersiz olduğunun farkındaydım.” (Mahfuz, 2010b, s.95).

Tablo 11

İnsan Eğitimi Teması Değer: Bozulmuş Eğitim Sistemi

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	1	Doğrudan verilmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	2	Benzetmeler yapılarak dolaylı olarak verilmiştir.

Tablo 11’de bozulmuş eğitim sistemi kavramına ait Şevk Sarayı romanında 2 adet; Aynalar romanında 1 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde eğitim sisteminin yetersizliği üzerinde durularak; bu durumun Mısırlıları göçe zorladığı anlatılmıştır. Kemal çirkinliği üzerinden bozulmuş eğitim sistemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 4 kez yer alan bozulmuş eğitim sistemi kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Okullarda uygulanan eğitim sisteminin öğrencilerin ihtiyaçları düşünülerek hazırlanması gerekir. Sadece belli temel konular üzerine yoğunlaşmış bir program ihtiyacı karşılamayacak ve sorunlar oluşturacaktır. Kemal’in koca burnu ve koca kafası aynı Mısır’ın o günlerdeki eğitim sisteminin tasviridir. Gençlere ihtiyaçları doğrultusunda eğitim verilmezse, onlar da başka ülkelere göç etmeyi tercih ederler. Böylece ülkenin kalkınması zorlaşır, hatta imkânsızlaşır.

3.1.12. Cehalet

Cehalet, Türkçe Sözlük (2011, s. 449)’te, “Bilgisizlik” şeklinde ifade edilmiştir. Cehalet, bireylerin ve toplumların yıkması gereken en önemli olgudur. Ülkelerin ferah ve mutlu yaşayabilmeleri, ekonomik yönden güçlü olabilmeleri, gelişmiş toplumlarla

yarışabilmeleri, bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için cehaleti yenmeleri gerekmektedir. Bu durumu gerçekleştireceklerin bireyler olduğu düşünülürken onların da cehaleti yenmeleri, bilgili olmaları gerekir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Cehalet kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

O dönem Mısır toplumunda görülen batıl inançlara da değinmeden edememişti Necip Mahfuz. İnsanların kâhinlerden beklediği umutları, hayal kırıklıklarını ve kâhinlerin düzenbazlıklarını şöyle anlatmıştır:

“Otelin kapıcısı gaipten haber veren bir kâhinden bahsetmişti. Yardımı olabilir düşüncesiyle ziyaretine gitmiş, ama adamın bir sahtekâr, bir düzenbaz olduğunu ve bu yüzden tutuklandığını öğrenmişti.” (Mahfuz, 2012a, s. 57).

Büyüden, hocadan, muskadan umut bekleyenlerin cehaletine şöyle vurgu yapar:

Büyüyü, nazarı, muskaları ve hocaların hurafelerini sorgulayan tek ferdiydi ailenin. Ne var ki, ılımlı kişiliğiyle bu kuşkularını dillendirmez ya da hor görülmekten, aşağılanmaktan çekinir; babası, Şeyh el Mutavalli Abdülsamet'in hazırladığı muskaları getirdiğinde, itiraz etmeksizin kabullenirdi. (Mahfuz, 2016, s. 438-439).

Cahil toplumlarda sürü psikolojisinin ne denli kuvvetli olduğu; cahil kişilerin anlamadan, dinlemeden nasıl yargısız infaz yaptığı şöyle anlatılmıştır:

“Bu adam, Bakırcılar'ın tanınmış eşrafından Ahmet Abdülcevat Bey'dir. Hanesinde bir haini barındırması mümkün değildir. Gerçek ortaya çıkıncaya kadar sabredin” dedi.

İlahiyatçı genç öfkeyle bağırdı: “Beni Ahmet Bey ya da Muahmmmed Bey ilgilendirmez. Babası kim olursa olsun, bu adam bir casus. Onu, mezarları evlatlarınızla dolduran cellatlarla şakalaşırken gördüm.”

Derken, cemaat aynı anda tekrar bağırmaya başladı: “Onu ayakkabılarımızla dövelim.”

Öfkeli kalabalık dalgalandı. Kalabalık, ayakkabılarını, çizmelerini havada sallayarak her yönden yaklaştı. (Mahfuz, 2016, s. 443-444).

Dua ve ibadet dışında türbelerden medet ummanın ve diğer inanışların batıl olduğu şöyle vurgulanır:

“Önce tuhaf titremeler hissettim. Geçer sandım. Sinirseldir sandım. Herkes türbeleri ziyaret edip, tütsü yakmamı önerdi. Ben de el Hüseyin'in ve kız kardeşinin türbelerini ziyaret edip çeşitli tütsüler yaktım...” (Mahfuz, 2016, s. 457).

“Yolcu uğurlarken gözyaşı dökmenin uğursuzluk getireceğine inandığı için ağlamamaya çalışıyordu ama gözleri dolu doluydu.” (Mahfuz, 2011, s.188).

“Yeni sorular çıkarsa, bu muska üstesinden gelecektir Allah’ın izniyle” dedi, bir muska uzatarak. (Mahfuz, 2010b, s.244).

“Nazar degeceğine inanır, korkudan okuyup üflerdi. Tuhaftır ama ben bu okuyup üflemleri veya muska, nazarlık gibi şeyleri yadırgadığımı veya alaya aldığımı hiç hatırlamam.” (Mahfuz, 2010b, s.19).

“Hiç unutmam, yeterlilik sınavına girmeden önce eve falcı çağırmişti. Kadının sınavda başarılı olmamı sağlayacağına inanıyordu.” (Mahfuz, 2010b, s.69).

Medeni kanunun olmadığı toplumların cehaleti, kadın-erkek eşitsizliği üzerinden anlatılmıştır. Erkeğin iki dudağı arasında, kadının hiçbir hak talep edemediği boşanma şekli şu şekilde anlatılmıştır:

“Seni bir daha asla görmek istemiyorum” diye bağıırıyordu Yasin. Derken geri dönülemeyecek sözleri tekrarlardı: “Boş ol! Boş ol! Boş ol!” (Mahfuz, 2013b,s. 298).

Cahilliğin nefret edilesi bir durum olduğunu şu şekilde vurgular:

Akılsız dostum olacağına, akıllı düşmanım olsaydı sözü sanki senin için söylenmiş. Bu nedenle dünyada her şeyden çok cehaletten korkuyor, cehaletten nefret ediyorum. Cehalet her şeyi, o kutsal babalık bağını bile bozuyor. Senin yarı zekânda olan, çocuklarını senin sevdiğinin yarısı kadar seven bir baba daha hayırlı olurdu. (Mahfuz, 2013b,s. 397).

Anne babaların cahil olmaları durumunda çocuklarının bundan olumsuz etkileneceği fikrini şu şekilde anlatmıştır:

Ve son, Anne! Hiçbir yanlışım olmadığı halde bana kınayan gözlerle bakıp ne yanlış yaptığımı sorma. Suçun cehalet, cehalet, cehalet! Babam cahilce zorba, sen ise cahilce yumuşak olmanın timsalisin. Birbirine zıt bu iki tutumun ömrüm boyunca kurbanı olacağım. Sensin cehaletinde ruhumu menkıbelerle oyalayan. Taş Devri ile bağlantım sensin. (Mahfuz, 2013b,s. 398).

Cahil halka, cennet ve cehennemle ilgili bahsedilip onların nasıl sömürüldüğünü şu şekilde anlatmıştır:

Müslüman kardeşler korkunç bir dezenformasyon kampanyası yaptı. Eğitimli insanlara hitap ederken, dini çağdaş bir kıyafet içinde sunarken, eğitimsiz halk kitlelerine cennetten, cehennemden bahsedip sosyalizm, milliyetçilik ve demokrasi adına yandaş buluyorlar. (Mahfuz, 2013c, s. 259).

Toplumsal statü belirlenirken eğitim düzeyine ve bilgili olmanın önemine şu şekilde vurgu yapılmıştır:

“Mahmut, bir sonraki ders yılı okula cahil bir köylü kızla evlenmiş olarak döndü; fakat kız ona öylesine iyi geldi ki, dikkati dağılmaksızın tüm enerjisini derslerine vermeye başladı.” (Mahfuz, 2010a, s.227).

Herhangi bir konuda uzman olmak veya üniversite tahsili almak cahil olunmadığı anlamına gelmez. Hayata bakış, kadınlara bakış, insan haklarına bakış gibi konularda insanların cahil olmaması gerektiği şöyle anlatılır:

“Çalışmasa da olur çünkü benim maaşım bize yeter. Evinin kadını olur.”

“Tüm eğitimine rağmen, hâlâ geri kafalısın” dedi ablası gülerek. (Mahfuz, 2010a, s.39).

Karısının ölümünün ardından Kamil’in, ölüm sebebini araştırması ve ölümün cehalet ürünü olduğunu ortaya çıkarması şöyle anlatılır:

“Bir cinayetle karşı karşıyaydım. Ta ki aptallık ve cehalet ürünü olsun, bunun bedelini en ağır biçimde ödetecektim.” (Mahfuz, 2010b, s.286).

Aşk ve kadın ilişkilerinde cahil olmanın kişiye yansıması, şu şekilde anlatılmıştır:

“Allah’ım! Sevgilim çok güzel, çok çekiciydi ama cehalet ve kör kuruntu aleyhime işliyordu. Tecrübesiz ve kördüm, daha gün ışığı nedir bilmiyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.198).

Bireylerin devlet yöneticilerinin isimlerini bilmesi gerektiğini, bu konuda cahil olunmaması gerektiğini şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

“Aylardır çalıştığım devlet dairesinde başbakanın ismini bilmediğimi tesadüfen keşfeden iş arkadaşlarımın nasıl şaşırdıklarını düşünebiliyor musunuz? Nasıl da alay etmişlerdi cehaletimle!” (Mahfuz, 2010b, s.137).

Tablo 12

İnsan Eğitimi Teması Değer:Cehalet

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Batıl inançlar üzerinden anlatılmıştır.
Aynalar	2	İş ve eğitim hayatı üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	1	Batıl inançlar üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	3	Hurafeler, batıl inanç ve sürü psikolojisi üzerinden anlatılmıştır.
Serap	6	Batıl inançlar ve bilgisizlik üzerinden anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	1	Siyasi davranışlar üzerinden anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	3	Bilgisiz ve eğitimsizlikten doğan cehalet anlatılmıştır.

Tablo 12’de Cehalet kavramına ait Arayış romanında 1 adet; Saray Gezisi romanında 3 adet; Şevk sarayı romanında 3 adet; Şeker Sokağı romanında 1 adet; Aynalar romanında 2 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Serap romanında 6 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Farklı sayılarda hemen tüm eserlerinde cehalet kavramına doğrudan veya dolaylı olarak yer verilmiştir. Genelde batıl inanç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Toplum içinde insanların cehaletle nasıl yaşadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Kadın haklarının olmadığı bir toplumun cahil olduğu kanısı anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 17 kez yer alan cehalet kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Mısır’da süregelen batıl inançlar halkı büyük cehalete sürüklemiştir ve bunun için halkın aydınlatılması gerekir. Cehaletin giderilmesi toplumların sağlıklı yaşayabilmeleri için şarttır. Kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip olmalıdır. Cehalet nefret edilesi bir durumdur ve eğer aileler çocuklarını eğitmezlerse bunun ilerleyen yaşlarda çocuklara önemli sıkıntılar yaratacağı kesindir. Sadece üniversite tahsili almak cehaletin giderilmesi için yeterli değildir; sosyal hayatta, iş hayatında, aile hayatında da gereken kurallar vardır ve bunlara da uymak gerekir. Bilgili olmanın sınırı yoktur; her alanda, her konuda eğitilmiş olmak, öğrenmek gerekir.

3.1.13. Cinsiyet Ayrımcılığı

Cinsiyet Ayrımcılığı, Türkçe Sözlük (2011, s. 469)'te, “Genellikle eğitim veya iş yaşamında bireye erkek veya kadın olduğu için farklı tutum ve davranışlar içinde olma.” şeklinde ifade edilmiştir.

Cinsiyet ayrımcılığı, özellikle kadın haklarının bulunmadığı, kadın-erkek eşitliğinin bulunmadığı ülkelerde/toplumlarda yapılmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığında dezavantajlı grup her zaman kadınlar değildir, duruma göre erkekler de olabilirler. Cinsiyet ayrımcılığı toplum içinde, sosyal hayatta ya da aile içinde bireylerin cinsiyetleri yüzünden ayrımcılık yaşamaları durumudur.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Cinsiyet Ayrımcılığı kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Eserde Saber'in şahsiyeti üzerinden kadınları nasıl algıladığının ve onlarla ilgili görüşlerinin ne olduğunu anlatan yazar, insanların yetiştiği ortamın, annesinin, çevresinin kişiliği üzerinde ve hayata bakış açılarında büyük etkilerinin olduğundan, kadınlara güveninin olmadığından romanın farklı sayfalarında şöyle bahsediyor:

“Saber'in karşı cinse dair görüşleri sabitti. Ona göre kadınlar aşk için yaratılmış, güzel, vahşi ve ilkesiz yaratıklardı. Bu görüşünü annesi ve onun çevresindeki kadınlarda güçlendirmişti. Gel gör ki Elham'ı diğerleri gibi soyamadı zihninde. Bu kızda başka bir şey vardı; kimsede rastlamadığı gizemli, sihirli bir şey!” (Mahfuz, 2012a, , s. 29).

“Saber genç kadını dikkatle dinlemişti, ama bazı kuşkuları vardı. Kadınlara özellikle annelere güveni yoktu. Elham onunki gibi bir yaşamın ne olduğunu bilmezdi. Fahişeler, muhabbet tellâlları, nikâhsız doğan çocuklar ve daha neler neler! Bu konuda, Elham gibi ayrıntıya girebilir miydi hiç?” (Mahfuz, 2012a, , s. 45).

“Doğruyu söylemek gerekirse, ben kadınlardan şüphelenirim hep.” Saber ters ters baktı.

“Oldukça iyi bir servetin varisi genç ve güzel bir kadın” diye sürdürdü adam. (Mahfuz, 2012a, , s. 94).

Evlilikle ilgili kadınların hiçbir şey düşünemediğini, vurdumduymaz olduğunu şöyle vurgular.

“Sen alt tarafı bir kadınsın... kadınlar yarım akıllıdır. Özellikle evlilik söz konusu olunca aklınızı hepten kaybedersiniz. Dolayısıyla, belki sen...”(Mahfuz, 2016, s. 171).

Olaylar karşısında takınılan tavırlar ve duygularda bile cinsiyet ayrımcılığı yapılmıştır:

“Erkeklerle kadınlar, üzüntüye aynı tepkiyi vermez. Bir erkeğin hem üzülp, hem de âleme gitmesi bir çelişki değildir. Zaten olan yaşamı sürdürebilmek için teselli bulmanın bir yolu bile olabilir bu.” (Mahfuz, 2016, s. 205).

“Dövünmemi, ağlamamı, üstüme başıma toprak dökmemi mi bekliyorsun benden? Erkeklerin yası kadınlardan farklıdır.” (Mahfuz, 2016, s. 485).

“Kendini kasvetli düşüncelere bırakırsan kadından farkın kalmaz. Allah büyüktür de birader.” (Mahfuz, 2013c, s. 141).

“Kadın yaratılışa ve yaratılışla ilgili olan şeylere ilgi duyar. Yaşamının merkezinde yaratılış vardır. Bunun dışındaki tüm faaliyet erkeksidir, yani yaratılışa değil, tahakküme dönüktür.(...)” (Mahfuz, 2010a, s.218).

“Umarım bu acı haberi erkekçe göğüslersiniz” dedi Müdür. “Hadi eve gidin artık, Allah yardımcınız olsun.” (Mahfuz, 2011, s.11).

“Büyükbabam şoke olmuştu. Cevabı yapıştırdı: “Sen de erkek misin?! Kız olmalıymışsın, kız! Kürsüye çıkıp birkaç laf edemedin diye eğitimden vazgeçmek istiyorsun demek? Yeminle söylüyorum, annen bile çıkıp yapardı o konuşmayı!” (Mahfuz, 2010b, s.84).

“Kendine gel Kâmil” dedi, “o benim de annemdi, öyle değil mi? Ama biz erkeğiz, kendimizi bırakamayız.” (Mahfuz, 2010b, s.314).

Erkeklerle önyargılı davranılarak; çok kusur işleyebilecekleri, nankör oldukları şu şekilde anlatılmıştır:

“(...)Ama, tabii o bir erkek ve erkekler daima güneşi örtecek kadar çok kusur sahibidirler.” (Mahfuz, 2016, s. 220-221).

Konuşmayı bıyığını burarak dikkatle dinlemekte olan Yasin araya girdi, “Dinle beni Hatice... Atışmanın, ağız kavgası yapmanın yararı yok. Ahmet’e ne söyleyeceksek söyleyelim ama kavga etmeden ” dedi. Hatice öfkeyle kocasına dönüp tersledi: “Bütün erkekler gibi sen de nankörün tekisin.” (Mahfuz, 2013c, s. 267).

Erkeklerin bağnaz tutumları dolayısıyla eşlerini dışarı çıkarmaması şöyle anlatılmıştır:

“Yasin cevap verdi: “Babam gibi bir adam, annemin evden dışarı çıkması gibi bir olayın üstünde durmazlık edemez. Öfkesini, önünde sonunda ve unutulmaz biçimde kusacaktır.” (Mahfuz, 2016, s. 228).

Hayatta kalabilmek için erkeklerin kadınlardan daha güçlü olduğu algısı şu şekilde vurgulanır:

“(…)Oğullarımın hiçbiri için korkum yok. Her ne olursa olsun, birer erkek olarak yaşamı göğüsleyebilir onlar; ama bir kız? Allah saklasın!” (Mahfuz, 2016, s. 284).

O evlenmeden ölüp gideceğim diye ödüm kopuyor. Sen ve kardeşin, siz erkeksiniz ama o biçare bir kadın, hiçbir desteği yok.” (Mahfuz, 2011, s.211).

Erkeklerin şehvete düşkün olması, genelleştirilerek ve normalleştirilerek şöyle anlatılmıştır:

“(…)Babam bir ahlaksız mı, yoksa şehvete düşkünlük bir erdem mi?”

“Hayrete mi düştün? Zennube adını söyleyince ben de hayrete düşmüştüm ama çabuk atlattım. Kendime, bunda ne var diye sordum. Günah mı? Erkeklerin hepsi öyle... ve öyle olmalı!” (Mahfuz, 2016, s. 292).

Geceleri tek başına dışarı çıkmanın kadınlar için ayıplanacak bir durum olduğu fikri şöyle anlatılır:

“Beni iyi dinle küçük kızım. Sevgili baban benim ağabeyim, hatta daha da yakın. Sen, tıpkı Hatice ve Ayşe gibi, benim kızımsın. Huzurunu asla bozmak istemem ama öyle şeyler var ki, sessiz kalacak olursam kendi görüşlerim itibariyle büyük bir suç işlemiş olurum. Bunlardan biri, senin gibi bir kızın gecenin bu saatine kadar dışarıda kalmış olması. Kocanın varlığının böylesi ters bir davranışı affettirdiğini sanma çünkü şerefini bu derece ayaklar altına alan bir koca, bu yola ittiği kişiyi daha sonra dengeye kavuşturabilecek biri değil demektir, maalesef. Masum olduğundan, daha doğrusu tek yanlışının kocanın isteğine uymak olduğundan kuşku yok, dolayısıyla senden ricam, oğlumun seni baştan çıkarmasına izin vermeyerek, onu ıslah edebilmem için bana yardımcı olman.” (Mahfuz, 2016, s. 335).

Erkeklerin kadınları gözetken, kollayan varlıklar olduğunu anlatarak şöyle cinsiyet ayrımcılığı yapılmıştır:

“Ahmet Bey, ellerini birbirine vurup, “Sen nasıl bir erkeksin? Uygun cevap, suratına bir şamar atmak olurdu! Erkekler kadınları gözetken, kollayandırırlar!” (Mahfuz, 2016, s. 337).

O bir erkek ve erkelerin kederi kadınlarınkine benzemez. Kedere teslim olsalardı, yükünün ağırlığından ayakta duramaz olurlardı. Senin görevin, üzgün olduğu zamanlar onu neşelendirmek. Zavallı kızım, kocan senin dayanağın, kale duvarın! (Mahfuz, 2013b,s. 15).

“Bir kadının, kendisine sahip çıkacak bir erkeğe ihtiyacı vardır.” (Mahfuz, 2010b, s.46).

Kadınlara yapılan cinsiyet ayrımcılığının temelinde yine kadınların yer aldığı, anne Emine’nin ağzından şu şekilde vurgulanır:

Erkeklerle teslimiyeti bir din, bir amentü gibi gören bir evde başka nasıl yapabiliirdi ki? Emine Hanım, genç kadının şikâyetlerini hoş karşılamıyor, kocasını tekeline alma tutkusunu tuhaf bularak bundan rahatsız oluyordu. Kadın, bazı kadınların kendisinden, bazı adamların da kocasından farklı olduğunu düşünemiyordu hiç. Yasin’in özgürlüğün keyfini çıkartmasında şaşılacak bir taraf yoktu onun için. Tuhaf olan, karısının bundan şikâyet etmesiydi. (Mahfuz, 2016, s. 358).

Kocasını başka kadınla cinsel ilişki kurdu diye evden mi ayrılacaktı? Tabii ki hayır... binlerce kez hayır! Bir kadın, böylesi bir nedenle bulunduğu konumundan vazgeçecek olursa, haneler dürüst kadınlardan mahrum kalırdı. Bir erkeğin gözü başka kadını görebilirdi ama karısı onun en son ve kalıcı sığınağı olmaya layık olduğu sürece, dönüp eve gelirdi. Sabırlı kadınlar hep kazanırdı. (Mahfuz, 2016, s. 414).

İyi bir kadının, şartlar ne olursa olsun, kocasının bir skandalla ilişkisi olduğunu açık etmesi hiç de uygun bir davranış değildi. Nasıl da feryat etmiş, nasıl da bağırırmıştı! Bir gün, benzer bir durumda, Emine böyle davranarak onu şaşırtacak olsa ne düşünürdü? Ama Emine ile kıyaslanabilir bir kadın mıydı o? (Mahfuz, 2016, s. 417).

“Böylesi “hataların” boşanmayı gerektirdiğini, boşanma talebinin oğlunun karısından gelmesini ise asla! Dünya tersine mi dönmüştü?” (Mahfuz, 2016, s. 431).

Kadınların erkeklerden beklentileri ve aralarındaki fark şöyle anlatılmıştır:

“Bir kadın, kendine ait bir evden ve cinsel doyumdan başka ne isteyebilir? Hiçbir şey! Kadınlar, bir evcil hayvan türü ve onlara öyle davranılmalı. Doğru, diğer evcil hayvanların oynamaya fırsat buluncaya kadar beklerler. Benim için evliliğe sadık bir koca olmak, ölüm demek. Devnim ve atalet arasında bir fark kalmayınca kadar, aralıksız tekrarlanan tek görüntü, tek ses, tek tat...(...)” (Mahfuz, 2016, s. 362).

Erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi ve sadece bu hakkın erkeklere tanınmış olması durumu şöyle anlatılmıştır:

“Sana karını boşa çocuklarını reddet demiyorum. Birçok adam birden fazla kadın alıyor nikâhına.” “Evlilik benim yaş... Benim durumumdaki bir erkek için kolay değil. Dedikoduya yol açar.” (Mahfuz, 2013b,s. 314).

Eğitim hayatında kızlara çifte standart uygulandığı; kızların okuma hakkının bulunmadığı şöyle anlatılır:

“Büyükbaban izin verseydi sen de okur, Selma’yı bile geçerdin. Ama razı olmadı” diye cevap verdi Ayşe kızgın bir sesle.(...) Naime, “Keşke eğitimimi tamamlasaydım. Artık bütün kızlar okula gidiyor” dedi esefle. (Mahfuz, 2013c, s. 9).

“Ta ki sevgilisiyle mektuplaşıyor olsun, bir kadının okuma yazma bilmesine gerek yoktur.” (Mahfuz, 2013c, s. 75).

“İlkokulu başarıyla bitirirse gerisi gelir. Artık kızlar erkek çocuklardan daha iyi okuyor.”

Gerisi mi? Zennube de öyle istiyordu ama asla. Kızının memeleri sallana sallana okula gitmesine dayanamazdı. Ya okul ücreti?

“Biz ilkokuldan sonra kızları okula göndermeyiz. Neden mi? Çünkü çalışmak zorunda değiller.” (Mahfuz, 2013c, s. 163).

“Kızların okuma merakı beni düşündürüyor” dedi İbrahim Şevket. “Kadının yeri evi. Bir iki yıla kalmadan Kerime de şanslı bir adamla evlenir gider zaten.” (Mahfuz, 2013c, s. 175).

Toplumsal hayatta cinsiyet ayrımcılığının bir örneği de karma eğitimin olmaması ve kadınların iş hayatında yeterince yer almamasıdır:

“Üniversitede karma eğitim, hatta kızların okuması, hâlâ yaygın kabul görmüş değil.” (Mahfuz, 2010a, s.101).

“Bilgi ışıktır ama kadınların çalışmasını onaylamıyorum.” (Mahfuz, 2010a, s.139).

“Bir kızın gerçek okulu evidir” diye sürdürdü Sa’fan. Osman cevap vermedi. Ne diyeceğini bilmiyordu ama ses çıkarmadığı için kendine kızdı. (Mahfuz, 2012b, , s.24).

Tablo 13

İnsan Eğitimi Teması Değer:Cinsiyet Ayrımcılığı

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	3	Sosyal hayatta cinsiyetçilik şeklinde verilmiştir.
Aynalar	3	İş ve eğitim hayatındaki cinsiyetçilik şeklinde verilmiştir.
Başlangıç ve Son	2	Hayata tutunma ve sabırlı olma konuları üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	1	Eğitim hayatındaki cinsiyetçilik üzerinden verilmiştir.
Saray Gezisi	14	Duygulara, evlilikte ve ile içinde cinsiyetçilik şeklinde verilmiştir.
Serap	3	Kadın-erkek ilişkisi ve olaylar karşısında takınılan tutumlarda cinsiyetçilik üzerinde durulmuştur.
Şeker Sokağı	6	Genelde eğitim hayatında cinsiyetçilik şeklinde verilmiştir.
Şevk Sarayı	2	Sosyal hayatta cinsiyetçilik şeklinde verilmiştir.

Tablo 13’te Cinsiyet Ayrımcılığı kavramına ait Arayış romanında 3 adet; Saray Gezisi romanında 14 adet; Şevk Sarayı romanında 2 adet; Şeker Sokağı romanında 6 adet; Aynalar romanında 3 adet; Başlangıç ve Son romanında 2 adet; Muhterem Efendim

romanında 1 adet; Serap romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde cinsiyet ayrımcılığının sadece kadınlara değil erkeklere de yapıldığını göstermektedir. Genelde kadınlara yapılan cinsiyet ayrımcılığı evlilikte, iş hayatında, sosyal hayatta ve eğitimin hayatında karşımıza çıkmaktadır. O dönem Mısır'ın sosyal ve siyasi hayatı içerisinde özellikle kadınlara karşı yapılan olumsuz cinsiyet ayrımcılığı eserlerde verilmeye çalışılmıştır. Daha çok aile içinde kadınların söz sahibi olmaması şeklindedir.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 34 kez yer alan cinsiyet ayrımcılığı kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Anne babalar çocuklarını yetiştirirken kadın-erkek eşitliğinin bulunduğunu çocuklarına anlatmalıdırlar. Sadece anlatmak değil ayrıca yaşayışlarıyla örnek olmalıdırlar. Cinsiyet ayrımcılığı yapılan toplumlarda herhangi bir olay karşısında takınılan tutumlar da bile ayrımcı düşünce hâkimdir. Ayrımcılık sadece kadınlara değil aynı zamanda erkeklere de yapılabilmektedir. Erkeklerin bağnaz tutumlarının eşlerinin hem sosyal hem evlilik hem de eğitim hayatlarında geride kalmalarına sebep olmuştur. Kadınların, erkeklerin gözetiminde ve korumasında yaşaması gerekir, düşüncesi hâkimdir. Kadınlara yapılan cinsiyet ayrımcılığın da yine kadınların yer aldığı; bu yüzden kadınların kendini değiştirerek bu ayrımcılığı yapan erkeklere fırsat vermemeleri gerekir.

3.1.14. Çalışkan Olmak

Çalışkanlık, Türkçe Sözlük (2011, s. 487)'te, "Çalışkan olma durumu, faaliyet. " şeklinde ifade edilmiştir.

İnsanların ve ülkelerin ayakta kalabilmeleri için çalışmaları gerekmektedir. Hayatın her alanında çalışkan olmaya gerek vardır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Çalışkan Olmak kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Çalışmaya hiç meyli olmayan Saber'in yaşantısından yola çıkarak yazar, tembelliğin en büyük düşman olduğunu; yapacak işleri olmayan boş insanların farklı sapkınlıklara ve şehvetli tutkulara kapılacağını ibret verici anlatımıyla anlatmıştır.

"Ona yalan söylemekten nefret ettiği halde, ikidir yalan söylüyordu."

“Önemli olan yapacak bir şeyin olması! İnsanın en büyük düşmanı tembelliktir.” (Mahfuz, 2012a,, s. 43).

Yazar çalışkan olmanın önemini şu sözlerle vurgular:

Çalışkan olmanı tavsiye ederim. Görev bilincini veya ideallerini kaybetmemeni tavsiye ederim. (Mahfuz, 2013c, s. 73).

“Oğlunun eğitiminden umut kesen anne, ona iş bulmaya kalktı. “Çalışmak gibisi yok” derdi hep.” (Mahfuz, 2010a, s.115).

“Üniversitedeyken Algan Thabit’in çok zeki, çalışkan ve duyarlı olduğundan hiç şüphem yoktu. Yabancı dillere yatkındı, iyi bir kitap okuruydu.” (Mahfuz, 2010a, s.170).

Çalışırken bazı notlar almıştım. Bunları size hizmet etmek isteyen hukuk ve maliye okumuş çalışkan birinin notları olarak kabul edin lütfen.” (Mahfuz, 2012b, , s.37).

Çağın gereklerine ayak uydurmanın yolu tembel olmayıp, çalışkan olmaktan geçer:

“Yanlış olan, çağın ruhuna ayak uydurmayıp ataleti korumaktır.” (Mahfuz, 2013c, s. 260).

Ülkelerin gelişmişliklerini vatandaşlarının çalışkan olmaları belirler düşüncesi şöyle vurgulanmıştır:

“İzlediğim kadarıyla ders yılı boyunca bazılarınız çalıştı, bazılarınız nutuk attı. Sonuçta, hepimiz Mısırlıyız. Ben, çalışanlardan yana olmayı seçtim.” (Mahfuz, 2010a, s.10).

Güç ve mücadele kapsamında, çalışmak fikri dolaylı olarak şöyle verilmiştir:

“Allah’ın insanı güç ve ikbal için yarattığına inanıyordu. Azim demek, güç demektir. Ve Allah’ın cennetine ancak güç ve mücadeleyle ulaşılabilirdi.” (Mahfuz, 2012b, , s.53).

Çalışkan insanların emeğinin boşa çıkmayacağı, çalışkan olanlara herkesin yardımcı olacağı fikri şu şekilde vurgulanır:

“Ben hem çalıştım hem okudum, fakülteyi böyle bitirdim. Çalışkan insanlara bütün kapılar açılır” dedi, sır verircesine. (Mahfuz, 2012b, , s.65).

“İş hayatına adım attığım ilk günden beri severim çalışmayı ve seni temin ederim ki, çalışkanlık asla boşa gitmez.” (Mahfuz, 2012b, , s.117).

Tablo 14

İnsan Eğitimi Teması Değer:Çalışkan Olmak

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Doğrudan verilmiştir.
Aynalar	3	Eğitim hayatında çalışkan olmak üzerinden verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	4	İş hayatında çalışkan olmak üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	2	Doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	-	

Tablo 14’te çalışkan olmak kavramına ait arayış romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 2 adet; Aynalar romanında 3 adet; Muhterem Efendim romanında 4 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. İş hayatında çalışkan olmak fikri işlenmiştir. Eğitim hayatınca boyunca çalışkan olmak fikri anlatılmıştır. Çalışkan olmanın üzerinde durulmuştur.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 10 kez yer alan çalışkan olmak değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Çalışmayan, boş duran insanlar farklı arayışlara girerler ve yanlış yaparlar. Görev bilincinde ve çalışkan olmak çok önemlidir. Çağın gereklerine uymak için ve ülkeleri kalkındırmak için çok çalışmak gerekmektedir. Çalışkan insanlar hiçbir zaman kaybetmez; her şeyin yolu onlara açıktır.

3.1.15.Dürüstlük

Dürüstlük, her toplumda kabul gören evrensel bir değerdir. İnsanların birbirine yalan söylediği, birbirini aldattığı ve birbirine güvenmediği bir toplumda sağlıklı ilişkilerin kurulması imkânsızdır. Toplumlar dürüst birey yetiştirmek için uğraşır. Çünkü eğitilmiş olmak, bir konunun uzmanı olmak demek her şeyin yolunda olması demek değildir. Eğer eğitimin bir yerinde bireylere dürüstlük gibi değerler öğretilmezse işini bilen, ancak her türlü yalanı, yanlış yapan doktorlar, mühendisler, öğretmenler vb. yetiştirilmiş olur.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* dürüstlük değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Devlet makamlarında çalışanların dürüst olması gerektiğini ancak bazı devlet memurlarının dürüst olmadığını şöyle anlatmıştır:

“Hasan çay bardağını başına dikip gülümsedi, ortamı yumuşatmaya çalışıyordu. “Vefalı bir adamsın” dedi, “Bu da senin saygıyı hiç hak etmeyen insanlara saygı göstermene yol açıyor. Yolsuzluk çok yaygın, inan bana. Bugün yetkili makamlarda oturanlar, o ahlaksız oyunu, hızla zengin olma oyununu oynamaktan başka bir şey düşünmüyorlar. Soluduğumuz her nefeste kokuşmuşluk var! Bu bataкта umut yeşerebilir mi?”(Mahfuz, 2013a, s. 18)

“Bir memuru dürüst olduğu için işten atabilirler mi?”

“Dürüst olduğu için atmak, yolsuzluk nedeniyle atmaktan daha kolaydır.” (Mahfuz, 2010a, s.215).

“İşinin ehli, dürüst bir adam olduğu herkesin malûmuydu. Biri baremin ikisinde, diğeri baremin üçünde olan iki İdari müdür Yardımcısı'ndan çok daha becerikli olduğundan kimsenin şüphesi yoktu.” (Mahfuz, 2012b, , s.93).

Paşa elini ikaz edercesine sallayıp cevap verdi: “Ahlaklı, erdemli olmanın birçok yönü var. Bir yargıç dürüst ve tarafsız olmalıdır. Bir dost sadık ve samimi olmalıdır. Senin bir baş belası, zaman zaman da hilekâr olduğun doğru; ama dürüst ve vefakârsın.” (Mahfuz, 2013c, s. 302).

“Görev, dürüstlikle ve özenle yerine getirilecek (Mahfuz, 2012b, , s.12).

Evlilik yapmaya karar verdiği insana, daha evlenmeden dürüst davranarak bu değerin önemine vurgu yapar:

“Sizinle dürüst olacağım” dedi, İsa. “Yalan, evliliğin düşmanıdır. Evin satışından payıma düşene ilaveten, bankada yeterince param var. Küçük bir emeklilik Aylığım da var. Şu an için işim yok ama ileride iyi bir iş bulmam imkân dâhilinde. Görevimden azledildim; şerefimle ilgili bir nedenle değil, partizanlık nedeniyle! Bugünkü iktidarın çok tehlikeli olarak gördüğü birini kollaması beklenemezdi, mümkün değildi!”(Mahfuz, 2013a, s. 98).

İnsan eğitimi düşüncesi çerçevesinde dürüstlük önemli bir yer tutmaktaydı ve Mahfuz bunu romanlarında şu şekilde sunuyordu:

“Cüzdanınızı unutmuşsunuz!”

“Evet, evet unutmuşum. Ali Seraykus getirdi salona.”

“Bunu nasıl karşıladınız, yani cüzdanınızı getirmesini?”

“Memnun oldum tabii.”

“Başka?”

“O kadar.”

“Dürüstlüğüne şaşırmadınız mı?”

“Bilmem. Hatırlamıyorum. Düşünmemiş olmalıyım.”

“Düşünmemiş olmanız tuhaf.” (Mahfuz, 2012a, , s. 82).

“Allah kahretsin!” dedi kendine, yatağa girerken. “Bu sahtekârlığı kökünden temizlemek zorundayım. Yepyeni bir yaşama başlamadığım sürece kaçış yok; tekrar kumara, içkiye ve El Bodega’daki köşede yaşlı kadın muhabbetine döneceğim.” (Mahfuz, 2013a, s. 130).

Yasin, ağzı siyah ekmek ve zeytinle dolu olduğu halde, “Merhum kardeşimiz gibi, senin de annene benzeyeceğini; geleneklere bağlı, dürüst, tertemiz biri olup çıkacağını düşünüyordum. Ama sen, biz...”(Mahfuz, 2013b,s. 386).

“Azmi Şakir, onun bir bilim insanı olarak dürüstlük ve kararlılık timsali olduğunu söylerdi.” (Mahfuz, 2010a, s.212).

“Hararetli tartışmalarla besleniyor; arkadaşlarıyla birlikteyken sıklıkla insana acı veren bir açık yüreklilik, dürüstlük sergilemekten kendini alıkoyamıyordu.” (Mahfuz, 2010a, s.92).

“Tantavi gayet saygın bir adamdı. Kimsenin önünde eğilmez, asla yalakalık etmezdi.” (Mahfuz, 2010a, s.137).

“Sizden beklenenin hakkını verin, dürüst ve çalışkan olun” diye sürdürdü Ekselansları.” (Mahfuz, 2012b, , s.6).

“O halde izin ver de seni beklesin kız.”

“Bu uzun bir bekleyiş olur...”

“Ona söz ver yeter.”

“Olmaz. Bencil bir adam değilim. Onun mutluluğu için hayır demeliyim” deyip odadan çıktı. (Mahfuz, 2012b, s.29).

“Merak etme Kâmil? Anneme sana söylediklerimin dışında hiçbir şey söylemedim. Söz konusu meseleye dair bir soru sordu, ben de dürüst bir cevap verdim.” (Mahfuz, 2010b, s.207).

Yalan söylemenin dürüstlüğe aykırı bir davranış olduğu eserlerde şu şekilde yer almaktadır:

“Ben hiçbir şeye güvenmeyen bir adamım” dedi. “Böyleyim. Yalan söylediğinden kuşkulananacak olursam kolla kendini!” (Mahfuz, 2013a, s. 73).

“Yalan yere yemin etmenin ne kadar ciddi bir suç, bir günah olduğunu hatırladı.” (Mahfuz, 2016, s. 64).

Kadın ne diyeceğini bilemiyordu. Sanki söyleyeceği bir şey yoktu ama yalan söyleyemeyeceğinden emindi. Fırsat, nasıl olduğunu anlamadan kaçırılmıştı. Girişimini yineleyecek olsa, ağzından çıkacak sözler ipe sapa gelmeyecek, aleyhine olacaktı. (...) Sessizliği, kendi tahammül sınırını bile aştı kadının. Umutsuzluk ve yenilgi içinde, “Büyük bir hata işledim efendim... Otomobil çarptı” diye mırıldandı, titrek bir sesle. (Mahfuz, 2016, s. 199).

“Yalan söylemesini de bilmezdi. Zaman zaman kaçamak cevaplar vermek zorunda kalsa da, yalan bilmeyen dürüst kişiliği buna uzun süre dayanamaz, kendini ele verirdi.” (Mahfuz, 2016, s. 421).

“Beş yıl içinde maliye müfettişi olmuş ve işini öylesi bir titizlik ver dürüstlikle ifa etmiş ki, bir ekip olarak rüşvet yiyen muhasebe memurlarıyla denetçilerin ödö kopmuş.” (Mahfuz, 2010a, s.138).

Mahfuz’un tüm eserlerinde değinildiği üzere namuslu ve iffetli olmak, dürüstlük değeri içinde şöyle verilir:

Değerli olan her şey -güzellik hariç- aynı yere çıkar diye düşündü; insanlar hiç utanmadan özgürlüğü, insanlığı, hatta dini takas ediyorlar, aslında, bir bütün olarak hepsi tek bir trajedinin parçası. Geçmişte o da bu boş oyuna kapılmış, her türlü ahlaksızlığın parçası olmuş ve sineye çekmişti. Boş banka cüzdanı bunun kanıtıydı. Neden namus ve iffet üstün gelmiyordu acaba? Neydi yüzyıllar boyunca buna engel olan? Bu dünyada lekesiz olan ve korkusuz yaşayan tek bir insan var mıydı?(Mahfuz, 2013a, s. 92).

Genç kız ona içini açıp, bütün samimiyetiyle geçmişinden bahsetti. “Annem, teyzem ve kız kardeşlerim var” dedi. “Ailede yegâne erkek, doksanındaki amcam. Diyeceğim, namus cinayetine kurban gitmem söz konusu değil!” Çocukluğundan itibaren şeytan gibiymiş. On yaşındayken babası ölmüş, annesi onunla başa çıkamamış; kızını erkek çocuklardan koruyamamış, ne azar, ne dayak, hiçbir şey fayda etmemiş...” (Mahfuz, 2013a, s. 75).

Mikrop dolu bir bataklıkta yaşadığı halde iffeti, namusu bir kenara bırakıp, şiddetle doğruluk, dürüstlük talep ediyor olması, onu, hiç farkına varmadan insafsızlığın kıyısına getiriyor; insanları gereksiz yere inciten açık sözlülüğü, kendisinden hoşlanılmamasına yol açıyor, hatta nefret davet ediyordu. (Mahfuz, 2010a, s.139).

Karşı çıktı: “ Helal olanla haram olanı bir tutma, Ahmet Abdülcevat. Evlilikle, aşüftelerin peşinden koşmayı bir tutma.” (Mahfuz, 2016, s. 48).

“Erkekler böyledir. İyi bir eş, karısına evden uzaktayken de sadık kalır. Dahası, dışarı çıkmaktan aldığım keyif ve duyduğum tazellekle birlikteliğimiz çok daha eğlenceli olacaktır” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 357).

“Kadınlarla ilgilenmezdi, nitekim evli değildi. Bu yönüyle ona dürüst ve iffetli denilebilirdi.” (Mahfuz, 2010a, s.162).

Ülkeyi yönetenlerin, devlet adamlarının dolayısıyla bağlı oldukları siyasi partilerin dürüst olmaları gerektiğine; dürüst liderlerin taraftarlarının çok olacağına ve unutulmayacağına şöyle vurgu yapar:

İsa hüznünlendi, kibri bir yana bırakıp yumuşamıştı. “Yüce idealleri olan bir partiydik, biz” dedi, ani bir itiraf arzusuna tepki vererek. “Fedakâr, dürüst, namuslu bir partiydik. Tehditlere ve ayartma girişimlerine karşın,

‘Hayır, hayır ve bir daha hayır’ diyebilen bir partiydik. 1936’dan önce de böyleydik...”(Mahfuz, 2013a, s. 118).

Yüzlerce eğitimli insan onu en içten duygularla selamlayıp, hükümetin bütünlüğünü tehdit edenlere öfke kustu. ‘El Nakraşi, dürüst lider, sen çok yaşa! Said’in gerçek varisi, sen çok yaşa! Ülkemizin önderi el Nakraşi, sen çok yaşa! diye bağıldılar. (Mahfuz, 2013c, s. 136).

“Kemal, herkesten çok Ahmet’e bakıp, “Seçimler hileliydi. Bunu herkes biliyor. Ama sonuçlar resmen kabul edildi, hükümet bu sonuçlara göre ulaşacak. Bu demek oluyor ki, halk, seçtiği temsilcilerin parlamento koltuklarını çalan birer hırsız olduğuna, bakanların oturdukları makamı gasp ettiklerine, hükümetin düzmece, dolandırıcılık ve aldatmacanın yasal olduğuna ve resmen tanıdığına kanaat getirecek. O halde, hile ve çıkarıcılığa prim vermek suretiyle yüce ilkeleri ve ahlakı reddeden sıradan insanı suçlayabilir miyiz?” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 153).

Personel müdürü, “Kendimizi bildik bileli yeni bir üniversite açma, Haliç Caddesi’ni genişletme ve İngilizleri Mısır’dan atma sözü veriyorlar. Bu sözlerin hiçbirini tuttular mı Halo?” (Mahfuz, 2013c, s. 285).

Tüccarların dürüst davranmadığını, genelde hile yaptığını şöyle anlatmaya çalışmıştır:

“Korkmayın! İlk gelişlerinde her müşteriye bonkör davranırım; ama hile yapma pahasına, acısını sonra çıkarırım. Tüccarlar böyledir.” (Mahfuz, 2016, s. 101).

“Bir tüccar istediğini elde edene kadar tatlı tatlı konuşmaktan kaçınmazmış” dedi.

“Biz tüccarlar cennetliğizdir çünkü insanlar bize karşı çok zalim oluyorlar” dedi adam. (Mahfuz, 2016, s. 106-107).

Allah dürüstlüğü emreder ve Allah yolunda olanlar, dürüst insanlardır düşüncesi şu şekilde verilmiştir:

“Allah temiz ve dürüst olmamızı emreder.” (Mahfuz, 2016, s. 224).

“Ben hiçbir kanunu çiğnemedim. Gizli bir şey yapmıyoruz. Gazetelere yazıyor, camilerde vaaz veriyoruz. Allah’ın mesajını yayan insanların korkacakları bir şey yoktur.”(Mahfuz, 2013c, s. 316).

“Yine de dayanamayıp sordu: “Umarım kazandığın parayı dürüst yollardan kazanıyorsundur.” (Mahfuz, 2011, s.166).

Ülkesinin geleceğini düşünenlerin dürüst olması gerektiği ancak herksin dürüst olmadığı gerçeğini şu şekilde vurgular:

“Devrimi istismar etmek suretiyle ihanet edenlere çok içerlerdi, zaten bence, devrimci geçinenlerin en içten, en saf ve en dürüst olanıydı.” (Mahfuz, 2010a, s.211).

“Kadri Rızık, Salim Gabr’ın ters yöndeki görüşlerine, Aglan Thabit’in alaycılığına ve Reda Hamada’nın acımasız eleştirilerine rağmen, Temmuz Devrimi’nin dürüst, içten ve şerefli bir parçasıdır.” (Mahfuz, 2010a, s.211).

Birini aldatmanın/ihanet etmenin yani dürüst olmamanın cinayet işlemekten de beter olduğunu şöyle anlatmıştır:

“Aldatmak iğrenç bir şey, cinayetten beter! Oysa kayıtsız şartsız teslim olmuşum ona.” (Mahfuz, 2010a, s.234).

“Bugüne dek hiç kimseye ihanet etmedim, etmem de.” (Mahfuz, 2010a, s.186).

Sevgi için dürüstlüğün şart olduğu düşüncesini şöyle vurgular:

“Daha fazla ertelemeyeceğim. Şu ana kadar beklediğim bile hata. Dürüst olmalıyız.”

“Olmadık mı?”

“Hayır! Oysa sevgi dürüstlük ister.”

“Elbette” diye cevap verdim, merakla. (Mahfuz, 2010a, s.39).

Ağabeyinden aldığı paranın kime ait olduğunu sorgulayarak dürüstlüğün önemine şöyle vurgu yapar:

Kardeşinin huzursuzluğuna canı sıkılan Hasan, “Sana’nın, karımın bilezikleri” diye cevap verdi.

“Alamam?”

“Bilezikleri abin eriyor sana, kimin olduğundan sana ne!”

Hüseyin çok sarsılmıştı; nasıl bir yaşamdı ağabeyinki?

“Bu bilezikleri alamam. Başka çare yok mu?” (Mahfuz, 2011, s.182).

Ya teslim olacak ya yok olacağım! Borç olarak alayım, param olunca öderim. Hayır, kendini kandırma. Hayır, dürüst biriyim ben, borcumu öderim. Kabul etmeyecek olursam, dürüst bir adam olduğumu iddia edemeyeceğim. Açım. Dürüst ama aç. (Mahfuz, 2011, s.183).

Söz verildiğinde bu sözün tutulması gerektiği durumundan hareketle dürüstlüğe vurgu yapılmıştır:

“Tövbeler olsun, Hasan Efendi! Ben vefalı bir insanım ve sözümün eriyim.” (Mahfuz, 2011, s.219).

Mesleğini icra eden herkesin yetki ve sorumlulukları doğrultusunda davranmaları gerektiği, dürüst olmaları gerektiği şöyle anlatılmıştır:

“Dedim ya, üstünde durmayın. Olayı abarttım galiba. Zaten psikiyatr değilim ben, başkasının uzmanlık alanına girsem size iyilikten çok kötülük etmiş olurum. (Mahfuz, 2010b, s.213).

İnsanın kendi kendini değerlendirirken de dürüst davranması gerektiği şu sözlerle ifade edilir:

“Nitekim kendime savaş açıp hayatımda ilk kez hatalarımla, zaafarımla, yani kendimle dürüstçe yüzleştim.” (Mahfuz, 2010b, s.85).

Tablo 15

İnsan Eğitimi Teması Değer: Dürüstlük

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Doğrudan verilmiştir.
Aynalar	12	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	4	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	7	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Muhterem Efendim	4	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	8	Günlük hayat içerisinde dini, ticari vb. durumlarda dürüst olmanın önemi üzerinde durulmuştur.
Serap	3	İlkeli davranışlar sergilemek şeklinde verilmiştir.
Şeker Sokağı	5	Siyaset ve siyasetçilerin dürüstlüğü üzerinden anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	1	Doğrudan verilmiştir.

Tablo 15’te dürüstlük değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 7 adet; Arayış romanında 1 adet; Saray Gezisi romanında 8 adet; Şevk Sarayı romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 5 adet; Aynalar romanında 12 adet; Başlangıç ve Son romanında 4 adet; Muhterem Efendim romanında 4 adet; Serap romanında 3 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Romanlarda dürüstlük genelde evlilik ve kadın-erkek ilişkisini, siyasi, dini ve ticari ilişkileri anlatırken kullanılan değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Dürüstlük değeri Mahfuz’un sayıları farklı olmak kaydıyla her eserinde karşımıza çıkmaktadır.

Genelde hayatın her alanında dürüst olunması gerektiği üzerinden anlatılmıştır. En çok Aynalar romanında bulunmasının sebebi kişilerin hayatını anlatıyor olmasından kaynaklanır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 45 kez yer alan dürüstlük değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Devlet makamında çalışanlar, devleti temsil edenler dürüst olmalıdırlar. Evlenmeye karar verenler birbirlerine dürüst davranmalıdır. Dürüstlüğe aykırı davranışlardan biri de yalan söylemektir. Namuslu ve iffetli olmak dürüstlük değeri içerisinde yer almaktadır. Ülkeyi yönetenlerin, yöneten parti ve yöneticilerinin dürüst olması gerekir. Allah dürüstlüğü emreder ve Allah yolunda olanlar dürüst olmalıdırlar. Söz veren dürüst insanlar sözlerinin eridir. Belli bir mesleği temsil eden çalışanlar, sorumluluklarını bilerek dürüst davranmalıdır. Kişilerin en önemli kişilik özelliği dürüstlüktür.

3.1.16. Eğitimin Önemi

Romanlar içerisinde eğitilmiş olmanın gerekliliği, önemi; okumanın ve kültürlü olmanın daha saygın mesleklerde çalışma imkânı sağlayacağından vb.den bahsedilmiştir. Tez içerisinde bu başlıklar eğitimin önemi adı altında toplanmıştır.

Necip Mahfuz'un incelenen Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı, eserlerinde Eğitimin Önemi kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Eğitimsiz insanların niteliksiz işlerde çalışabileceğini düşünen roman kahramanının kendisinin çalışmasıyla ilgili hiç umudu yoktu. Arayış babası değil, babasının varlığıydı(parası). Babasını bulamazsa çalışmaktan korkuyordu. Hayat standartlarını da değiştirmeden zengin bir hayat sürmek istiyordu. Çalışmak için belli niteliklere sahip olunması gerekiyordu, ancak kendisinde böyle bir nitelik yoktu bunu biliyordu.

“Ayrıca bence yapabileceğin bir sürü şey var.”

“Hiç sanmıyorum. Eğitimsizim, tecrübem yok, hayatımda hiç çalışmadım ben. Babamı bulamadığım takdirde benim için umut yok anlayacağın.” (Mahfuz, 2012a, , s. 76).

Yüksek eğitimin önemini şu örneklerle açıklamaya çalışmıştır:

Kemal öfkesini kusma fırsatı bulamadan, Fehmi kararlılıkla araya girdi. “Eşeklik etme! Neden benim gibi hukuka girmeyi düşünmüyorsun? Şartlar elverseydi, elinde olsaydı, Yasin ilkokul diplomasını yirmi yaşına girmeden alır, eğitimi tamamlardı. Seni tembel, neyi istemen gerektiğinin bile farkında değilsin.” (Mahfuz, 2016, s. 66).

Aslında, ailede kimsede olmayan niteliklerle donatılmıştı genç adam. Hukuk öğrencisiydi. İçlerindeki en aydın, sözü en çok geçen kişi oydu. (Mahfuz, 2016, s. 232).

“Üniversite mezunu olmak iyi bir işe sahip olmanın teminatı.” (Mahfuz, 2010a, s.127).

Bilgili olmanın, kültürlü olmanın önemini; ağabeyinin kardeşine nasıl örnek olduğunu anlatarak vurgulamaya çalışmıştır:

Bir zamanlar delikanlı için kültürün temsilcisi olan Yasin, artık gözüne kültürden neredeyse hiç nasibini almamış biri gibi görünüyordu. Eskiden şiiri, sanatı ve hikâye anlatımı itibariyle ağabeyinin sihirli güçlere sahip âlim olduğunu düşünürdü. Oysa Yasin’in tüm bildiği, Ahmet Abdo’nun kahvehanesine koşmadan önce kahve saatinde ya da kahve saatinin bir bölümünde, hiçbir gayret sarf etmeden, kendini zora sokmadan yaptığı yüzeysel okumalarla sınırlıydı: Arap divan şiiri el Hamasa ve birkaç masal. (Mahfuz, 2013b,s. 28).

“Bana güzel bir hikâye seçmeyi unutma. Pardayan veya Michel Zevaco’nun Fausta’sı gibi bir şey. Tamam mı? Eskiden, sana romanlardan bir bölüm okumam için yalvarır dururdun bana. Şimdi de ben senden hikâye istiyorum.” (Mahfuz, 2013b,s. 29).

Anne babaların eğitimle ilgili düşünceleri ve çocuklarını eğitime yönlendirmenin önemini şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

Hatice, “Abdülünim ve Ahmet üniversite diploması alıncaya kadar okuyacaklar. Ve bu, yeni bir çağ açacak Şevket ailesinde. Şu isimlerin kulağa nasıl geldiğine baksanıza: Abdülünim İbrahim Şevket ve Ahmet İbrahim Şevket... Said Zaglul gibi değil mi tınları?” dedi. “İbrahim gülerek bağırdı: “Böylesine çılgın tutkuları nereden devşiriyorsun?” (Mahfuz, 2013b,s. 48).

İbrahim Şevket, “Çocuklarımızı büyütürken onlara nasihat ediyor, yol gösteriyoruz; ama onlar kendi yollarını bizlerden tümüyle bağımsız bir dünya olan kütüphanede buluyorlar diyordu Yasin’e. “Bu yabancılar bizimle rekabet halinde ama yapılacak bir şey yok.” (Mahfuz, 2013c, s. 32).

Öğretmenlik mesleğine yapılan bu yanlış yorumlar üzerinden eğitimin ne kadar önemli olduğu gerçeğini yansıtır:

“İyi aile çocukları tam da bu nedenle gitmiyor o okula. Tabii, bir de öğretmenlik meselesi var... Öğretmenliğin ne demek olduğunun farkında mısın, yoksa tüm bildiğin okulla mı sınırlı? Öğretmenlik, kimsenin saygı duymadığı aşağılık bir meslek oğlum. (...) Öğretmenlik, modern eğitim almış insanlar ile geleneksel dini eğitimin ürünlerini birleştirmeye, mecz etmeye çalışmak demek. Şandan, şereften, itibardan tümüyle yoksun bir meslek. Hangi mevkiye olursa olsun, kızının bir öğretmenle evlenmesini istemeyen, bunu daha baştan reddeden saygın insanlara, bürokratlara aşinalığım var benim.” (Mahfuz, 2013b,s. 56).

Eğitimin tüm değerlerin üstünde olduğunu, saygınlık ve servetten daha değerli olduğunu şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

(...) Eğitimin, bilginin değerinin, nasıl olup da ödenen parayla ölçüldüğünü anlayamıyordu. Eğitimin, bilgiyi bilgi olduğu için edinmenin ötesinde ne değeri olabilirdi ki? Eğitimin gerçek değerine olan güçlü imanı, yapmak istediğine olan inancını sarsmadı. Mısırlı yazarlar, el Manfaluti ve el Muvayilihi gibi sevdiği ve saydığı insanların kitaplarını okurken karşılaştığı düşüncelerin erdeminin ve değerinin bilincindeydi. Tüm kalbiyle, o kitapların sayfalarında yansıyan ideal dünyada yaşamak istiyordu. Dolayısıyla, büyük saygı duysa da, babasının düşüncelerinin yanlış olduğunu görüp reddetmekte gecikmedi ve adamın bu yanlışını geri kalmış, çağdışı bir toplumla ve cahil arkadaşlarının üzerindeki etkisine vererek mazur gördü. Üzülmüştü ama yapabildiği tek şey, tüm duyarlılığı ve nezaketiyle okumalarından birinde rastladığı bir cümleyi tekrarlamak oldu: “Eğitim ve öğrenim, prestij ve servetten üstündür, baba.” (Mahfuz, 2013b,s. 56-57)

Sonra bir süre düşündü kadın. Kemal gözleri parlayarak izlemekteydi annesini. Derken, sesinde aynı heyecan, “Bir öğretmeni hiç kimse hor göremez. ‘Bana tek bir harf öğretmenin kölesi olurum’ demezler mi” dedi. (...)

Kadın, bu sözleri hafife aldığını belirten bir el hareketi yaptı; “Öğretmenler doğru dürüst yaşayacak kadar para kazanıyorlar, öyle değil mi?” diye sordu. “Daha ne ister insan? Allah sana sağlıklı, uzun bir ömür ve sağduyu versin oğlum. Büyükbaban, ‘Eğitim paradan daha değerlidir’ derdi. (Mahfuz, 2013b,s. 66).

“Düşünceye adanmış bir yaşam, hiç kuşkusuz en yüce yaşamdır” dedi inançla. (Mahfuz, 2013b,s. 81).

Önceki çağlarda eğitimcilerin/aydınların hor görüldüğünü ancak tarih içinde aydınların hiç unutulmadığını; onları yargılayanların kimse tarafından hatırlanmadığını şöyle anlatır:

“Hiç kuşkusuz, dünyayı sarsan bir kitap –dünyayı bürokrasi de sarsıyor olsa- memuriyetten daha iyiydi. Eğitimli herkes Sokrates’i bilirdi ama onu yargılayan yargıçların adını kimse hatırlıyor muydu?” (Mahfuz, 2013b,s. 67).

Kitap okuma alışkanlığı kazanmanın önemi şu sözlerle anlatılmıştır:

Kemal, bu sorgulanmadan hoşnut olmadığını belirten bir sesle, “Gün yirmi dört saat. Bunlardan birkaçını okuyarak geçirmek kimseyi yormaz. Vakit geçirmenin önemli bir yolu” dedi. (...) “Okumak kahve içmek gibi bir şey” dedi kurnazca “Zararlı bir yanı yok. Büyükbabam gibi âlim olmamı isteyen sen değil miydin?” (Mahfuz, 2013b,s. 178).

“Yazar olmak toplum içinde saygınlık kazandırır ve tanınmışlık sağlar” fikri şöyle anlatılmıştır:

Ahmet Abdücevat, “Yazmanın sakıncası yok. Gazetelerde, dergilerde yazmak seçkinler nezdinde tanınmışlık ve itibar kazanmanın etkin bir yolu olmuştur. Hep ve hâlâ öyle. Önemli olan ne yazdığın. Neydi bu makalenin amacı? Oku da anlat bana. Amacın pek net değil” dedi sahte bir sükûnetle. (Mahfuz, 2013b,s. 357).

“Edebî eserleri veya günlük yayınları okumak, takip etmek kültürel birikimi arttırır” düşüncesi şöyle anlatılır:

Çok eski zamanlarda yaşamış olan Leyla ile Mecnun'u hiç duydun mu? Kadına duyduğu aşk Arap şairi deli ettiği için almış bu lakabı. Okuduğun kitaplarda muhtemelen onun gibi başkaları da vardır; ama o, Mecnun, Leyla ile hiç evlenmemiş.(...) (Mahfuz, 2013b,s. 391).

“Aslında, dergi hiçbir yazarına para ödemezdi çünkü tek amaç ülkede felsefeyi ve kültürü geliştirmektir.” (Mahfuz, 2013c, s. 101).

Siyasi ya da dini düşünceler farklı olsa da hangi görüşte olursa olsun bireylerin okuması oldukça önemlidir:

Kemal onları sessizce incelerken, Ahmet dayanamayıp patladı: “En az bir yabancı dil öğrenmediğim takdirde, asla istediğim kadar çok okuyamayacağım” dedi gergin bir sesle. “İslamiyeti kimse bilmiyor” diye mırıldandı Abdülmünim elindeki kitaba göz gezdirerek.

“Kardeşim İslamiyet gerçeğini Han el Halil Çarşısı'ndaki esnaftan öğreniyor” dedi Ahmet alaycı bir üslupla. (Mahfuz, 2013c, s. 31).

Okumanın/eğitimin vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“Okurların çoğu üniversitelidir. Mısır'da okumak ucuz bir eğlence aracı olarak algılanmakta. Oysa okumanın yaşamsal bir ihtiyaç olduğunu kabullenmeden gelişemeyiz” dedi yayın yönetmeni...(Mahfuz, 2013c, s. 89).

“Eğitim her şeyin üstündedir ve hiçbir şey eğitime tercih edilmemelidir” düşüncesi şöyle ifade edilir:

“Hemen evlenmek istiyorum.”

“Hemen mi? Daha on sekizindesin. Diplomanı alana kadar beklesen daha iyi olmaz mı?”

“Bekleyemem.” (Mahfuz, 2013c, s. 116).

“Ama eğitim şart, tabii iş de.”

(...)

“Eğitimini tamamlayıncaya kadar bekleyin. O zaman evlenir...”(Mahfuz, 2010a, s.56).

Babası onun da arabacı olmasını istemiş ama mahalledeki Kuran okulunun şeyhi ona “Allah'tan umudunu kesme Bayyumi, çocuğu ilkokula yazdır” demişti. (Mahfuz, 2012b, , s.11).

“Eğitimde sınır yoktur ve yüksek eğitimde ilerlenebildiği kadar ilerlenmelidir” düşüncesi şöyle vurgulanır:

“Doktora yaparsın umarım” dedi Mr. Forster.

Ahmet ağzındaki lokmayı çiğneyip yuttuktan sonra cevap verdi: “Belki daha sonra ama önce gazetecilik yapmak istiyorum. Bu, yıllardır aklımda.” (Mahfuz, 2013c, s. 180).

“Dünya ilerliyor” dedi Genel Müdür, umutlandırıcı bir sesle. “Her şey değişiyor. Orta öğretim sertifikalarının yerini diplomalar alıyor artık!” (Mahfuz, 2012b, , s.6).

Yüksek eğitim diploması almaya çalışırken sergilediği kararlılık büyük başarı vaat ediyordu. Sık sık ve düzenli olarak Milli Kütüphane’ye gidiyor, hukuk bilgisine ilaveten başka alanlarda da bilgi sahibi olmak için deliler gibi okuyordu. (Mahfuz, 2012b, , s.31).

Eğitimli insanların feraseti ve kendi kararlarını rahatlıkla alabileceği düşüncesi şöyle anlatılır:

Kemal ablası Hatice’ye bakıp, “Bırak da istediği gibi yapsın” dedi. “O eğitimli, yetişkin bir genç. Ne yapacağını bizden daha iyi bilir.” (Mahfuz, 2013c, s. 202).

Eğitimli bir adamsın. Savaş koşullarının bazı sınırlamalar getirdiğini idrak etmiş olmalıydın.” (Mahfuz, 2013c, s. 316).

Eğitimin önemi Mahfuz’un eşsiz anlatımıyla, şu benzetmeyle anlatılmıştır:

“Zamanın öngörülen hedefe doğru, yani ileriye dönük hareketini durduramayacaklardır. Dahası, tıpkı ışığın yarasaları kaçırdığı gibi, eğitim yaygınlaştıkça tutunacak yer bulamayacaklardır.” (Mahfuz, 2013c, s. 296).

İslam’ın özüne uygun olarak, İslam’ı eğitimle özdeşleştirmesi şu ifadelerle yer bulmuştur:

“İslam’ın sosyal adaleti teminat altına aldığına inanıyor ama farklı bir yolla, yani eğitimle de aynı sonucun alınabileceğini savunuyordu. (Mahfuz, 2010a, s.221).

Eğitimin tüm bileşenlerine yer verilerek nihai hedefin dünya vatandaşı yetiştirmek olduğunu vurgular:

“İlk adım, insanlığa akıl, dirayet ve bilim temelinde bir araya getirmek ve insanları birer dünya vatandaşı olarak yeniden eğitmektir.” (Mahfuz, 2010a, s.37).

İş yerinde, mesleğinde ilerlemede eğitimin önemi şu sözlerle anlatılmaya çalışılmıştır:

“Bir devlet memuru için gerekli olan eğitimi almak ve kendimi geliştirmek üzere üniversiteyi dışarıdan bitirip, Hukuk lisansı aldığımı Ekselansları’na bildirmekten gurur duyuyorum.” (Mahfuz, 2012b, , s.34).

Eğitim ve okumak çaresizliğin çaresi olarak anlatılmıştır:

Kaşlarını çatıp, “Eğitim Nefise gibi başka şansı olmayan, biçare insanlar içindir zaten” dedi. (Mahfuz, 2011, s.30).

Ama içimdeki çaresizlik duygusu hiç geçmedi. Doğrusunu isterseniz, bu duygunun temelinde eğitim ve kültür yetersizliği ile özgüven eksikliği de vardı. (Mahfuz, 2010b, s.20).

Tablo 16

İnsan Eğitimi Teması Değer:Eğitimin Önemi

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Hayatı devam ettirebilmek için eğitimin önemi üzerinde durulmuştur.
Aynalar	4	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Doğrudan verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	4	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	2	Nitelikli bir işte çalışabilmek için eğitilmiş olmanın şart olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.
Serap	1	Dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	9	Nitelikli bir işte çalışabilmek ve insanın hayatıyla ilgili kararları doğru alabilmesini sağlamak için eğitimin önemi üzerinde durulmuştur.
Şevk Sarayı	11	Nitelikli bir işte çalışabilmek ve kültürlü olabilmek için eğitimin önemi üzerinde durulmuştur.

Tablo 16’da Eğitimin Önemi kavramına ait arayış romanında 1 adet; Saray Gezisi romanında 2 adet; Şevk Sarayı romanında 11 adet, Şeker Sokağı romanında 9 adet; Aynalar romanında 4 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Muhterem Efendim romanında 4 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Necip Mahfuz tüm eserlerinde eğitimin önemine vurgu yapmıştır. Çünkü eğitim Mahfuz için olmazsa olmazdır. Genelde nitelikli işlerde çalışmak için eğitilmiş olmak fikri üzerinde durulmuştur. Ayrıca eğitilmiş insanların dünyaya bakışının eğitimsiz insanlara göre daha aydın olacağı da anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 33 kez yer alan eğitimin önemi kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Nitelikli bir işte çalışabilmek için eğitilmiş olmak şarttır. Eğitimde sınır yoktur, gidilebilecek son noktaya kadar gidilmelidir. Bilgili ve kültürlü olmak aile ve çevredeki insanlara örnek olma açısından önemlidir. Anne ve babaların eğitime bakış açısı, çocuklarının da ileride eğitime bakışını belirleyecektir. Eğitim paradan ve diğer tüm şeylerden değerlidir. Tarih eğitime gönül vermiş, aydın kişileri asla unutmaz; ancak bunu engellemeye çalışan cahilleri de asla hatırlamayacaktır. Okuyan ve yazan insan olmak erdemdir; okumak, kültürel birikimi artırır. Eğitilmiş insanlar ferasetlidir, hayatlarıyla ilgili kararları kendi başlarına alırlar. İş hayatında, mesleki kariyer yapmada eğitim şarttır.

3.1.17. Erdemli Olmak

Erdem, Türkçe Sözlük (2011, s. 806)'te, "Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet." şeklinde ifade edilmiştir.

Erdem insanlarda bulunması gereken önemli özelliklerden, kişisel meziyetlerden biridir. Yardımseverlik, ahlak, yüce gönüllülük vb. değerli benimseyen insanların erdemli olduğunu söylemek mümkündür.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Erdemli Olmak kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Siyasette erdemli olmanın önemine şöyle vurgu yapıyor:

"Herkesin söylediğine kanma. Kötü şöhreti krallığın sınırlarını bile aşmış olan insanların kabineye girdiğini biliyorum ben; ama sana hep söylediğim gibi erdemli olmak, özellikle bizler için herkesten çok önemli. Bunu becerebilersen eleştirilmekten korkma. (Mahfuz, 2013c, s. 301).

Akıl ve zekâ insanlar/toplumlar için gereklidir ancak bu erdemle pekiştirilmelidir. Öyle ki bunu yapabilenler başarılı olurlar:

Ahlaksız bir adam demek, değersiz bir adam demektir. İngilizler dünyanın en akıllı adamları değildir. Fransızlarla İtalyanlar daha akıllıdır. Ne ki, İngilizler erdem nedir bilir ve bu, onları dünyanın efendisi yapmıştır. Sahte ve itibardan düşmüş güzelliğe itirazım bundandır." (Mahfuz, 2013c, s. 301).

“Erdemli olmak sabırlı ve güçlü olmayı gerektirir” fikri şöyle anlatılır:

“Hayatı boyunca peşini bırakmayan trajedileri o erdemli kişiliğiyle göğüsledi”. (Mahfuz, Aynalar, 2010, s.72).

Soyut anlamı içinde erdem, mutlu bir yuva kurma fikrini oluşturabilme gücüdür:

“Benim için, o, mutlu bir ev hayatına olan açlığını giderecek erdem ve tevazuun somutlaşmış haliydi.” (Mahfuz, 2011, s.320).

“Tahammül edip dinlemek, saygı çerçevesinde sabırlı olmak erdemli bir davranıştır” fikri şöyle anlatılır:

“Radiye ile geçen birkaç saate zor tahammül ediyor ama üzüntüsünü kendine saklayıp, bunun erdemli bir davranış olduğuna inanıyordu.” (Mahfuz, 2012b, , s.135).

Dünyadaki farklı zevk ve duyguları bir kenara bırakarak işinde yükselmeye odaklanan Osman Bayyumi’nin kişiliği ve yaşantısı üzerinden erdemli olmak şöyle anlatılmıştır:

Neye mal olursa olsun, gerçekleşmek zorunda olan bir rüyaydı bu; yaşamın gelip geçici, ucuz zevklerine karşın, erdemli olanı seçenlerin dışında kimsenin erişemeyeceği bir rüya! (Mahfuz, 2012b, , s.51).

Devlet memurlarının ve devlet adamlarının erdemli olmaları gerektiği şu sözlerle vurgulanmaya çalışılmıştır:

“Beni dikkatle dinlemişti. “Muhammed Cevdet erdemli ve saygın bir insan, üst düzey bir devlet memurudur.” (Mahfuz, 2010b, s.171).

Tablo 17

İnsan Eğitimi Teması Değer:Erdemli Olmak

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Doğrudan verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	2	Doğrudan verilmiştir.
Saray Gezisi	-	
Serap	1	Doğrudan verilmiştir.
Şeker Sokağı	2	Doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	-	

Tablo 17’de erdemli olmak kavramına ait Şeker Sokağı romanında 2 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Erdemli olmak değeri tüm eserlerin geneline yayılmakla birlikte, direkt geçen örnekler yukarıda verilmiştir. Genelde ahlak, dürüstlük gibi değerlerin sentezi şeklinde verilmeye çalışılmıştır. Romanların içeriğine göre aile içinde erdemli olmak, siyasette erdemli olmak, meslek hayatında erdemli olmak vb. şeklinde tasnif edilebilir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 7 kez yer alan erdemli olmak değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Siyasiler ve devlet adamlarının en önemli kişilik özelliklerinden biri erdemli olmaktır. Devletler, akıllı ve zekâyı kullanabilen ve bunu erdemle harmanlayan bireyler yetiştirerek başarılı olurlar. Sabırlı ve metanetli olmak bir erdemdir. Erdemli olan insanlar meslek hayatlarında daha başarılı olurlar.

3.1.18. Eşitlik

Eşitlik, Türkçe Sözlük (2011, s. 825)’te, “1. İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavilik, müsavat, muadelet. 2. Kanunlar yönünden insanlar arasında ayırım bulunmaması durumu. 3. Bedensel, ruhsal başlıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayırım bulunmaması durumu.” şeklinde ifade edilmiştir.

Adalet duygusunun tesisi için gereken en önemli değerlerden biri de eşitliktir. Milletlerin ayakta kalabilmeleri için toplumsal eşitlik kavramını geliştirmesi gerekmektedir. Bireyler kendilerini eşit hissettikleri müddetçe aidiyet kavramı oluşturacaklardır.

Necip Mahfuz’un incelenen Arayış, Güz Yılgınlığı, Saray Gezisi, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı eserlerinde Eşitlik kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Kadın ve erkelerin her alanda olduğu gibi mesleklerde de eşit olduğuna şöyle vurgu yapar:

“Uzun süredir hemşirelik kadın işi olarak görüldü. İçinize sinmese de erkekle kadının eşit olduğu gerçeğini kabul etmek zorundasınız.” (Mahfuz, 2013c, s. 132).

Hoşgörülü ortamlarda etnik ayrımcılığın olmadığını ve herkesin eşit olduğunu şöyle anlatmıştır:

“Kusuruma bakma” dedi Kemal ve sürdürdü ilgilenmek durumunda kalmamıştım hiç. Daha baştan itibaren annem bana herkes sevmeyi öğretti. Devrim ortamında, yani etnik ayrımcılığın olmadığı bir ortamda büyüdüm. Bu sorunla ilgili bildiğim, yaşadığım bir şey yok.” (Mahfuz, 2013c, s. 146).

Eşitlik evrensel bir değerdir ve tüm insanlığın eşit haklara sahip olması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Ben şoven bir Kıpti değilim ama insan haklarını göz ardı eden herkes –evde veya dünyanın bir başka ucunda- insanlığın haklarını göz ardı etmiş demektir” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 147).

Kanun önünde herkesin eşit olduğu, kimseye ayrımcılık yapılamayacağı şöyle anlatılmıştır:

Yasin hemen müdahale etti: “Dün meyhaneden şarkı söyleyerek çıktım diye polis durdurup bana, ‘Bayım!’ diye bağırdı. ‘Şarkı söylemeye hakkım yok mu?’ diye sordum. ‘Gece yarısından sonra böyle bas bas bağırarak yasak’ dedi. ‘Ama ben şarkı söylüyorum’ diye itiraz ettim. ‘Kanunların önünde hepsi bir’ dedi sert sert. ‘Ya gece yarısından sonra patlayan bombalar... bu da bas bas bağırarak değil mi?’ diye sordum. (Mahfuz, 2013c, s. 290).

Eşitliğin her alanda gerekliliği şu örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır:

Öğrencilere eşiti gibi davranır, onları büyükleriyle tanıştırdı. Nitekim pek çok düşünürle onun evinin salonunda tanışmıştım. (Mahfuz, 2010a, s.221).

Eşitler arasında oynanmayan, dengesiz bir oyundu bu. Sonuçlarından hepimiz nasibimizi aldık. (Mahfuz, 2010a, s.32).

Ülke içinde tüm bireylerin eşit olmadığını, ama olması gerektiğini şöyle anlatmıştır:

“Bu ülkede ne zaman insanlar değerli oldu ki?” diye sordum, acı bir sesle. “En azından, bugün için ekonomik, sınıfsal ve ırkçı esaretten kurtulmuş durumda. Bireye de sıra gelecek ancak bunu hak ettiği zaman.” (Mahfuz, 2010a, s.83).

Ülke yönetimi artık halkın elinde, halk kendi kendini yönetecek. Yolsuzluk ve çöküşün sonudur bu. (Mahfuz, 2010a, s.208).

Eşitlik duygusunu bilen ve böyle davranan insanlara saygılı davranılmalıdır:

“Ona hep saygı duymuşumdur ama tarafsız bir eşitlikçi oldu çıktı” demişti, soğuk bir ifadeyle. (Mahfuz, 2010a, s.183).

Tablo 18

İnsan Eğitimi Teması Değer: Eşitlik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	5	İnsanların toplumda eşit olması gerektiği üzerinden verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	4	Kadın-erkek eşitliği ve toplumsal konularda eşitlik üzerinden verilmiştir.
Şevk Sarayı	-	

Tablo 18’de eşitlik kavramına ait Şeker Sokağı romanında 4 adet; Aynalar romanında 5 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Kişilerin hayatının anlatıldığı Aynalar romanında bireylerin eşitlik değerine sahip olmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bir ailenin ve eşlerin hayatının anlatıldığı Şeker Sokağı’nda ise kadın-erkek eşitliği vd. konular üzerinden anlatılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 9 kez yer alan eşitlik kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Kadın ve erkekler her anlamda eşit olmalıdır. Toplumsal, etnik yönden kimseye ayırım yapılmamalı, herkes eşit olmalıdır. Eşitlik evrensel bir değerdir ve bu yönden insan haklarının en önemli ögesidir. Kanun önünde herkes eşit olmalıdır kimseye ayrıcalıklı davranılmamalıdır. Toplumda herkes eşit değildir ancak bu eşitliğin sağlanması gerekir. Eşitlik duygusunu özümsemiş, buna uygun davranan insanlara saygı duyulmalıdır.

3.1.19. Hoşgörü

Hoşgörü, Türkçe Sözlük (2011, s. 1112)’te, “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” olarak ifade edilmektedir.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde hoşgörü değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Bireylerin birbirleriyle sorunsuz yaşayabilmeleri, güzel ilişkiler kurabilmeleri için hoşgörölü olması ve farklılıklara saygı duyması gerekir. Çevremizde birçok milletten, ırktan insanlarla; farklı kişilik özelliklerine sahip insanlarla birlikte yaşıyoruz ve yaşayacağız. Dolayısıyla hoşgörölü olma özelliği olan bireyler olmak bir nebze zorunluluk haline gelmiştir. Hoşgörölü nesiller yetiştirmek üzere herkes (devlet, aile, toplum vs.) üzerine düşeni yapmalıdır.

“Her ne sebep olursa olsun insanlar birbirine hoşgörölüyle bakmalıdır” fikri şöyle anlatılmıştır:

Hasan, İsa ile ilişkisini hiç kesmemişti. Onun kız kardeşiyle evlenmesini istemiş, inanılır gibi değil ama İsa Selve’yi istedikten birkaç gün sonra Ali Bey Süleyman’a gidip kızını istemeyi düşündüğünü söylemekten çekinmemişti. Bunu duyan İsa ise gülüp geçmiş, helal olsun kendi değerini bilen adama demekle yetinip Hasan’dan hiç hoşlanmasa da, onun güçlü kişiliğine ve parlak zekâsına olan hayranlığını hep korumuştı.

(Mahfuz, 2013a, s. 17).

“Beni dertlendiren şeyleri şakaya vuruyor, geleceğe gülümseyerek bakıyorum. Her şeye rağmen gülümsüyorum; öyle ki, aklımı kaçırdığıma hükmedebilirsiniz.” (Mahfuz, 2013a, s. 137).

Aynı görüşte olmayan, farklı özelliği bulunan insanlar da birbirine hoşgörölü davranmalıdır:

Davetlilerle şakalaşıyor, “Bu gibi mutlu olaylar siyaseten aynı görüşte olmayan insanları bir araya getirmelidir” diyordu gülerek (Mahfuz, 2013a, s. 17).

“Ben bir eş bulup yalnızlıktan kurtulmak istiyorum” diye cevap verdi, İsa, öfkeyle. “Bu saygın bir kadın ve beni olduğum gibi kabul etmeye hazır. Ben de onu öyle kabul etmeliyim. İçinde bulunduğum şartlarda iyi ahlaklı, temiz bir kız bulmak kolay değil.”(Mahfuz, 2013a, s. 97).

“Her şey hallolur, kavgaya gerek yok” dedi İhsan.

“Biraz iyi niyet ve merhametle her şey düzelir” dedi Semir Kadriye’ye, gülümseyerek. “Kocan inatçı bir Adam! Eskiden de öyleydi; her türlü terör ve işkenceye maruz kaldığı halde fikrini hiç değiştirmede.”(Mahfuz, 2013a, s. 121).

Adam, nazik bir dille, “Bağışlama, soylu insanlara mahsus değil midir? deyip sayıklarcasına, “Af dilemek, çoğunlukla cennete kabulü mümkün kılan sırdır” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 366).

“Nesi var? O ben bildim bileli bir hanımefendiydi. Bir insan tövbe edip doğru yolu seçince, tüm günahları silinir. Geçmişî buna rağmen hatırlatmaya kalkanlar...”(Mahfuz, 2013c, s. 232).

“İlkesel olarak farklı düşündüğü halde, Azmi Şakir onu pek beğeniyordu, Reda Hamada keza.” (Mahfuz, 2010a, s.214).

Oğlunun çalışma hayatındaki hırsları karşısında hoşgörülle davranan annenin sözleri şöyle verilmiştir:

Yaşlı kadın zaten neyin nasıl olduğunu anlayamıyordu pek; nitekim “Senin sıran da gelir” dedi tüm safiyetiyle. “Üzülme. Sen en iyisini hak ediyorsun.”(Mahfuz, 2013a, s. 35).

Farklı din, dil, ırk ve etnik kökendeki insanlarla birlikte yaşarken hoşgörülü olunması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Evin duvarları ev sahibi olan Yunanlı kadının aile fotoğraflarıyla doluydu; ne zaman dışarı baksan veya çıksan pencerelerde, balkonlarda, sokaklarda Yunanlı yüzler görüyordun. Yabancılarla dolu bir mahallede yabancıydı ve bu da El İbrahimiyye’nin meziyetiydi işte! Sıra sıra ağaçlarla bezeli kaldırım kafeleri, rengârenk sebze meyve pazarı ve düzgün dükkânlar da Yunanlılarla doluydu. Sezon sona erdiği için her yerde Yunanca duyuluyordu. Yurtdışında olduğunu farz edebilirdin gerçekten; bildiği hiçbir şeye benzememesi mest ediciydi. Genellikle hakkında kötü düşünülen bu yabancıları kendi vatandaşlarından daha çok sevmeyi öğrenmişti. Yabancıların içinde herkes yabancı olduğu için teselli buluyordu (Mahfuz, 2013a, s. 59).

“Dinimiz hakkında çok az şey bilmemiz ne tuhaf. Annemle babam da bir şey bilmiyor. Dadımız Yunanlıydı. Ayda’nın Hristiyanlık hakkında bildikleri, İslâmiyet hakkında bildiklerinden çok daha fazla. Senle kıyasta, bize pagan gözüyle bakılabilir” dedi ve Ayda’ya dönüp ekledi: “Kemal Kuran’ı Kerim ve Peygamberin hayatı hakkında yazılmış eserler okuyor.” (Mahfuz, 2013b,s. 210-211).

Riyad, “Ben hem Kıpti, hem de özgür düşünceli bir adamım. Doğru, hem bir Kıpti, hem de dinsizim. Kendimi sık sık Hristiyan inancının değil. (Mahfuz, 2013c, s. 146).

Sonra kendine akıl verdi: Aramızdaki tüm farka rağmen, içinde bulunduğumuz şartlar bizi bu karanlık, rutubeti yerde birleştirdi: Müslüman Kardeşler, Komünistler, sarhoşlar ve hırsızılar. Şansımız, başarılarımız benzeşmese de hepimiz insanız. (Mahfuz, 2013c, s. 319)

“Nüfus kâğıdı dışında, Müslüman olduğunu gösteren hiçbir işaret yoktu. Mensubu olduğu dine dair bildiği tek şey Peygamber’in adıydı. Cesur, eli açık, saygın bir insan olduğu sürece, bu beni hiç ilgilendirmiyordu.” (Mahfuz, 2010a, s.158).

“Yaradan’ın yarattıklarını, Yaradan’a bırak” diye mırıldandı, çaresizlik içinde. “Hep böyleydik, ne öldük, ne mahvolduk.” (Mahfuz, 2011, s.264).

Hoşgörülü insanlar için para ve servet gibi konuların çok önemli olmadığı; şerefli ve dürüst bir insan olmanın daha önemli olduğu şöyle anlatılmıştır:

“Pek güzel” diye cevap verdi yaşlı kadın. “Bizim için paranın önemi yok ama iş önemli. Çalışmıyor olman hoş değil. Şerefın ve sair konusunda kuşum yok; müteveffa kocam da çok çekti bunlardan. Kalbim, kızıma iyi bir eş olacağını söylüyor bana.”

(Mahfuz, 2013a, s. 98).

Merhametli ve hoşgörülü insanların yüce gönüllüğü şu ifadelerle anlatılır:

“Riri dona kalmıştı ama hemen kendini toplayıp, “Senin kızın” diye cevap verdi. “O neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilen bir adam olduğu için kızını evlat edindi. Kızım da, ben de sonsuza kadar onunuz!”(Mahfuz, 2013a, s. 133).

“Siyasi eğilimi konusunda hiçbir ipucu vermediği gibi bağnazlığa kapılmıyor; ağzından kapris, önyargı veya haset olarak nitelenebilecek tek bir kelime çıkmıyordu. Kendini, bilime ve iyi iş yapmaya adamıştı.” (Mahfuz, 2010a, s.221).

“Kimseyi dışlamayan sıcacık, müşfik bakışlarına bayılmışım.” (Mahfuz, 2010a, s.62).

Ahmet Bey itibarlı bir adamdı; Kamel ailesiyle eskiye dayanan ilişkisi Hasaneyn’e cesaret veriyor, Bey’in daha hoşgörülü ve sabırlı davranıp kendisini anlayışla dinleyeceğini düşünüyordu. (Mahfuz, 2011, s.315).

Evlilik gibi toplumsal bir konuyu işlerken çiftlerin yaşlarının yakın olması, denk olması gibi konulara yer verilmiştir. Para uğruna evlilik yapmanın sakıncalı bir durum olduğunu satır aralarında sezdirmeye çalışmıştır yazar:

“Yetmiş yaşında, yaşlı bir adamla evlendi yani?”

“Neden olmasın? Halil Bey onu baş tacı etti.”

“Ve huzur.” diye araya girdi Saber, altını çizercesine. Annesinin son sözleri aklına gelmişti.“Mademeski kocası senin söylediğin gibi beş para etmez bir adamdı, böyle güzel bir kadından boşanmayı kabuletmeyebilirdi. Nasıl kabul etti.”

“Her şeyin bir fiyatı var.” diye cevap verdi yaşlı adam ama anında pişman olmuştu sanki.

Saber bunu farkedip, “Her neyse, bunlar geçmişte kalan şeyler.” dedi, çabucak. (Mahfuz, 2012a, , s. 92).

Hoşgörünün bir diğer tezahürü de ayrımcılık yapmadan her torununa eşit davranmak suretiyle Emine Hanım'ın ağzından şöyle yansır:

Kemal, seni kutlarım. Allah'ın izniyle üniversitede de aynı şekilde başarılı olacaksın.

Emine minnettardı. Mahcubiyet ve mutlulukla yüzü kızararak, “Allah, oğulların Albülmünim ve Ahmet’e de nasip etsin... Halil Bey’in evlatları Naime’ye, Osman’a ve Muhammed’e de” dedi ve sonra Yasin’e dönüp “Ve Yasin’in oğlu Rıdvan’a da” diye ekledi. (Mahfuz, 2013b, s.35-36).

“İnsanlar kusur arayıcı değil kusur kapatıcı olmalıdır” görüşü şöyle anlatılır:

Hatice, öfkeden deliye döndü: “Başkalarının kusurlarına laf etmeden önce kendininkileri hatırla.” (Mahfuz, 2016, s. 63).

Kimsenin dış görünüşüyle yargılanmaması gerektiği, hoşgörülü olunması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Hatice onu dirseğiyle dürtüp “Keşke burnunu ödünç alabilsem” dedi, “Tıpkı Meryem’den pudra aldığım gibi!”

“Burnunu unut, hiç olmazsa bugünlük unut. Burnun, sen üstünde durdukça artan bir ağrı gibi olur” dedi Ayşe. (Mahfuz, 2016, s. 161).

“Kimseye yaşayışı ve düşünceleri sebebiyle ayrımcılık yapılmamalıdır, herkesin hayatına hoşgörülü bir şekilde yaklaşılmalıdır” fikri şöyle anlatılmalıdır:

Başka erkekler, eşlerinin ziyaretlere veya alışverişe gitmelerinde bir sakınca görmüyorlar; Meryem’in annesi gibi masum selamlaşmalardan rahatsızlık duymuyor olabilirlerdi. Aşırı muhafazakârlığına ve insanlık dışı dinsel kapalılığına rağmen Ahmet, arkadaşlarının kendileri ve kadınları için uygun buldukları davranışlarından dolayı onları kınamaz, eleştirmezdi. Aralarında daha saygıdeğer olanların, kızlarını ve eşlerini kırlarda araba gezintilerine çıkarmalarının ya da ahlaki açıdan sakıncalı olamayan eğlence mekânlarına beraberlerinde götürmelerinin, kendi açısından yanlış bir tarafı yoktu. Böylesi durumlara şahit olunca bütün yaptığı, onlara, “Sizin dininiz size, benimki bana” demekten ibaretti. Bir diğer ifadeyle, kendi görüşlerini başkalarına körü körüne dayatma eğiliminde değildi. (Mahfuz, 2016, s. 238).

Ailelerin, çocukları karar alırken (eğitim, evlilik vb.) hoşgörülü davranması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

(...) Kavganın yararı yok. Çocuklarımıza hükmedemeyiz. Bizden daha iyi, daha akıllı olduklarını düşünüyorlar. Bu evliliğe mani olamayacağına göre, bırak evlensin. Mutsuz olursa kendi bilir. Malum, Zennube ile evleninceye kadar ben de uslanmadım. (Mahfuz, 2013c, s. 266).

“Olay gayet basit, insan bugün evlenip yarın ayrılabilir. Bizler Müslümanız, Katolik değil” dedi Yasin gülümseyerek. (Mahfuz, 2013c, s. 267).

Acısını ve dertlerini bildiği kardeşine hoşgörülü davranarak onu alttan alan Hatice’nin hoşgörüsü şöyle anlatılır:

“Ayşe ise gayet mütevazı bir tören yapıldığı halde, daveti hayretle karşılamış, “Ben sadece cenazelere katılırım” demişti sinirli bir edayla. Kız kardeşinin bu sözleri Hatice’yi incitmişti incitmesine ama Ayşe’nin bu hallerine alışmıştı artık.” (Mahfuz, 2013c, s. 275).

Tablo 19

İnsan Eğitimi Teması Değer:Hoşgörü

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Evliliğin hoşgörü temeline dayanıyor olması mesajı örtük olarak verilmiştir.
Aynalar	4	Ayrımcılık yapmadan herkese hoşgörülü davranmak şeklinde anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	2	Doğrudan anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	9	Örtük ve doğrudan verilmiştir. Özellikle dünya işlerinde (kadın-erkek ilişkisi, iyi niyet, müsamaha vb.) hoşgörülü olmanın gerekliliği doğrudan ifade edilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	4	Genelde insanların görünüşleriyle dalga geçmemek üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.
Serap	-	
Şeker Sokağı	6	İnsanların kararlarına ve düşüncelerine karşı çıkmayıp hoşgörülü davranmak şeklinde anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	2	Genelde farklı dini inanca mensup insanların birbirlerine olan hoşgörüleri üzerinden anlatılmıştır.

Tablo 19’da hoşgörü değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 9 adet; Arayış romanında 1 adet; Saray Gezisi romanında 4 adet; Şevk Sarayı romanında 2 adet; Şeker Sokağı romanında 6 adet; aynalar romanında 4 adet; Başlangıç ve Son romanında 2 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Genelde insanların birbirlerinin davranışlarına ve yaşayış tarzlarına hoşgörü şeklinde işlenmiştir. Her şeyin bir çaresi var diyerek hayattaki olumsuzluklara hoşgörüyle bakılması gerektiği anlatılmıştır. Farklı dini inançlara, farklı yaşam ve düşünüş tarzlarını yadırgamadan hoşgörülü davranılması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Hayatın her yerinde insanların hoşgörülü olmaları gerektiği anlatılmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 28 kez yer alan hoşgörü değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Hangi şartta olursa olsun hoşgörü değeri yitirilmeden hareket edilmelidir. Annelerin hayata hoşgörölü bakışları çocukların da öyle bakmalarını sağlayabilir. Farklı dil, din, ırk ve etnik kökende bulunan insanlarla birlikte yaşandığında onlara hoşgörüyle bakılmalı, ayrıcalıklı davranılmamalıdır. Parası ve şöreti olmasa da şerefli ve namuslu insanlara hoşgörüyle yaklaşılmalıdır, onlar daha değerlidir. Evlilik gibi özel ve önemli birlikteliklerde hoşgörölü olmak, önyargılı davranmamak önemlidir. İnsanlar kusur arayıcı değil, kusur kapatıcı olmalıdır. Kimseyi dış görünüşüyle ilgili yadırgamamalı ve kimseyle dalga geçilmemelidir. Aile içinde anne, baba, kardeş vb. herkesin kararlarına saygı duyulmalı ve hoşgörüyle davranılmalıdır.

3.1.20. İhanet

İhanet, Türkçe Sözlük (2011, s. 1157)'te, "1. Hıyanet, hainlik. 2. Evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik. 3. Gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme." şeklinde ifade edilmiştir.

İhanet, özellikle eşler arasında kabul görmeyecek hatadır. Genelde bu yönüyle kullanılır. Ayrıca birinin arkasından iş çevirmek, haksız yere suçlamak vb. de ihanet kavramının içerisinde yer alır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde İhanet kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Karşısındaki kadının kendisini sevdiğini, onunla ilgilendiğini düşünen Kemal'in ihanete uğradığını anlaması şu şekildedir:

Anlaşılan, Şaddat ailesi, arkadaşları, hizmetçiler, uşaklar, hepsi arkasından gülüyor, onu görünce birbirlerine göz kırıyorlardı. Bu hiç hak etmediği bir terbiyesizlikti. Böyle mi ödüllendirildi aşk ve sadakat? Ne kadar zalimdi sevgilisi, ne kadar korkunçtu çektiği acı. Roma yanarken Neron şarkı söylemişse, belki benzer bir acının öcünü almak içindi. (Mahfuz, 2013b,s. 343).

İhanet duygusunun kişiye ne gibi hisler yaşattığını şu şekilde anlatmıştır:

"O güne kadar zamanın tüm ağırlığı, haşmeti, ihaneti, sonsuzluğu, küstahlığı, bilgeliği ve aceleciliğiyle nasıl geçtiğini anlamamış, hissetmemiştim." (Mahfuz, 2010a, s.225).

Kendisini aldatıp sonra ayrılmak isteyen sevgilisine karşı Nefise'nin sözleri şöyledir:

“Ne alçak, ne berbat bir adamsın sen?! Olanlardan sonra, bana nasıl ihanet edersin? Bunu benden nasıl saklarsın? Cevap ver!” diye bağırdı. (Mahfuz, 2011, s.127).

Tablo 20

İnsan Eğitimi Teması Değer:İhanet

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Doğrudan verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	1	Dolaylı olarak verilmiştir.

Tablo 20’de ihanet kavramına ait Şevk Sarayı romanında 1 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Genelde sevgililerin birbirini aldatması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 3 kez yer alan ihanet kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Gerçekten ciddi bir şeyler düşünmediğin birini kandırmak ihanettir ve yanlıştır. Umut verip evlenmek istediğin birini yarı yolda bırakmak nefret edilesi bir şeydir. İhanet duygusu insana farklı duygular yaşatabilir.

3.1.21. İkiyüzlülük

Türkçe Sözlük (2011, s.1167)’te ikiyüzlülük, “İnandığı, düşündüğü gibi davranmama, özü sözü bir olmama, riya, riyakârlık, mürailik” şeklinde tanımlanmıştır.

Tehlikeli bir hastalık gibidir. Olduğundan farklı görünmektir. Bireylerin hayatında kazanması gereken önemli değerlerden dürüstlüğü tam tersidir. İkiyüzlü insanların girdikleri toplumlarda yer edinmesi mümkün değildir. Aileler çocuklarını yetiştirirken örnek olma yoluyla çocuklarına ikiyüzlü olmama özelliğini kazandırmalıdır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde ikiyüzlülük kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İnsanların güzel dille nasıl diğer insanları kandırıp ikiyüzlülük yaptıklarını şöyle anlatmışlardır:

(...)Duruma üzölmüş gibi görünüyordu; nitekim odada kimsenin olmadığı bir anı kollayarak, "Allah biliyor ya, çok üzöldüm İsa" demişti. İsa teşekkür etti; yalan söylediğini gayet iyi biliyordu. Sekiz yıllık memuriyeti, ona bu adamların dillerine pelensenk ettikleri nezaket cümlelerinin aslında ne anlama geldiğini öğretmişti.(...) (Mahfuz, 2013a, s. 40).

İnsanlara sadece nüfuz sahibiyken, itibarlıyken güzel davranıldığını bu durumlar ortadan kalktığında nasıl değiştiğini şöyle ifade eder:

Nüfuz sahibi olduğı günlerde Paradise'a kendini beğenmiş bir edayla gider, paşaların – dostların ve düşmanların – arasından geçip, bu uçuk kaçık ortamda kendisine ayrılan masaya geçerken herkes ona bakardı. İki yıl önce burada verilen daveti kim unutabilirdi? O muhteşem ses, her şeyi saran ihtişam, çın çın çınlayan çığlıklar ve içki içip sabaha kadar eğlenmek üzere maiyetiyle birlikte gelişi! O sıralar ufukta görebildiğı tek şey kesin bir başarı vadeden umutlarıydı.(Mahfuz, 2013a, s. 61).

İbadette ikiyüzlölüğün nasıl yapıldığını şöyle anlatır:

Derken, Cuma namazını kaçırmakta olduğunu idrak edip telaşlandı ve camiye gidip gitmeme hususunda kararsız kaldı. Namaz vakti bir kadının peşinde koşuktan sonra camiye gitmeye cesaret edemiyordu. Böyle davranarak ibadetin temizlik şartını ihlal etmemiş miydi? Bu haldeyken rahman ve rahim olan Allah'ın karşısına geçebilir miydi? Namaza gitmekten vazgeçip üzüntülü bir biçimde birkaç saat sokakları arşınladı. (Mahfuz, 2013b,s. 108-109).

Babamın zoruyla, cemaate saygıdan ve aynı zamanda bu insanların nelere kadir olduklarının idrakiyle duyduğum korkuyla da olsa, diye düşündü Kemal, namazının sonuna kadar mümin rolü oynayıp ikiyüzlü davranacak olmam insan haysiyetine ve hakikate hakarettir. İnsanların korku duymadığı ve baskıdan uzak bir dünya istiyorum ben. (Mahfuz, 2013b,s. 439).

"Riyakârlık, iman sahibi olduğunu beyan ederek inançsızlığı saklamaktır." (Mahfuz, 2010a, s.73).

Olduğundan farklı görünen/davranan insanların fakirleri nasıl aldattığını şöyle anlatır:

Yine bir başka zaman, "Mısır'da asalet, servet ve bilgi bir araya gelmez. Zengin ve soylu olanlar bilgiliymiş gibi yapıp fakirlerin aklını, zekâsını istismar ederler. Araştırma, inceleme, etüt işini onlara yaptırıp görüşlerini alır ama altına kendi imzalarını basarlar!" dedi. (Mahfuz, 2010a, s.224).

Kişisel çıkarları ve makam, mevki için insanların nasıl ikiyüzlü olabildiğini şöyle vurgular:

"Etrafıma bakınca resmen sarsılıyorum; bu süfli, cahil, korkak, ikiyüzlü dalkavukların arasında kendimi bir yabancı gibi hissediyorum." (Mahfuz, 2010a, s.156-158).

“Söz konusu parayı çalacağını bildiği halde, ağabeyine iyi şanslar dilemeden edemedi. Ve vicdanını rahatlatmak için, her şeye rağmen, o bizim için erdemli ve cömert bir ağabey, diye düşündü.” (Mahfuz, 2011, s.230).

Okula kabul edildiğini öğrenince, bu olayda Ahmet Bey’in oynadığı rolün önemini hemen inkâr etmiş; annesine, bunun her şeyden önce kendi dış görünüşü, yakışıklılığı ve spordaki başarısı sayesinde gerçekleştiğini söylemişti. Şu andan itibaren subay sayılıyım, diye düşündü, gururla. (Mahfuz, 2011, s.238-239).

Tablo 21

İnsan Eğitimi Teması Değer İkiyüzlülük

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	3	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	2	Dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	2	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	2	Dini konularda yapılan ikiyüzlülük üzerinden anlatılmıştır.

Tablo 21’de ikiyüzlülük kavramına ait Güz Yılgınlığı romanında 2 adet; Şevk Sarayı romanında 2 adet; Aynalar romanında 3 adet; Başlangıç ve Son romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Güz Yılgınlığı’nda daha çok itibarlı insanlara farklı davranışlar sergilendiği üzerinde durularak ikiyüzlülük anlatılmıştır. Diğerlerinde ise kişisel çıkar ve para için yapılan ikiyüzlülük anlatılmıştır. Ayrıca dini konulardaki ikiyüzlülük de anlatılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 9 kez yer alan ikiyüzlülük kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar güzel dil kullanıp karşısındaki insanları kandırmak suretiyle ikiyüzlü davranabilirler. Makam, mevki sahibi; nüfuz sahibi insanlara ikiyüzlü davranılarak bu durumlarda olmadığı zamanlarda çok daha farklı davranılır. Kendini olduğundan farklı gösteren ikiyüzlü uyanıklar fakirleri kandırabilirler. Sadece çevresindekilere

hoş görünmek için inançlıymış gibi davrananlar herkesi kandırabilirler ama Allah'ı kandıramazlar.

3.1.22. İnsan Eğitimi

Tezin içerisinde başlıklar halinde verilen değer ve kavramların dışında az az bulunan kavramlar (hırs, öğüt, erkek-kadın ilişkisi, evlilik kuralları, hayata dair genel bilgi/kurallar vb.) insan eğitimi başlığı altında verilmiştir.

Bu başlıkta insan eğitime katkıda bulunacak bilgi ve bulgular verilecek olup diğer maddelerde olduğu gibi sonunda genel bir ana fikir oluşturulmuştur.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde insan eğitimi kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Yazar , “Su testisi suyolunda...” sözünün gerçeğini anlatmaya çalışarak böyle hayat süren bir kadının başka türlü ölmesi düşünülemezdi mesajını vermiştir:

“Hastalık değil aslında, hapisane! Hapiste hastalandım. Annen hapiste yatmak için yaratılmamış, Saber. Önce karaciğerin dediler, sonra tansiyonun, kalbin... Allah'ın cezaları! Artık, eskisi gibi olamam!” (Mahfuz, 2012a, , s. 7).

İnsanların hırsları uğruna düşünülemeyecek kadar batağa batabileceğini, suç işleyebileceğini anlatmaya çalışan romancı en temiz insanların da suça bulaşabileceğini anlatmaya çalışmıştır. İnsanların tercihleri doğrultusunda yaşadığını, iyiyi veya kötüyü kendimizin tercih ettiğini anlatmaya çalışmıştır. Bunu romanda şu şekilde anlatmıştır:

“Evet! Tıpkı camiler gibi hapisaneler de herkese açıktır. İnsanlar soylu nedenlerle de hapse girerler” diye cevap verdi avukat gülerek ve sürdürdü...” (Mahfuz, 2012a, , s. 15).

Annelerin çocuklarının gelecekte yapacağı iyi ya da kötü işlerinden nasıl sorumlu olduklarını anlatmıştı Mahfuz. Annesi Saber'i öyle bir yetiştirmişti ki, sana bulaşacak biri olursa kavga etme bana gel ben onu öldürtürüm bile demişti. Eserin tamamı düşünüldüğünde işlenen cinayetler, şehvetli aşklar bunların hiçbirisi tesadüf değildi:

“Bir daha asla kavgaya karışma” demişti annesi. “Seni kaybedeceğim düşüncesi beni kahrediyor. Biri sana bulaşacak olursa, haber ver yeter. Onu mezara yollayacak imkânım var benim.” (Mahfuz, 2012a, s. 52).

Şehvetli ve tutkulu insanların kaçınılmaz sonları bu olmalıydı. Zengin hayatına devam edebilmek umuduyla aradığı babasının yerine, daha imanlı ve inançlı davransaydı, bunlar başına gelmezdi. Allah'ı aramak yolunu seçseydi, belki zengin olarak yaşamayacaktı, ama katil de olmayacaktı...

“Bilge insanlar, bu konudaki fikirlerini açıkladılar. Kerime ile yaşlı bir adamın uygunsuz evliliği. Cinayetin başlıca nedeni yoksulluk. İlk kocası Kerime'yi yoksulluk nedeniyle sattı. Kerime sınıfsal mücadele kurbanı. Saber'in bir günah ortamında büyümüş olması. Saber'in Ödipus kompleksi. Kerime'yi annesinin yerine koydu, Halil ortadan kaldırması gereken bir güç sembolüydü.

Annesinin servetine el konmasının öcünü aldı. Bir iman ve inanç meselesi, babasını arayacağına Allah'ı arasaydı bunlar gelmezdi başına.” (Mahfuz, 2012a, , s. 109).

Bir insanın iyi eğitilmiş olsa da terbiyeli olmanın daha önemli olduğunu şöyle vurgular:

Ahmet Bey, Kemal'in oyuna düşkünlüğünü hatırlayıp öfkeyle, “Terbiye, eğitimden önemlidir” der; sonra da Kemal'e dönüp, vurgulardı: “ Duydun mu, piç kurusu!” (Mahfuz, 2016, s.25).

İyi bir gelecek için iradeli olunmalı fikrini şöyle yansıtır:

(...) “Bir insanın iradesi yeterince güçlüyse kendisine birden çok gelecek hazırlayabilir; ama geçmiş tektir ve iradesi ne kadar güçlü olursa olsun, ondan kaçamaz.” demişti kendisine defalarca. (Mahfuz, 2016, s. 88).

O dönem Mısır toplumunun genelinin kadına ve erkeğe nasıl baktığına, onları nasıl algıladığına dolaylı olarak şöyle değinir:

“Bir kadın. Evet, o sadece bir kadın. Her kadın pis bir küfürdür. Kadın, zina yapma imkanından mahrum bırakılmadığı sürece, faziletin ne olduğunu bilmez. Çok iyi bir kadın olan üvey annem bile! Babam olmasa, Allah bilir nasıl bir kadın olup çıkardı?!” (Mahfuz, 2016, s.91).

“(...)Her erkeğin yaşamında biraz çamura bulanmışlık vardır. Perdeyi indiren herkes bunu görür.” (Mahfuz, 2016, s.92).

“Hem erkeklerin kalbi çok daha zalimdir.” diye ekledi. (...) “Eğer yakından bakacak olursanız, bir erkek ile bir mutfak arasında pek çok benzerlik bulursunuz. İkisi de karnı hayatla doldurur.” (Mahfuz, 2016, s.99).

“Bu insafsızlık ve keyfi bir tavır olur” dedi. “Ne akıl, ne de mantık, böylesi bir itirazı haklı kılar. Erkekler, sokağa çıkmaktan alıkonulan doğru dürüst kadınlar hakkındaki bilgileri,

tek amaçlarının bir kadınla bir erkek arasında yasal bir bağ kurmak olan akrabaları vasıtasıyla edinmiyorlar mı?” (Mahfuz, 2016, s.166).

Kız, ciddi bir sesle, “Sanki önemsiz bir şeymiş gibi, bütün erkekler buluşmayı ister, oysa bazılarımız için buluşma, bir ilanı aşk, bir teklif ve peşinden başlık, çeyiz, bir anlaşmaya varmak; bütün bunlar imam gelmeden önce gerçekleşebilecek şeyler değildir.(...)” (Mahfuz, 2016, s.264).

“Önemsiz şeylere öfkelenmek, önemli olanlara öfkelenmeyi engeller” görüşünü şöyle anlatılmıştır:

Sık sık ve nedensiz öfkelenildiğinin farkında olduğu halde, bundan pişmanlık duymazdı. Önemsiz şeylere öfkelenmenin, öfkelenmeyi haklı kılacak daha ciddi sorunları önlediğine inanırdı. (...) Öfkesinin, evin ferdi, genç bir çocuğun ruh halini altüst etmemesi gerektiğinin, bunun yersiz bir sertlik olduğunun farkındaydı. (...) İkinci namazını kılma saati gelmişti: mükemmel bir ruhsal egzersiz. (Alatlı, 2016, s. 144).

İnsanların görünüş, medeni durum vb. ile ilgili durumlarda nasıl önyargılarda bulunduğunu ve bunların çok sert ve net bir şekilde olduğunu şöyle anlatır:

“Normal olarak, insanlar kışın çorap giyer ama çıkarmazsan, bacaklarında bir kusur olduğunu, o yüzden sakladığını düşünebilirler.”

“Doğru. Bir mahkeme kararı, beni misafir odasında bekleyen kadınlardan daha merhametli olurdu.” (Mahfuz, 2016, s. 159).

Bence en büyük sorun kızın dul olması. Neden boşanmış? Cevaplaman gereken sorulardan biri bu. Dul bir kadına, hakkında iyi bir araştırma yapmadan güvenmek doğru olmaz. Etrafta başka bir sürü iyi aile kızı var. (Mahfuz, 2013b,s. 124).

Evi idare eden, ailenin geçim ve birliğini sağlayanların disiplinli olması gerektiğini şöyle ifade eder:

“Evin reisi olmak, sertlik ve katı disiplin gerektiriyordu.” (Mahfuz, 2016, s. 212)

İnsanların duruma göre hareket etmeleri gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Bütün bunlardan sonra, dükkânında ağırbaşlı ve ciddi görünmesinde şaşılacak bir şey yok. Ciddi şeyler söz konusu olduğunda ciddi, eğlence söz konusu olduğunda eğlenceli olmalı insan! Bir saatin Allah’a, bir saatin kendine demektir bu.” (Mahfuz, 2016, s. 267).

Anne babaların bazen hiçbir söz söylemeden, sadece bakışlarıyla çocukları nasıl uyardığını şöyle anlatır:

Bu sözler, onaylamamanın ifadesi değildi elbette ama dramatik ya da melodramatik tonlamaları, birden çok anlama çekilmesine imkân veriyordu tıpkı kendisi Kuran okurken çocuğunun doğru ya da terbiyeli davranmadığını fark eden bir babanın, okumayı kesmektense, okurken ses tonunu değiştirerek çocuğu ikaz etmesi ya da azarlaması gibiydi. (Mahfuz, 2016, s.325).

Evliliğin çok farklı bir duygu olduğunu ve insanlarda farklı şekillerde algılandığını şöyle dile getirir:

Evlilik, dışarıdan bakınca ayartıcıydı; ölümüne isteyecek kadar cazipti ama içine girince insanı aldırılmazlık ya da tiksintiye yöneltebilecek kadar sıkıcı ve durgun! 1 Nisan’da bir şaka olarak sunulan çikolata kaplı sarımsak gibi! Bedenle ruh sarhoşluğunun, utangaç, mekanik, planlı, tekrarlamalı ve soğuk bir alışkanlığa dönüşüp duyguyu ve bir yeni evliliği mahvetmesi ne büyük talihsizlikti; tıpkı sakın, ruhani bir tasavvurun, ezberle ve kendini vermeden tekrarlanan sözlü dualara dönüşmesi gibiydi. (Mahfuz, 2016, s. 329-330).

“Evliliğin bu kadar sıkıcı ve kasvetli olacağını hiç düşünmezdim. Aslında, yalan bir rüyadan başka bir şey değilmiş. Acımasız ve kötü bir dolandırıcılık.” (Mahfuz, 2016, s. 359).

Yasin, neyi ima ettiğini anlayıp pişman olmuş gibi yaparak, “Evli olduğuna göre, temel insan haklarına sahip oldun sayılır. Dolayısıyla, beni zorlayabilirsin” dedi.

“Önceden sahip değil miydim?”

“O günler geride kaldı. Evlilik, kötü kızların ruhlarını canlandırır. Başını eğip azizlere teşekkür etmelisin; tabii Hanafî Kadın’ın sihirli formüllerine de.” (Mahfuz, 2016, s. 484).

Kemal hakkında herkesten çok bilgi sahibi olan Yasin, “Bağlanmaya niyetin yok çünkü hakikati ararken hiçbir şey dikkatini dağıtmasın istiyorsun sen, oysa evlilik hakikatin ta kendisidir. Yaşam kütüphanede öğrenilmez. Hakikati evde ve sokakta bulursun” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 30).

“Kemal’in sabrı tükenmişti. “Evlilik bir karınca yuvası. O küçücük tümseği dağ halinde getiriyorsunuz” diye cevap verdi.” (Mahfuz, 2013c, s. 31).

Şöyle bir düşünecek olursan, evlilik kancık bir yalan ama insanı ömrü boyunca yalanı aziz tutmaya zorlayan bir güç. Hükümetler devrilebilir, çağlar sona erebilir ama işine bakan bir kadın ve peşinde ciddiyetle koşan bir erkek hep olacaktır kaderde (Mahfuz, 2013c, s. 56).

“Hayır. Her şey hakkında herkesin görüşü alınabilir ama evlilik hakkında asla; tıpkı yemek için de görüş alınamayacağı gibi.”

“Yemek mi? Sadece bir kızla değil, ailesiyle de evlenir insan. Dolayısıyla, biz de seninle birlikte evleniyor olacağız.” (Mahfuz, 2013c, s. 264-265).

“Evlilik sandığından çok daha ciddi bir iştir. Kızı beğenmiş olman yetmez. Önemli olan onun nasıl bir kız, ailesinin nasıl bir aile olduğu; çünkü genç bir adamsın. Evlenirsen kızın ailesiyle de evlenmiş olacaksın”. (Mahfuz, 2010b, s.165).

“Davranış olarak çocuklar anne ve babalarını örnek alırlar ve onlar gibi davranırlar” fikri şöyle anlatılır:

“Bir genç kızın, annesinin izinden gitmekten başka şansı var mıydı?” (Mahfuz, 2016, s. 366).

Hatice, biraz da kıskançlıkla gülümsedi, “Rıdvan güçlü insanlarla dost; ama unutma ki çocuklar ancak ebeveynleri kadardır.” (Mahfuz, 2013c, s. 173).

Eski kadınların daha maharetli ve uysal olduğunu şöyle anlatır:

(...) “Bugünün kızları geçim bilmiyorlar” dedi. Sonra Emine Hanım’a bakıp, “Nerede o eski kadınlar” diye ekledi. (Mahfuz, 2016, s. 423).

Babaların baskıcı tutumlarının evlatları üzerinde ne gibi yansımaları olduğunu Yasin’in ağzından şöyle anlatır:

Nasıl istersen, diye düşündü Yasin. Sana kim karşı çıkabilmiş ki? Beni evlendiren de, ayıran da sensin. Bana yaşam verip, sonra geri alıyorsun. Aslında yokum ben. Hatice, Ayşe, Fehmi, Yasin... hepsi öyle. Bizler bire hiçiz. Sen her şeysin. Hayır... her şeyin bir sınırı var. Artık çocuk değilim. Senin gibi bir erkeğim. Kaderimi ben elime alacağım. Boşanmaya razı olacak olan da, bana itaat edinceye kadar onu eve hapsedecek olan da benim. Muhammed Afif de, Zeynep’in de, senin o adamla dostluğunun da canı cehenneme! (Mahfuz, 2016, s. 437).

Ölen kişinin ardından kalanların -anne, baba, kardeş, evlat- vefasız olduğunu, er geç ölen kişinin unutulduğunu şöyle anlatır:

O ölürse tek bir gün bile yaşayamam, diyordun. Bırak bu iddiaları, diye düşündü. Mezarı üstüne yemin ederek yaşadın durdun işte. Sen altüst oldun diye, dünya da altüst olmuyor. Unutuldu gitti çocuk... Sadece mezar ziyaretlerinde hatırlanır oldu. Benim gözümü de kalbimi de dolduruyordun oğlum. Artık, sadece bayramlarda geliyorsun akıllarına. Nesi var bunların? Herkes kendi derdinde... Tabii, senin dışında bir de Hatice. Sen, annene benziyorsun. (Mahfuz, 2013b,s. 14).

Kültürel kalkınmanın insanların iyi eğitilmesi sonucu olacağını şu şekilde dile getirir:

Hüseyin biraz düşündükten sonra, “Okurken çok öğretmen tanıdım ve inceledim. Kültürlü örnek insanlar değildiler. Ancak bunun sorumlusu, artık antikaya dönüşmüş olan müfredat” dedi. Kemal, aynı coşkuyla, “Bana alet gerek” dedi. “Kültürel kalkınma okullarda değil, insanla kaimdir.” (Mahfuz, 2013b,s. 166).

Her şeyin bir bedeli olduğu düşüncesini şöyle vurgular:

“İnsan bedel ödmeden öğrenmiyor” diye cevap verdi. (Mahfuz, 2013b,s. 306).

Dostluğun önemi şöyle anlatılmıştır:

“Sizlerden ayrıldığıma hayıflanarak gideceğim Mısır’dan” dedi. “Dostluk her şeyden aziz tuttuğum kutsal bir duygu. Dost, insanın aynası. insanın duygularını, düşüncelerini yansıtan bir ayna. Birçok bakımdan birbirimizden farklı olmamız temelimiz bir olduğu sürece önemli değil.

Dostluğumuzu asla unutmayacağım. Tekrar görüşünceye kadar yazışacağız zaten” dedi. (Mahfuz, 2013b,s. 364).

Aşk ve aşkın insanlarda nasıl tezahür ettiğini şöyle anlatmıştır:

Alay ettiğine bakma, diye uyardı kendini Kemal. Ama inandığın değerler neden hep alay konusu oluyor? Diyelim, Ayda ile erdemli bir yaşam arasında seçim yapmak zorunda kaldın... Hangisini seçerdin? Ama şöyle bir düşünürsen, Ayda hep mükemmellikle bir tutuluyordu zihninde.

Hüseyin sessizliğin gereğinden fazla sürdüğünü düşünerek Kemal’in yerine cevap verdi: “İman sahibi insan bu değerlere aşkı din vasıtasıyla edinir, oysa özgür insan aynı şeylere değerli olduğu için aşıktır.”(...) “Hem bu kadar yumuşak kalpli olup, hem de toplumun karşısına rağbet görmeyen fikirlerle çıkmayı göze alabilecek misin?” diye sordu İsmail alay edencesine. (Mahfuz, 2013b,s. 368).

Dini ve inançları, roman kahramanın iç sorgulaması şeklinde ve karşındaki kişiye öğüt şeklinde şöyle anlatır:

Kendi kendine, Hakikate, güzelliğe ve insanlığa inanç dediğin, zaten iyiliğin en yüce hali. Büyük Filozof İbni Sina derin düşünce içinde geçen her gününü içki ve kadınla sonlandırsaydı, bu nedenleydi. Zaten, ancak böyle bir yaşamdır ölümün alternatifi” demişti. (...) Yazı yazmayı ünlü ve varlıklı olmanın bir aracı haline getir. Çok ciddiye alma. Son derece dindar bir insandın. Şimdi tam bir agnostiksin. Ne ki, her zaman insanoğlundan bir sen sorumluymuşsun gibi davrandın. Yaşam bu kadar karmaşık değil. Kamuda bir iş bul makul bir yaşam standardı sunan bir iş bul ve her türlü dertten uzak bir yaşamın keyfini çıkar. Gereğinde güçlü ve iddialı ol. Bunu yaparsan göreceksin ki, şerefın korunmuş, başarın tescil edilmiştir! Eğer sürdürdüğün yaşam dinle uyum içindeyse bundan gurur duy ve keyfini bak; değilse bil ki kabahat dindedir.” (Mahfuz, 2013b, s. 374).

“İnşallah, idealleri dinsel inancın bir ürünü olarak değerlendirmiyorsunuzdur. Tersine, inancın kaynağı olarak görmelisiniz.” (Mahfuz, 2010a, s.6).

Ömer Hayyam’ın düşüncelerine göre “hayatını yaşayan” insan profili şu şekildedir:

“İntihar düşünmemiş ya da ölümü arzulamamış olan insan mutlu insandır. Çalışkan ya da ciddi bir işe soyunmuş olan insan ölümsüzdür. Ömer Hayyam’ın çağrısına uyarak eline bir kitap, bir içki ve bir sevgili alan insan, gerçekten yaşayan, hayat dolu bir insandır. (Mahfuz, 2013b,s. 414).

Öğretmenlerin özel ders vermelerinde bir sakınca olmadığı ve bunun önemli bir gelir kaynağı olduğunu şöyle anlatmıştır:

“Arkadaşlar her gün çocuklarına özel ders verip veremeyeceğini soruyorlar. Namuslu iş bu, reddetmemelisin. Özel ders vermek öğretmenler için iyi bir gelir kaynağı. Bunu senden talep edenler de bölgenin önde gelen sakinleri.” (Mahfuz, 2013c, s. 13).

Kokain içmemin esef verici ve sağlıksız olduğunu şöyle anlatmıştır:

“Lanet olsun...”

“Hasan Anbar’a mı? Binlerce defa.”

“Hayır, kokaine.”

Allah biliyor ya, kokain insanlardan daha merhametli.”

“Hayır, hayır. Kokain tiryakisi olman esef verici Sultan.” (Mahfuz, 2013c, s. 19).

Aklı başında insanların neleri tercih edeceği, neleri hedefleyeceği, neleri sevdiği şu şekilde anlatılmıştır:

“Akıllı ve aydın insan hakikati sever, saygınlık arzular, tahammülü hedefler, kuşkuyla çarpışır ve sürekli olarak içgüdüleriyle tutkularının mücadelesinden muzdariptir.” (Mahfuz, 2013c, s. 35).

“Dünyanın gelip geçici olduğu ve hatasız insanın olmadığı” düşüncesi şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Hüzün verici bir son ama şaşırtıcı değil” dedi Ali Abdülrahim.

Muhammed acı acı güldü. “Allah bu dünyaya güvenenlere merhamet eylesin” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 47).

“Soylu insan sayılı hatası olan insandır... Öyle değil mi Ekselansları” dedi muzip bir tavırla. (...) “Mükemmellik Allah’a mahsustur. İnsanoğlu zayıftır Rıdvan. Ama yaşamının bazı alanlarında güçlü olmak zorundadır. (Mahfuz, 2013c, s. 71).

İnsan eğitimi düşüncesi kapsamında bilim ve sanata bakışını şu sözlerle anlatmıştır:

“Bilim aklın dilidir. Sanat ise insana dair her şeyin...” dedi sakın bir sesle. (Mahfuz, 2013c, s. 105).

“(...)Sanatın önemsiz, boş bir uğraş olduğunu düşünmek mümkün değildir.” (Mahfuz, 2013c, s. 148).

“Bizimki, materyalist bir dünya medeniyeti. Bilim sayesinde her gün inanılmaz zaferler kazanıyor ve insanoğlunun dünyaya egemen olması için ortam hazırlıyor. Ne var ki, insan kendini kaybettikten sonra dünyaya sahip olsan ne yazar?” (Mahfuz, 2010a, s.238).

“Aslında, dünyaya hükmedecek bilimsel bir kuruluş düşünüyorum... tüm dünyanın ve insanlığın iyiliği için” dedi, bana annesini hatırlatan bir gülüşle. (Mahfuz, 2010a, s.36).

Üniversiteden mezun olduktan sonra bireylerin iş bulma konusunda çekeceği zorluklar şöyle ifade edilir:

“Dur bakalım! Sanki bizi bekleyen iş imkânları var da! Hukuk veya edebiyat mezunu olarak ya tembel tembel evde oturacaksın ya da bir yerde kâtiplik yapmaya razı olacaksın. Hadi, o kadar istiyorsanız geleceği düşünmeye devam edin bakalım.” (Mahfuz, 2013c, s. 131).

Yozlaşmış toplumlarda her şey tersine işler düşüncesi şöyle verilmiştir:

“Defolu bir toplumda sağlıklı olan hasta, hasta olan sağlıklı gibi görünür.” (Mahfuz, 2013c, s. 185).

İnsanların belli topluluklarda bulunarak kendilerine aidiyet hissi kazandırmak istemeleri şu şekilde anlatılmıştır:

“Ahmet Bey nasıl? Sizin mahalleden taşınalı yıllar oldu. Beni dışladılar. Artık İmam el Şafî cemaatindenim; ama el Hüseyin’i özleyorum. Ara sıra ziyaretine giderim. (Mahfuz, 2013c, s. 244).

İnsanların, haklarını şiddete başvurmadan nasıl savunacaklarına şöyle vurgu yapar:

“Evet, sevgilim. Savaşta ve baskı dönemlerinde hapse girmek moda oluyor. Oysa şiddete başvurmadığın sürece, inandığın davayı savunmak kanunen de yasak değil” diyerek güldü Ahmet ve ekledi: (...) (Mahfuz, 2013c, s. 260).

İnanılan değerlerle yaşanan gerçekler arasında nasıl zıtlıkların olduğunu şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

Kemal şoke olmuştu. Duyduklarının etkisinden kurtulunca, “İmam nikâhı mı yaptınız?” diye sordu neşeli bir sesle.

Ahmet güldü, “Tabii. Eski dinimizin emrettiği biçimde evlenip gömülürüz ama Marksist inançla yaşarız” dedi ve ayrılırken ekledi: “Onu çok seveceksin Dayı. Görünce anlarsın. Kelimenin tam anlamıyla muhteşem bir kadın.” (Mahfuz, 2013c, s. 268).

Erkeklerin çocuk sahibi olma isteği özgür olma isteklerinden gelir düşüncesini şöyle dile getirir:

“Bazı erkekler kaybettikleri özgürlüğü yeniden kazanmak için çocuk ister çünkü kadın çocuklarıyla meşgul olacaktır.” (Mahfuz, 2013c, s. 286).

İslam’ın çok yönlü bir din olduğu, ibadet ve ruhani duygular dışında bir yaşama biçimi, devlet, millet ve bir kitap olduğunu; İslam’ın öğreti ve emirlerini dünyaya yaymak gerektiğini şöyle anlatır:

Şeyh el Manufi, “İslam öğretisi insanların bu dünyada ve ahirette karşılaştıkları sorunlara etraflı bir biçimde cevap verir. İslam’ın yaşamın sadece ruhani ve ibadete has yönlerine dair olduğunu düşünenler yanılmaktadır. İslam bir amentü, bir ibadet tarzı, bir millet ve milliyet, bir

din, bir devlet, bir ruhani yaklaşım, bir Kutsal Kitap ve bir kılıçtır” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 294).

Abdülünim, “Uzun bir mücadeleye hazır olmalıyız. Misyonumuz sadece Mısır ile sınırlı değildir, tüm dünya Müslümanlarına dönüktür. Görevimiz, Kuran’ın vaaz ettiklerini Mısır ve tüm İslam ülkeleri kabul edip benimsemeden tamamlanmış olmayacaktır. Kuran, tüm din kardeşlerimizin, tüm müminlerin anayasası olmadan silah bırakmayacağız” dedi o derin ve güçlü sesiyle. (Mahfuz, 2013c, s. 294).

Tembellik ve umutsuzluğun yok edilmesiyle özgürlüğe ulaşmanın mümkün olacağını şöyle anlatır:

“İlk hedefimiz statükoculuk, tembellik ve umutsuzluk eğilimiyle mücadele etmek. Dinin toplumdan silinip yok edilmesi ancak devrimle gelen siyasal özgürlüğe kavuştuktan sonra mümkün olacaktır. Genel olarak, yoksulluk inançtan güçlüdür. Dolayısıyla, bu seviyede insanlarla konuşmanın bir sakıncası olmadığı gibi, akıllıcadır.” (Mahfuz, 2013c, s. 295).

“Kültürlü olmak, kitap okumak ve bilge olmak her şeyin üstündedir ve tamamlayıcısıdır” fikri şöyle anlatılır:

Anladım ki, bir insan kültürel bilinçten yoksunsan ki, buna siyaset de dâhil, ne eğitimli ne de ahlaklı olmasının anlamı var. (Mahfuz, 2010a, s.97).

Taha kitaplara inanır; hayat hakkında ilgilendiği her konuda kitapları referans alırdı. (Mahfuz, 2010a, s.140).

“Dünyevi ihtiraslardan, aşırılıktan kurtulup elinizdekiyle, size sunulanla yetinin ama sınırsız bir hakikat özlemi içinde olun.”(...) “Bu dünyadaki sayılı günlerimizin en değerli ödülü bilgeliktir.” (Mahfuz, 2010a, s.11).

“Kötü insanlarla arkadaşlık etmek insanın kendisini tanımasına yardımcı olur” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

“Kötü insanlarla arkadaşlık etmek insanın kendini tanımasına yarıyor” dedi bana bir gün. (Mahfuz, 2010a, s.175).

Kadın erkek ilişkisi üzerinden namus kavramı şöyle anlatılmıştır:

Sonra dönüp gözlerimin içine baktı ve “Namuslu bir kadının sadece bir kocası ve bir âşığı olabilir” dedi. (Mahfuz, 2010a, s.201).

“İnsanlar haksızlığa uğramış bile olsalar beyin göçünde bulunmamalıdır” görüşünü şöyle anlatır:

“Haksızlığa uğramış olabilirdi ama bu, hele de başarılı bir insanı göçe sevk etmemeliydi” dedim. (Mahfuz, 2010a, s.34).

Yaşamın tadının çıkarılması gerektiği ve tamahkârlık düşüncesi şöyle anlatılır:

Sıkma canını; aptallar sıkılır. Hayat tatlı da olsa acı da olsa sen uzun yaşayacak ve her şeyi tadacaksın. Bir erkeğin açlıktan öldüğünü duymadım hiç. Etrafta bol bol yiyecek var ve sen aç gözlü bir insan değilsin; bütün ihtiyacın birkaç dilim ekmek, üst baş, birkaç bardak kanyak, biraz ot ve yatacak birkaç kadın. (Mahfuz, 2011, s.43).

“Kadınlar ve erkekler kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdırlar ve saygınlıklarını korumalıdırlar” görüşü şöyle anlatılır:

“Sen saygın bir kadınsın. Saygın bir kadın her akşam sarhoş olmaz.” (Mahfuz, 2012b, , s.112).

Bir erkeğin gerçek değeri sahip olduğu kötü alışkanlıklardan ibarettir. De ki, ayyaşın biri değilim ve yarın öldüm, insanlar arkamdan ne konuşacak? (Mahfuz, 2010b, s.130).

Tablo 22

İnsan Eğitimi Teması Değer: İnsan Eğitimi

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	4	Hırs ve ihtirasın yansımaları şeklinde verilmiştir.
Aynalar	9	Siyasi ilişkiler ve insan ilişkileri üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	1	Öğüt vermek şeklinde anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	1	Kadın davranışları üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	18	Genelde kadın-erkek ilişkileri üzerinden, aile ve evlilik gibi durumlar üzerinden anlatılmıştır.
Serap	2	Evlilik ve kişisel davranışlar üzerinden anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	21	Siyasi mücadelenin gerekliliği, toplumsal hayat, iş hayatı ve aile üzerinden işlenmiştir.
Şevk Sarayı	8	Konu sınırlamaksızın her konuda insan eğitimi yapılmıştır.

Tablo 22’de insan eğitimi kavramına ait Arayış romanında 4 adet; Saray Gezisi romanında 18 adet; Şevk sarayı romanında 8 adet; Şeker Sokağı romanında 21 adet; Aynalar romanında 9 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Muhterem Efendim romanında 1 adet; Serap romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Romanlar içerisinde insan eğitimi düşüncesi kapsamı içerisine giren bulgular tüm eserlerde farklı sayılarda bulunmaktadır. Bulgular içinde en fazla sayıya -64- sahip başlık insan eğitimidir. Eserlerde konu sınırlamaksızın insan eğitimi yapıldığı düşünülen tüm örnekler bu başlık altında verilmiştir.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 64 kez yer alan insan eğitimi kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar yaşadıkları hayat içerisinde ölecekleri şeklide belirlemiş olurlar. Hırslarına yenik düşen insanlar kötü işlere bulaşabilirler. İyi ve kötüyü insanlar kendileri tercih eder ve ona göre yaşarlar. Aşırı koruyucu aile tutumu çocukların ileride öz güvensiz bireyler olmalarına neden olur. Çok para, şehvet ve zenginlik arayanlar kötülüğe bulaşabilirler, bunun için daha kanaatkâr olunmalı ve iman sahibi olunmalıdır. Eğitilmiş olmak tek başına yetmez, bunun terbiyeyle tamamlanması gerekmektedir. Kadın erkek ilişkilerinde toplumun doğru bulduğu davranışlar önemlidir ve buna uygun davranılmalıdır. Hiçbir konuda ön yargılı davranılmamalıdır. Aileler çocuklarına baskıcı da davranmamalıdır disiplinsiz de olmamalıdır. Çocuklar ailelerini örnek alıp ona göre davranırlar. Evliliğe herkes aynı bakış açısıyla bakmaz, herkesin öncelediği -çocuk, gelecekte yalnız kalmama, sıcak bir yuva- bir durum vardır. Ölen kişinin acısı er geç hafifler ve insanlar kendi hayatlarına döner ve ölen kişiyi unutabilirler. Aşk her insanda aynı etkiyi yaratmaz. Akıllı insanların neleri hedeflediği, arzuladığı ve sevdiği bellidir, buna göre yaşarlar. Eğitimsiz toplumlarda her şey tersine işler ve doğru olan yanlış; yanlış olan doğru kabul edilir. Bireyler haklarını şiddete başvurmadan aramalıdır. İslam sadece ibadet ve inanış biçiminden ibaret değildir; bir yaşam biçimidir, bir düşünce biçimidir. Kültürlü olmak, bilge olmak, okumak her şeyin üstünde bir değerdir. Her ne pahasına olursa olsun hayat yaşamaya değerdir. Kadın erkek fark etmeksizin herkes kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır. Özgür olabilmek için umutsuzluğa kapılmamak ve çok çalışmak gerekmektedir.

3.1.23. İyilik

İyilik, Türkçe Sözlük (2011, s. 1237)'te, "1. İyi olma durumu, salah. 2. Karşılık beklenilmeden yapılan yardım, kayra, lütuf, kerem, ihsan, inayet. 3. Sağlığı yerinde olma durumu, esenlik. 4. Yarar veya elverişlilik, nimet." şeklinde ifade edilmiştir.

İyilik göreceli bir kavramdır. Tek bir tanımla olmamakla birlikte genelde birine yardımcı olmak şeklinde algılanır. Toplamların iyi birer birey yetiştirme hedefi vardır. Bu iyilik eğitim, iş, bilim, sosyal ilişkiler vb. durumlarda iyi olma şeklinde düşünülebilir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde İyilik kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Allah katında ibadetten de oruçtan da daha önemli olan şeyin iyilik yapmak olduğunu şöyle vurgular:

(...) “Asıl olan kalbindeki iyilik ve kalbinin iyiliğe yönelik olmasıdır. Allah katında oruçtan da, ibadetten de daha önemli” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 458).

Mavi Oda'nın sahibi, hukuki ve idari kararlarda otorite, halkın çıkarlarını etkin bir biçimde yönetmek suretiyle kollayan akıl yönetimin arkasındaki ilham kaynağı, Allah'ın iyilik yapmak ve kötülüğü önlemek için görevlendirdiği müminlerinden biriydi. (Mahfuz, 2012b, s.134).

Evrensel bir değer olan iyilik kavramını, Mısır'ı sömürge altında tutan İngilizlerin bile iyi olabileceği düşüncesiyle şöyle anlatmaya çalışmıştır:

“Bayılıyorz! Kötülük bile bir nebze iyilik barındırır içinde. İngilizlerin bile iyi bir tarafı var. Bir zamanlar bazılarını yakından tanıdım. Devrim döneminde İngiliz arkadaşlarım oldu.” (Mahfuz, 2013c, s. 290).

İyi insanların da belli zamanlarda kızabildiğini ancak bunun onların kötü olduğu anlamına gelmediğini şöyle anlatır:

“Karım iyi kalpli ve yumuşak bir kadın olduğu halde, tüm kadınlar gibi anneme kızıyor, ondan rahatsız oluyordu.” (Mahfuz, 2010b, s.215).

Tablo 23

İnsan Eğitimi Teması Değer: İyilik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	-	
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	1	Doğrudan verilmiştir.
Saray Gezisi	1	Doğrudan verilmiştir.
Serap	1	Dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	1	Doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	-	

Tablo 23'te iyilik değerine ait Saray Gezisi romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 1 adet; Muhterem Efendim romanında 1 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde iyilik genellikle birine yardımcı olmak şeklinde verilmiştir. Allah'ın iyiliği emrettiği eserlerin geneline yayılmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 4 kez yer alan iyilik değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Sadece ibadet edip namaz kılıp, oruç tutmak yeterli değildir. Allah katında önemli olan iyilik yapmak (yardımsever olmak) önemlidir. Müminler kötülüğü önleyerek iyilik için çalışmalıdırlar. İyilik evrensel bir değerdir. Irk, millet fark etmeden herkesin bu değeri özümsemesi gerekmektedir. İyi insanlar da bazen kızabilir ancak bu, onların kötü olduğu anlamına gelmez.

3.1.24. Kadercilik

Türkçe Sözlük (2011, s.1258)'te kader, "1. Yazgı. 2. mec. Genellikle kaçınılmaz kötü talih." şeklinde tanımlanmaktadır.

Kader, insanların başlarına gelen olaylar karşısında takındıkları tutumları belirledikleri manevi güçtür. Kadercilik ise, insanların yapacakları her şeyi kadere bırakmaları ve olabilecek her şeyin ondan geldiğine inanmalarıdır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde kadercilik kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

“Her şey Allah’ın takdiridir ve kaderi değiştirmek mümkün değildir” düşüncesi şöyle anlatılır:

Semir’in ne demek istediğini anlamadığını görünce sorduğu soruya kendi cevap verdi: “‘Keşke’, tarihi değiştirmek için aptalca peşinden koşulan boş bir emelin zerresi.”

“Sufizm açısından Allah’ın tarih boyunca tezahür eden iradesinin inkârıdır ki, bu da beyhudelik ve mantıksızlığa yol açan önyargı aşılar her şeye.” (Mahfuz, 2013a, s. 62-63).

(...)Allah’ın her şeye kadir olduğunu söyledi.

“Allah büyüktür... Allah her şeye kadirdir.”

Endişeli gözlerle annesine baktı Kemal ve sordu: “Onlarla cennette karşılaşsak bizi yakmazlar mı?”

Kadın gülümsedi, özgüven ve imanla, “Orada kötülük ve korku yoktur.” dedi.

Oğlan, hülyalı gözlerle etrafa bakındı. Derken, konuyu değiştirip ansızın “Öbür dünyada Allah’ı kendi gözlerimizle görecek miyiz?” diye sordu.

Annesi, aynı güvenli tavrıyla ve imanla, “Evet. Bundan şüphe yok” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 76).

Her şeyi Allah’a bırakalım. Her gecikme, iyi şeylere gebedir” demişti. (Mahfuz, 2016, s. 256).

“Allah’ın dediği olur, senin ki değil” diye mırıldandı Muhammed Afif. (Mahfuz, 2013c, s. 143).

“Yapacak bir şey yoksa işi Allah bırakalım...” diye mırıldandı Hüseyin. (Mahfuz, 2011, s.29).

İçinin mutlulukla, gururla, umutla dolu olduğu günlerdi bunlar. Yaptığı işten memnundu Genel Müdür. Osman, Allah’ın da kendisinden razı olduğunu hissediyor, kaderin yüzüne güldüğüne inanıyordu. (Mahfuz, 2012b, , s.57).

Hatıralar ona çok acı veriyor, annesiyle babasının ölümüne çok üzülmüyordu ama başına gelenleri Allah’ın takdiri olarak görüp tevekkülle karşılıyordu. (Mahfuz, 2012b, , s.12).

“Yeter artık ağladığın” dedim, omzunu okşayarak. “Bu Allah’ın takdiri, her şey düzelir inşallah.” (Mahfuz, 2010b, s.276).

Giderek yaşlanan aile reisi kaygılanmayı bırakmış, annem kaderimize razı olmuştu. (Mahfuz, 2010b, s.91).

“Kaderde varsa, olabilecek olayları değiştirmek mümkün değildir” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Yok olmak yeni bir şey değil bu dünyada. Kaderde varsa bir an önce olsun bari” dedi adam. (Mahfuz, 2013a, s. 66).

Evliliğin ve ölümün bir kader olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Evlilik her canlının kaderidir. Bugün evlenmeyenler, yarın evlenir” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 167).

İçindeki acıya gelince, bu konuda kendisi kadar deneyimli birinin kaygılanmaması gerekirdi çünkü tecrübeyle sabitti ki, her şey gibi onun da kaderinde ölmek vardı. (Mahfuz, 2013c, s. 282).

“Ya hapse girerim ya ölürüm!” diye cevap verdi Hasan, alaycı bir sesle. “Kaderimde öldürülmek varsa hapse girmekten kurtuldum demektir.” (Mahfuz, 2011, s.277).

“İnsanlar başlarına gelenlere yakınmamalıdır, her gelen Allah’tandır ve belki de daha hayırlısı böyledir” düşüncesi şöyle anlatılır:

Bir insanın şansı, sadece Allah’ın bildiği görünmez dünyanın parçasıdır. Kim bilir, belki de beklemek zorunda kalana, çok daha iyi bir talih hazırlamaktadır Allah.” (Mahfuz, 2016, s. 173).

Dur bakalım Emine. İmana, sabra, hoşgörüye sığın. Rabbine teslim ol ve O’nun sana bahsettiklerine... Sen hep Fehmi’nin annesi olarak kalacaksın ve sana, ‘Fehmi Kadın’ diye hitap edecekler. (Mahfuz, 2013b,s. 15).

Suçluluk duygusu içindeydi ve sürekli acı çekiyordu. Tek tesellisi, eğer bu bir teselli ise, kaderin ona daha iyi gelecek hazırlamamış olmasıydı. (Mahfuz, 2011, s.267).

“Bir milletin kurtuluşunun yolu da kadere iman etmekten geçer” düşüncesi şöyle anlatılır:

Derken, Şeyh el Mutavalli dükkân sahibine dönüp, tembihledi. “Fehmi’ye, Şeyh el Mutavalli’nin ona tehlikeden uzak durmasını öğütlediğini söyle. Rabbimize güvensin. Sadece yüce Rabbim mahvedebilir İngilizleri... tıpkı geçmişte kendisine itaat etmeyenleri mahvettiği gibi.” (Mahfuz, 2016, s. 498).

“Kadere razı olmak her müminin görevidir” görüşünü şöyle vurgular:

Allah’ın buruklarından, merhametinden ve lütfundan bahsederek, O’nun varlığına inançla kadere razı olmanın bir müminin görevi olduğunu uzun uzun izah etti hepsine. (Mahfuz, 2013b,s. 428).

İnsanlar anne baba ve evlatlarını kendisi seçemez bu da bir şanstır, kaderdir görüşü şöyle anlatılır:

Her anlamda basit bir kadındı ama kader onu eğitilmiş bir ailenin annesi yapmıştı. (Mahfuz, 2010a, s.230).

Bazen fedakârlık yaparak kaderimize razı olmalıyız fikri Hüseyin'in ağzından şöyle anlatılmıştır:

Ne kadar kötü bir durumda olduğumuzu, yüksek eğitimi düşünmenin acımasızlık olacağını biliyorum. Kaderime razı olmalıyım. Dua edelim da Allah yardımcımız olsun.” (Mahfuz, 2011, s.173).

İstenmeyen durumlarda kaderden yakınmak ve kadere karşı çıkmak gibi durumlar da olabilir:

Umulan servet bana mutluluk kapıları mı açacak, yoksa beni kaderin elinde oyuncak mı edecekti? Kader benimle, benim güçsüzlüğüm ve yoksulluğuma yeterince alay etmişti zaten. (Mahfuz, 2010b, s.154).

Hiç bilmediğim bir güç beni olduğum yerde kımıldayamaz hale getirmişti sanki ve öfkem, ölümü de, kaderin zulmüne de karşı koymaya hazırды. (Mahfuz, 2010b, s.284).

Alnım terlemişti, derin bir nefes aldım ve kötü talihe lanet okudum. Her şeyin ardında annem vardı, öfkemin alevleri ona da uzandı. (Mahfuz, 2010b, s.136).

Tablo 24

İnsan Eğitimi Teması Değer:Kadercilik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	4	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	2	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	2	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	5	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Serap	5	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	2	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	2	Örtük ve doğrudan verilmiştir.

Tablo 24'te kadercilik kavramına ait Güz Yılgınlığı romanında 2 adet; Saray Gezisi romanında 5 adet; Şevk Sarayı romanında 2 adet; Şeker Sokağı romanında 2 adet; Aynalar

romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 4 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet; Serap romanında 5 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerin genelinde kadercilik kavramı işlenmekle birlikte daha çok inanç felsefesi olarak kadercilik üzerinde durulmuştur. Yaşamın çoğu yerinde kadere boyun eğilmesi gerektiği mesajı verilmiştir. Her romanda ortalama aynı sayılarda bulgu bulunmuştur. Bu başlıktaki bazı bulgular da Allah’a İman başlığı altında verilmiştir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 23 kez yer alan kadercilik değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Her şey Allah’ın takdiridir ve olacak şeyleri engellemek mümkün değildir. İyi ya da kötü her gelen Allah’tandır, kadere razı olmak gerekir. Kadere iman müminlerin görevidir. İnsanların anne babasının kim olacağı da kadere bağlıdır. Ailevi durumlar söz konusu olunca kadere razı olup fedakârlık yapmak gerekir. İnsanlar başına gelebilecek olaylara bağlı olarak kadere karşı çıkıp, isyan edebilirler.

3.1.25. Kıskançlık

Kıskançlık, Türkçe Sözlük (2011, s. 1424)’te, “Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına vardığında takınılan olumsuz tutum, güncülük, hasetçilik, hasetlik, hasutluk.” şeklinde ifade edilmiştir.

Kıskançlık, insanların kendilerini koruması gereken duygulardan biridir. Birinin elinde olan bir şeyin kendinde olma isteği; sevdiğini herkesten sakınma; yaşanan bir olay karşısında haset etme vb. şeklinde karşımıza çıkar. Kıskançlık insanların hayatlarını olumsuz etkileyen duygulardan biridir ve bu duygunun yoğun olduğu kişiler mutsuz olurlar.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Kıskançlık kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

“İnsanlar, kendi ikballeri için, kıskançlık yaparak başka insanları kötüleyebilir” düşüncesi şu şekilde anlatılır:

Özel kalemin kıskanç talipleri yeni bakana koşup Şarara’yı partizanlık ve ahlaksızlıkla itham ettiler. (Mahfuz, 2010a, s.112).

Siyasi partiler birbirilerinin kötü durumlarına sevinerek kıskançlıklarını belli edebilirler:

Kıskananlar, Vaft kabinesinin istifa etmesine çok sevindi. “Yıldızı düştü” dediler. (Mahfuz, 2010a, s.112).

İnsanların ânı yaşayarak hayata daha umursamaz bakması kıskanılacak bir durumdur :

“Deli olmadığını söyleyemem.”

“Yarını yokmuş gibi davranıyor.”

“Ya da sadece anı yaşıyor.”

“Kendi halimize bakınca, kıskanmamak elde değil” diye cevap verdim. (Mahfuz, 2010a, s.180).

Kıskançlık duygusunun kadınlarda belirgin olduğunu; sevdiği erkeği, kadının nasıl kıskandığını şöyle vurgular:

Aniden yürek parçalayan bir kıskançlığa kapılmış, erkeğini elinden alan bu kızı çok kıskanmıştı. (Mahfuz, 2011, s.134).

“Özgüven duygusu kıskanılacak bir duygudur” görüşü şöyle anlatılmıştır:

Genç adam, annesinin özgüvenini kıskandı ama kendisinin zihninde abarttığı tehlikelere kayıtsız kalmasına kızıyordu. (Mahfuz, 2011, s.264).

“Çocuklar, kendi şartlarından daha iyi şartlarda olan çocukları; daha terbiyeli olan çocukları kıskanırlar” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

“Terbiyelisin, okula atlı arabayla gidip geliyorsun. Kıskanıyorlar seni! Sakın arkadaşlık etme onlarla.” (Mahfuz, 2010b, s.35).

Onlar kendileri gibi terbiyesiz, kaba saba şakalardan hoşlananları severler. Senin mahcup ve nazik bir insan olmanı kıskanıyorlar. (Mahfuz, 2010b, s.68-69).

Kıskançlığın kötü bir duygu olduğunu şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

Keşke kıskançlığa kapılmasaydım hemen. Ne olduğumu iyi biliyordum; olmayan bir şeyi bile kıskanabilirdim ben. (Mahfuz, 2010b, s.238).

Tablo 25

İnsan Eğitimi Teması Değer: Kıskançlık

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	3	İş ve siyaset dünyasındaki kıskançlıklar üzerinden verilmiştir.
Başlangıç ve Son	2	Doğrudan verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	3	İyi davranışların kıskanılması üzerinden verilmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 25’te kıskançlık kavramına ait Aynalar romanında 3 adet; Başlangıç ve Son romanında 2 adet; Serap romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Daha çok iş ve siyaset dünyasındaki kıskançlıklar ve iyi davranışların kıskanılması şeklinde verilmiştir. Bu romanlarda görülüyor olmasının sebebi ise daha kişisel konuları işlemesi ve kıskançlık gösterilebilecek durumların daha çok olmasıdır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 8 kez yer alan kıskançlık değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İş dünyasında kıskançlık duygusu sık görülür. Kişiler kendi geleceklerini garanti altına alabilmek için karşısındaki kişiyi kötüleyerek ilerlemelerine engel olabilirler. Siyasi partiler birbirlerini kıskanırlar ve zor duruma düştüklerinde onların bu durularından yararlanırlar. Geleceği ve geçmişi düşünmeden ânı yaşamak kıskanılabilecek bir durumdur. Kıskançlık duygusu kadınlarda daha belirgindir. Özellikle kadın erkek ilişkisinde kadınların çok kıskanç oldukları görülür. Çocuklar kendi durumundan daha iyi olanları, daha terbiyeli olanları kıskanırlar.

3.1.26. Kibir

Kibir, Türkçe Sözlük (2011, s. 1439)’te, “kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur.” şeklinde ifade edilmiştir.

Kendilerini herkesten üstün gören, en büyük benim diyen, kendini beğenmeyi ilke edinen insanların ortak özelliğidir, kibir. İnsanların diğer insanlarla iletişimini olumsuz etkileyecek bir duygu durumudur.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Kibir kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Bulundukları makam ve mevkilerin ve giyindikleri üniformanın kişileri nasıl kibirlendirdiği şu sözlerle anlatılmıştır:

“Ve üniformasının mucizevî etkisini kimlerin üstünde göstereceğini hayal etmeye başladı, kibirle: subayların, kızların, askerlerin, hatta bizzat Ahmet Bey'in!” (Mahfuz, 2011, s.239).

İnsanların kendi kendine nasıl kibre kapıldığını şu sözlerle ifade eder:

“İnsan nasıl da kibre kapılıp kendini aldatabiliyor ve yere göğe sığmaz oluyor!” (Mahfuz, 2010b, s.68).

Özgüven duygusu ve her şeyi ben bilirim duygusu fazla olursa, insanlarda nasıl kibir oluşacağı şöyle anlatılır:

“Kibrin sınırlarını zorlayan bir özgüvene sahipti sanki ya da bana öyle geldi ve ondan pek hoşlanmadım.” (Mahfuz, 2010b, s.211).

“Ne olduğunu bilmediği şeyleri sormayın ona” dedi, kibirli ve kendinden emin bir tavırla. (Mahfuz, 2010b, s.302).

Tablo 26

İnsan Eğitimi Teması Değer: Kibir

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	-	
Başlangıç ve Son	1	Makam ve mevkinin kibri üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	3	Doğrudan anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 26’da kibir kavramına ait Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Serap romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Kişi tasvirlerinin yapıldığı bu romanda kibir bulguları yukarıdaki gibidir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 4 kez yer alan kibir kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar bulundukları mevkilere ve giydikleri üniformalara göre kibre kapılmamalıdır. Kişiler kendi kendilerini çok fazla kibre boğarsa yere göğe sığmaz olurlar. Çok fazla özgüven duygusu kibir duygusunu beraberinde getirir. Her şeyi ben bilirim diyen insanlarda kibir duygusu fazladır.

3.1.27. Kültürel Farklılık

Farklı din, dil, ırk ve cinsteki birbirinden farklı yaşam biçimi ve kültürü olan insanların toplum içerisinde sorunsuz yaşamaları gerektiği durumu anlatılmıştır.

Toplum içerisinde yaşayan farklı kültürden insanların mutlu ve huzurlu olabilmeleri için hoşgörü değerinin gelişmesi gerekir. Tüm farklılıklara rağmen (din, dil, ırk vb.) her insan değerlidir ve saygıyı hak etmektedir.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Kültürel Farklılık kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Eserde kültürel farklılık ve değişen âdetlere göre yaşanan olaylar üzerinde durulmuştur. Annesinin ölümünün ardından farklı kültürlerin farklı hassasiyetlerinin olduğunu şu ifadelerle anlatmıştır:

“Karşı apartmandaki partiye davetliler gelmeye başlamış, evden yükselen müziğin sesi annesinin odasında okunan ilahilere karışmıştı.” (Mahfuz, 2012a, , s. 13).

Batı kültüründe yetişmiş bir ailenin düğünleri olurken asıllarına dönerek imam nikahı kıyması ve Kuran okutması şöyle anlatılır:

“Uğur getirsin diye Kuran’dan sureler okunarak başladı davet” dedi Hüseyin gülümseyerek.

Kuran, diye içinden ünledi Kemal. Ne hoş! Demek güzel burjuva bile bir imam ve Kuran olmadan nikah kıyamamış. Bu düğünü hep Kuran ve şampanyayla birlikte hatırlayacaksın. (Mahfuz, 2013b,s. 334).

Farklı kültürde biriyle evlenmenin ne gibi durumlar ortaya çıkaracağı şöyle anlatılmıştır:

İsmail alaycı bir üslupla sürdürdü: “Bir Avrupalı ile evlenmenin ne demek olduğunun farkında mısın? Özetle: Ancak aşağı sınıftan bir kadınla evlenmek suretiyle kazanabileceği bir zafer olur bu... Ona kul köle olacağını düşündüğü için teslim olmaya razı olan bir kadınla.” dedi. (Mahfuz, 2013b,s. 337).

Tablo 27

İnsan Eğitimi Teması Değer: Kültürel Farklılık

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Dolaylı olarak anlatılmıştır.
Aynalar	-	
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	Dolaylı olarak anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	2	

Tablo 27’de kültürel farklılık kavramına ait arayış romanında 1 adet; Şevk Sarayı romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Romanlarda bu başlığa ait çok bulgu bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise Mısır’ın toplumsal olarak içerisinde farklı kimseleri barındırmadığıdır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 3 kez yer alan kültürel farklılık kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Farklı kültürlerde aynı olaylara farklı tepkiler verilebilir. Bunu kişilerin yetiştikleri ortamlar belirlemektedir. İnsanlar ne kadar farklı kültürle tanışılırsa tanışsınlar belli olaylarda (ölüm, düğün vb.) özlere dönerler ve geleneklerini yaşatırlar. Farklı kültürde biriyle evlenmek türlü sorunlara yol açabilir.

3.1.28. Menfaatçilik

Türkçe Sözlük (2011, s.1652)’te menfaatçilik, “Çıkarcılık” olarak tanımlanmıştır.

İçinde yaşadığımız toplumda insanlar birbiriyle olan iletişimlerine menfaatleri oranında önem vermektedir. Menfaatine ters düşen olaylarda insanlar oldukça acımasız ve kayıtsız davranabilmektedir.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde menfaatçilik kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

“Kardeş ilişkilerinde bile menfaat duygusu vardır ve insanlar çıkarları olduğu sürece birbirlerini severler” düşüncesi şöyle anlatılır:

Kız kardeşlerinin üçü de evliydi; üçü de anneleri gibi üçgen yüzlü, yuvarlak gözlüydü. İsa’yı çok severlerdi, sadece varlığıyla gurur duydukları parlak bir şahsiyet oldukları için değil zamanında nüfuzunu kullanıp kocalarının teşvik ve terfi işlerini hallettiği için severlerdi. İskenderiye konusunda anneleriyle aynı fikirdeydiler; gitmemeli, kuzeninin önerdiği işi kabul etmeliydi. (Mahfuz, 2013a, s. 56).

Tablo 28

İnsan Eğitimi Teması Değer:Menfaatçilik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	-	
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	1	Örtük olarak verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 28’de menfaatçilik kavramına ait Güz Yılgınlığı’nda 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Kardeşlerin birbirlerine çıkarları doğrultusunda bağlı oldukları anlatılmıştır. İnsan eğitimi düşüncesi içerisinde en az -1- bulgunun olduğu başlık menfaatçiliktir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 1 kez yer alan menfaatçilik kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar menfaatleri doğrultusunda davranırlar. Kardeşler bile sevgilerini çıkarları olduğu sürece devam ettirirler.

3.1.29. Misafirperverlik

Misafiri en iyi biçimde ağırlamak ve misafire değer vermek biçiminde kısaca ifade edebileceğimiz misafirperverlik; Türk milletinin asırları aşarak günümüze kadar getirdiğı ve günümüzde de yaşattığı erdemlerden biridir. Misafire hizmet etmek, adeta bir ibadet gibi kutsal görölmüş; misafiri layıkıyla ağırlayamamak ise ev sahibi için büyük kusurlardan biri olarak kabul edilmiştir (Bkz. Kaşgarlı, 2005).

Toplumların en önem verdiği değerlerden biri olan misafirperverlik, insanların olumlu ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Değişen dünya şartları içerisinde günümüzde misafirperverlik eskiye oranla daha az bulunan bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde misafirperverlik değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Önemli bir davet esnasında ev sahibinin konuklarını çok ilgili ve misafirperver şekilde karşılaması şu sözlerle anlatılmıştır:

“Tam bir haremlik-selamlık ayırımı yapılmamış, kadınlarla erkekler sanat eseri olarak değerlendirilebilecek süslü bir girişten, iki ayrı salona alınmıştı.

(...) Önemli misafirler girişin bitişiğindeki büyük salonda ağırlanmaktaydı.

Ali Bey Süleyman'ın eşi, Suzan Hanım, ona ayrı bir ilgi gösteriyor, kendisini en iyi şekilde ağırlamaya çalışıyordu (Mahfuz, 2013a, s. 21).

“Kendi evinizde olduğunuzu unutmayın lütfen” dedi, İsa'nın annesine, şefkatle. (Mahfuz, 2013a, s. 22).

Eve gelen akrabalarını önemseyen annenin misafirperverliği şöyle anlatılmıştır:

“İsa'nın annesi içgüdüsel bir tepkiyle Hasan'ın ziyaretini önemsemiş, oğluyla ne konuştuklarını duyabilmek için dua okumayı bırakmıştı. Hasan çayını yudumlayıp hal hatır sordu. İsa gülümsemekle yetindi. Hasan tekrar sordu. (Mahfuz, 2013a, s. 53).

İnsanların her durumda misafirperver olabileceğini şu sözlerle anlatır:

İsa bir kahkaha atıp, “Amma da Tanta ismi!” dedi, alayla. “Bu İskenderiye’de kullandığım ismim” diye cevap verdi kız ve kısa bir suskunluktan sonra, “içimden bir ses bana konuksever davranacağını söylüyor” diye ekledi (Mahfuz, 2013a, s. 72).

“Elbette. Elbette. Ali cenaplığınız ve misafirperverliğiniz için teşekkür ederim” diye cevap verdim ve gitmek üzere ayağa kalktım. (Mahfuz, 2010b, s.176).

Gelen misafire ilgili davranılması gerektiğini; ikramlarda bulunulması gerektiğini şu sözlerle vurgulamıştır:

Bu sözler her iki kadının üstünde gayet etkili olmuştu. İnayet Hanım, biraz daha oturmasını istedi ve çok geçmeden çay ve pasta ikramı yapıldı. Yaşlı kadın, müteveffa eşinin hayranlarının birini ağırlamaktan duyduğu mutluluğu dile getirdi (Mahfuz, 2013a, s. 96).

“Enver’in mezuniyetini kutlamak için şerbet içtiğimi hatırlıyorum. Köylü bir kadın olan annesi ikram etmişti. Onun aksanını da taklit ederdim.” (Mahfuz, 2010a, s.27).

“Selamlaşıp otururken önce rahatsız ettiği için özür diledi ve ziyaret sebebini çayla pasta ikramı yapıldıktan sonra açıkladı.” (Mahfuz, 2010a, s.222).

Misafirperverlik aynı zamanda insanları masaya davet ederek de gösterilebilecek bir değerdir:

“Masaya davet edilince, “Oturmamak misafirperverliğinize haksızlık olur” deyip masaya kurulur ve kılıktan çıkmışçasına yiyerek, adeta gıda depolardı.” (Mahfuz, 2010a, s.204).

Ziyarete gelen insanlara saygılı davranmanın (buyur etmek, ayakta karşılamak/uğurlamak, tokalaşmak vb.) gerekliliğini/önemini şöyle vurgular:

“Buyurun, oturun lütfen” dedi, nezaketle. “Ziyaretinizle bize şeref verdiniz. Allah’ın rahmeti üstünde olsun, kocanız benim çok sevgili bir dostumdu, kaybına ömrüm boyunca üzüleceğim.” (Mahfuz, 2011, s.32).

O akşam Ferid Efendi ile eşi ziyarete geldiler. Kendilerini, kendi evlerindeymiş gibi hissetmiş olmaları ki, Ferid Efendi robdöşambırı, karısı sabahlığıyla gelmişti. Samira ile Nefise onları oturma odasına buyur ettiler. Adam rahat etmek için tüm şişmanlığıyla kanepeye yerleşti. (Mahfuz, 2011, s.54).

“Bu arada, Hüseyin’e güle güle demek için Ferid Efendi ile karısı da uğradı. Onları her zamanki gibi sevgiyle karşılamışlardı; komşulukları, sıcakkanlı tavırları ve âlicenap tutumlarıyla saygı duydukları insanlardı.” (Mahfuz, 2011, s.187).

“Karşılama töreni henüz sona ermişti ki, Gabr Bey beni, özel olarak davet ettiği seçkin dostlarıyla tanıştırmaya başladı. Orada öylece durup, “Memnun oldum, memnun oldum...” diyerek gelenlerle tokalaştım.” (Mahfuz, 2010b, s.186).

“Derken, Nazlı Hanım, yeni bir misafirini karşılamak üzere izin isteyip kalktı. Misafirini, “Nerede kaldın Amin?” diye karşıladığını duydum. Misafir kısık bir sesle özür diledi.” (Mahfuz, 2010b, s.220).

Tablo 29

İnsan Eğitimi Teması Değer: Misafirperverlik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	3	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	3	Dolaylı olarak anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	5	Çoğunlukla doğrudan, açık olarak verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	3	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 29’da misafirperverlik değerine ait Güz Yılgınlığı’nda 5 adet; Aynalar romanında 3 adet; Başlangıç ve Son romanında 3 adet; Serap romanında 3 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Düşün adetleri ve eve ziyarete gelen akrabalara, eş-dost, komşulara gösterilen ilgi doğrultusunda işlendiği görülmektedir. Misafirperverliğin en önemli şartının saygılı olunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 14 kez yer alan misafirperverlik değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Ev sahipleri verecekleri davetlerde tüm konuklarına ilgili davranmalıdırlar. Misafirperverlik türlü şekillerde misafirlere gösterilebilir. Misafirperverlik önemli bir duygudur ve her an her durumda bu değer gösterilmelidir. Gelen misafirlere ikramda bulunulması, masaya davet edilmesi gerekir, misafirperverliğin önemli göstergelerinden biri budur. Ziyaret gelen insanlara saygılı davranılmalıdır. İnsanlar ayakta karşılanıp, tokalaşılmalı ardından buyur edilip ayakta uğurlanmalıdır.

3.1.30. Nefret

Nefret, Türkçe Sözlük (2011, s. 1761)’te, “1. Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu. 2. Tiksiniye, tiksinti.” şeklinde ifade edilmiştir.

Toplumlarda ve bireylerde bulunabilecek olumsuz bir duygu şeklidir. Toplamların birbirlerine olan nefretleri savaşlara ve daha birçok olumsuz duruma yol açabilir. Kişisel olarak nefret duygusunun çok farklı nedenleri olabilir. Çok sevilen bir kişiden sevildiği oranında nefret de edilebilir. Nefret uzak durulması gereken bir duygu şeklidir ve bunu hisseden kişilere belli noktalarda zarar verebilir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, şeker Sokağı, şevk Sarayı* eserlerinde Nefret kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İnsanların çeşitli durumlardan, kişilerden, işlerden, duygulardan hatta kendisinden vb. nefret ettiklerini şu örneklerle anlatmaya çalışmıştır:

“Büroma davet ettim ama çalışma ortamlarından nefret ettiğini söyleyip dışarıda bir yerde buluşmamızı önerdi.” (Mahfuz, 2010a, s.20).

“Bana kendisinden nefret etmeyi öğretti. Zaten severek evlenmemiştim.” (Mahfuz, 2010a, s.21).

“Kendi bilgi birikimini ortaya koyabileceği konulardan bahsetmeyi sever; bilmediği konular hakkında konuşulmasından hoşlanmadığı gibi, dinlenmek zorunda kalmaktan özellikle nefret ederdi.” (Mahfuz, 2010a, s.155).

“Adli, babasına uzun süredir duyduğu nefreti artık saklamaz olmuştu ama paşa bu gerçeği göz ardı etmeyi seçip geçiştiriyor, Allah'a sığınmıyordu.” (Mahfuz, 2010a, s.175).

“Nasihattan nefret eder, bunu aşağılık bir kendini bilmezlik olarak görürdü; ama sevinçten mest olduğu bir gerçekti.” (Mahfuz, 2010a, s.179).

“Evlilikten nefret ediyordu. Onun için evlilik aptallıktı, bir zaaftı.” (Mahfuz, 2010a, s.193).

“Mutsuzluk ve nefretle etrafa göz gezdirdi. O an sadece kendinden nefret etmekle kalmıyor, insanlıktan da nefret ediyordu.” (Mahfuz, 2011, s.219).

“Bunun kadar ağır, bunun kadar ciddi olamaz! Yoksulluğun lafindan bile nefret ediyorum.” (Mahfuz, 2011, s.223).

“Nereden baksan rezillik, kaçışı yok! Bu yaralı adamdan nefret ediyorum, kendimden, hatta yaşamdan bile nefret ediyorum. Daha iyi bir yaşam, daha iyi mahlûklar yok mu bir yerlerde?” (Mahfuz, 2011, s.335).

“Bu, ona, kendinden ve ihtiraslarından nefret etmeyi öğretecek ama o buradan aldığı güçle yeniden sarılacaktı ihtiraslarına.” (Mahfuz, 2012b, , s.29-30).

“Kendimden nefret ettiğimden daha çok nefret edemem ki ondan, buna hakkım yok” diyordu kendi kendine. (Mahfuz, 2012b, , s.134).

“Geçmişinden nefret ediyor, korkuyordu ama şeytani bir güçle bağlıydı ona; tıpkı insanın rüyasında dağın tepesinden düştüğünü görüp uyanamaması gibi, ona dehşetle ve suçluluk duygusuyla bağlanıyor, hatta yapışıyordu.” (Mahfuz, 2011, s.267).

“Yalancılığı ve bencilliğinin tüm ağırlığıyla kadının ta içine girip derinliklerine nüfuz etmiş, onun kendisinden nefret etmesine, kendisine lanet okumasına sebep olmuştu.” (Mahfuz, 2012b, , s.97).

“Korktuğum ve nefret ettiğim bu adamı ilk kez görüyordum gerçekten.” (Mahfuz, 2010b, s.10).

“Beni buraya getiren büyükbabamdan da nefret ediyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.58).

“Kızgınlığımı çıkaracak, hınç alacak, nefret kusacak kimse yoktu kendimden başka.” (Mahfuz, 2010b, s.136).

“Neydi bu kadının derdi? Ne yaşıyor, ne yaşıtıyordu! Bir an için ondan nefret ettim ama “Ee, Rabab?” diye sordum, önemsememişçesine.” (Mahfuz, 2010b, s.206).

“Bana tuhaf bir ifadeyle bakıp, “Karın benden nefret ediyor, beni istemiyor. Ona uyarısın sanmıştım” diye verdi sakın bir sesle.” (Mahfuz, 2010b, s.215).

“Derken, “Allah sana sabır ve huzur versin oğlum” diye mırıldandı.

“Duaya ihtiyacım yok benim” dedim, sert bir sesle. Riyakârlıktan nefret ediyorum. Ondan nefret ediyordun sen, daha onu görmeden nefret etmeye başlamıştın!” (Mahfuz, 2010b, s.307).

İnsanların yaşadıkları ortamlardan, gördükleri muamele karşında nefret edebileceğini şu sözlerle anlatmıştır:

“Babasından ödü kopuyor, parmaklıkları olmayan bir hapisshanede diye tarif ettiği evinden nefret ediyordu.” (Mahfuz, 2010a, s.67-68).

Bazı olaylar karşısında insanların değişerek nefret dolu birer kişi olabileceğini şöyle anlatır:

“Mal, mülk ve paranın kutsallığına alışkın o adam gitmiş; ailesi kin ve nefretle dolu bir devrim düşmanı olmuştu.” (Mahfuz, 2010a, s.96).

“İçim nefretle doldu, zangır zangır titriyordum. Anlattıklarını sonuna kadar dinledikten sonra buz gibi güldüm.” (Mahfuz, 2010b, s.285).

“Rabab’a duyduğum aşk, Allah’ın lütfuydu bana lakin ölüp gitmiş, ardında öfke ve nefret bırakmıştı.” (Mahfuz, 2010b, s.312).

Farklı kişilik özellikleri olan insanların nefret edilmekten hoşlanabileceğini şu sözlerle anlatmıştır:

“Onu nefret edilmekten, kıskanılmaktan, hatta bir öfke unsuru olmaktan hoşlandığını düşünürdüm sık sık.” (Mahfuz, 2010a, s.152).

“Bazı milletler uygulanan toplumsal ya da kültürel politikalar sebebiyle birbirinden nefret edebilirler” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

“Sudanlıların Mısır askerlerinden nefret etmesine yol açan İngiliz vergi politikasına uygun olarak, halktan acımasızca vergi toplamış.” (Mahfuz, 2010a, s.191).

Siyasi partilerin yaptığı ya da yapmadığı işler vatandaşın partilerden ve yöneticilerden nefrete etmesine yol açabilir:

“Aynı durumu, 1951’de de yaşadık: anlaşmanın yürürlükten kaldırılması, Kanal meselesi derken, siyasetle hiç ilgilenmediği halde, Vaft’tan nefret etmeye başladı.” (Mahfuz, 2010a, s.194).

“Bazı çevrelerde” dedi, “halkımızın içinde yaşadığı kötü yaşam koşulları nedeniyle bizden nefret ediliyor.” (Mahfuz, 2010a, s.221).

Nefret duygusunun beraberinde acımasızlık duygusunu da getirebileceği (ya da tam tersi) şöyle anlatılır:

“Ona karşı acımasız ve zehirli bir nefret duygusu besliyor ama gelişmelere hazır olmak için her şeyi yeniden düşünmenin gerekli olduğunu da görüyordu.” (Mahfuz, 2011, s.124).

“Babamın acımasızlığı beni dehşete düşürmüştü. Ondan nefret ettim, hayatım boyunca kimseden nefret etmediğim kadar çok nefret ettim.” (Mahfuz, 2010b, s.62).

Annelerin, çocuklarının yanında babalarını kötülemesi, çocukların hiç görmeseler de babalarından nefret etmesine yola açabilir:

“Babama dair bildiklerim, annemin üzüntüyle anlattıklarından ibaretti ama ona duyduğum nefret günbegün artmaktaydı.” (Mahfuz, 2010b, s.16).

“İnsanlar bazı şeyleri nefret etseler dahi zorunluktan dolayı yapmak zorunda kalırlar” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Okul müdüründen, öğretmenlerden, öğrencilerden, hepsinden nefret ediyorum.(...) Okuldan ve okulun temsil ettiği her şeyden nefret ediyordum ama gitmek zorundaydım; ağlamanın, itirazın faydası yoktu.” (Mahfuz, 2010b, s.28).

“Parasızlık ve çaresizlik insanları nefrete sürükleyebilir” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Çaresizlik ve parasızlıktan çok onlardan korkar olmuştum. Onlardan boynumdaki ilmeği sıkkan sefalet kadar nefret ediyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.123).

“İçimdeki korku yerini yine nefrete, hayal kırıklığına ve çaresizlik duygusuna bırakmıştı.” (Mahfuz, 2010b, s.132).

Nefret duygusu insanların bakışlarını, yüzünün şeklini değiştirerek bir olumsuzluk katabilir:

“Bakışlarım içimdeki nefreti yansıtmış olmalı ki, öfkeyle yüzünü ekşitti ve “Bana huzur yok anlaşılan” diye böğürdü.” (Mahfuz, 2010b, s.144).

“Nefret duygusu insanların öfkelenmesine yol açabilir” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

“Allah belamı versin! O an nasıl da nefret etmiştim aczimden! Dağları devirecek kadar öfkeli, bir çakıl taşını yerden kaldıramayacak kadar zayıftım.” (Mahfuz, 2010b, s.246).

“Her zamanki kibirli halinden eser kalmamıştı. Barut gibiydim, ona duyduğum nefret dünyayı doldurabilirdi.” (Mahfuz, 2010b, s.286).

“Kalbim her yöne öfke kıvılcımları, ıstırap ve nefret saçan bir meşaleye dönüşmüştü sanki.” (Mahfuz, 2010b, s.303).

Tablo 30

İnsan Eğitimi Teması Değer:Nefret

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	12	Doğrudan ve dolaylı olarak işlenmiştir.
Başlangıç ve Son	5	Doğrudan ve dolaylı olarak işlenmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	3	Doğrudan ve dolaylı olarak işlenmiştir.
Saray Gezisi	-	
Serap	17	Doğrudan ve dolaylı olarak işlenmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 30’da nefret kavramına ait Aynalar romanında 12 adet; Başlangıç ve Son romanında 5 adet; Muhterem Efendim romanında 3 adet; Serap romanında 17 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Roman kahramanının kendi iç çatışmaları ve memnuniyetsizliği, ayrıca eşinin kendisini aldattığını öğrenmesi Serap romanında nefret bulgusunun çok olmasına neden olmuştur. Tüm insanlarda nefret duygusunun var olduğu düşünüldüğünde, kişilerin hayatını anlatan Aynalar romanında da nefret bulgusunun çok olması şaşırtıcı değildir. Nefret duygusunun farklı yansımaları tüm romanlarda olmakla birlikte direkt nefret durumunu anlatan örnekler yukarıda verilmiştir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 37 kez yer alan nefret değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Nefret duygusu sevgi duygusunun tam zıttıdır. İnsanlar bazı olaylardan, durumlardan, kişilerden, kendilerinden vb. nefret edebilirler. Yaşanan olaylar karşısında çok sevgi dolu insanlar bile nefret duygusu geliştirerek her şeyden nefret edebilirler. Yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler sonucunda milletler birbirinden nefret edebilirler. Siyasi partiler ve yöneticileri tutundukları tavır dolayısıyla halk tarafından nefretle karşılanabilir. Nefret duygusu acımasızlığı, acımasızlık duygusu da nefreti tetikler. Anneler çocuklarının yanında sürekli babalarını kötülerse bu durum, çocukların babalarından nefret etmesine yol açar. Yapmak zorunda olduğumuz şeyleri nefret etsek de yine de yaparız. Parasızlık ve çaresizlik insanı nefrete sürükler ve öfkeye sebep olur.

3.1.31. Nesil Farkı

Nesil, Türkçe Sözlük (2011, s. 1765)'te, "1. Kuşak. 2. Hayvanlarda döl." şeklinde ifade edilmiştir.

Yaşanılan çağdaki gelişmeler bir önceki neslin yaşayış ve düşünüş tarzına uygun olmayabilir. Büyükanne-büyükbaba, anne-baba, çocuklar arasında hayata bakış açısında oldukça farklılıklar görülebilir. Toplumlar güzel nesiller yetiştirmek için çalışmaktadır, çünkü milletlerin devamını kendi yetiştirdikleri iyi nesiller devam ettirecektir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Nesil Farkı kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Babasının baskıcı tutumlarından sıkılan Yasin'in kendi oğluna daha sevecen davranması aslında farklı bir neslin farklı özellikleri olduğunu ortaya koymaktaydı:

Onlara, kendi babasının yaptığı gibi, zalim rolü oynamak istemiyordu. Yine kendi babasının yaptığı gibi, Rıdvan'ın içine korku salma düşüncesi bile iğrenç geliyordu. Aslında, isteseydi bile yapamazdı. Gece yarısı hepsini etrafına toplayıp onlara olan sevgisini ifade ederken duyduğu haz ve şefkat onu iki kat sarhoş ederdi. Onlara takılır, hatta barlarda, meyhanelerde karşılaştığı sarhoşlara dair gülünç hikâyeler anlattığı da olurdu. Bu hikâyelerin çocuklarının üzerinde ne gibi etkisi olacağını düşünmez, Zennube'nin çaktırmadan yaptığı sağduyulu uyarılara aldırılmazdı. Kendinden memnun, rahat görünür; ihtiyatlı ya da tedbirli olma gereği duymadan, olduğu gibi davranırdı. (Mahfuz, 2013c, s. 61).

"Kuşak farkı nedeniyle gençler ve aile büyükleri arasında anlaşmazlıklar çıkabilir" düşüncesi şöyle anlatılır:

"İbrahim Şevket'e, "Oğlunun seninle bu kadar açık konuşup isteklerini dayatmasına nasıl izin verirsin?" diye sormuş, "Senin gibi babalar genç kuşağın şımarmasına neden oluyor" demişti." (Mahfuz, 2013c, s. 120).

"Bizim zamanımızda doğru kabul edilmeyen şeyler artık yanlış addedilmiyor" dedim genç kızı savunarak. (Mahfuz, 2010a, s.217).

"Yeni ahlak anlayışı üstüne bir çalışma yapsana. Çağdaş yaşama uyum gösterenlerden bahsediyorum tabii. Yeni kuşağa bakman gerekecek, eskilere değil." (Mahfuz, 2010a, s.220).

Aileler farklı yaşlardaki çocuklarının hayatlarına müdahale ederken bile neslin nasıl değiştiğinin farkına şu sözlerle varıyor:

Ahmet Bey gençliğinin baharında ölen oğlu Fehmi'nin, henüz okulu bitirmediği için nişanlanmasına bile izin vermemiştir. Küçük oğlu Kemal bile henüz evlenmeyi düşünmezken, bu okul çocuğunun evleniyor olması onu rahatsız etmekteydi. Dünya tersine dönmüş; eski dünyanın yerini hiç görülmemiş, acayip bir dünya almıştı. (Mahfuz, 2013c, s. 120).

“Yetişkinler, genç kuşakların kendinden emin davranışlarını mutlulukla izler” düşüncesini şöyle vurgular:

“Kemal haz duyarak ve hayranlıkla Ahmet ile Abdülmünim’e baktı. Yeni kuşak, zor olsa da, iyi tanımlanmış hedeflere doğru endişesiz ilerliyordu.” (Mahfuz, 2013c, s. 128)

Kuşaklar arasında her şeyde olduğu gibi evliliğe/boşanmaya bakış açısında da değişiklikler görülmektedir:

“Boşanma rakamları bizim zamanımıza kıyasla daha düşük” diye cevap verdim. “Evlilik artık daha az sorunlu demiyorum elbet ama bizim neslin hayatını karartan karmaşık unsurlardan arındığı bir gerçek.” (Mahfuz, 2010a, s.217).

Tablo 31

İnsan Eğitimi Teması Değer:Nesil Farkı

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	3	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	4	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Şevk Sarayı	-	

Tablo 31’de nesil farkı kavramına ait Şeker Sokağı romanında 4 adet; Aynalar romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Bir ailenin 3 neslinin anlatıldığı “Kahire Üçlemesi”nde (Saray Gezisi, Şevk Sarayı, Şeker Sokağı) dolaylı olarak nesil farkı anlatılmıştır. Metinlerde somut olarak bulunan bulgular yukarıda verilmiştir. Saray Gezisi ve Şevk Sarayı’nda bu bulgular olmasa da romanların genelinde nesil farkından dolayı yaşanan çatışmalar, anlaşmazlıklar anlatılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 7 kez yer alan nesil farkı kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Anne babasından baskı gören çocuklar, kendi çocuklarına daha özgürlükçü davranarak kendi yaşadıklarını çocuklarına yaşatmak istemezler. Kuşak farkı nedeniyle gençler ve aileleri arasında anlaşmazlıklar yaşanabilir. Kendinden sonra gelen kuşakların hayata emin adımlarla başlaması eski kuşağı sevindirici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesil farkı; yaşanan olaylara, evliliğe, eğitime, sevgiye vb. daha birçok olguya farklı bakış açılarıyla bakmamıza sebep olmaktadır.

3.1.32. Özgürlük

Özgürlük, Türkçe Sözlük (2011, s. 1869)'te, "1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet." şeklinde ifade edilmiştir.

Devletlerin ve kişilerin özgür olmaları kısıtlanmadan, istediklerini yapabilmeleridir. Devletler için özgürlük, kendi geleceklerini kendilerinin tayin edebilme durumu iken; insanlar için özgürlük kimsenin hakkına girmeden kendi istediğini yapabilme durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Özgürlük kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

"Devletlerin bağımsız olabilmeleri anlaşmalarla değil askeri zaferlerle ve bağımsızlık idealiyle olur düşüncesi" şöyle anlatılır:

"Tam bağımsızlık, ancak askeri mücadeleyle sağlanır. Anlaşmalarla, halen sahip olduğumuzun ötesinde bir şeyler elde etmeyi umamayız." (Mahfuz, 2013c, s. 131).

"Bizi, 28 Şubat Deklarasyonu gibi bir anlaşmayı kabule zorlasa bile mi?"

"Gerçek bağımsızlık en yüksek idealdir ve Mısır Bankası" diye karşılık verdi Doktor. (Mahfuz, 2010a, s.7).

"Ülke sizin yüzünüzden yenilgiye uğradı. Biz son damlasına kadar savunup özgürlüğe kavuşturacağız."

(...)

“Evet, canımızı sıkıyor. Biz herkesin özgür, başarılı ve mutlu olmasını istiyoruz.” (Mahfuz, 2010a, s.127).

“Hedefimiz halkımızı tahakküm altına alan ne varsa, kişilerden, sınıftan, açlık veya hastalıktan kurtarıp özgürleştirmek ve onları güneşin altında hak ettikleri yere oturtmak.” (Mahfuz, 2010a, s.210).

“Halkın özgür yaşayabilmesi için egemenliğe ve insan haklarına sahip çıkması gerekir” düşüncesi şöyle anlatılır:

“(…)Bağımsızlık her şey demek değildir. Halkın köle gibi değil, hür yaşamak için, egemenlik gibi, insan hakları gibi kutsal imtiyazları da var!” (Mahfuz, 2013c, s. 145).

“Ülkelerini özgürlüğe kavuşturmayı vadeden partiler halk tarafından desteklenir” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Milliyetçi Parti gibi dinci, Türk kökenli bir grup değil. Vaft popüler bir parti. Mısır’ı, etnik ya da dinsel kimliği ne olursa olsun, tüm Mısırlılara özgürlük tanıyan bir ülke haline getirecek. Halk düşmanları bunu gayet iyi biliyor.” (Mahfuz, 2013c, s. 145-146).

“Toplum içinde bir grubun dışlanıyor olması herkesin özgürlük sorunu olmalıdır” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Bugün için Kıpti sorunu halkın da sorunu, hepimiz baskı altındayız. Halk özgürlüğe kavuşunca, biz de özgürlüğümüze kavuşacağız.” (Mahfuz, 2013c, s. 147).

“İnsanlar bilinçlendikçe özgürlüğe olan ihtiyacı ve inancı daha da artmaktadır” düşüncesini şöyle vurgular:

“İbrahim Rızkı, “Artık insanların bilinç düzeyi yükseldi. Şu caddede nereye baksam, ‘Ekmek ve Özgürlük’ kelimelerini görüyorum. Bu, halkın yeni sloganı” dedi.” (Mahfuz, Şeker Sokağı,2013, s. 204).

Mısır toplumunun o dönem ki yaşamına, özgürlüğün gizli faaliyet gösteren yayınlarda yer bulması durumu şöyle ışık tutuyor:

“Evet ama içinde bulunduğumuz siyasi ortamı düşünürsen, artık kolay bir uğraş değil bu. Özgür düşünce, ancak gizli faaliyet gösteren yayınlarda kendine yer buluyor. Deneme ya da makale dediğin şey pervasızdır, düpedüzdür, yani tehlikeli... özellikle de izleniyorsak.” (Mahfuz, 2013c, s. 206).

Toplumların özgürleşmesi için yazarların özgür olması gerektiği düşüncesini şöyle anlatır:

Yazı, iyi tanımlanmış, net bir amaca hizmet etmeli, onun aracı olmalıdır. Dünyanın gelişimini, insanlığın gelişim ve özgürlük merdiveninde yükselmesini amaçlamalıdır. İnsanlar sürekli bir mücadele içinde. Gerçek yazar özgürlük savaşçılarının başını çekendir. *Elan vital* gibi esrarengiz güçleri Bergson’a bırakalım.” (Mahfuz, 2013c, s. 207).

Özgür insanların eğitimli olması gerektiği şöyle anlatılır:

Suzan gülümsedi, “Ama özgür insan okuryazar olmanın ötesine geçmeli. İlkeler niyeti anlatır... her şeyden önce ve her şeyin üstünde, niyeti” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 209).

“Özgür olunmayan hayatın bir değeri yoktur” görüşünü şöyle anlatır:

“Özgür olmadığımız bir hayatın hiçbir değeri yoktur. Özgürlük ise fedakârlık gerektirir.” (Mahfuz, 2010a, s.242).

İnsanların hayatındaki ilkelerden birinin de “özgürlük” olduğu şöyle anlatılmıştır:

“Ben, Reda Hamada’nın şahsında masumiyet, katıksız iyi niyet, samimiyet ve ilkelerine – özgürlük, demokrasi, gelenekler ve fanatizmden, batıl inançtan arındırılmış dini inanç-bağlılık buldum.” (Mahfuz, 2010a, s.72).

Her ne pahasına olursa olsun özgürlük düşüncesinin önemine ve vazgeçilmemesi gerektiğine şöyle vurgu yapar:

Sürekli özgürlükten bahsediyor, özgürlüğün acı bir trajediyle sınandığına inanıyor ama ülkenin tarihsel sıçramayı asla küçümsemeyip, mevcut tuzakları görünce parlak bir geleceğin hayaline sarılıyordu. (Mahfuz, 2010a, s.182).

Özgürlüğün toplumlar için neden önemli olduğuna şu sözlerle vurgu yapar:

“Ne var ki, İngiliz siyasetinin ne denli sağlam temeller üzerinde kurulduğuna, halkın yüksek hayat standardına ve insanların her alanda yaşadıkları özgürlüğe ilk elden şahit olmuştu.” (Mahfuz, 2010b, s.221).

Bireylerin kişisel olarak da yaşantılarında özgür olma ihtiyacı şöyle anlatılır:

“Annemle yaşadığımız bu korunaklı hayata alıştığımı ya da bundan hoşlandığımı söyleyemem. Çoğu kez sıkılmış, daha özgür olmak istemişimdir.” (Mahfuz, 2010b, s.19).

Tablo 32

İnsan Eğitimi Teması Değer:Özgürlük

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	6	Bireylerin ve toplumların özgür olması gerektiği üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	2	Bireylerin ve toplumların özgür olması gerektiği üzerinden anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	8	Genelde siyasi bağımsızlık olarak işlenmiştir.
Şevk Sarayı	-	

Tablo 32’de özgürlük kavramına ait Şeker Sokağı romanında 8 adet; Aynalar romanında 6 adet; Serap romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Özgürlük kavramı genelde siyaset üzerinden verilerek toplumların/milletlerin özgür olması şeklinde verilmiştir. Ayrıca kişilerin de kendi hayatlarında istediklerini yapmak suretiyle özgür olmaları gerektiğine az da olsa yer verilmiştir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 16 kez yer alan özgürlük kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Devletlerin hedefi özgür olmak olmalıdır. Sadece anlaşmalarla özgür olacağını düşünen devletler yanılırlar. Özgürlük idealler içinde yer almalıdır. Özgür bir toplum için halkın özgürlük kavramına sıkı sıkıya bağlı olması gerekir. Bir grubun özgür olmayıp dışlanması toplumdaki herkesin sorunu olmalıdır. Halkını özgürlüğe kavuşturmayı vadeden siyasi partiler ve yöneticiler halk tarafından desteklenir. Bir ülkede yazarlar ve çıkan yayınlar özgür olmadıkça özgürlükten bahsedilemez. Özgürlüğü ilke edinen kişilerin eğitilmiş olmaları ve bunun devamını sağlamak için çaba harcamaları gerekmektedir. Özgürlük hem devletlerin hem de bireylerin sağlıklı yaşamaları için gereken önemli bir olgudur.

3.1.33. Pişmanlık

Türkçe Sözlük (2011, s.1929)'te pişmanlık, “Pişman olma durumu, nedamet.” şeklinde tanımlanmıştır.

İnsan hayatında “keşke” lafının söylendiği zamanlarda hissedilen duygu durumudur. Tüm insanların hayatında önemli ya da önemsiz pişmanlıklar vardır. Yaşadığı bir olayı ya da yaptığı bir davranışı belli bir zaman sonra neden yaptığını sorgulama hissidir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde pişmanlık kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Roman kahramanının yolda tesadüfen gördüğü bir kızın kendi kızı olduğunu anladıktan sonra neden onun yanına gitmediğini sorgulayıp pişman olma durumu şöyle anlatılmıştır:

“Birkaç saat önce kucağında oturan sonra da mürebbiyesiyle birlikte bu binaya gelen kız. Seni tesadüfen görmüştüm, sonra da onu görüp takip ettim. Düşünemeyeceğin kadar bedbahtım, inan!” (Mahfuz, 2013a, s. 129).

İnsan eğitimi için en önemli cümlelerden biri kuşkusuz Saber'in, eserin sonunda söylediği cümledir. Bu cümleyle aslında şehvet duygusunun insanın başına ne işler açacağı anlatılmıştır, büyük bir pişmanlık duygusuyla:

“Kimseye güvenmemek lazım galiba.” (Mahfuz, 2012a, , s. 117).

Yaşadığı kötü hayatından pişmanlık duyup kendini kurtarmak isteyen bir kadının kendi ağzından “pişmanlık” şöyle ifade edilir:

Genç kadın sakın bir sesle tekrar başladı: “Sen her şeye rağmen, inançlı, dindar bir adamsın. Söylediklerim seni kızdırmamalı. Bir kadın dinimizin buyurduğu şekilde yaşamak istiyorsa, sen buna nasıl mani olursun? Her binicinin üstüne çıktığı bir binek hayvanı olmak istemiyorum artık. Teyzem gibi değilim ben. Kalbimde iman var. Allah'tan korkuyorum. Bir günahkar olarak yaşamaktan vazgeçme kararlılığım, bundan güç alıyor.” (Mahfuz, 2013b,s. 313).

Pişmanlığın saçma bir alışkanlık olduğunu şu sözlerle vurgular:

“Pişmanlık dinsel ve saçma sapan bir alışkanlıktır” dedi müstehzi bir ifadeyle. (Mahfuz, 2010a, s.92).

Büyük bir istekle gittiği asker okulundan Hasaneyn'in disiplin yüzünden nasıl pişman olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Harp Okulu’ndaki katı disipline bazen çok kızıyor, böylesi cehennemi bir okulu seçmiş olmasından pişmanlık duyuyor ama çekip gitme cesaretini kendinde bulamıyordu.” (Mahfuz, 2011, s.243).

Kızgınlık esnasında dikkatli davranılması gerektiği, pişman olunacak davranışlarda bulunulmaması gerektiği şöyle anlatılır:

“Çok kötü oldum. “Hayır. Ona kızgındım! Ona o kadar kötü, o kadar acımasız davranmıştım ki!” dedim pişmanlıkla.” (Mahfuz, 2010b, s.314).

İnsanlar bilmeden, sonunda pişman olacakları davranışlarda bulunabilirler:

“Bu olayı ne zaman hatırlasam pişmanlık duyar; o resmi neden sakladığını, yırttığım için neden üzüldüğünü merak ederim.” (Mahfuz, 2010b, s.10).

Tablo 33

İnsan Eğitimi Teması Değer:Pişmanlık

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Örtük olarak verilmiştir.
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Doğrudan verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	1	Örtük olarak verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	2	Doğrudan verilmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	1	Örtük olarak verilmiştir.

Tablo 33’te pişmanlık kavramına ait Güz Yılgınlığı romanında 1 adet; Arayış romanında 1 adet; Şevk Sarayı romanında 1 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Serap romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Pişmanlık duygusu doğrudan verilmeyip örtük olarak eserin geneline yayılmıştır. Her eserde genelde birer tane olacak şekilde dengeli bir şekilde yer almaktadır. Pişmanlık insani bir duygudur ve her insan da pişman olma durumunu yaşadığından tüm eserlerde doğrudan veya dolaylı olarak bulgulara rastlanmaktadır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 7 kez yer alan pişmanlık kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Bir kişiye davranış sergilerken daha sonra pişman olunabilecek davranışlardan uzak durulmalıdır. Şehvet duygusu ve para bulma isteği insanları daha sonra pişman olacakları geri dönüşü olmayan yollara sevk edebilir bu yüzden şehvete kapılmadan yaşanmalıdır. Herkes tarafından kabul görmeyen bir yaşantıda olan bir kadının pişman olarak normal hayat yaşama isteği doğaldır. Pişmanlık saçma bir alışkanlıktan ibarettir. Büyük istek ve şevkle gidilen okullar bazen pişmanlık duygusuyla son bulabilir, bunun için iyi düşünmek gerekmektedir. İnsanlar öfkeliyken pişman olacağı hareket ve davranışlardan kaçınmalıdırlar.

3.1.34. Rüşvet

Türkçe Sözlük (2011, s.1990)'te rüşvet, “Yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar.” Olarak tanımlanmıştır.

Hak edilmeyen bir şekilde elde edilen para kazanç vb. dir. Toplumların ve bireylerin yaşamını ve geleceklerini olumsuz etkileyebilecek haksız kazanç şeklidir. Rüşvetçi bir toplumda hiçbir şey yolunda gitmeyecektir. Rüşvet almayı âdet haline getiren bireylerin de hayatları normal olmayacaktır/olmamalıdır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde rüşvet kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Rüşvetle geçinen bir devlet memurunun, rüşvet kesildikten sonra ki duygu durumu şöyle anlatılmıştır:

Evin etrafını dolaşp, ne kadar pahalı bir ev olduğunu düşündü; elden çıkarmak gerekecekti. Maaşı kesilmese bile bankadaki umdas hibeleriyle iki yılı çıkaramazdı. Evin girişi, misafir odasını ve kütüphaneyi süsleyen tüm objeler de hibeydi. Hırsızlar, hırsızlıktan azledilen insanlardan sayıca daha çoktu anlaşılan! Suçluydu gerçi ama arkadaşları da suçluydu. O güzel günlere ne olmuştu? Hibe yasaklanmıştı, nereden baksan yoksulluk sayılırdı zaten. Ama aniden her şeyi kaybetmek tam da bakanlık koltuğunun yolunu açan yüksek bir makamın eşliğindeyken! İnsanların unuttuğu ya da unutmuş gibi yaptığı başarısızlığı zevkle seyrettiği, zor kazanılan payelerin geri alındığı ve ahlaksızlığın afişe edilip bir bayrak gibi dalgalandırıldığı bir dünyada nasıl yaşarsın? (Mahfuz, 2013a, s. 42).

“Hiç umulmadık insanlar bile rüşvete alışabilir ve yolsuzluk yapabilir” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

“Züheyr Kâmil’in profesörlüğü bırakıp rüşvete, yolsuzluğa bulaşacağı hiç akla gelir miydi?” (Mahfuz, 2010a, s.78).

Tablo 34

İnsan Eğitimi Teması Değer:Rüşvet

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	1	Doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 34’te rüşvet kavramına ait Güz Yılgınlığı’nda 1 adet; Aynalar romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Mısır’da Darbe Dönemi’nde gerçekleşen olaylar üzerinden o dönem siyasetçilerinin nasıl rüşvet yediği anlatılmıştır. Ayrıca kahramanların ağzından tüm siyasetçilerin rüşvet aldığı söylenerek o dönem Mısır’ının rüşvet gerçeği anlatılmaya çalışılmıştır. Eserlerde rüşvet bulgusuna fazla rastlanılmamıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 2 kez yer alan rüşvet kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Devlet adamlarının rüşvet yediği bir toplumda herkesin bundan örnek alarak rüşvete yönelmesi mümkündür. Siyasetçiler rüşvet yememelidir. Hiç akla gelemeyen insanların bile rüşvet yeme durumu olabilir. Bu konuda temkinli davranılmalıdır.

3.1.35. Sabır

Sabır, Türkçe Sözlük (2011, s. 1996)’te, “1. Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. 2. Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme”. şeklinde ifade edilmiştir.

Sabır, insanların motivasyonları yüksek bir biçimde umutsuzluğa kapılmadan bekleme becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sabır iyi şeylere ulaşmak için her insan da bulunması gereken bir bekleme yeteneğidir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Sabır kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Yazarın azimli olmayı ve sabrı telkin ettiği; ayrıca gölgede istirahattan kastı ise bazen hayatı olurluna bırakmak gerektiğidir:

“Arayış uzun ve zahmetlidir, ara sıra gölgede istirahati gerektirir.” (Mahfuz, 2012a, , s. 34).

“Olumsuz durumlarla baş etmenin tek yolu sabırdır” görüşünü şöyle vurgular:

“(…) Bu söylenti boş bir dedikodu veya bir yalan da olabilirdi. Kıskançlığın, ona sıkıntı ve ıstırap veren diğer zorluklardan farklı olmadığını keşfetti. Bunların kabulü farzdı. Anladı ki, sabır ve azim, nahoş şeylerle baş etmenin tek yoludur.” (Mahfuz, 2016, s. 10).

“Kadri Rızık çok duygulanmıştı; ama bu trajediyi, yine Reda'nın gücü, sabrı ve sarsılmazlığı sayesinde daha kolay atlatmıştık.” (Mahfuz, 2010a, s.210).

“Anneler sabırlı davranışlarıyla evlatlarına örnek olurlar” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Bunları düşündükçe ıstırap çekmeye başladı; bir sabır abidesi olan annesinin kupkuru, damarlı yüzü aklına geldi.” (Mahfuz, 2011, s.193).

İnsanların sabırla bir şeyi beklemeleri bazen kendilerine de anlamsız gelebilmektedir:

“Hayatının sonuna kadar yalnızlığa mı mahkûmdu, yoksa? Bunun için mi sabırla ve metanetle mücadele etmiş, acı çekmişti?” (Mahfuz, 2011, s.240).

“Sabırla ve metanetle beklemek ikbale ve güzelliklere açılan yoldur” görüşü şöyle anlatılır:

“Teselli bulmuş; yaşarken karşılaşılan talihsizliklere sabırla ve metanetle göğüs germenin ikbale açılan yol olduğunu düşünerek rahatlamıştı. Kalbine gömdüğü eski aşkı, hiç ölmemiş gibi kalbinde yeniden canlanmıştı.” (Mahfuz, 2011, s.312).

“Radiye yatağa yaklaşp, “Biraz sabırla her şey düzelecek” dedi gülümseyerek.” (Mahfuz, 2012b, , s.129).

“Aileler birlik ve beraberlik içinde olduğu sürece Allah yardım eder, yeter ki sabırla beklemesini bilsinler” düşüncesi şöyle anlatılır:

“Yaşam umutsuz gibi görünüyor ama Allah kullarından yardımını esirgemez. Benzer durumdaki birçok aile, Allah ellerinden tutup onları selamete çıkarana kadar sabretmesini bilmiştir.” (Mahfuz, 2011, s.25).

“Ne var ki, durduğumuz yeri bilmezsek mahvoluruz. Sabır ve vakarla payımıza düşenle yetinmeyi öğrenmeliyiz. Allah yardımcımız olsun.” (Mahfuz, 2011, s.26).

Her şeyin üstesinden sabır duygusuyla gelineceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ona gelince, içindeki hüznün ve ezici arzulara ilaveten giderek güçlenen ihtirasını kararlılıkla, sabırla koruyordu.” (Mahfuz, 2012b, , s.43).

“Adli tıp uzmanı ona şöyle bir bakıp, “Başınıza geleni sabırla karşılamaya çalışın lütfen” dedi.” (Mahfuz, 2010b, s.292).

“Ama ben yine de sabırla, bilerek ve isteyerek, hatta can havliyle sarılmaktayım bu umuda.” (Mahfuz, 2010b, s.7).

“Aslında bir gün bile sürmeyebilirmiş çünkü annem hep sabretmiş.” (Mahfuz, 2010b, s.16).

“Aslında, sadece birkaç gün rahat yüzü görmüş ama sabretmiş, zamanla her şeyin düzeleceğini ummuştu.” (Mahfuz, 2010b, s.13).

“Gittiği her yerde onu gözeten ve bunu isteyerek, sabırla yapan ama hiçbir girişimde bulunmayan bir genç adam olduğunu biliyordu.” (Mahfuz, 2010b, s.93).

“Yaklaşık bir yıldır şaşırtıcı bir sabırla, sürekli peşinde olduğu halde hiçbir girişimde bulunmamış olan ve ona büyük bir hayranlık, hatta aşkla bakan genç adamı tanıyorlardı artık.” (Mahfuz, 2010b, s.104).

Tablo 35

İnsan Eğitimi Teması Değer: Sabır

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Doğrudan verilmiştir.
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	5	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	2	Doğrudan verilmiştir.
Saray Gezisi	1	Doğrudan verilmiştir.
Serap	6	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 35’te sabır kavramına ait Arayış romanında 1 adet; Saray Gezisi romanında 1 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 5 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet; Serap romanında 6 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Daha çok bireylerin yaşantısını konu alan Başlangıç ve Son ve de Serap romanlarında sabır kavramının çok yer alması romanların konuları ile doğrudan ilişkilidir. Her romanda belli oranda sabır kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 16 kez yer alan sabır kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Hayatı olurluna bırakarak sabırla yaşanması gerekmektedir. İstenmeyen davranışlarla başa çıkmanın tek yolu sabretmektir. Anne babalar sabırlı davranışlarıyla çocuklarına örnek olurlar. Sabır bazen tükenebilir ve içinde bulunulan durum anlamsız hale gelebilir, öyle ki bu durumda bile sabretmekten vazgeçilmemelidir. Sabır, güzelliklere ve güzel geleceklere ulaşmada önemli bir değerdir. Zor durumda olan aileler sabredip birlik beraberliğini bozmazsa refaha ulaşabilirler. Çoğu zor durumun üstesinden sabrederek gelinir. İnsanlar ne olursa olsun sabretme alışkanlıklarını kaybetmemelidirler.

3.1.36. Saygı

Türkçe Sözlük (2011, s.2047)’te, “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram: Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.” olarak tanımlanmıştır.

Toplumda yaş, cinsiyet, statü fark etmeksizin her insanda bulunması gereken değerlerden biri de saygıdır.

Saygılı olmak insanlara, girdikleri toplumlarda ilgi gösterilmesine, sözlerine değer verilmesine vesile olur. Saygısız insanların kimsenin yanında yeri yoktur. Aileler çocuklarını yetiştirirken bu değeri çocuklarına aşılamalıdır ve kendileri de davranışlarıyla çocuklarına örnek olmalıdırlar.

Necip Mahfuz'un incelenen Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı eserlerinde saygı değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Evliliklerin yapılırken statünün, saygın olmanın, iyi bir işte çalışmanın önemini şöyle anlatır:

“İtibarlı bir makamdayken evlenmem daha iyi olmaz mıydı?” dedi İsa, gülerek. (Mahfuz, 2013a, s. 15).

“Nitekim ona kızını istemeye geleceğini söylediğinde önemli olanın para değil statü olduğunu açıkça belirtmişti; kendisi gibi otuzlu yaşlarda genç bir adam için baremin ikisi iyi bir işaretti herhalde. Kadın, eğitimi yurtdışında yapmış olan gençlere ayrı bir hayranlık duymaktaydı...” (Mahfuz, 2013a, s. 16).

Büyüklerle saygılı olunması gerektiğini, bazı şekilsel durumları örnek vererek (el öpmek, ayağa kalkmak gibi) şu ifadelerle anlatmaya çalışmıştır:

“Teyzesinin elini öptü, iç sıkıntısını gidermeye yetmediyse de İsa ile sıcacık tokalaşarak yanına oturdu ve çay istedi...” (Mahfuz, 2013a, s. 17).

“Hasan, onu görür görmez ayağa kalkıp yanına gitti ve “Günaydın Sabri Üstat” dedi saygı ve sevgiyle.” (Mahfuz, 2011, s.43).

Çocuklar el öpmek üzere büyükbabalarının odasına çağırılmış; büyükbabaları, her birine değerli hediyeler ve Türk lokumunu ikram etmişti: büyükten küçüğe doğru, önce Ayşe'nin kızı Naime'ye, sonra Yasin'in oğlu Rıdvan'a ve sonra da, sırasıyla, Hatice'nin oğlu Abdülmünim, Ayşe'nin oğlu Osman, Hatice'nin oğlu Ahmet, Ayşe'nin oğlu Muhammed'e. (Mahfuz, 2013b,s. 33)

“Medhat aneminin elini öptü, “Beni o kadar sık göreceksin ki, bıkkınlık gelecek!” diye cevap verdi gülümseyerek.” (Mahfuz, 2010b, s.64).

“Kapıda beni gören Âdem Amca saygıyla ayağa kalktı. Onunla selamlaşıp babama haber vermesine fırsat vermeden doğruca içeri girdim.” (Mahfuz, 2010b, s.142).

İstenmeyen durumları belirtilirken insanların kibar ve saygılı bir şekilde nasıl bunu söylediklerini şöyle anlatır:

“Sana hem teşekkür ediyor hem de seni tebrik ediyorum” dedi ve özür dilercesine gülümseyip, “teklifini geri çevirmek durumundayım” diye ekledi (Mahfuz, 2013a, s. 54).

“Radyoyu açmak için oturma odasına gidip kızın etrafı toplayıp temizlik yaptığını görünceye kadar, banyoda gereğinden fazla kaldığını düşünmüştü. “Teşekkür ederim ama bırak *bawwab (kapıcı)* yapsın” dedi. “Gitmem lazım.” (Mahfuz, 2013a, s. 69-70).

“İnsanlar ve insanlık için saygı vazgeçilmezdir ve insanları yönetenler saygılı olmalıdırlar” görüşü şöyle anlatılmıştır:

“Bu zihinsel olarak ikna olunacak ilkesel bir mesele değil” dedi, İbrahim Hayrat. “Yöneten ile yönetilen arasındaki ilişki gizlice düzenlenir, tıpkı aşk gibi. Diyebiliriz ki, tebaasının en cazip bulduğu yönetici, insanlığa en büyük saygıyı gösteren yöneticidir. İnsanoğlu, sadece ekmekle yaşamayacak!” (Mahfuz, 2013a, s. 88).

“Riyad Kuldas, “Hakikate içten sadakatı bilimden alıp edebiyata aktardım; ne kadar acı olursa olsun gerçeğe yüzleşme isteği, tarafsız muhakeme ve son olarak tüm yaratıklara karşı çok yönlü saygı.” (Mahfuz, 2013c, s. 148).

Toplumda yaşayan geleneklere saygılı davranıldığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Nasıl bir tuhaf duyguydu ki bu, herkesin saygıyla boyun eğdiği geleneklere uymayabiliyordu? Onu gördüğü zaman hissettiği tarifsiz sevince rağmen, genç kız geleneksel adaba uygun davranacak olsa daha huzurlu, daha sakin olmaz mıydı, genç adam?” (Mahfuz, 2016, s. 68).

Anne babalar çocuklarını saygılı yetiştirmek için bazen sözleriyle sert çıkabilirler:

“Baba tehditkâr bir sesle bağırdı: “Edebini takınmasını söyle ona. Utanmayı da, yerini de bilsin. Yapacağı en iyi şey, derslerine odaklanmak.” (Mahfuz, 2016, s. 143).

Eşlerin birbirlerine saygılı olmaları gerektiği şu sözlerle anlatılmıştır:

“(…)Mizacı ne kadar ateşli olursa olsun, sonuçta o senin kocan. Doğru olan, kendi huzurun ve çocuklarının mutluluğu için kocanın emirlerine dikkatle riayet etmendir. Doğru değil mi, kızım? Bugüne kadar nasihate ihtiyacın olmamıştı senin!” (Mahfuz, 2016, s. 220).

“Kemal’in ablalarından hiçbiri, kocasına, mesela, “Sen git. Ben yarın gelirim” gibi bir cevap verme nezaketinde bulunamazdı; asla!” (Mahfuz, 2016, s. 482).

“Sana evliliğin kötü bir şey olduğunu söylemedim hiç” dedi. “Tersine, saygın, kutsal bir ilişkidir. Benim kınadığım başka bir şeydi.” (Mahfuz, 2010b, s.48).

Toplum içinde herkesi seven sayan insanların varlığını şu örneklerle anlatmaya çalışmıştır:

“Komşularının şerefini sayan ve koruyan, bu hususa özen gösteren, örnek bir insandı o.” (Mahfuz, 2016, s. 241).

Nesil değiştikçe saygı kavramının da anlamı değişmektedir görüşünü şöyle anlatır:

“Çekinmek, korkmak şöyle dursun, kendisine saygı gösterilmesi gerektiğini bile doğru dürüst öğrenememiş olan bu taşkın kuşakla, büyükannelerin ve büyükbabaların yanı sıra ana babalarına ait izler bulmaktan büyük zevk alırdı.” (Mahfuz, 2013b,s. 33).

“Toplum içerisinde en saygı duyulan iş kesimi devlet memurlarıdır” görüşünü şöyle anlatmıştır:

İş adamlarının, devlet memurlarına duyulan saygının onda birine bile mahsar olmadıkları sır değildi. Açıkça kabul etmese de, kendisine de aynı önyargıdan muzdaripti. Devlet memurlarının kendisine saygı göstermesi onu sevindirir; bu durumun, onda da devlet memuru kafası olduğuna ya da bir o kadar iyi bir kafası olduğuna işaret ettiği kuruntusuna kapılırdı. (Mahfuz, 2013b,s. 64).

“Ne diyebilirim? Sen bir okulda çalışıyorsun, itibarını titizlikle korumak durumundasın. Bunu defalarca söyledim sana.” (Mahfuz, 2013b,s. 405).

“Adamın korku ve hayranlıkla karışık bir saygı uyandıran sert yüz ifadesi gözlerinin önüne geldi. (...) Mümeyyiz, müdürü abartılı bir saygıyla selamladı.” (Mahfuz, 2011, s.10).

“Birkaç ay öncesine kadar kendisi de benzer bir bahçede hayatının en mutlu anlarını yaşıyor, okulda çalışanları saygıyla gözlüyordu.” (Mahfuz, 2011, s.194).

“Heyhat! Yine aynı hikâye! Bir eş için de bekliyordu, hâlâ. Kızmıştı ama “Nasıl isterseniz, Ekselansları” diye cevap verdi, saygıyla.” (Mahfuz, 2012b, , s.58).

“İlk giden doktor oldu. Onu uğurlamak üzere herkes ayağa kalkmış, o da herkesin elini sıkıyordu.” (Mahfuz, 2010b, s.223).

“Okul müdürü –aynı zamanda okulun sahibiydi- büyükbabamı büyük bir saygıyla buyur etti ve kıyafetimin ne kadar temiz olduğuna işaretle, bana çok iyi davrandı.” (Mahfuz, 2010b, s.26).

Evlatların anne babalarına, eşlerinin anne babalarına saygılı davranması ve sözlerini dinlemesi gerektiğini şu sözlerle dile getirir:

“Hakkında neler işitiyorum Hatice? Yeni annene itaatsizlik, saygısızlık ettiğin doğru mu? Tövbeler olsun, o hepimizin annesidir” diyerek önledi. (Mahfuz, 2013b,s. 252).

“Beni iyi dinle. Saygılı ve itaatkâr bir çocuksun, dolayısıyla sana sert davranmak istemiyorum. Bu konuda, san sadece ne düşündüğümü söyleyebilirim. Unutma ki, nasihatimi dinlemeyenler adam olamadı” dedi ve kısa bir aradan sonra sürdürdü: “Yasin buna en iyi örnek. Rahmetli ağabeyini de uyarmıştım kendini ateşe atma diye. Yaşasaydı, bugün önemli bir adam olmuştı.” (Mahfuz, 2013b,s. 361).

Ahmet Abdülcevat’ın sayesinde okuyup hukukçu olan bir gencin bunları unutup karşısında ayak ayak üstüne atması saygısız bir tutumdur:

Fuat dikleşip bacak bacak üzerine attı. Arkadaşının bu tavrı Kemal’in dikkatinden kaçmamış, onu üzmüştü çünkü -Ahmet Bey farkına varmamış gibi görünse de- bu babasına saygısızlıktı. (...) Aman Allah’ım, bu yetmiyormuş gibi, bir de sigara yakıp – nazikçe reddedilmek üzere- Ahmet Bey’e ikram etti. (Mahfuz, 2013c, s. 94).

Her yaşın kendine göre “saygın olma” gerekleri olduğunu şöyle vurgular:

Bütün bunlara rağmen, hâlâ iki dirhem bir çekirdekti. Mükemmel giyiniyor, kolonya kullanıyor, cana yakınlığı ve saygınlığıyla yaşlılığın tüm avantajlarını kullanıyordu. (Mahfuz, 2013c, s. 140).

Saygı kavramının farklı tezahürleri şu örneklerle verilmeye çalışılmıştır:

“Nitekim ya bu fırsattan saygı icabı yararlanmak durumunda kalacak ya da anlamazdan gelip onu sonsuza dek kaybedecekti.” (Mahfuz, 2013c, s. 273).

“Bazen gözyaşları insana gülümsemeden daha çok yaraşır... daha insancıl, daha saygılıdır.” (Mahfuz, 2013c, s. 300).

“Tabutun önünden saygıyla geçerken, aslında Ayda’ya veda etmekte olduğunun farkında değildi.” (Mahfuz, 2013c, s. 309).

“Açmazda kalmıştım...bir yanda hocama duyduğum saygı, diğer yanda siyasal inancım!” (Mahfuz, 2010a, s.224).

“Onu ilgiyle, saygıyla dinliyordum. “Tek kurtuluş umudumuz” diye sürdürdü.” (Mahfuz, 2010a, s.238).

“Buna rağmen Gaffar eğlenceyi seven, insanda saygı uyandıran bir çocuktur.” (Mahfuz, 2010a, s.50).

“Doktor Sadık Abdülhamid döndü. Düriye onun hakkında konuşurken gayet tarafsız ve fakat olağanüstü saygılıydı.” (Mahfuz, 2010a, s.66).

“Kardeşler umutla ve babalarının bir komşusuna veya arkadaşına gösterecekleri saygıyla bakışlarını adama sabitlediler.” (Mahfuz, 2011, s.18).

“Onu tramvaya bininceye kadar saygıyla ve hayranlıkla izledim.” (Mahfuz, 2010b, s.77).

Kadınlara saygılı davranılması gerektiğini şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

Polis amiri aldırış etmedi. Bu arada yatak odasına da giren dedektifler Hatice’yi zorla dışarı çıkarmışlardı. Hatice siyah şalına sarınıp, “Sizin kadına saygınız yok mu hiç? Biz hırsız mıyız Polis Amiri Bey?” diye bağırdı son derece öfkeli bir sesle. (Mahfuz, 2013c, s. 310).

Eğitim hayatında başarılar elde eden kişilerin çevresindekilerden saygı gördüğünü şöyle anlatır:

Üniversitede önce upuzun, incecik bedeniyle dikkatleri çekmiş ama çok geçmeden zekâsı ve olağanüstü çalışkanlığıyla da sivrili, hem Mısırlı hem yabancı hocaların ve öğrencilerin saygısını kazanmıştı. (Mahfuz, 2010a, s.226).

“Ama okulda o kadar başarılı oldum ki, bana saygı göstermek zorunda kaldılar.” (Mahfuz, 2010a, s.231).

“Mısırlı, İngiliz ve Fransız, tüm öğretmenler ona saygı duyar, ona bir çocuk gibi değil, koca bir adammış gibi davranırlardı.” (Mahfuz, 2010a, s.235).

“Ne var ki, güçlü kişiliği, derse hâkimiyeti ve olağanüstü cesaretiyle herkeste saygı uyandırır.” (Mahfuz, 2010a, s.246).

“Dostluklar saygı temelinde olmalıdır” görüşü şöyle anlatılır:

“Macide ayrıldıktan sonra, “Kültürlü, saygıdeğer bir kız” dedi Züheyr Kamil.

(...) Aramızda karşılıklı saygıya dayalı, güçlü bir dostluk oluştu.” (Mahfuz, 2010a, s.231).

“Geleneksel nezaket ve dostluk kurallarını asla ihmal etmeyen, gayet hoş sohbet insanlardı.” (Mahfuz, 2010a, s.73).

Farklı duygu ve düşüncelere saygılı olunması gerektiğini şu sözlerle anlatmıştır:

“Kusura bakma” dedi, biraz da kendini çekip. “Bazen hadimi aşıyorum ama duygularımı saygıyla karşılayacağını umardım.” (Mahfuz, 2010a, s.253).

“Aramızda kötü söz kullanmamalı, birbirimize saygılı davranmalıyız” dedi. (Mahfuz, 2010a, s.94).

Saygı olmadan sevginin bir işe yaramayacağını şöyle anlatır:

“Sevgi, saygıyı gerektirir.”

“Sana saygım var.” (Mahfuz, 2010a, s.186).

“Onu hayranlık, saygı ve her türlü şehvi duygudan uzak bir şefkatle yanağından öptüm.” (Mahfuz, 2010b, s.76).

“Annemdeki bu değişiklik beni rahatsız ediyordu etmesine ama ona saygıda kusur etmiyor her zamanki gibi şefkatli davranıyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.177).

“Saygılı olmak bir kişinin âdetidir ve herkese aynı saygıyla davranır” görüşü şöyle anlatılmaya çalışılmıştır:

“Hüseyin her zamanki saygılı haliyle gözlerini indirirken, Hasaneyn delici bir bakış attı kıza. Kız utanıp bakışlarını indirdi.” (Mahfuz, 2011, s.60).

Yasalara saygılı olunması gerektiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Umarım söyleyeceklerimi metanetle karşılırsınız” dedi komiser açıkça, “ve yasalara saygılı bir asker gibi davranırsınız.” (Mahfuz, 2011, s.341).

“Yasalara saygılı olun lütfen ve onun güvenliğinden benim sorumlu olduğumu unutmayın.” (Mahfuz, 2011, s.342).

Ölen aile büyüklerinin yası için düğün erteleme saygı gereği olduğunu şöyle vurgular:

“Derken, dayanamadı ve “Nişanı babamın ölümü üstünden bir yıl geçtikten sonra yapmak daha doğru olmaz mı sence?” (Mahfuz, 2010b, s.166).

Tablo 36

İnsan Eğitimi Teması Değer: Saygı

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	-
Aynalar	13	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	7	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	6	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	1	Doğrudan anlatılmıştır.
Saray Gezisi	5	Aileye ve çevredeki insanlara saygılı olunması gerektiği doğrudan ve örtük olarak anlatılmıştır.
Serap	9	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	7	Sınırlama yapılmaksızın saygı kavramı doğrudan işlenmiştir.
Şevk Sarayı	6	İş ve aile hayatında saygı görmek ve çevrede saygın olmak şeklinde anlatılmıştır.

Tablo 36’da saygı değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 6 adet; Saray Gezisi romanında 5 adet; Şevk Sarayı romanında 6 adet; Şeker Sokağı romanında 7 adet; Aynalar romanında 13 adet; Başlangıç ve Son romanında 7 adet; Muhterem Efendim romanında 1 adet; Serap romanında 9 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Romanların genelinde saygı; itibarlı olmak, makam/mevki sahibi olmak şeklinde bazı yerlerde de büyüklere gösterilen saygı şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sevgi ve saygının bir bütün olduğunu, yasalara saygılı olunması gerektiğini, anne babaların çocuklarını saygılı yetiştirmeleri gerektiği vb. anlatılmıştır. Her eserde saygı değeri bulunmakla birlikte bulgu olmayan Arayış romanında da örtük olarak saygılı olma durumu romanın içerisinde vardır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 54 kez yer alan saygı değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Evlilikler yapılırken saygın bir işte çalışıyor olmak önemlidir. Büyüklere saygılı olmak (el öpmek, görünce ayağa kalkmak vb.) gerekir. İstenmeyen durumlarda bile insanlar saygıda kusur etmeden isteklerini dile getirmelidirler. Tüm insanlar ve insanlık için saygı vazgeçilmez bir değerdir. Toplumda yaşayan geleneklere saygılı olunmalıdır. Evlilikte eşler birbirlerine saygılı olmalıdır. Toplum içerisinde en saygı gören iş, devlet memurluğudur, herkes devlet memurlarına saygılı davranmaya çalışır. Evlatlar anne babalarına, anne babalar da evlatlarına saygılı olmalıdır. Kadınlara saygılı davranılmalıdır. Eğitim hayatını başarılı geçiren insanlar çevrelerinde saygı duyulan kişiler olurlar. Dostluklar saygı temelinde olmalıdır. Sevgi olmadan saygının bir anlamı yoktur.

3.1.37. Sevgi

Hoşa giden bir şeye eğilim, tutkuya kadar varabilen bir ruh durumu (Akarsu, 1984, s. 154) olarak ifade edilen sevgi; kişiden kişiye değişiklik gösterecek şekilde ve farklı varlıklara yönelik olabilir. Türkçe Sözlük (2011, s.2081)'te sevgi, “insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.” şeklinde tanımlanmıştır.

Toplumların ve bireylerin sahip olması gereken en önemli değerlerden biridir sevgi. Anne babalar daha küçük yaştan itibaren çocuklarına sevgi değerini aşılamalıdır. Ayrıca çocuklarına bu konuda örnek olacak şekilde davranmalıdırlar. Sevgisiz büyüyen insanların ilerleyen yaşlarında mutlu olmaları mümkün değildir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde sevgi değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Oğlunun üzülmesine dayanamayan annenin sevgi dolu sözleri şöyle verilmiştir:

“İlk kez olmuyor” dedi yaşlı kadın. “Üzülme, yine dönersin işine; Allah'ın yardımıyla daha iyi bir makama.” (Mahfuz, 2013a, s.14).

Sevgi değerinin farklı tezahürleri şu örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır:

“Yaşlı kadına çok uzun bir süredir hayrandı, en azından Ali Bey Süleyman ile evlendiğinden beri hayrandı. İsa'yı müstakbel damadı olarak benimsemesinin bir nedeni de ona olan sevgisiydi.” (Mahfuz, 2013a, s.22).

“Kalbim biliyordu! Ona güvenirim. Seni yeniden görünce ona olan güvenim iki kat arttı. Dışarıdan bakınca nişanımız geleneksel nişan gibi görünebilir, oysa ardında gerçek bir aşk hikayesi var, tek taraflı olsa da.” (Mahfuz, 2013a, s.27).

“Benim için aşkın paha biçilmez bir hazine” dedi. “Seni görmek için ilk geldiğimde üstünde iyi bir izlenim bırakabilmek için dua etmiştim.” (Mahfuz, 2013a, s.28).

Onlardan hem “adamlarımız” diye bahsediyor hem de siyasi partileri ve partizanlığı kınayan makaleler yazıp, eski günlerin üstünü örtmeye çalışıyordu. Tiksintinin nefrete dönüştüğü yerde durum kötü demektir, ama nefret tiksintinin önemli bir unsurudur. Şaşırtıcı olan, sevgi, bağlılık ve âlicenaplıkla tezahür eden kendi geçmişinin –ve diğerlerinin geçmişinin- bu kuralın dışında olmasıydı! (Mahfuz, 2013a, s.49).

“Ne var ki, aşk korku bilmez. Çağlara yayılan bu hakikat bir mucizedir. Hiçbir korku, aşkı gelişmekten mahrum edemez ya da tayin edilmiş saatin düşünmesini engelleyemez.” (Mahfuz, 2016, s. 68).

“Ona topallaya topallaya yaklaşıp, tek gözle yüzüme bakarken görünce kalbim sevgiyle, saygıyla çarpar.” (Mahfuz, 2010a, s.211).

“Salim Gabr, Mahir Abdülkerim’i hem çok sever hem de ona hayranlık duyardı.” (Mahfuz, 2010a, s.224).

“Evi garipsemişti ama aileye ve yuvaya olan derin bağlılığı içini sevgi ve huzurla doldurmuştu.” (Mahfuz, 2011, s.287).

“Bundan kendisi de mutluluk duyar, hatta ondan daha mutlu çünkü onu seviyor, hatta onun kendisini sevdiği kadar çok seviyordu.” (Mahfuz, 2012b, , s.15).

“Yüzünün mutlulukla parlamadığı tek bir gün bile yoktu. Bana hep sevgi ve sadakatle bakardı.” (Mahfuz, 2010b, s.208).

“Bu muhteşem kadının onu ilk gördüğümde nasıl gözlerimi kamaştırmış olduğunu düşününce, şüpheci kalbim sevgiyle yumuşadı.” (Mahfuz, 2010b, s.246).

“Gözetleme noktamı boş bırakmayıp gözlerim yoruluncaya kadar nöbet tuttum ve sunacak bir şeyim kalmayıncaya kadar ona saygımı sevgimi sundum.” (Mahfuz, 2010b, s.79).

“Sevgiyle olan her şey mutlu olur, Allah da buna yardım eder düşüncesi” şöyle anlatılmıştır:

“Suzan Hanım onları mutlulukla izlemekteydi. “Mutluluğunuz Temmuz’da evlenince tamamlanacaktır, Allah’ın izniyle.” (Mahfuz, 2013a, s.24).

İnsanların birbirine olan sevgilerini açık yüreklilikle söylemesi gerektiğini şöyle vurgular:

“Selve” dedi İsa, “seni seviyorum. Hayatım seninle kaim.” Genç kız elini okşadı.

“Bir şeyler söyle bana” dedi İsa. Genç kız derin bir nefes aldı, kendine gelmiş gibiydi.

“Hayatla yüzleşmeliyiz” dedi. “hayata dair her şeyle yüzleşmeliyiz.” (Mahfuz, 2013a, s.44).

“Sana yemin ederim ki, bunu yapmak zorundaydım çünkü seni seviyorum ve ömrüm boyunca seveceğim.” (Mahfuz, 2011, s.70).

“Seni seviyorum. Seni seviyorum. Seni seviyorum” diye tekrarlardı delikanlı, sesini yükselterek.” (Mahfuz, 2011, s.89).

“Sevgiyle birbirine bağlanan insanlar iyi günde de kötü günde de birbirlerinin yanında olurlar” görüşü şöyle anlatılır:

“Selve’ye söyledim” dedi İsa, meçhule tutunarak.

“Selve’ye mi?! Söyledin mi sahi?”

“Gayet tabi.”

Bey şöyle bir durup, “Her şeyi mi?” diye sordu.

“Tabi!” diye cevap verdi İsa, ihtiyatlı bir sesle. Tedirgin olmuştu.

“Ne dedi Selve?”

“Beklediğimi” diye cevap verdi İsa, tüm ihtimalleri dikkate alarak. “İyi günde, kötü günde yanımda olacağını söyledi.” (Mahfuz, 2013a, s.46).

“Saygı olmadan dostluk olmayacağı gibi sevgisiz dostluk da olamazdı” düşüncesini şöyle anlatmıştır:

“Bu dört arkadaş, aralarındaki dostluğu ve siyaseten köklü dayanışmayı bozacak kıskançlıktan, nefret, kırgınlık gibi duygulardan uzaktı.” (Mahfuz, 2013a, s.48).

“Onun için dostluk, tutkunun ve şehvetin üstündeydi. “Arkadaş sevgisi kalıcıdır. Bir kadına duyulan tutku ise geçici” derdi. (Mahfuz, 2016, s. 242).

“Gün gelip içinde bulunduğumuz dönemin en önemli insanların geçmişlerini kaleme alacağız. Her şeyi bilmeli, her şeyi kavramalısın. Gece sevgiyle, dostlukla geçecek.” (Mahfuz, 2013c, s. 73).

“Sizler benim en iyi arkadaşlarımsınız. Sevgi ve dostluk olmasa hayatın ne anlamı var? Hayat çok güzel. Güzellik çok güzel.” (Mahfuz, 2013c, s. 299).

“Anne babalar çocuklarını, çocuklar da anne babalarını kayıtsız şartsız sever/sevmelidir” görüşünü şu sözlerle vurgulamıştır:

(...)Zaman zaman denemek istiyor ama beceremiyor; duygularına, zaaflarına yenik düşüyordu. Anlaşıldığı kadarıyla, çocukları ile arasındaki bağın karşılıklı sevgi ve şefkat dışında gelişmesine tahammülü yoktu. Kuralların konulmasını, çocuklarının hizaya konulmasını, onlara uzaktan hükmeden babalarına veya babalarının gölgesine bırakmıştı. Dolayısıyla, kızlarının gülünç, budalaca kavgaları ve çekişmeleri, onlara olan sevgisini, onlara duyduğu hayranlığı etkilemiyordu. Tembelliği bir yana, şarkı söylemeyi ve aynanın karşısında durmayı

çok seven Ayşe bile, Hatice'den daha az becerikli veya daha düzensiz değildi. (Mahfuz, 2016, s. 39).

Allah Hatice'ye uzun ve sağlıklı bir ömür versin diye sürekli dua ediyor; kocası ve oğulları için de aynı şeyi niyaz ediyordu. Kızının gözündeki şefkat tarifsizdi ve Ahmet Bey biliyordu ki, mümkün olsa babasına kendisi bakmak ister. (Mahfuz, 2013c, s. 198).

“Annemin hatırasına hürmeten düşüncelerimi açık etmemişimdir. Onu çok severdim. Gözyaşlarım alnını ve yüzünü ıslatırken, kucağımda öldü.” (Mahfuz, 2013c, s. 302).

“İki oğlunu ne kadar sevdiğine, onlarla nasıl oynadığına, karısının uyarılarına rağmen onları nasıl şımarttığına şahit olmak beni çok mutlu etmişti.” (Mahfuz, 2010a, s.7).

“İçi, ölen babasına derin bir sevgi ve merhametle dolu olarak, gözleri yatak odasının kapısında; kapının ardındaki yatağının boş olduğuna inanamıyordu.” (Mahfuz, 2011, s.22).

“Çocuklar, bizim gençken de, yaşlanınca da çocuğumuzdur. Size gelince, bizi gençken sever, yaşlanınca ya nefret eder ya da yaşamınızda sevecek başka biri yoksa seversiniz.” (Mahfuz, 2010b, s.101).

Sevgi değerinin önemi şu güzel benzetmeyle anlatılmaya çalışılmıştır:

“Sevgi, sağlık gibidir. Olduğu zaman hafife alınır, olmadığı zaman özlenir.” (Mahfuz, 2016, s. 338).

Evliliğin aşkı ve sevgiyi öldürdüğü fikrini şu şekilde anlatmıştır:

“Bir erkek kadını gerçekten sevmişse evlenmekten kaçmaz” dedi Yasin. Sonra iç geçirip sürdürdü: “Yanılıyorsun. Bu masanın üstüne çıkıp, ‘Beyler aranızda bir kadına aşık olan varsa asla evlenmesin’ diye avazım çıktığı kadar bağırabilirim. Hiçbir şey aşkı evlilik kadar etkin bir biçimde öldürmüyor. İnan bana. Tecrübeyle öğrendim. İki kez evlendim ben.” (Mahfuz, 2013b,s. 290-291).

Yaşanılan olaylarda sevgi durumu varsa bu olaylar hatırlanmaya değerdir ve hatırlanır:

Mr. Forster ekledi: “Edebiyat Fakültesi’ndeki güzel günleri ve el Maadi’nin bu güzel köşesini hiç unutmayacağım. Hepinizi, maskaralıklarınızı bile sevgiyle anacağım. (Mahfuz, 2013c, s. 179).

İşini iyi yapan insanların çevreleri tarafından sevildiğini şu sözlerle anlatmıştır:

Onu çok seven ve sayan öğrencilerinin selam vermelerinden büyük zevk alıyor gibiydi. Başka hiçbir öğretmen onun yarısı kadar sevilmemiş; bunu koca kafasına, koca burnuna ve

ele avuca sığmaz çocukların türlü şeytanlıklarına rağmen başarmıştı. (Mahfuz, 2013c, s. 280).

“Lider olmanın tek şartı güçlü olmak değildir, gücü sevgiyle birleştirenler lider olurlar” görüşünü şöyle dile getirir:

“Evet, Halil Zeki güçlüydü, hatta Şuayr’dan daha güçlüydü; ama önderlik güçle olmuyor, sevgi lazım.” (Mahfuz, 2010a, s.102).

“İnsanlara güzel ve sevgiyle davranan kişiler çevrelerinde sevilen insanlar olurlar” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

Aşmavi Celal evden ayrıldıktan sonra inzivadan çıkıp komşu ziyaretlerine başlamış, herkesin sevgisini, saygısını kazanarak mahallede mümtaz bir yere sahibi olmuştu. (Mahfuz, 2010a, s.190).

“Aileler çocuklarını sevgi bağıyla yetiştirmeli ve onlara örnek olmalıdır” görüşü şöyle anlatılmıştır:

“Aile sevgisi içindeki yegâne soylu duyguydu. Bu, kişiliği oluşurken annesinin üzerinde bıraktığı tek etkiydi.” (Mahfuz, 2011, s.139).

Sıklıkla, kişisel ihtiyaçları ve bencilliği ile ailesine olan sevgisi arasında kalıyor, bundan bunalıyordu. Bazen aile sevgisi ağır basıyordu ama bencilliği neredeyse her zaman üste çıkıp, onu sefih yaşantısının akışı içinde alıp götürüyordu. (Mahfuz, 2011, s.168).

“Hasan çok değişmişti değişmesine ama kardeşine olan sevgisi aynıydı; bu gerçek, ona kızsza bile değişmezdi.” (Mahfuz, 2011, s.228).

Allah biliyor ya, beni çok severdi. Beni çok severdi; çünkü çocukluğun yaşlıların içini titreten bir yanı vardır ve ben onun yegâne arkadaşıydım. Beni çok severdi; çünkü annemi de çok seviyordu. Annem, anneannemin ölümünden sonra onun yanı başından ayrılmamış, ilgisini, merhametini, sevgi ve şefkatini ondan esirgememişti. (Mahfuz, 2010b, s.32).

Kalplerimiz birlikte çarpıyor, hepimiz bir çatı altında yiyip içiyorduk. Harikulade günlerdi bunlar! Tüm varlığımızla anlayış, sevgi, şefkat ve mutluluk soluyorduk adeta. (Mahfuz, 2010b, s.278).

Annem hayattayken istikrarlı bir huzur kaynağına sahiptim ve içim biliyordu ki, dünya ne kadar kötü olursa olsun, beni sevgiyle, şefkatle kucaklayacak bir yer vardı sığınabileceğim.

(...) Ablama sevgiyle ve minnetle bakıp yüzünde annemi aradım özlemle. (Mahfuz, 2010b, s.317).

Allah'tan sonra en büyük gücün sevgi olduğunu şu sözlerle vermiştir:

“Hayatının en büyük ödülünü aldığına inanıyordu; Yüce Allah'tan sonra en büyük gücü aşk ve sevgi.” (Mahfuz, 2012b, , s.121).

“Sevgi belirli sınırları aşarsa zarar verebilir” düşüncesi şöyle anlatılmıştır:

Yaşam rüzgârları tatlı tatlı esiyordu ama bunun sağlıklı bir sevgi olduğunu, sevginin belirli sınırları aşınca tahripkâr olabileceğini çok geç idrak ettim. (Mahfuz, 2010b, s.18).

İnsanları ırk ve statü ayırmadan sevmenin gerekliliği şöyle anlatılmıştır:

Küçüklere, yani Muhammed ve Ruhiye'ye bayılıyordum; genç hizmetçi ile siyahi hizmetçi kadın bile sevgimi kazanmıştı. Onları sevgilime duyduğum tutkulu aşkı ve özlemi yansıtan bir sevgiyle seviyordum. (Mahfuz, 2010b, s.180).

Tablo 37

İnsan Eğitimi Teması Değer:Sevgi

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	5	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	7	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	9	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Muhterem Efendim	2	Doğrudan verilmiştir.
Saray Gezisi	4	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Serap	9	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	6	Aile ve arkadaş ilişkileri üzerinden anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	1	Erkek kadın ilişkisi üzerinden anlatılmıştır.

Tablo 37’de sevgi değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 9 adet; Saray Gezisi romanında 4 adet; Şevk Sarayı romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 6 adet; Aynalar romanında 5 adet; Başlangıç ve Son romanında 7 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet; Serap romanında 9 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Sevgi değeri, daha çok kadın-erkek ilişkisi üzerinden anlatılmıştır. Mutlu olabilmenin kaynağının sevgi olduğu üzerinde durulmuş olup, aşk ve aşkın verdiği mutluluklar anlatılmıştır. Güçlü aile bağlarının sevgiyle kurulacağı üzerinde durulmuştur. Hayata sevgiyle bakmanın çevredeki insanlar tarafından sevilen insan olmak için önemli olduğunu anlatmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 43 kez yer alan sevgi değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Sevgi değeri hayatın her alanında gereklidir ve tüm insanlık için gerekli bir değerdir. İçinde sevgi olan her şeyin sonu mutlu olur, Allah bu duruma yardım eder. İnsanlar sevdiklerini açık yüreklilikle söylemelidirler. Birbirini seven insan iyi günde kötü günde birbirlerinin yanında olurlar. Sevgi bağı olmayan dostluklar kalıcı değildir. Anne babalar çocuklarını, çocuklar da anne babalarını her şartta sevmelidir ve sevgi bağı kurmalıdır. Evlilik sevgiyi bitirir. İçinde sevgi olan olaylar hatırlanmaya değerdir. İşini iyi yapan, çevresiyle iyi geçinen insanlar çevreleri tarafından sevilirler. Gücü sevgiyle birleştirenler lider olurlar. Aileler çocuklarını sevgi bağıyla yetiştirmeli ve sevgi konusunda onlara örnek olmalıdırlar. Sevgide aşırıya kaçmak karşıdaki insana zarar verebilir. Irk ve statü ayırmadan herkes sevgi değerine layıktır ve sevilmelidir.

3.1.38. Siyaset

Siyaset, Türkçe Sözlük (2011, s. 2125)'te, "1. Politika. 2. Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış." şeklinde ifade edilmiştir.

Siyaset genelde siyasi partilerin ülke yönetimini sağlamak için ortaya koyduğu düşünüş tarzıdır. Devletlerin ve insanların siyasetten uzak durması mümkün değildir. Devletlerin yönetilmesi için siyaset kurumuna ihtiyacı vardır. İnsanlar içinse attıkları her adım aslında siyasetle ilgilidir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Siyaset kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Yaşamın tamamında siyasetin yer aldığını ve siyasetin önemini şu sözlerle anlatmıştır:

Hüseyin'in görüşlerinden hareketle, "Yaşam bunların hepsi. Mücadeleden, hileden, irfandan ve güzellikten müteşekkil. Bunlardan birini göz ardı edecek olursan, idrakini mükemmelleştirme fırsatını kaçırdığın gibi, hayatı olumlu yönde etkileme kabiliyetini de yitirirsin. Siyaseti asla küçümsememelisin. Yaşamın yarısı, hatta, şayet bilgelik ve güzellik yaşamın üstündeyse tümü, siyaset." (Mahfuz, 2013b,s. 170).

Doğruluğu kesin olarak bilinen konularda bile farklı siyasi görüşe sahip insanlar bunu tartışma yoluna giderler:

Kemal, Hüseyin'e hitaben, "Sahici büyüklüğün fes ya da sarıkla, zenginlik veya yoksullukla ölçülemeyeceğini hatırlatmama gerek yok herhalde" dedi. "Bana öyle geliyor ki, siyaset, bazen hepimizi doğruluğu tartışamayacak kadar açık olan şeyleri tartışmaya zorluyor." (Mahfuz, 2013b,s. 171).

Ülkelerin bağımsızlıkları ve yönetilme şekilleri siyasetle yakından ilgilidir:

Hüseyin bir süre Kemal'e baktıktan sonra güldü: "Sizlere siyasi partilerinin mutlu koalisyonunda bir araya geldiği bir ülke bırakıyorum. Mısır'ın bağımsızlık haberi, belki ben Paris'e varmadan önce gelir." (Mahfuz, 2013b,s. 370).

"Biz neden Vaft yönetimi süresince kimseye işkence yapmadık? İki tür hükümet var: biri, halkın başa getirdiği hükümet, yani devlet pahasına bireyin haklarını, haysiyetini kollayan hükümet; diğeri, devletin başa getirdiği ve birey pahasına devleti kutsayan hükümet." (Mahfuz, 2010a, s.18).

"Sırf muhalefet etmek için muhalefet eden tuhaf bir adam! Rejim feodal ise komünist, solcuysa muhafazakârdı... evet, muhafazakâr!" (Mahfuz, 2010a, s.90).

"Ülkeyi kötü bir hükümet yönetsin daha iyi, çünkü içinde bulunduğumuz dönemde iyi bir hükümet elle tutulur hiçbir şey yapamayacaktır. Dolayısıyla, bırakalım rüşvetçiler kazansın seçimi. Böylelikle kaçınılmaz son çok daha çabuk gelir!" dedi hırsla. (Mahfuz, 2010b, s.222).

Politikanın üst düzey bir uğraş olduğunu şu sözlerle vurgular:

"Sen baremin altısında bir memursun, bir personel müdürüsün. Sana ne politikadan?" (Mahfuz, 2013c, s. 58).

Siyasetle uğraşmanın gereksizliği evladını kaybeden bir ailenin ağzından şöyle anlatılır:

Siyasete gelince, oğullarımın siyasetle ilgisi yok. Vatanı için canını veren Fehmi dayılarını tanımış olsalardı, ne demek istediğimi anarlardı. Siyaset, evlatlarımız yok olup giderken, 'Bilmem kim sen çok yaşa' veya 'Bilmem kime ölüm' diye bağırmaktan başka bir şey değil. Yaşasaydı, bugün en seçkin hâkimlerden biri olmuştu Fehmi." (Mahfuz, 2013c, s. 78).

Farklı siyasi söylemlerle insanların kafasının nasıl karıştığı şöyle anlatılmıştır:

Abdülünim, "Bizler kendimizi sadece Kuran öğrenip camilerde vaaz vermeye adanmış insanlar değiliz. İslam'ı Allah'ın emrettiği şekliyle kavramaya çalışıyoruz... Günlük hayatta bir yaşam biçimi, bir siyasi ve hukuki sistem olarak algılıyoruz" diye cevap verdi o güçlü sesiyle. (...) "Demokrasi, Faşizm ve Komünizm karşısında aptala döndük. Şimdi de bu yeni musibet." (Mahfuz, 2013c, s. 130).

“Bu bir orman kanunu meselesi, kitleler sürü gibidir” diyebiliyor; kendine, “Komünizm denemeye değer bir tecrübe değil mi? diye sürebilecek kadar ileri gidebiliyordu. (Mahfuz, 2013c, s. 145).

“Komünist. Tıpkı Müslüman Kardeşler gibi, Komünistlerin de hükümet aleyhine çalıştıklarını düşünüyorlar.” (Mahfuz, 2013c, s. 315).

“Bilim tek kurtuluş yolu” diye cevap verdi Bilal, “Milliyetçilik ve sosyalizm değil. İnsanlığın gelişmesinin önündeki sorunları sadece bilim çözebilir. Milliyetçilik, sosyalizm ve kapitalizm uzağı görmekten aciz bir bencillik içinde her gün sorun çıkarıp, sonra da mevcut sorunları iyice ağırlaştıran çözümler icat ediyor.” (Mahfuz, 2010a, s.34).

“Bu millet komünizme hazır değil. Devrimle ahlaksızlık arasında bocalayan genç insanları tevekkül kurtarmaz” dedi Salim Gabr. (Mahfuz, 2010a, s.79).

Bir iki yıl içinde sosyalizm hakkında dört kitap tercüme etti ve Bu Ülkenin Sosyalizmi adlı kendi çalışmasını yayımladı. Beni işte bu noktada samimiyeti konusunda ikna edemez oldu; onu bir liberal demokrat olarak bilirdim. (Mahfuz, 2010a, s.82).

Daha da ileri gidip, sosyalizm tarihi ve ekonomik doktrinler üstüne bilimsel bir eser yazdı. 1930’da Karl Marx hakkında, muhafazakâr çevrelerin onu sapkınlık ve anarşiyle suçlayarak topa tuttuğu ve piyasadan hemen toplanan, ikinci bir eser daha yayımladı. (Mahfuz, 2010a, s.88).

Satın aldığı son kitabın adının Sosyalizm olduğunu söyledi. Ramsay MacDonald tarafından yazılmış, Arapçaya çevrilmişti. Yazar, sosyalizmin dine, aileye, ahlaka karşı olmadığını iddia ediyordu. (Mahfuz, 2011, s.284).

Aynı aileden kişilerin farklı siyasi görüşte olabileceği şöyle anlatılır:

“Uluslararası fikir tartışmaları derken, bu oyunun daha küçük ölçekte bizim ailede de oynandığını söyleyebilirim. Yeğenlerimden biri Müslüman Kardeşler’den, diğeri Komünist.” (Mahfuz, 2013c, s. 149).

Siyasilerin ülkede çıkan yayınlara kayıtsız kalmadığı şu sözlerle anlatılmıştır:

“Daha bir şey görmedin” diye cevap verdi Suzan sıkıntılı bir sesle ve ekledi: “Dergi iktidar çevrelerinde ‘yıkıcı’ yayın olarak anılıyor... Tabii bu bir iltifat!” (Mahfuz, 2013c, s. 205).

Siyasetle uğraşanların akliselim davranması gerektiği şöyle anlatılmıştır:

Müttefikler savaştan muzaffer çıkarlarsa ki, olabileceğini kabul edin, Mısır savaşı kaybetmiş sayılacak. Siyaset şiirsel bir idealizm değil, aklîselimdir” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 238).

“İnsanlar baskıcı tutumlardan nefret eder” görüşünü şöyle vurgular:

“Ne ki Mısır’ın siyaset ortamı ona diktatörlerden tüm kalbiyle nefret etmeyi öğretmişti.” (Mahfuz, 2013c, s. 271).

Siyasetçilerin işine geldiği gibi davranmasını şu sözlerle anlatır:

Yasin, “İmkânsız, düşünülemez bile Halo” dedi ve kendinden emin bir sesle sürdürdü: “Bütçe tartışılırken milletvekilleri her türlü şeyi söylüyor. Hükümet de bu sözleri en kısa zamanda dikkate alacağına söz veriyor ama asla yerine getirmiyor.” (Mahfuz, 2013c, s. 285).

Politikanın insanların yapmak istediği şeylere nasıl engel olduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“Hacca gitmek uzun süredir beslediğim bir arzuydu. Allah politikanın belasını versin, yıl be yıl gidişimi geciktirdi. Oysa benim yaşımda bir adam Allah ile yüzleşmeye çoktan hazırlanmaya başlamalıydı.” (Mahfuz, 2013c, s. 297).

Siyasetle uğraşanların yaptıkları eylemler nedeniyle bir gün tutuklanabileceği durumunu şöyle anlatmıştır:

“Siyasi nedenlerle tutuklananlar çoğunlukta” dedi bir ses neşeyle. “Mevcudiyetinizle onurlandırılmadan önce azınlıktaydık.” (Mahfuz, 2013c, s. 318).

Siyasetin insanların hayatına nasıl etki ettiğine şu örneklerle yer vermiştir:

“Sorunsuz bir yaşam istiyorsan, her şeyden önce ve en çok hükümete inanç beslemeli, hükümete dua etmelisin.” (Mahfuz, 2013c, s. 325).

“Düşünceyi siyaset kadar saptıran hiçbir şey yoktur” dedi gülerek. (Mahfuz, 2010a, s.8).

Tablo 38

İnsan Eğitimi Teması Değer: Siyaset

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	7	Mısır'ın düşünce yapısı, sosyal yapısı ve siyasi eğilimleri/arayışları üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	1	Siyasi arayışlar üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	1	Ülke yönetiminin çaresizliği üzerinden anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	13	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Şevk Sarayı	3	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.

Tablo 38'de Siyaset kavramına ait Şevk Sarayı romanında 3 adet; Şeker Sokağı romanında 13 adet; Aynalar romanında 7 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde genelde Mısır'ın o dönem içinden geçtiği sıkıntılar üzerinden siyaset verilmeye çalışılmıştır. Mısır'da o dönemde görülen farklı siyasi eğilimler oldukça fazla yer almıştır. Psikolojik romanlarında ve daha çok kişisel çatışmaların anlatıldığı romanlarında siyaset bulgusuna rastlanmamıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 25 kez yer alan siyaset kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Yaşamın tamamında siyasetin yeri vardır ve kaçış pek mümkün değildir. Siyasiler doğruluğu kesin olan konularda bile tartışma yoluna giderler. Ülkelerin bağımsız olabilmeleri; yönetim şekillerinin sağlıklı olabilmesi siyasetle yakından ilgilidir. Politika üst düzey bir eylemdir herkes uğraşamaz. Farklı siyasi eğilimler (Sosyalizm, Faşizm, Komünizm, Kapitalizm) insanların kafasını karıştırmaktadır. Aynı ailede kardeşler farklı bir siyasi partiye ya da eğilime sahip olabilirler. Siyasetçiler işine geldiği gibi davranabilirler. Siyasetçi olmak aklıselim ister. Görüşleri nedeniyle insanlar tutuklanabilirler. Siyaset insanların hayatına doğrudan etki eder.

3.1.39. Sorumluluk

Türkçe Sözlük (2011, s.2142)’te sorumluluk, “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet.” şeklinde tanımlanmıştır. Sorumluluğun, toplum değerlerine ve kurallarına saygı gösterme, özellikle muhtaç insanlara karşı duyarlı olma; toplumun maddi ve manevi hayatından ve geleceğinden özellikle varlıklı kişilerin imkânları ölçüsünde sorumlu olmaları; erdemli ve güzel davranışların sonuçlarını benimseyerek üstlenmek (Seyyar, 2004, s. 643) gibi nitelikleri vardır.

Sorumluluk insanların yaşamlarını daha nitelikli geçirebilmeleri için içinde bulunmaları gereken bir duygudur. Sorumluluğunu bilmeyen insanların ne kendilerine ne de çevrelerine bir katkıları olmaz. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren sorumluluk verilmeli ve çocuklar bu duyguyla yetiştirilmelidir.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde sorumluluk değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

“İnsanlar sorumluluk sahibi olmalıdır” görüşünü şöyle anlatır:

(...)İçgüdülerine çok güvenirdi; siyasi kriz dönemlerini hep önceden haber vermiş, mensubu olduğu siyasi parti iktidardan düşürülmeden bir gece önce de ilgilileri defalarca uyarıyordu.(...)

Kafası allak bullaktı, şehir merkezine doğru yürümeye devam etti; neler olduğunu öğrenmeye çalışacaktı. Ne de olsa sorumlu bir insandı; nispeten tali bir görevdeydi ama sorumlulukları vardı. Her şeyi bizzat görmeliydi. (Mahfuz, 2013a, s.7).

İnsanlar evlendikten sonra eşlerinin statülerine ve yaşayışlarına göre belli sorumluluklar edinirler:

“(...) Müzikten ve seyahat kitaplarından başka ilgilendiğin başka bir şey yok mu senin? Bugünden itibaren, bir politikacının eşi, kelimenin tam anlamıyla bir politikacı eşi olarak davranmaya hazır olmalısın.” (Mahfuz, 2013a, s.28).

“Bazı erkekler, sevgi ve sadakate rağmen, erkek kardeşlerinin dul eşiyle evleniyorlar. Fehmi, Meryem ile evli değildi. Nişanlı bile değildi. Altı ay öncesine giden çok eski bir olay bu. Yasin’in iyi bir seçim yapmamış olduğunu kabul ediyorum ama bir eşek için niyeti has. Daha iyi bir aile kızıyla evlenebilirdi elbet. Üstelik, kız dul. Ama bütün bunlar Yasin’in sorumluluğu. (Mahfuz, 2013b,s. 185).

Birlikteliğimize temel teşkil edecek hiçbir ortak yönümüzün olmadığı, bunun sonsuza kadar böyle devam edeceği, tek yönlü şefkat ve cinselliğin bir aile kurmanın güvencesi olmadığı aklıma geldikçe sorumluluk duygum artıyordu. (Mahfuz, 2010a, s.22).

Gözlemci biri olmadığım halde, ben bile onun sorumluluk sahibi, itaatkâr bir eş olduğunu anlamıştım. (Mahfuz, 2010b, s.180).

Öyle ki, tıraş olmaya veya kravatımı bağlamaya bile üşenirdim. O halde, bir ailenin ve örfüyle âdetiyle onunla birlikte gelen sosyal yaşam koşullarının sorumluluğuyla nasıl baş edecektim? (Mahfuz, 2010b, s.100).

“İnsanlar görev ve sorumluluklarını iyi bilmeli ve layıkıyla yerine getirmelidir” görüşünü şöyle anlatır:

“Bize tevdi edilen bu görevin kamu yararına yürütülen bir görev olduğunu bilmenizi isterim. İntikam ve benzeri bir saikle hareket edilmeyecektir...” (Mahfuz, 2013a, s.37).

“Atamalardan siz sorumluydunuz, bakan size itimat ediyordu” dedi başkan.

“Bu, görevlerimden sadece biriydi, vicdanımın el verdiği şekilde yerine getirdim.”

“Umdasların atama ve azil işlemlerinde –siyasi eğilim hariç- gözetilen herhangi başka bir kriter var mıydı?(...)” (Mahfuz, 2013a, s.38).

“Şu anda resmi görüşmeler sürüyor” dedi İbrahim. Kaşlarını çatmıştı, kendini sorumlu hissettiği belliydi. “Ateşkese ikna etmeye çalışıyoruz; silahlar sussun ki, biz de kurtarılabilecek ne kaldıysa kurtarabilelim” diye ekledi. (Mahfuz, 2013a, s.109).

Bu makaleler yoluyla, bazen geleneksel düşünceye ve inançlara ters düşer gibi görünen antik ve çağdaş felsefi düşünceleri dile getiriyor olmasının öğretmen sorumluluğuyla uyumu sorgulanabilirdi elbet. (Mahfuz, 2013c, s. 15).

Ona, “Tıpkı senin gibi, ben de kapitalizmin amacına hizmet ettiğini ama artık ölüm döşeginde olduğunu; meyve kendini daldan kopartamayacağına göre, bu gelişim sürecini yönlendirmenin işçi sınıfını görevi olduğunu; bizim görevimizin ise yeni bir bilinç yaratmak olduğunu düşünüyorum. (Mahfuz, 2013c, s. 257-258).

Polis amiri bakışlarını ikisinden de alıp, “Biz İçişleri Bakanlığı’nın emriyle hareket ediyoruz” diye cevap verdi. (Mahfuz, 2013c, s. 311).

Hatice ona aldırış etmeden kocasına baktı ve ellerini birbirine vurup, “Sadakat diye bir şey kalmamış. Fehmi’nin yeğenleri bunlar diyorum, bana ‘biz, bize verilen emri yerine getiriyoruz’

diye cevap veriyor. Allah'ım, neden iyi insanları içeri alıp serserilere dokunmuyorlar?" (Mahfuz, 2013c, s. 312).

Dedi ki, 'Ben yaşama da, insanlara da inanıyorum. Doğruluğuna inandığım sürece onların ideallerini savunacağım; çünkü tersi, korkup görevden kaçmak olur. Sahte ideallere karşı çıkmayı da görevlerim arasında addediyorum; çünkü tersi, bir tür vatan hainliği olur. Sürekli devrim bu demek.'" (Mahfuz, 2013c, s. 325-326).

"Bu gibi durumlarda insanlar doktor seçimi yapamayabilir. Önemli olan, sizin uzmanlık alanınız dışında olduğunu bildiğiniz patolojik bir duruma müdahale etmeyi kabul etmiş olmanız. Bu gibi durumlarda doktorlar genellikle işin uzmanına başvuramazlar mı? (Mahfuz, 2010b, s.296).

İnsanlar geleceği düşünerek kendi hayatlarının sorumluluğunu alarak ve kimseye muhtaç olmadan yaşamalıdır:

"(...)Zulada kalan az miktardaki umdas parasıyla keyifli kaçamaklar yapabilirim, diye düşündü. Geleceği düşünmeyecek olsak hiçbir şeyi umursamazdık!..." (Mahfuz, 2013a, s.65).

İkinci evliliği dört beş yıl sürmüş, annesi ailesinden kalan parayı kızın kocasının tüm ısrarına rağmen kızına vermeye razı olmamıştı. Yaşlı kadın adamın sorumluluklarını kendisinden yardım istemeden yerine getirmesi gerektiğini düşünüyor, bunun art niyetli bir talep olduğuna inanıyordu(Mahfuz, 2013a, s.96-97).

Anne babalar çocuklarını sorumluluk duygusu gelişmiş bireyler olarak yetiştirmelidir:

Ablası onu kollarına alıp, "Bunu hak ettin Kemal... Sarmaşıkların tepesine kafan gökyüzüne çarpacak kadar çıkacak ne vardı?! Kendini zeplin filan mı zannettin? Demiştin. Annesi, bir tehlike arz etmediği sürece istediği gibi ve istediği kadar oynamasına izin verir, onu babasından korurdu. (Mahfuz, 2016, s. 57).

Anne, gülümseyerek cevap verdi: "Geceleri dışarı çıkmak, şimdiden hayalini kurduğun bir hedef olmamalı." Kemal, bağırarak itiraz etti: "Ama babam çıkıyor, Yasin de!" Annesi şaşkınlıkla kaşlarını kaldırıp, kekeledi: "Yetişkin bir erkek oluncaya kadar sabret. O zaman iş bulabilir, çalışabilirsin. Zamanı gelince, Allah'ın izniyle, sana da fırsat verilecektir." (Mahfuz, 2016, s. 66).

"Verdiğim terbiyenin sonucu bu mu? Aklım karıştı Muhammed. En çok ihtiyaç duydukları yaşta kontrolün bizden çıkmış olması çok kötü. Kendi sorumluluklarını üstlenecek yaşta ama ilişkilerini iyi idare edemiyorlar. Bizler de yaptıkları hataları düzeltemiyoruz. Bizler birer erkek olduk ama oğullarımız hâlâ çocuk. Sence Zennube ile neden evlendin? Hayvan! Orta malı olan

bir kadınla evlenilir mi hiç? Kendimize ağlayalım. Allah büyüktür” dedi Ahmet yaşlı bir sesle.
(Mahfuz, 2013b,s. 348-349).

“Sen yetişkin bir erkeksin. Ortalıkta sürtmeye devam edersen işin kolay olmayacaktır. Sabahlara kadar gezince ertesi gün çalışacak hal kalır mı insanda? Sorumluluğunu yerine getirmeni bekliyorum. Hepsi bu.” (Mahfuz, 2013c, s. 165).

Mazbut bir yaşama adım atmışlar, çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme sorumluluğunu kutsal bir temelde oturtmuşlardı. (Mahfuz, 2010a, s.220).

“Hâlâ küçüksün şüphesiz ama senin yaşında olup erkekçe sorumluluk üstlenen çocuklar var. Şimdi beni iyi dinle, tamam mı?” dedi.” (Mahfuz, 2010b, s.46).

Anne baba olmanın bir sorumluluk gerektirdiği fikrini şöyle anlatır:

Bunları hatırlarken, bir atasözü geldi aklına: “Oğlunun büyüdüğünü anladığı an, onun ağabeyi ol!” Baba olmanın ne kadar karmaşık ve zor bir iş olduğunu, belki de her zamankinden fazla hissediyordu. (Mahfuz, 2016, s. 307).

“Benim için iş önemli değil artık. Kızlarımı evlendirdim, oğlum Ziraat Fakültesi son sınıfta. Görevimi yerine getirdim. Bundan böyle bütün isteğim rahat ve huzur içinde yaşamak.” (Mahfuz, 2012b, , s.93).

“Bir eş seçmenin kolay olmadığını unutma. Bunu yapmak, bir annenin evladına karşı ilk ve en önemli sorumluluğudur çünkü daha tecrübelidir.” (Mahfuz, 2010b, s.100).

Müslümanların belli sorumlulukları olduğunu şöyle anlatır:

“Müslüman Kardeşler’e katıldığını duydum” dedim. “Bu her Müslümanın sorumluluğu” diye cevap verdi, gizemli bir gülümsemeye. (Mahfuz, 2010a, s.164).

“Gerektiğinde aile fertleri birbirlerinin sorumluluğunu almalıdır” düşüncesini şöyle vurgular:

“Ailesi dışında annesiyle iki dul ablasının geçimi de ondan soruluyordu anlaşılan. Savaş günlerinin hayat pahalılığını, bu şartlar altında göğüsledi.” (Mahfuz, 2010a, s.203).

Neden ikilem içinde olduğunu anlıyor, biliyor, ailesine olan sorumluluğunu yerine getirmeye ihmal etmiyor ama kendisine de yeterince sert davranamıyordu. İki şıktan birini seçmek zorundaydı: ya içinde bulunduğu şartları dikkate almayacak ya da kupkuru, boş, yalnız ve kasvetli bir yaşam sürecekti. (Mahfuz, 2011, s.202).

Hüseyin bir an düşünüp, “Öncelik arz eden başka sorumluluklar var benim” diye cevap verdi ve ailesinin içinde bulunduğu zor durumu, kendi konumunu güçlendirmek için biraz da abartarak anlattı. (Mahfuz, 2011, s.204).

“Artık sadece kendisinin sorumlu olduğu ailesi buydu işte. Mutlu bir rüya olarak geçmişte kalan yaşamı, özellikle başlarda, kocası büyük bir memurken kolay değildi.” (Mahfuz, 2011, s.24).

Ondan, ailemiz yeniden ayakları üstünde duruncaya kadar beklemesini isteyip, şimdilik sözlü bir anlaşmayla yetinmesini, nişanın sen sorumlu bir erkek oluncaya kadar resmen ilan edilmesini rica etti. (Mahfuz, 2011, s.96).

Anne, Hasan’ın Nefise’nin kulağına neden fısıldadığını anlayıp, saldırdı: “Aile reisi olarak, sen ne getirdin?” (Mahfuz, 2011, s.110).

“Devasa sorumluluklar” dedi Osman, düşünceli bir sesle. “Benim gibi yoksulluk içinde büyümüş insanların kaçamayacağı türden sorumluluklar...” diye sürdürdü ve başını öne eğip “Keşke...” dedi, duygusal bir sesle ve sustu. (Mahfuz, 2012b, , s.27).

Bir toplumda aydınların farklı görev ve sorumlulukları vardır:

Söyleminde ve tavrında umutsuzluk yoktu. Mensubu olduğu sınıfın kökünü kazımaya adanmış bu tarihsel devrimi bilgece karşıladı ve devrimden daha da fazlasını beklese bile, fazlaca kurcalamanın anlamı olmadığını görüp, bir aydın olarak bunun kaçınılmaz ve tarihsel bir hareket olduğuna kendini inandırdı. (Mahfuz, 2010a, s.225).

Tablo 39

İnsan Eğitimi Teması Değer: Sorumluluk

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	5	Bireysel ve toplumsal sorumluluk olarak anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	5	Kişilerin ailesine olan sorumlulukları üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	7	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	2	İnsanların iş hayatlarında ve ailelerinde aldıkları sorumluluklar üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	3	Örtük olarak verilmiştir.
Serap	5	Mesleki, toplumsal ve aile içi sorumluluklar üzerinden anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	6	Doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	2	Kişisel olarak alınacak görev ve sorumluluklar olarak ele alınmıştır.

Tablo 39’da sorumluluk değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 7 adet; Saray Gezisi romanında 3 adet; Şevk Sarayı romanında 2 adet; Şeker Sokağı romanında 6 adet; Aynalar romanında 5 adet; Başlangıç ve Son romanında 5 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet; Serap romanında 5 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Daha çok siyasi sorumluluk ve görev sorumluluğu olarak işlenmiştir. Devlet yönetiminde bulunan görevlilerin devlete ve millete olan sorumlulukları üzerinde durulmuştur. Kişisel olarak eşlerin sorumlulukları vb. de romanlarda işlenmiştir. Anne babaların çocuklarını sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Her romanda sorumluluk duygusuyla ilgili bulgular yer almaktadır. Özellikle Başlangıç ve Son romanında aile fertlerinin zor durumlarda sorumluluk alması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 35 kez yer alan sorumluluk değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Sorumluluk tüm insanlarda bulunması gereken bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar evlendikten sonra farklı statü ve yaşayışlara ayak uydurmak suretiyle sorumluluk edinirler. Tüm mesleklerde çalışanlar mesleklerinin sorumluluğunu taşımaları ve görevlerini layıkıyla yerine getirmelidirler. Bireyler hayatta kalabilmek için gereken tüm ihtiyaçlarının sorumluluğunu almalıdırlar. Anne babalar çocuklarını sorumluluk duygusu gelişmiş bireyler olarak yetiştirmelidirler. Ayrıca anne baba olmanın insana yüklediği başka sorumluluklar da vardır. Tüm Müslümanların duruma göre üstleneceği sorumlulukları vardır. Zor zamanlarda aile bireyleri birbirlerine destek olarak zor durumlardan

kurtulmanın yollarını aramalı ve bunun için tüm fertler gereken sorumluluğu üstlenmelidir. Toplumdaki aydınların ülkelerine karşı belli sorumlulukları vardır.

3.1.40. Soyaçekim

Soyaçekim, Türkçe Sözlük (2011, s. 2146)'te, “Kalıtım” şeklinde ifade edilmiştir.

Fiziksel ve biyolojik soyaçekimin dışında insanlar kendilerini yetiştiren insanlara benzerler ve onlar gibi davranırlar. Bireyler kalıtımsal olarak anne babalarını hiç görmeseler de onlar gibi davranabilirler. Aynı zamanda anne babasının yanında yetişen bir çocuk da çevresinden etkilenecek bambaşka davranışlarda olan bireyler olarak yetişebilirler.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Soyaçekim kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Halil Abul Naga Bey'i öldürdükten sonra kendi iç dünyasıyla hesaplaşan Saber, asıl katilin annesi olduğunu düşünür. Haksız da sayılmaz annesinin yaşantısı ve Saber'i yetiştirme tarzı düşünüldüğünde... “Anneler çocuklarını nasıl yetiştirirse çocukları da öyle davranırlar” görüşünü altını defalarca çizerek anlatmıştır Mahfuz:

“Kim bilir başka ne hatalar yapmıştı, henüz ortaya çıkmayan! Seni güden bu kör kuvvet, ok geçmeden dünyanın gözü önünde dıpdızlak bırakacak. Annenin seni doğurduğu günkü gibi, doğdun günkü gibi çırılçıplak kalacaksın. Gerçek katil annen!” (Mahfuz, 2012a, , s. 73).

Eserin genelinde soyaçekim konusu işlenmiştir. Hiç görmediği babasının genetik yapısının onu etkilediği konusunda şüphesi yoktur, Saber'in:

“Mısır'da varisi yokmuş, tabii aşk maceralarının ürünü olanlar hariç!”

“Benim gibi.”

“Evet, senin gibi, şayet gerçekten babansa...”

“Nasıl bir insan olduğunu duyunca şüphem kalmadı.”

Avukat gülümseyip bir şey söylemedi. Evet, benim huyumda öyle. Gel gör ki, o dünyayı gezerken ben hapisedeyim ve idam edilmeyi bekliyorum.”

“Ama o cinayet işlememiş.”

“Yaşlı ve âmâ dostun her şeyi bilmiyordur.” dedi Saber, acıyla.

“Öyle veya böyle, adam bir milyoner...” (Mahfuz, 2012a, , s. 113).

Annesi süslenmeyi seven bir kadın olan Meryem’in de böyle olabileceği düşüncesi şöyle anlatılıyor:

Yasin, duymazlıktan gelerek sürdürdü. “Meryem, ailemizin kadınlarının da tanık olduğu gibi, süslenmeyi sanat haline getirmiş bir kadının kızı.” (Mahfuz Saray Gezisi,, 2016, s. 469).

Dış görünüşünden memnun olmayan Kemal’in soyaçekim nedeniyle babasına ettiği sitem şöyle anlatılır:

Bu nedenle, karanlık şahidim olsun ki, anneliğin, babalığın yanı sıra aile kurumunun da lağvedilmesini öneriyorum çünkü aile, içinde acı su biriken bir çukurdan başka bir şey değil. Bana tarihi olmayan, geçmiş olamayan bir ülke bahşedin. Hadi, şimdi bir de aynaya bakalım. Ne görüyoruz? Koca bir kafa ve koca bir burun... Sen, Baba, hiç sormadan ve acımasızca bana burnunu verip daha doğmadan haksızlık ettin. (Mahfuz, 2013b,s. 399).

Kızlar annelerinin yetiştirdiği şekilde büyür ve annelerine benzerler ama babaları da çocukların davranışlarında kalıtsal olarak belirleyicidir:

Kız ilkokulu bitirdiğinden beri evde oturuyordu ve Zennube onu ilk kez getirmemişti ziyarete. Bu işin içinde bir iş var diye düşündü. Kerime, Zennube’nin kızıydı ama babası Yasin idi. Bu gerçek, işi çok nazık bir hale getiriyordu. (Mahfuz, 2013c, s. 175).

“İnsanın babasının kim olduğu gerçekten çok önemlidir” dedi Hatice imalı bir üslupla. (Mahfuz, 2013c, s. 176).

Yaşlı kadın güldü, “Ahmet Bey gibi biri, hele de kendi kanından genç bir erkeğin bakir olduğunu düşünecek kadar aptal olabilir mi dersin?” diye sordu. (Alatlı, Şeker Sokağı, 2013, s. 210).

Aile fertlerinin soyaçekimden nasıl etkilendikleri şu şekilde anlatılmıştır:

“Bizim ailenin fertleri uzun yaşarlar, sadece kazalarda ölürler” dedi. (Mahfuz, 2010a, s.244).

Sadece aile değil, genel anlamda milletlerin de birbirlerine benzedikleri ve soyaçekimden etkilendikleri görülür:

“Doğulu erkeklerin, atalarından tevarüs eden alışkanlıkla, ne denli kompleks sahibi olabileceklerinin farkındaydı.” (Mahfuz, 2010a, s.216).

Tablo 40

İnsan Eğitimi Teması Değer: Soyaçekim

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	2	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Aynalar	2	Aile ve fertlerinin ve toplumların bireylerinin soyaçekimi üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	1	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Serap	-	
Şeker Sokağı	3	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.
Şevk Sarayı	1	Doğrudan ve örtük olarak verilmiştir.

Tablo 40’ta Soyaçekim kavramına ait Arayış romanında 2 adet; Saray Gezisi romanında 1 adet; Şevk sarayı romanında 1 adet, Şeker Sokağı romanında 3 adet; Aynalar romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Soyaçekimin bazen davranışlarda bazen de fiziksel özelliklerde görüldüğü anlatılmaktadır. Kalıtımsal olarak soyaçekim olduğu gibi; yetiştiği çevreden aldığı davranışlarda da soyaçekim olabilir. Sadece ailelerde değil daha geniş çerçevede milletlerin davranışlarının da soyaçekime bağlı olabildiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 9 kez yer alan soyaçekim kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Anneler çocuklarını nasıl yetiştirirse çocukları da öyle davranırlar. İnsanlar anne babalarının genetik yapılarından etkilenir ve hiç görmeseler bile onlar gibi davranabilirler. “Anasına bak kızını al” atasözü çok doğrudur. Fiziksel ve biyolojik olarak çocuklar ailelerinden kalıtımsal olarak belli miraslarla doğarlar. Soyaçekim milletlerin davranışlarında da belirleyici rol oynamaktadır.

3.1.41. Sömürgecilik

Sömürgecilik, Türkçe Sözlük (2011, s. 2149)’te, “Genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi, müstemlekecilik, kolonyalizm.” şeklinde ifade edilmiştir.

Bir ulusun başka bir ulusu iktisadi, sosyal, siyasi vb. yönlerden kısıtlayarak kendi çıkarları doğrultusunda yönetmesidir. Mısır'ın İngilizler tarafından sömürüldüğü o dönemlerde halkın bundan nasıl etkilendiği bu başlık altında anlatılmıştır. Milletler, tam bağımsız olabilmek için, büyük bir devlet tarafından sömürülmemek için eğitime ve bilime önem vererek nesillerini yetiştirmelidirler. Bu hassasiyeti gösteremeyen birçok devlet günümüz dünyasında sömürge devlet olarak yaşamaktadır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Sömürgecilik kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İngilizlerin Mısır'ı sömürgesi sonucunda vatandaşların bu konuya nasıl alıştığını şöyle anlatmıştır:

Yasin sevinçle yoluna devam etmişti. Ne kadar şanslıydı; bir İngiliz ya da Hintli, ona gülümsemiş ve teşekkür etmişti. Bir İngiliz, yani insan neslinin tüm mükemmel özelliklerini barındırdığını düşündüğü adam! Tüm Mısırlılar gibi, muhtemelen Yasin de İngilizlerden nefret ediyordu ama içinden onlara öylesine saygı duymakta, öylesine hürmet etmekteydi ki, sık sık İngilizlerin tüm diğer insanlardan daha farklı bir malzemeden yapılmış olduklarını düşünürdü. (Mahfuz, 2016, s. 422).

Sömürgecilerin(İngilizlerin) Mısır'daki zalim davranışlarını şöyle anlatır:

Derken, Fehmi, “Ses yakından geliyor, galiba bizim caddeden” dedi ve birden kalkıp, kaşlarını çatarak, “Acaba İngilizler yoldan geçen bir kadına tecavüz mü ettiler?” diye sordu. (Mahfuz, 2016, s. 424).

Sonra berber Hüseyin Amca gelip bana, “Allah çocuğu o piçlerin zulmünden korusun” dedi, “Tekbir getir. Ona iyi davranıyorlar.” Efendimiz el Hüseyin korudu bizi kötülükten hanımım. (Mahfuz, 2016, s. 428).

“Bilmiyor mu ki, İngilizler, sabahtan akşama kadar zavallı Mısırlıların kanını emen, merhamet nedir bilmez, kalpsiz, vahşi insanlardır?” (Mahfuz, 2016, s. 495).

“İngilizler öldürdü onu. Ya öldürüyorlar, öldüremiyorlarsa dinsizlik yayıyorlar” dedi Emine inlercesine. (Mahfuz, 2013b,s. 362).

Kemal havada asılı duran kasvet bulutunu dağıtma arzusuyla –çünkü onu altüst ediyordududaklarına zoraki bir gülümseme yerleştirip, “Evlerimiz yıkılıp yok olma şerefine nail olacaklar” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 220).

“Sanki İngiliz işgali altında olan ülke ve kralın zulmettiği halk bizim değil” diye cevap verdi öğrencilerden biri, hayretle. (Mahfuz, 2010a, s.227).

“Mürtecilerle sömürgecilerin ayaklarına mı kapanacağız yine?”

(...)

“Çağdaş Arap tarihi mürtecilerin ve sömürgecilerin yol açtığı bir dizi yenilgiden ibaret. (Mahfuz, 2010a, s.211).

Halkın sömürülme duygusundan bıktığını bu yüzden İngilizlerden nefret ettiğini şu sözlerle anlatır:

Kemal, bilmiş bir edayla, “İngilizler güzele dokunmaz Abla, çirkinlerin ölümünü seviyorlar” dedi heyecanla. Hatice bağrına vurarak, “Allah hiç eksik etmeden zeplin göndersin üzerlerine, ne de olsa dostsunuz” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 487).

Milletlerin kurtuluşunun kendi halkından biriyle mümkün olduğunu şöyle anlatmıştır:

“İngilizlerin neden olduğu nüfus azalmasına karşı, bir sürü bebeğe ihtiyaç var.”(Mahfuz, Saray Gezisi, 2016, s. 500).

Bir milletin mutlu olabilmesi için tam bağımsızlığa ihtiyacı vardır görüşü şu benzetmeyle anlatılmıştır:

“Artık evinin hanımı olduğuna ve kaderin kendi ellerinde olduğuna göre, mutsuz olman için bir neden yok. Keşke bunu Mısır da becerebilse! (Mahfuz, 2013b,s. 40).

Halk, bu insanlara güvendi, destekledi; ama karşısında İngiliz polisinin copu ve kurşunuyla korunan iğrenç cellâtlar buldu! Mısır halkına verdikleri mesaj, hangi dilde olursa olsun, şuydu: ‘Sizler rüşünü ispat etmemiş çocuklar, bizler ise sizin hamileriniz!’ İnsanlar bir meydan savaşından diğerine koşup her birinden nefes nefese çıktıktan sonra, nihayet alay edercesine sabırlı ve pasif bir duruş benimsediler. (Mahfuz, 2013c, s. 34).

İngilizlerin sömürgeci bir devlet olduğu ve bu sömürgelerin genelde uzun süre devam ettiği şöyle anlatılır:

Ali Abdülrahim MacDonald’ın, “Mısır sorununu önümdeki bir fincan kahveyi içip bitirinceye kadar çözebilirim” derken, ne demek istediğini sordu. Ahmet Abdülcevat’ın cevabı ilginçti. İngilizlerin bir fincan kahveyi genellikle yarım yüzyılda içtiklerini söyledi. (Mahfuz, 2013b,s. 92).

İngilizlerin (sömürgecilerin) bir hastalık gibi tehlikeli olduğu şöyle anlatılır:

Ayşe'nin yüzü bir daha ne zaman güler, diye düşündü Kemal. Fehmi de koparılıp alınmıştı aralarından. İngilizler veya tifo, hepsi bir... sadece birer neden. Allah'a inanç, insanı serseme çevirse de, ölümü makul bir hüküm haline getiriyor, oysa acımasız bir şakadan başka bir şey değil. (Mahfuz, 2013b,s. 446).

İngilizlerin her yerde olması ve her şeye dahil olmasının Mısır halkının canına tak ettiğini şöyle vurgular:

Muhammed bardağı başına dikip, “1935'teyiz. Said'in ölümünden bu yana sekiz yıl, devrimden bu yana on beş yıl geçti. Ama İngilizler hâlâ her yerde... kışlalarda, polislin, ordunun ve muhtelif bakanlıkların içinde. Her orospu çocuğunu beyefendi yapan kapitülasyonlar hâlâ yürürlükte. Bu gidişat bir son bulmalı” dedi. (Mahfuz, 2013, Şeker Sokağı, s. 42).

Mısır'da sömürgeciliğin biterek tam bağımsız bir ülke olması vatandaşların en büyük umududur:

Mısırlılar, belki de sırf İngilizlerden nefret ettikleri için, Alman radyosunu dinliyorlar. Sömürgecilik, kapitalizmin eriştiği son mertebe. Profesörün verdiği bu parti hakkında biraz düşünmek lazım. Bu hocaya duyduğumuz sevgi ile mensubu olduğu ülkeye duyduğumuz nefret birbiriyle çelişiyor. Hayırlısıyla savaş Nazi hareketini de, sömürgeciliği de silip atar dünyadan ve ben de böylece aşka odaklanabilirim. (Mahfuz, 2013c, s. 181).

“Anne, sen elli yıl süreyle işgal altında yaşadın” dedi Hasaneyn. “Dua edelim de bundan sonraki elli yılını bağımsız yaşa” diye ekledi, gülerek. (Mahfuz, 2011, s.169).

“İngilizlerin Mısır'ı bağımsız ve egemen bir ülke olarak tanıyıp, o dört maddeden feragat edeceğine kim inanırdı? Kapitülasyonlar kaldırılacak mı dersin? (Mahfuz, 2011, s.190).

Avrupalı devletlerin sömürgecilik söz konusu olduğunda birbirleriyle yarıştığını ve halkın tüm sömürgecilerden nefret ettiğini şu sözlerle anlatmıştır:

“Almanlar İngilizlerden daha mı iyi sanki” dedi Kemal.

“İngilizlerle yaşamayı öğrendik. İngiliz emperyalizmi de zaten bunama dönemine girmiş durumda ya da belki insanı ilkelerle ıslah edebiliyor. Almanlara gelince; yarın, öbür gün onların genç, hırslı, arsız, kibirli, varlıklı ve kavgacı emperyalizmiyle halleşmek zorunda kalınca ne yaparız?” dedi Riyad. (Mahfuz, 2013c, s. 188).

“İngilizlerden nefret ettikleri için çok geçmeden Almanlardan da nefret etmeye başlarız. Kral bugün İngilizleri elinde gibi; ama Rommel'i karşılamak üzere ellerinden kurtulacak ve bu iki lider yeni yeni tüylenen demokrasimizin cenazesine kadeh kaldıracaklar. Komik ama pek çok ziraat işçisi Rommel'in kendilerine toprak dağıtacağını sanıyor.” (Mahfuz, 2013c, s. 258).

Sömürgeciliğe farklı bir yaklaşımla bakıp bunun bir iyilik olarak algılayanların da olduğunu şöyle anlatır:

Bize bahşedilen en iyi lütuf ne biliyor musun? Avrupa sömürgeciliği! Bizden sonraki kuşaklar bunu hayırla anacak; tıpkı senin Peygamber'in doğumunu hayırla yâd ettiğin gibi. (Mahfuz, 2010a, s.158).

İngilizlerin insanlığın efendileri olduğuna; İngilizlerin yeryüzüne, özellikle de Mısırlılar gibi geri kalmış milletleri medenileştirmek üzere, ilahi takdirle gönderildiklerine inanmaktaymış. (Mahfuz, 2010a, s.191).

Tablo 41

İnsan Eğitimi Teması Değer:Sömürgecilik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	4	Avrupalıların ve İngilizlerin Mısır'ı sömürüsü üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	2	İngilizlerin Mısır'ı sömürüsü üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	6	İngilizlerin sömürüsü altında olan Mısır'ın siyasi ve sosyal olayları üzerinden anlatılmıştır.
Serap	-	
Şeker Sokağı	6	İngilizlerin sömürüsü altında olan Mısır'ın siyasi ve sosyal olayları üzerinden anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	4	İngilizlerin sömürüsü altında olan Mısır'ın siyasi ve sosyal olayları üzerinden anlatılmıştır.

Tablo 41'de Sömürgecilik kavramına ait Saray Gezisi romanında 6 adet; Şevk Sarayı romanında 4 adet; Şeker Sokağı romanında 6 adet; Aynalar romanında 4 adet; Başlangıç ve Son romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerin genelinde İngilizlerin Mısır'ı sömürmesi anlatılmıştır. Bazen Avrupa diyerek büyük bir coğrafyanın da kastedildiği görülmektedir. Kişisel konuların ve psikolojik durumların işlendiği romanlarda bu bulguya rastlanılmamıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 22 kez yer alan sömürgecilik kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Sömürülmeye alışmış milletler bu duruma alışıp durumlarından şikayet etmemeye başlayabilirler. İngilizler Mısır'ı işgalleri sırasında Mısır halkına kötü davranıp zulmetmişlerdir. Mısır halkı sömürge devlet olma durumundan bıkmıştır ve İngilizlerden nefret etmektedirler. Milletlerin kurtuluşu yine milletin içinden çıkacak yiğit bir vatansever tarafından olacaktır. Yayılmacı tüm sömürgeciler birer hastalık gibidir. Sömürgecilik söz konusu olduğunda Avrupalı devletler birbirleriyle yarışarak sıraya girerler. Bazı kesimler büyük devletlerin sömürgesi olmayı iyi ve normal bir durum olarak görmeye çalışabilirler.

3.1.42. Şehvet

Şehvet, Türkçe Sözlük (2011, s. 2212)'te, “1. Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları güçlü cinsel istek, kösnü. 2. Aşırı istek.” şeklinde ifade edilmiştir.

Şehvet duygusu insanın nefsine uyarak bir şeyi haddinden fazla arzulama duygusudur. Özellikle karşı cinse düşkünlük şeklinde olsa da ayrıca mala, mülke; makam, mevkiye aşırı düşkünlük de şehvete örnek olabilir. İnsanlar şehvet duygusundan uzak durmalıdır. Bireyler kendilerini bu tür hırs ve ihtiraslardan koruyabilmelidirler.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Şehvet kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Eserde ebeveynlerin yaşam tarzlarının çocuklarına nasıl sirayet ettiği anlatılırken, Saber'in şahsında annesinden kendisine miras kalan “yoksul olmama, aciz olmama, birinin tahakkümü altında olmama” gibi düşünceler romanda dile getirilmiştir. Saber her ne pahasına olursa olsun aşk, para, gece kulüpleri, keyif ve kadınlardan vazgeçmeyecek, hayatını bir bilinmezliğe doğru sürükleyecektir:

“Kötü bir günden sonra onu harekete geçiren yegâne duygu şehvetti; o gece avda hissettiği gibi bir şehvet! Annesi aklına geldi, nargilesini içip erkeklerin arzularını yöneten annesi! Harcamalarına dikkat et oğlum, seni asıl düşmanın yoksulluktur. Sev sevebildiğin kadar ama kimsenin tahakkümü altına girme. Aşk, para, gece kulüpleri, keyif, kadın...” (Mahfuz, 2012a, , s. 37).

Gece hayatına ve kadınlara düşkünlüğün şehvet duygusunu tetiklediği görüşünü şöyle savunur:

Ne zaman bir şehvet dalgası hissetse –ki müzikli eğlencelerdi bu arzuları körükleyen- açgözlü bakışlarla gecenin sultanına bakıyor, gözleri kadının koca bedeninin kıvrımları üzerinde geziniyordu. (Mahfuz, 2016, s. 110-111).

Din kisvesi altında şehvet duygusunu bir baba ve oğlu arasındaki ilişkiler kapsamında şöyle anlatır:

Bu nasıl bir yaşam, nasıl bir ev, nasıl bir baba, diye düşündü Yasin. Azarlanma, disiplin ve nasihatler... Sen kendini azarla. Kendini terbiye et. Kendine nasihat ver. Zübeyde'yi unuttun mu? Ya Celile'yi? Müziği, şarabı? Bütün bunlardan sonra, türban takıp, bir elinde Halife'nin kılıcı, bir İslam şeyhi gibi çıkıyorsun karşımıza, din fikhına vâkıf bir otorite gibi davranıyorsun! Artık çocuk değilim ben. Sen beni bırak da, kendine bak. “Evlen”... nasıl isterseniz efendim! “Boşan” ... nasıl isterseniz efendim! Lanet olsun baba! (Mahfuz, 2016, s. 437).

İmam sanki daha mı iyiydi babasından? O da en az babası kadar zamparaydı şüphesiz. Ahmet Abdo'nun kahvehanesindeki arkadaşlarından biri, imamla ilgili olarak ona, “İki şeye inanır: Biri yukarıdaki Allah, diğeri aşağıdaki yeniyetme oğlanlar. Öylesine hassas bir tip ki, el Hüseyin Camisi'nde bir inleyecek olsa gözleri yaşarır” demişti. Ne var ki Yasin adama kızmamış, ona kin duymamıştı. Tersine, imam ile babası, düşmanı kendisine varmadan önce durduracak olan, ön safhalardaki siperdiler. (Mahfuz, 2016, s. 441).

Şeyh itiraz edercesine elini salladı: “İslam esrarı menetmez. Esrar içtikten sonra sabah namazı kılmayı denedin mi hiç? Allahü ekber!” (Mahfuz, 2013b,s. 433).

Şehvet (dünya zevkleri) ile İslam kurallarının bağdaşmadığı fikrini şöyle dile getirir:

Cuma sabahı içinde bir sıkıntıyla uyanır, camiye gitme zamanı gelince söylene söylene giyinir ve bir tutuklu gibi, babasının peşine düşerek yola koyulurdu. Ne var ki, camiye yaklaştıkça içindeki sıkıntı azalır; içeri girince dünyayla barışıp namaz kılarak günahlarının affedilmesi için dua ederdi. Genç adam, olur da kabul olur korkusuyla tövbe etmezdi çünkü çok sevdiği ve onlar olmasa yaşamın hiçbir anlamı kalmayacağını düşündüğü dünya zevklerini reddeden bir sofu olup çıkmaktan korkardı. (Mahfuz, 2016, s. 439).

İmam, ona adıyla hitap edecek olsa, hiç şaşırmayacaktı adam: “Ahmet, kendini dizginle, kötülükten uzak dur. Kendini zinadan ve şaraptan arındır. Tövbe et ve Rabbi'ne dön.” (Mahfuz, 2016, s. 440).

Şehvet duygusunun ne gibi sonuçlar doğuracağı şu sözlerle anlatılmıştır:

“Bir kızın dest-i izdivacına talip olmak üzere gelip anasının pençesine düşenin Allah yardımcısı olsun!” (Mahfuz, 2013b,s. 141).

Şehvet, yine aynı turu atmış; her zamanki gibi, deva hastalığına dönüşmüştü. Artık, Yasin için bir sürpriz değildi bu durum. Bu tuhaf, anlaşılmaz ilişkiye zaten baştan itibaren iyi niyetle yaklaşmamış, uzun süreceğini düşünmemişti. Oturma odasında yaşanan bu aşkın geçici bir eğlencenin ötesine gitmeyeceğini düşünmüştü elbet; ama kadın giderek ona bağlanmaktaydı. Onu azalıyor; ilişkinin genç adamı kızıyla evlenmekten vazgeçirecek kadar doyurucu olabileceğini sanıyor ya da umut ediyordu. (Mahfuz, 2013b,s. 143-144).

“Benim de başım belada, diye düşündü Yasin. Sorumlusu şehvet. Hiçbiriniz beni başka kadınları arzulamaktan alıkoyamazsınız. Hiçbiriniz can sıkıntıma galip gelemiyorsunuz.” (Mahfuz, 2013b,s. 403).

“Doyumsuz bir şehvetin kurbanı olan bu kadının burnunun dibinde yaşamakta olan başarılı torunlarının onun ne kadar yalnız ve umutsuz olduğundan haberleri bile yok.” (Mahfuz, 2010a, s.241).

Erkeklerin kadınlara düşkünlüğü(şehvet) şu sözlerle anlatılmıştır:

Ali Abdülrahim başını Ahmet Abdülcevat’ın başına yaklaştırıp, “Kalk sevgilim. Dünya sensiz soğan kabuğu kadar değersiz. Bize ne oldu Ahmet? Bundan böyle sağlık meselesini ciddiye almamız gerekiyor, öyle değil mi? Oysa babalarımız yetmişinden sonra bile kadın aldılar. Nedir değişen?” dedi. (Mahfuz, 2013b,s. 435).

“Genç adam, sağ eliyle kızın sırtına uzandı ve sol eliyle dolgun göğsünü tutup ona şehvetle sarıldı.” (Mahfuz, 2011, s.103).

Şehvet duygusunun insanlara yaşattığı duygu şu sözlerle dile getirilmiştir:

“Şehvet, tiksintinin insafında zalim bir güzellik.” (Mahfuz, 2013c, s. 112).

“Ne ki, aralarındaki ilişki güçlenmiş, şehvet, bıkkınlık ve tabii alışkanlık gibi doğal aşamalardan geçip insancıl bir boyut kazanmıştı.” (Mahfuz, 2012b, , s.96).

Şehvet duygusunun kınanması, yakınılması ve kurtulunması gereken bir durum olduğunu şöyle anlatır:

Yasin ondan ayrılmadan önce Şevk Sarayı Sokağı’ndaki evde Kemal’i son bir kez ağırlamış; ağabeyinin sapkın davranışlarından, tekrar o şehvet düşkünü utanmaz hayata döndüğünden yakınmıştı. (Mahfuz, 2013c, s. 189).

Ateşli arzular sönmüş; ayaklarını uyuşuk adımlarla sürürken alkolden geriye berbat bir akşamdan kalmışlık hissi kalmıştı. Şehvetin doyurulduğu böyle anlarda bir şey -pişmanlık veya tövbe etme ihtiyacı değil, başka bir şey– içinin derinliklerinden haykırarak ve geri çekilen şehvet dalgalarının açıkta bıraktığı riyazet kayasına işaret edercesine, ona bir an önce ve

ebediyen bedensel ihtiyaçların pençesinden kurtulup arınması için yalvarırdı. (Mahfuz, 2013c, s. 215).

Kadın erkek ilişkilerinde şehvetin çok kötü bir duygu olduğunu şöyle anlatır:

Ya bir yalancıydı ya da budala! Şehvetin bir adamın gözünü nasıl kör ettiğine bir daha şaşırdı. (...) Erkekler, onu kindar bir insan yapacak kadar çok acı vermiş, bedenine hükmeden şehvet ateşi buna rağmen hiç sönmemişti. (Mahfuz, 2011, s.235).

“Beni zorlama” dedi kız, ağlamaklı bir sesle.

Hasaneyn’in duyduğu şehvet öfkeye dönüşüyordu, odadan çıkmayı düşündü; kapıya doğru birkaç adım attı ama birden durup tekrar saldırdı. (Mahfuz, 2011, s.281).

Tüm insanlarda şehvet duygusunun olabileceği/olduğu şu sözlerle anlatılmıştır:

Ne var ki, şehvet pazarında çirkinlik bile pazarlanabilir bir ürün ve haz peşinde koşanların hiç olmazsa bazılarının müşkülpesent olmadığı bir gerçek! Evlilik bir başka mesele ama şehvet söz konusu olunca herkes aynı! (Mahfuz, 2011, s.159).

Tablo 42

İnsan Eğitimi Teması Değer:Şehvet

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	1	Doğrudan işlenmiştir.
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	4	Kadın-erkek ilişkileri üzerinden verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	1	Doğrudan işlenmiştir.
Saray Gezisi	5	Din kisvesi altında şehvet duygusu olarak işlenmiştir.
Serap	-	
Şeker Sokağı	3	Doğrudan işlenmiştir.
Şevk Sarayı	5	Doğrudan ve örtük olarak işlenmiştir.

Tablo 42’de Şehvet kavramına ait Arayış romanında 1 adet; Saray Gezisi romanında 5 adet; Şevk Sarayı romanında 5 adet; Şeker Sokağı romanında 3 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve son romanında 4 adet; Muhterem Efendim romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Mahfuz’un eserlerinde şehvet duygusu örtük olarak çokça görülmektedir. Eserlerde bu duygunun çok görülmesi Mısır toplumunun hayata ve kadına bakış açısıyla doğrudan ilgilidir.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 20 kez yer alan şehvet kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Şehvete, kadınlara ve dünya işlerine bağlanmak insanları belirsizliğe sürüklemektedir. Gece hayatına ve kadınlara olan düşkünlük şehveti tetikler. Mısır toplumunda din kisvesi altında şehvet duygusu çoğu insan görülmektedir. Kendini dindar olarak tanıtan çoğu şekilci insanın yaşamında şehvet duygusu önemli yer tutmaktadır. Şehvet duygusu İslam kurallarıyla bağdaşmaz ve İslam kurallarına aykırı davranışlar sergilemeye yol açabilir. Kadın erkek ilişkilerinde ve tüm ilişkilerde şehvet kötü bir duygudur ve kınanması ve uzak durulması gereken bir haldir.

3.1.43. Şükretmek

Türkçe Sözlük (2011, s.2233)'te şükretmek, “1. Tanrı'ya minnet duygusunu sunmak, şükreylemek. 2. Bir kimseye minnet duymak, gönülden borçlu olmak.” şeklinde tanımlanmıştır.

İslam inancına mensup insanların var olan iyi ya da kötü şeylere şükretmesi inancının gereğidir. Şükür duygusu insanlara manevi huzur sağlamak ve kötü olaylar karşısında direnç kazandırmaktadır. Şükretmeyi bilmeyen insanlar elindekinin kıymetini bilmeyeceği gibi olumsuz durumlarından da kurtulamazlar. Anne babalar, yaşadıkları şartlar içerisinde çocuklarını şükretmeyi bilen, elindekiyle yetinen kişiler olarak yetiştirmelidirler.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde şükretmek kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İnsanların bulunduğu durumlara şükretmesi gerektiğini her şeyin Allah'tan geldiğini şu sözlerle anlatmıştır:

“Allah'ın dediği olur, O'nun yolundan çıkmamalısın” diye yalvardı yaşlı kadın. “Müsteşar veya bakan olmadan da mutlu olabilir insan.” (Mahfuz, 2013a, s. 57).

Ülkelerin, mikropları, sağlıkla hastalığın savaştığını kendine hatırlatıp, “Şükürler olsun ya Rab!” diye haykırdı. (Mahfuz, 2012b, , s.33).

“Bu hiç ummadığımız kadar mutlu bir son. Şükürler olsun Allahım.” (Mahfuz, 2010b, s.40).

“Babam bize karışmadığı için memnunduk aslında, hatta buna şükrediyorduk.” (Mahfuz, 2010b, s.43).

Bu mutluluğa şükredip, dertlerimin sona ermiş olduğuna hükmettim. Ertesi sabah karımın yüzüne sevinçle, özgüvenle baktım; sonunda karı koca olmuştuk. (Mahfuz, 2010b, s.226-227).

Derin bir nefes alıp, “Allah’a şükür” dedim kendimi kutlarcasına ve bir daha, bir daha “Allah’a şükür” dedim yüksek sesle. Aşk bana karşı koymuştu; aylardır çektiğim acıdan, tüm kaygılarımdan ve ıstıraptan kurtulacağım için kutluyordum kendimi. (Mahfuz, 2010b, s.141).

Şükretmenin bir görev olduğunu herkesin haline şükretmesi gerektiğini şöyle vurgular:

Kızlara koca bulup, oğlanları okuttuk. Torunlarımızı görecektik kadar yaşadık. Yıllarca hayattan zevk aldık ve ölünceye kadar yetecek paramız var, diyerek kendini avutabilirsin tabii. Sahiden geçti mi onca yıl? Artık şükretme zamanı. Allah’a her zaman, sonsuza dek şükretmek görevimiz. (Mahfuz, 2013c, s. 141).

“Kainatın Hâkimine şükürler olsun” dedi Ahmet. (Mahfuz, 2013c, s. 142).

“Allah’a şükür.” Rıdvan ile Hilmi, “Biz de Allah’a şükrediyoruz” dediler hep bir ağızdan. (Mahfuz, 2013c, s. 299).

İmanın ve şükretmenin sadece din okuluna gidenlerin yaşadığı bir duygu olmadığını şöyle anlatır:

Aldülmünim: “Ben din okuluna gidiyorum. Ya siz?”

Rıdvan: “Allah’a şükretmeyi biliyorum.” (Mahfuz, 2013b,s. 31).

Günlük hayatta herkesin ağzında şükür kelimesinin olduğu şu sözlerle anlatılmıştır:

“İyiym Allah’a şükür” deyip yoluna devam etti. (Mahfuz, 2010a, s.27).

Aile büyüklerinin ne kadar değerli olduğunu; onların ailelerinin başında olmalarına şükredilmesi gerektiğini şöyle anlatır:

Dua edelim de Allah bizi birbirimizden ayırmasın; Allah büyükbabana uzun ömür versin ve bizi başkalarına muhtaç etmesin” dedi. (Mahfuz, 2010b, s.56-57).

Neyin eksik, Allah aşkına? Memuriyete girmek istedin, girdin. Allah bize senden ilgi ve sevgisini esirgemeyen, rahat bir yaşam sürmemizi sağlayan bir büyükbaba bahşetmiş.

Annen emrine amade, istesen sana canını verecek. Gençsin, sağlıklısın maşallah. Neyin eksin?” (Mahfuz, 2010b, s.97).

Tablo 43.

İnsan Eğitimi Teması Değer:Şükretmek

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	1	Örtük olarak verilmiştir.
Muhterem Efendim	1	Doğrudan verilmiştir.
Saray Gezisi	-	
Serap	6	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Şeker Sokağı	3	Doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	1	Doğrudan verilmiştir.

Tablo 43’te şükretmek kavramına ait Güz Yılgınlığı romanında 1 adet; Şevk Sarayı romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 3 adet; Aynalar romanında 1 adet; Muhterem Efendim romanında 1 adet; Serap romanında 6 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerin genelinde şükür duygusu işlenmiş olup, örtük olarak, çok yerde Allah’a şükretmek gerektiği vurgulanmıştır. Allah’a iman, kadercilik başlıklarında da bu başlıkla ilgili bulgular yer alabilir.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 13 kez yer alan şükretmek değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar bulundukları durumlara şükretmeli ve her şeyin Allah’tan geldiğine inanmalıdırlar. İslam inancına mensup herkesin şükür duygusu içerisinde olması gerekir; şükretmek bir görevdir. İman ve şükür duygusuna sadece din okullarında okuyanların dikkat etmesi doğru değildir. Herkes bu duyguyu barındırmalıdır. Günlük hayatta insanların ağızında şükür cümleleri bulunmaktadır. Aile büyükleri yanlarında olan herkes bu duruma şükretmeli ve öyle yaşamalıdır.

3.1.44. Toplumsal Kurallar

Toplum içerisinde yaygınlaşan genel kurallar, örf ve âdetler vb. bu başlık altında verilmiştir.

Yazılı ya da sözlü olarak insanların hayatını düzenleyen kurallardır. İnsanların toplum düzeni içerisinde sorunsuz yaşayabilmeleri için gerekli kurallardır. Toplumsal kurallara uymayan insanların toplum içerisinde yer edinmeleri mümkün değildir. Ailelerin çocuklarına bu kuralları daha küçük yaştan itibaren öğreterek, kurallara uymasını sağlaması gerekir. Herkesin kurallara uyduğu bir toplumda, kurallara uymayanlar yadrganır ve dışlanır. Toplumsal kurallara uyan bireyler yetiştirmek, toplumların ilerlemesinde önemli rol oynayacaktır.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Toplumsal Kurallar kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Toplumsal hayat içerisinde kadınların uyduğu bazı kurallar şöyle verilmiştir:

“Polis memuru eve yaklaşınca, başını değil ama gözlerini ihtiyatlı biçimde yukarı kaldırdı; o dönemde Mısır’da böylesi durumlarda başkaldırıp bir evin penceresine bakmak ayıptı.” (Mahfuz, 2016, s. 30).

“Madam Nafusa saygın ve zarif bir hanımefendi. Onu çok kişi istedi ama o beni arzuluyor. Yine de, ikinci bir eş almayacağım. Bu böyle. Zaten Madam Nafusa, bir adamla evlenmeden birlikte olacak kadınlardan değil. Ben böyleyim, o da öyle!” (Mahfuz, 2016, s. 97).

“Ebe Ali Kadın’ın çatısı sizinkiyle aynı yükseklikte” dedi genç kadın eleştirircesine. “Ben çamaşır asarken orada dikildiğini gören ne der? Yoksa bir skandala mı sebebiyet vermek istiyorsun?” diye ekledi alaycı bir sesle. (Mahfuz, 2013b,s. 69).

Kız isteme, nişan, düğün vb. âdetlerle ilgili olarak toplumda kabul gören gelenekler şöyle verilmiştir:

“Bir ailenin, tedbirli davranarak, kız istemek üzere yakın aile fertlerini göndermesi olağandı.” (Mahfuz, 2016, s. 164).

Nişan önceden yapılmıştı. Hediyeler gelmiş, çeyiz gönderilmiş, evlilik sözleşmesi akdedilmişti. Tüm bu süreç içinde, gelin evinden sevinç ve nağme sesleri yükselmesi kapının süslenmesi gibi, bir düğün olduğunu belirten hiçbir geleneksel işaret verilmemişti. Aileler, genellikle böylesi olayları teşhir yoluyla duyurmaktan gurur duyar; düğünleri bahane ederek şarkı, dans ve çığlıklarla içlerinde saklı sevinç özlemini ifade ederlerdi. (Mahfuz, 2016, s. 272).

“Adetler değişti” diye cevap verdi Huseyin, iğnelercesine. “Normalde erkek kıza evlenme teklif eder ama bu durumda tersi söz konusu; kızın babası gelmiş, erkeğin annesinden oğlunu istiyor!” (Mahfuz, 2011, s.93).

Herhangi bir sorun yaşandığında bunun hukuki yollardan çözümlmesi gerektiği şöyle anlatılır:

“Sonra Kemal’e dönüp, “Nasıl oldu bu kaza? Etraftakiler şoföre bir şey yaptı mı? Karakola gittiniz mi? diye sordu.” (Mahfuz, 2016, s. 191).

Evlilikte eşler birbirlerinin başına gelen kötü olaylar karşısında düşünceli olmalı ve buna uygun davranmalıdırlar:

“İçinden, karısı kaza geçirmiş bir adama yakışır biçimde, o gece dışarı çıkmayarak düşünceli tavrını sürdürmesini istemiş olabilirdi.” (Mahfuz, 2016, s. 205).

“Anne babalar çocuklarını toplumsal kurallar konusunda bilinçlendirmeli ve aykırı davranışlardan kaçınmaları için onları eğitmelidirler” görüşü şöyle anlatılır:

“Gelin odasının kapısı” dedi Kemal.

“Kapı deliklerinden gözetlemek ayıptır” dedi kadın, endişeyle. (Mahfuz, 2016, s. 295).

“(...)Karını o müstehcen gösteriye götürüp, bu saate kadar dışarıda kalmanın cazibesine nasıl kapıldın? Aptal! Kendini de karını da dipsiz bir kuyuya itiyorsun. Hangi kötü ruhlar girdi kanına?” (Mahfuz, 2016, s. 336).

“Verilen selamın alınması gerektiğini öğretmediler mi sana? diye sordu. (Mahfuz, 2013b,s. 68).

“Annem, senden, saygın ailenin örf adetlerini ihlal etmeni talep ettiğim için kızmış bana!” dedi. (Mahfuz, 2011, s.257).

Farklı kültürde büyüyen insanlardan, herkes gibi toplumsal kurallara uyması beklenemez düşüncesini şöyle verir:

(...) “Aslında akıllı ve vicdanlı olan herkes görebilmeli bunu. Ne ki, bazılarını dertlendiren sorunlar var. Mesela, bazıları, onun ağabeyinin arkadaşlarıyla çardakta sohbet etmesini geleneklerimize meydan okuma olarak, yanlış değerlendirebiliyorlar. Bazıları, bu delikanlılarla arkadaşlık kurmasını doğru bulmuyorlar. Yine bazıları, bunu delikanlılarla masum şakalaşmalarının ardında başka nedeneler yattığından kuşkulaniyorlar. Ne demek istediğimi anlıyor musun?”

“Ne demek istediğini anlıyorum tabii ama abarttığını düşünüyorum. Mesela, ben, onun davranışlarından asla kuşulanmadım. Masum olduğu apaçık. Zaten, o Mısır geleneklerine göre büyütülmemiş. Dolayısıyla, tüm geleneklerimize uyması beklenemeyeceği gibi, bazılarına riayet etmediği içinde suçlanamaz. Bence, herkes böyle düşünüyordur.” diye cevap verdi aynı coşkuyla. (Mahfuz, 2013b,s. 227).

İçki ve sigaranın kötü bir alışkanlık olduğu, hele ki bir erkeğin karısını bunlara alıştırmasının normal olmadığını şöyle anlatır:

Adamın tek kusuru sigara içmek değil. Hiç utanmadan evde içki de içiyor. Bir ihtiyaç maddesi gibi evlerinde hep bir şişe içki var. Sigara gibi içkiye de alıştırarak Ayşe’yi. (Mahfuz, 2013b,s. 261).

Toplumsal kuralların/geleneklerin kolay değiştirilemeyeceği şu sözlerle anlatılmıştır:

Dayı da bu evlilik hakkında kararsız ve kuşkuluydu. Aptalca geleneklere uyduğu ya da eşitlik ilkeleri ve insan haysiyetine kayıtsız kaldığı için kendini suçlamıyordu ama değiştiremeyeceği o iğrenç toplumsal gerçek insanın göz ardı edemeyeceği bir şeydi. (Mahfuz, 2013c, s. 267).

Komşuluk ilişkilerinin gelenekler içerisinde önemli bir yeri olduğunu şöyle anlatır:

Kimseye ihtiyacı olmayan, komşularına ziyarete gitmedikleri gibi, komşuları tarafından ziyaret edilmeyen, gelenek gözetmeyen bir aileydi. (Mahfuz, 2010a, s.239).

Tüm insanların toplumsal kurallara uyması gerektiğini şöyle anlatır:

“Ben, insanların hiçbir değer yargısı olmayan ahlaksız mahlûklar olduğunu düşünüyorum artık. Bu gerçeği kabul edip, toplumsal yaşamlarını da buna uygun inşa etseler iyi olur.” (Mahfuz, 2010a, s.46).

Züheyr Kâmil’in sözlerini hatırladım: “Ben, insanların hiçbir değer yargısı olmayan, ahlaksız mahlûklar olduklarını düşünüyorum artık. Bu gerçeği kabul edip, toplumsal yaşamlarını da buna uygun inşa etseler iyi olur. Bugünün etik sorunu, her türlü alçaklık ve pislikle dolu bir toplumda, toplumsal yararın ve bireysel mutluluğun sürdürülmesidir.” (Mahfuz, 2010a, s.62).

Aile gelenekleri içerisinde çocuklara ad verme geleneği şu şekilde açıklanır:

“Sence öğrenci olmak evliliğe mani mi? Ben lisedeyken evlendim. Babanın en büyük erkek çocuğuna kendi adını vermesi gibi, bu da adettir bizim ailede. (Mahfuz, 2011, s.196).

Tablo 44

İnsan Eğitimi Teması Değer: Toplumsal Kurallar

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	3	Komşuluk ilişkileri ve toplum içinde yaşayış biçimleri üzerinden verilmiştir.
Başlangıç ve Son	3	Kadın-erkek ilişkileri ve aile içi ilişkiler üzerinden verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	8	Kadın- erkek ilişkileri ve evlilik gibi konular üzerinden işlenmiştir.
Serap	-	
Şeker Sokağı	1	Evlilik âdetiyle ilgili doğrudan işlenmiştir.
Şevk Sarayı	4	Genelde örf ve âdetler üzerinden işlenmiştir.

Tablo 44'te Toplumsal Kurallar kavramına ait Saray Gezisi romanında 8 adet; Şevk Sarayı romanında 4 adet, Şeker Sokağı romanında 1 adet; Aynalar romanında 3 adet; Başlangıç ve Son romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Toplumsal kuralların önemi yukarıdaki tabloda açıklamaları verilen şekillerde anlatılmaya çalışılmıştır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 19 kez yer alan toplumsal kurallar kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Toplumsal hayat içerisinde kadınların hayatı daha çok sınırlanmıştır ve uymaları gereken daha çok kural vardır. Evlilikle ilgili gelenekler/kurallar oldukça fazladır ve kuralların değiştirilmesi pek mümkün değildir. Anne babalar çocuklarını toplumsal kurallar konusunda kurallara uyan bireyler olarak yetiştirmelidir. Farklı kültürlerde büyüyen insanlar sonradan geldiği toplumdaki kurallara uyma konusunda zorluk çekebilirler. Aile fertlerinin birbirlerini içkiye ve sigaraya alıştırmaları toplumsal kurallara aykırı bir durumdur. Toplumdaki tüm fertler kurallara uymalıdır. Toplumsal kuralların değiştirilmesi zor olduğu gibi çoğu zaman mümkün olmayabilir. Komşularla iyi ilişkiler kurmak önemli toplumsal kural olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.45. Toplumsal Statü

Statü, Türkçe Sözlük (2011, s. 2160)'te, “1. Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu. 2. Kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon. 3. Tüzük. 4. Heykel.” şeklinde ifade edilmiştir.

Statü bireylerin toplum içerisindeki yerini ifade eder. İnsanların yaptıkları iş, aldıkları eğitim, gelir düzeyi vb. toplumsal statü belirlenirken bakılan kıstaslardır. Toplumsal statüsü düşük bireylerin yüksek statüye geçebilmelerinin tek yolu “eğitilmiş insan” olmalarından geçer. Çocuklar ailelerinin statüleriyle doğarlar. Ancak bunu değiştirmek kendi ellerindedir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserlerinde Toplumsal Statü kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Eserin bu kısmında yaşadığı hayatı gerekçelendirmeye çalışan kadın aslında neden böyle bir hayat yaşadığını şöyle anlatır:

“Öfkelenme, Saber! Öfkem yüzünden hapse girdim ben. Bana ihanet eden pezevenk karşısında alttan alıp taviz verseydim her şey çok daha kolay olurdu.” (Mahfuz, 2012a, , s. 8).

Yazar sigaranın kötü bir alışkanlık olduğunu şöyle anlatmaya çalışmıştır:

“Evet. Allah onları affetsin, alçak bir adamın alçakça intikamı! Servetimin keyfini çıkarıp beni bir kaltak için terk eden adamın! Birden görevini, yasaları ve şerefini hatırladı hergele ve beni ıskartaya çıkardı. Mahkemede yüzüne tükürdüm.” Sigara istedi. Saber bir sigara yakıp, “İçmesen daha iyi olur. Hapisteyken içtin mi” diye sordu. (Mahfuz, 2012a, , s. 8).

Farklı eğitim düzeylerinde olmanın, istemi dışında gelişen hayat şartlarının bir gün ona suç gibi mâl edilmesinin yanlışlığını yazar romanda şu ifadelerle sezdirmeye çalışır:

“Tıp Fakültesi'nde profesör...”

“Evli mi?”

“Evet, Tıp Fakültesi'nde okuyan bir de oğlu var.”

İşte bu kötü! Kerhaneden çıkıp gelen bu yeni aile ferdi için ailenin söyleyeceği şeyler olacaktı elbet. Her neyse vazgeçmeyecekti. (Mahfuz, 2012a., s. 24).

Toplumsal statünün sadece eğitilmiş olmakla sağlanamayacağını, zaman geçirilen insanların sosyal statüsünün de önemli olduğunu şöyle vurgular:

Sohbeti, popüler kültüre dokundurmalarla parlardı. Bu pırıltının kaynağı, ilkokulu bile bitirmedigine göre eğitilmiş değil, okuduğu gazeteler ile devlet memurları, hukuk adamları gibi ileri gelenler ve seçkinlerle kurduğu dostluklardı. Allah vergisi zekâsı, zarafeti, cazibesi ve zengin bir tüccar olarak sosyal statüsü, bu insanlarla eşit şartlarda ilişki kurmasına elveriyordu. Sadece ticaretle sınırlı olmayan bir anlayışı vardı. (Mahfuz, 2016, s. 44).

“İnsanlar evlilik yapacağı kişileri kendi sosyal statüsüne uygun insanlardan seçmelidir” görüşü şöyle anlatılır:

Hatice aldırmaksızın devam etti. “Fehmi, Meryem’den yüz kat güzel bir kızla evlenebilir, hem de daha eğitilmiş, daha zenginiyle. Bir beyin, hatta bir paşanın kızıyla evlenebilir. Meryem ile nişanlanmak için acelesi ne? Cahil, sivri dilli bir kız Meryem...o kadar! Sen onu benim kadar iyi tanımazsın!” (Mahfuz, 2016, s. 140).

Naime’nin bir savcı için gerçekten en iyi gelin adayım olup olmadığını sorgulamak zorundayım. Fuat mütevazı bir geçmişe sahip olsa da, daha eğitilmiş. Daha seçkin bir aileden, daha zengin ve daha güzel bir eş bulabilir. Babası tüm iyi niyetiyle aceleci davranmış olabilir. Yine de, Fuat benimle konuşurken küstahtı. Münasebetsiz bir adam. Parlak, dürüst, yetenekli, yeterli, haddini bilmez ve kendini beğenmiş adam... ama bunlar onun kabahati değil. Bu hastalıklar, bize insanları sınıflandırdığımız için bulaşıyor. (Mahfuz, 2013c, s. 100).

Burjuva sınıfına mensubiyet bir diz, kompleks sahibi olmaktan başka bir şey değil, dedi kendi kendine. Tedavi için uzman bir psikanalist lazım... geçmişimiz kadar güçlü bir psikanalist. Şansım yaver gitseydi ağabeyimden önce evlenirdim ama burjuva da ayda asgari elli paund geliri şart koştu. (Mahfuz, 2013c, s. 234).

Kız biraz düşünüp, sen, benden farklı olarak, işçi sınıfından değilsin. Aynı düşmanla mücadele ediyoruz ama sen benim yaşadıklarımı yaşamadın. Çok uzun süre yoksulluk çektim. Ailece yoksulluğun ne demek olduğunu iyi biliriz. Kız kardeşlerimden biri, bu mücadeleyi verirken yenik düşüp öldü. Sen... sen işçi sınıfından değilsin” dedi tüm içtenliğiyle. (Mahfuz, 2013c, s. 260).

“Güzel değildi ama mazbut bir kız olduğu belliydi; oysa Süleyman, basit bir manavın tek oğlu ve çırağıydı.” (Mahfuz, 2011, s.75).

“Olabilecek en kötü adayı kabul etmekle kendim rezil ettim; şimdi de o en kötü aday beni kabul etmiyor. Alt tarafı manav oğlu! Giydiği takım elbise bile bir tuhaf, üstünden dökülüyor.” (Mahfuz, 2011, s.98).

“Bu kadarı yeter, diye düşündü, Hasaneyn. Eşkuya bir ağabey, terzilik yapan bir abla, yani bir işçi! Şanlı Bey’in kızına talip olmak benim ne haddime?” (Mahfuz, 2011, s.323).

“Boş ver rüyayı, Hüsniye Kadın” diye kesti, Osman. “Bir eş istiyorum ben.”

“Hay yaşa!” diye bağırdı kadın, sevinçten yüzü aydınlanarak. “Ne mutlu bana!”

(...)

“Fırıncı Hasan’ın kızına ne dersin?

“Bizim mahalleyi unut dedim! İyi bir aile dedim!”

“Yani...”

“Seçkin, saygıdeğer insanlar... üst düzey devlet memurları... iktidar sahibi olanlar...”(Mahfuz, Muhterem Efendim, 2012, s.55).

“Gabr Bey benim gibi küçük bir memura kız verir miydi acaba? Vakıf gelirime rağmen, Muhammed Cevdet daha uygun bir damat adayı olmaz mıydı? Üstelik Cevdet de Gabr Bey gibi bir mühendis, dahası onun komşusu ve dostuydu.” (Mahfuz, 2010b, s.177).

“Bir yandan onun gibi boylu poslu, mevki ve itibar sahibi bir insanın damadı olmaktan gurur duyuyor, bir yandan da eğitimsizliğim ve küçük bir devlet memuru olamam nedeniyle yanında kendimi küçücük hissediyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.181).

Sosyal statüsü yüksek biriyle evlenmenin kaçırılmayacak bir durum olduğunu şöyle anlatır: Kapıyı, söz konusu genç polis memuru gibi bir damat adayının yüzüne kapamak da onu çok rahatsız ediyor, üzüyordu. Bu kadar iyi bir damat adayının bir daha çıkacağını ummak, şansı zorlamak olurdu. (Mahfuz, 2016, s. 168).

Sosyal statüsü yüksek ailelerin neslinin nasıl devam ettiğini şöyle açıklar:

Şeker Sokağı’ndaki ev, çok eski zamanlardan kalmış gibi görünüyordu. Düğün süslemelerinden ve ışıklardan arınmış hali epey farklıydı. Binanın eskiliği, büyüklüğü, içindeki pahalı eşyalar, güç ve prestij simgesiydi. Şevket ailesi, “Şevket” adı hariç, eski günlerin görkemine özellikle de aile serveti yıllar içinde miras yoluyla çok bölündüğü için artık sahip değilse de, köklü bir aileydi. Modern eğitimden kaçınmış olmalarının da rolü vardı bunda. (Mahfuz, 2016, s. 311).

Çalışma (bir işte çalışma) fiilini hangi statüde insanların yapması/yapmaması gerektiğini şöyle anlatır:

“Aristokratlar çalışmaz” dedi Ayşe, mazur göstermeye çalışırcasına. (Mahfuz, 2016, s. 487).

Hüseyin, o güzel siyah gözlerinde hülyalı bir bakışla, “Babam gibi borsa spekülâtörü olmayacağım” diye cevap verdi. “Para kazanmak için sürekli çalışmayla geçen bir yaşam değil. Asla devlet memuru olamayacağım. Devlet memuriyeti, para kazanma maskesi altında kölelik

yapmaktan ibaret. İsteddiğimden çok param var zaten. Bu dünyada bir turist gibi yaşamak istiyorum. (Mahfuz, 2013b,s. 163).

Farklı statüden ailelerin çocuklarının arkadaşlıkları üzerinden sınıf farkı şöyle anlatılmıştır:

İki arkadaşın ilişkisi, Kemal'in babasının patron, Fuat'ın babasının ise onun yanında çalışıyor olmasından, yani aileleri arasındaki sınıf farkından etkilenmişti muhakkak. Bu sınıf farkı, Fuat, Kemal'in ailesi için dükkândan siparişleri eve taşımayı alışkanlık haline getirdikçe daha da belirgin hale gelmişti. (Mahfuz, 2013b,s. 76).

“Hasan bembeyaz oldu. “Bırakalım da tüccarın oğlu ile yüksek mahkeme yargıcı babanın oğlunun sözlerini o tartsın.” diye bağırıldı.” (Mahfuz, 2013b,s. 241).

Sosyal statüleri dolayısıyla çocuklarına iltimas geçen ailelerin durumları şöyle anlatılır:

Hasan zekâsı ve çalışkanlığıyla övünür; bunu herkesin kabul etmesini isterdi. Aksini söyleyen yoktu ama herkes babası Selim Bey'in Sabra'da Yargıtay üyesi olduğunu biliyordu. Böyle bir babaya sahip olmak, zekâ ya da çalışkanlığın ötesinde bir şeye sahip olmak demekti.

“ Hüseyin, bu gerçekten hareketle, arkadaşını kızdıracak bir gönderme yapılmasını önlemek için, “En büyük garantinin üstün başarı” dedi.”

İsmail, Hasan'ın bu övgünün tadını çıkarmasına izin vermeyip “Ve tabii bir de baban var” dedi. “Bence onun varlığı iyi notlardan çok daha önemli.” (Mahfuz, 2013b,s. 161).

“O önemli insanlardan bazılarını görme isteğimi saklayacak değilim. Babasının, adlarını gazetelerde okuduğumuz bir sürü insan davet ettiğini söyledi Hüseyin.”

İsmail bir kahkaha atıp, “Bu adamların dört gözlü altı ayaklı olduklarını düşünmüyorsun herhalde” dedi. “Daha yaşlı ve çirkin olsalar da senin benim gibi adamlar işte.(...)” (Mahfuz, 2013b,s. 330).

“Uzun boyuna, zarif yüz hatlarına bakıp üst düzey bir bürokrat ya da soylu bir ailenin oğludur diye düşünmüştüm ama sekreteryanın dosyalama görevlisiymiş.” (Mahfuz, 2010a, s.203).

Farklı bölgelerde oturan insanların statü farkları şöyle anlatılmaya çalışılmıştır:

“Gerçekten... Kahire'nin göbeğindeki tarihi Müslüman bölge hakkındaki düşünceleri neydi acaba? Abbasiye sakinleri Saray Gezisi'ni, Bakırcılar'ı nasıl görüyor, nasıl algılıyorlardı?” (Mahfuz, 2013b,s. 196).

Hatice kocasının bu sözlerinden cesaret aldı. “Adet yerini bulsun diye evlerine ziyarete gittim. ‘Oğlumun seçtiği gelini göreyim’ dedim ama bir de baktım ki, Yahudilerin işgal ettiği bir mahallede, bir bodrum katında oturuyorlar. Annesi hizmetçi kılıklı bir kadın, gelin ise en az

otuzunda. Evet. Allah biliyor ya, g zelli ten    kadarcık nasibini almış olsa anlardım. (Mahfuz, 2013c, s. 265).

Farklı statülerde bulunan insanların ilişkileri    sözlerle anlatılır:

Senin peşinden ko an bendim. Ruh, bazen iğrenç şeylere a  erer. Seve seve hizmet verdiğin insanların yanından ayrıldıysan, sunduğum bu yaşam tarzına erişebilmek içindi. Onların sevgi ve saygısını senden bulmamı  olmam  a ırtıcı değil aslında çünkü ayaktakımı ancak ayaktakımından anlar. Artık senin seviyene inmeye çalışmaktan vazgeçip kendi ortamıma dönme zamanı.” (Mahfuz, 2013b,s. 320).

Diğer dostları da  evki, Hafız ve el Manfaluti gibi yazarlara anarak bunların çoğu için yazı yazmanın egemen sınıfın gözüne girmenin en etkili yollarından biri haline geldiğini s ylemi lerdi. (Mahfuz, 2013b,s. 355).

Devlet memuru olan kişilerin toplum tarafından statüsü yüksek bireyler olarak g r ld  n  şöyle anlatır:

Genç adamın devlet katında dava vekili olarak çalışıyor olması çok önemliydi. Daha da önemlisi, iyi bir aileydiler. Ne ki evlilikten söz etmenin zamanı mıydı? (Mahfuz, 2013c, s. 18).

“Gençlerin bir belirsizlik ortamı ve ekonomik krizle yüz yüze olduklarını unutma. Üniversite mezunları ayda on paund maa la devlet memuru oluyor... o da şansları yaver giderse.” (Mahfuz, 2013c, s. 45).

“Demek bir devlet memurusun artık...” dedi kız, hayranlıkla. Osman onu tekrar öptü. “Mahalleden kimse bunu becerememi ti” diye ekledi. (Mahfuz, 2012b, , s.15).

"Ne ayıp! Bir erkek olarak bunu nasıl söylersin? Büyükbaban gibi yüksek rütbeli bir asker olmak istemiyor musun yoksa? Okula gitmezsen ya sokak satıcısı ya da tramvay kond kt r  olursun!" diye cevap verdi, o zarif g l   yle. (Mahfuz, 2010b, s.34).

Yukarıdaki görüşlerine ters olarak toplumsal statünün aileden bağımsız olarak de i ebilece ini    sözleriyle ifade eder:

Abdülmünim, “Evet. Dayılarından biri bir eşek, diğeri fırıncı. Savcılıkta k tip olarak çalışan bir de amcası var” diye cevap verdi güçlü sesiyle ve taviz vermiyormu  asına gönülsüz ekledi: “Ama bunların hiçbiri adamın değerinden eksiltmiyor. Bir insanın ailesinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerekir.” (Mahfuz, 2013c, s. 28).

“Ben daha üst sınıftan bir kız istiyorum, kültürlü ve varlıklı” diye cevap verdi Hasaneyn, kısa bir duraksamadan sonra. (Mahfuz, 2011, s.305).

Statüsü yüksek bir ailenin kızıyla evlenmenin i  hayatında nasıl kolaylıklar sa layabilece i şöyle anlatılır:

Mutluluk sübjektif bir şeydir. İnsan bir bakan kızıyla çok mutlu olabileceği gibi, kendi sınıfından biriyle de bedbaht olabilir. Evlilik, dün el Nahhas'ın imzaladığı antlaşma gibi bir anlaşma. İçinde sıkı pazarlık, gerçekçi değer takdiri, kurnazlık ve dirayet, kesin zekâ ve kavrayış, kazançlar ve kayıplar var. Memlekette yükseltmenin tek yolu bu. Geçen hafta daha kırk yaşını bile doldurmamış olan biri temyiz mahkemesine kıdemli hâkim olarak atandı. Oysa ben, adli sistemde ömür boyu sebatla çalışıp böylesi yüce bir mevkie asla atanamayabilirim.” (Mahfuz, 2013c, s. 98).

Toplumsal statünün edinilen meslekle ilgili olduğunu şöyle ifade eder:

“Allah onu öğretmenlik belasından korusun” dedi Kemal.

Hatice dehşete düşmüştü. “Bir gazeteci olarak çalışması daha mı iyi?”

“Gençler, artık devlet memuriyetine iltifat etmiyor” dedi Abdülmünim ortamı yatıştırmak istercesine.

Annesi terslendi: “Ama sen devlet memuru oldun Abdülmünim Bey!” (Mahfuz, 2013c, s. 202).

Sosyal statüsü ne olursa olsun herkesle iletişimde olunması gerektiğini; herkesin görüşlerinin/yaşantısının değerli olduğunu şöyle anlatır:

Ahmet, “Elit kesim için bu felsefeye dair en değerli kitapları tercüme ederken, başkaldıran işçilerle de ilham verici konuşmalar yapıyoruz. Her ikisi de şart” dedi. (Mahfuz, 2013c, s. 295).

“Şu burjuva esaretinden kurtul da bu gibi ilişkilere alış artık” dedi bana.” (Mahfuz, 2010a, s.200).

“Kadın veya erkek, köylülerin başarısı beni hep mutlu eder... neye mal olursa olsun!” (Mahfuz, 2010a, s.203).

Yüksek sosyal statüye ulaşmanın, insanların hedefi olduğunu şöyle vurgular:

“Dünya değişmek zorunda! Temiz bir evde oturmak, sağlıklı beslenmek ve adam gibi bir sosyal statüye sahip olmak bizim de hakkımız.” (Mahfuz, 2011, s.176).

“Bu yeni bir ortamda, Nefise, çağırttığı tüm üzüntülü anılara rağmen. “Artık yüksek sınıf mensubu olduk desene” demeden kendini alamadı.” (Mahfuz, 2011, s.297).

“Arşiv Müdürü olmak yeterli değildi anlaşılan (ya da ona öyle geliyordu); uygun bir eş bulmak için Genel Müdür olmak lazımdı. Bir Genel Müdür, bunak bile olsa reddedilmezdi.” (Mahfuz, 2012b, , s.59).

Sosyal statüsü zayıf insanların bu durumdan kurtulmak istediklerini şöyle anlatır:

Bu ziyaret günlerinde, Hasaneyn, iç avlunun girişinde konuşlanıp, hüznü bakışlarla, ziyaretçileri, büyüleyici güzellikteki zarif giysili kadınlarla kızları seyretmenin tadını çıkarır; insanların arasındaki sınıf farkını düşünüp aklı karışır, öfkeyle Yaradan’a isyan ederdi. (Mahfuz, 2011, s.243-244).

“Sana layık bir gelin istiyorum” dedi. “Soylu bir ailenin güzelliğiyle göz kamaştıran, iffetli ve senin gösterişli bir malikânede yaşamayı sağlayacak bir gelin istiyorum.” (Mahfuz, 2010b, s.98).

Bazı insanların, statüsünün değişmeyeceğine inandığını şu sözlerle anlatır:

Sa’fan Basyuni gözünden yaş gelinceye kadar güldü ve “Bizim gibi sıradan insanlar kendine bölüm amiri olmanın ötesinde hedef koyamaz” dedi. (Mahfuz, 2012b, , s.42).

Birinin, bir sohbet sırasında İdari Müdürlük makamının hassas bir konu olduğunu söylediğini duymuş ve ne demek istediğini sorunca, “Liyakat ve tecrübe yetmez, önemli olan sosyal statüdür” cevabını almıştı. (Mahfuz, 2012b, , s.111).

Bazı insanların belli bir statüyü temsil ettiğini şöyle anlatır:

“Onu bir kız olarak görmekten ziyade, belirli bir sınıfın ve belirli bir yaşam tarzının temsilcisi olarak görüyordu.” (Mahfuz, 2011, s.261).

Tablo 45

İnsan Eğitimi Teması Değer: Toplumsal Statü

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	2	İş ve sosyal hayatın içerisindeki durumlara göre doğrudan veya örtük olarak işlenmiştir.
Aynalar	3	İnsanların toplum içindeki yerleri üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	8	İnsanların yaptığı iş ve toplum içindeki sınıfsal farkları üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	5	İş hayatında kazanılan dereceler üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	5	İş ve sosyal hayatın içerisindeki durumlara göre doğrudan veya örtük olarak işlenmiştir.
Serap	4	Mensup olunan aileler ve iş hayatında kazanılan dereceler üzerinden anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	10	İş ve sosyal hayatın içerisindeki durumlara göre doğrudan veya örtük olarak işlenmiştir.
Şevk Sarayı	8	İş ve sosyal hayatın içerisindeki durumlara göre doğrudan veya örtük olarak işlenmiştir.

Tablo 45’te Toplumsal Statü kavramına ait arayış romanında 2 adet; Saray Gezisi romanında 5 adet; Şevk Sarayı romanında 8 adet; Şeker Sokağı romanında 10 adet; Aynalar romanında 3 adet; Başlangıç ve Son romanında 8 adet; Muhterem Efendim romanında 5 adet; Serap romanında 4 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerinde eğitim ve iş hayatına yer veren Mahfuz bunlar üzerinden toplumsal statüyü anlatmaya çalışmıştır. Yine aile ve evlilik konularına sıkça yer veren yazar toplumsal statünün kaynağını ve değişebileceğini bu konular üzerinden anlatmaya çalışmıştır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 45 kez yer alan toplumsal statü kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Toplum içerisinde kötü hayat yaşadığı düşünülen insanların bu hayatı seçme gerekçelerine bakılmalıdır. İnsanlar evlenirken mutlu olabilmek için kendi sosyal statüsüne uygun eşler seçmelidir. Sosyal statüsü yüksek biriyle evlenmek mümkünse bu kaçırılmayacak bir durumdur. Farklı statülerde bulunan kişiler, statüsü yüksek kişilerle arkadaşlık yapıp aynı statüye hatta daha yüksek statülere ulaşabilirler. Statüsü yüksek aileler çocuklarına torpil yaparak onlara iltimas geçebilir böylece herkese haksızlık yapmış olurlar. Devlet memurluğu, statüsü yüksek işler arasında sayılmaktadır. Statüsü yüksek biriyle evlenmek iş hayatında ilerlemek adına kolaylıklar sağlayabilir. Statüler değişebilir durumlardır, bu konuda umutlu olmak ve çalışmak gerekir.

3.1.46. Torpil Yapmak

Torpilli, Türkçe Sözlük (2011, s. 2374)’te, “1. Torpili bulunan. 2. Kayıranı olan.” şeklinde ifade edilmiştir.

Toplum içerisinde genellikle iş hayatında kişi ya da kişileri kayırmak anlamına gelir. Torpilin çok olduğu bir toplumda insanların devletine ve milletine olan inancı yok olur. İşini iyi yaptığından değil de bir tanıdığı olduğu için yüksek mevkilere gelen insanların olduğu toplumlarda gelişim beklenemez. Devletin liyakati esas alarak kuracağı bir sistem torpilin önüne geçer ve devletlerin gelişmeleri bu yolla mümkün olur.

Necip Mahfuz’un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Torpil Yapmak kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Tayini çıkan Yasin'in tayini durdurması için babasının torpil bulmasını istemesi şöyle anlatılır:

Ahmet Abdülcevat öfkeyle elini sallayıp, "Bakanlığın politikalarını da mı ben belirleyeyim?" diye terslendi.

Yasin kederli bir sesle yalvardı: "Tabii ki hayır ama ağırlığını koyup tayini durdurtabilirsin." (Mahfuz, 2013b,s. 405).

Ne var ki, oğlunu yüzüstü bırakmadı. Derhal birtakım etkili insanlarla ve parlamentodan tanıdıklarla buluşup tayini durdurmak için bir araya gelmelerini istedi. Bu mücadele sürecinde en büyük yardımcısı Muhammed Afit oldu. Aracılar Eğitim Bakanlığı'nın en üst düzeyini yayılım ateşine tuttular. Sonunda tayin emri geri çekildi; (...)(Mahfuz, 2013b,s. 406-407).

Mısır'da torpilsiz hiçbir şeyin olamayacağı durumunu şöyle anlatır:

"Oyunu kurallarına göre oynaman kaydıyla tabii" diye cevap verdi adam öfkeli bir sesle.

"Ne demek istiyorsun?"

"Seçim torpile göre değil, liyakate göre yapılmalı."

"Ne tuhaf düşünüyorsun! Bu dünyada torpilsiz mevki sahibi olunur mu? Sen de, ben de elimizden geleni yapacağız elbet. Kısmet." (Mahfuz, 2013c, s. 162).

Devlet dairelerinde ilerleme yolunun torpilden geçtiği şu sözlerle anlatılır:

Yasin rakibini çileden çıkarmaya kararlıydı. "Benim arkamda hep birileri olmuştur. Bugün de oğlum var. Vaft iktidara gelirse, o zaman da yeğenim ve babam olacak. Söyle bakalım, senin arkanda kim var?" (Mahfuz, 2013c, s. 164).

Baremin sekizindeki memurlar torpil için terfide etkili olabilecek insanlara koşarlar, sekreterlik tavsiye mektuplarıyla dolup taşardı. Bu yarışta benim torpilim, eski sınıf arkadaşım ve o aralar parlamentoda olan Abduh Basyuni idi. (Mahfuz, 2010a, s.108).

Para karşılığı torpilin yapıldığı durumları şöyle anlatır:

"Aracı olduğu söyleniyor" dedi büyük bir öfkeyle ve başını sallayıp üzüntüyle ekledi: "Zahrana Hasuna'yı büyük paralar karşılığında kayırdığı söyleniyor." (Mahfuz, 2010a, s.78).

Makam ve mevkide yükselenlerin ya da iş bulanların, eşleri ya da aile büyükleri tarafından torpille yapıldığını şöyle anlatır:

Söylediklerine göre, Ekselansları Genel Müdür bulunduğu eşsiz makama ailesi ve ailesinin siyasi bağlantıları sayesinde genç yaşta atanmış ve bunun sonucu olarak saygın bir ailenin tarifsiz güzellikteki kızıyla evlenmişti.

Bütçe Bölümü Birinci Müdür Yardımcısı'nın da karısı, daha doğrusu karısının ailesi sayesinde terfi ettiği söyleniyordu. (Mahfuz, 2012b, , s.39).

Büyükbabam bana Savaş Bakanlığı'nda iş bulabilmek için, bir zamanlar Sudan'da üsteğmen olarak emrinde çalışmış olan üst düzey bir subaya başvurdu ve başarılı oldu. (...) Ne var ki, büyükbabam gayretini esirgemedi ve yine askerdeyken emrinde çalışmış olan, çok yaşlı bir tanıdığını araya koydu. (Mahfuz, 2010b, s.86).

Torpile olmayanların umudu kesmemesi gerektiğini, liyakate göre de terfi edilebileceğini şöyle anlatır:

“Yedi yıldır baremin sekizindesin ve bu arada hukukçu oldun. Bunun eşsiz bir başarı olduğundan şüphe yok. Bu makam kesinlikle senin olacak. Torpilli olanlar yılanların, böceklerin olduğu bir işyerinde çalışmak istemeyeceklerdir zaten” diye ekledi, gülerek. (Mahfuz, 2012b, , s.35).

Tablo 46.

İnsan Eğitimi Teması Değer: Torpil Yapmak

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	2	İş hayatındaki kayırmalar olarak işlenmiştir.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	2	İş hayatındaki kayırmalar olarak işlenmiştir.
Saray Gezisi	-	
Serap	1	İş hayatındaki kayırmalar olarak işlenmiştir.
Şeker Sokağı	2	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Şevk Sarayı	2	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.

Tablo 46'da torpil yapmak kavramına ait Şevk Sarayı romanında 2 adet; Şeker Sokağı romanında 2 adet; Aynalar romanında 2 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet; Serap romanında 1 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde bulunan bulguların hepsi iş hayatında türlü şekillerde yapılan torpilleri anlatmaktadır.

Necip Mahfuz'un eserlerinde 9 kez yer alan torpil yapmak kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Oğulları üzülmessin diye torpil bulan babalar oğullarına iyilik değil kötülük yapmaktadır. Mısır sosyal ve iktisadi hayatı içerisinde torpilin olmadığı yer yoktur. Devlet kurumlarında liyakate göre değil, torpil durumuna göre atama ve terfî işlemleri yapılmaktadır. Torpil bulamayıp doğru dürüst çalışanlar umudunu kesmeden çalışmalıdır; hak yerini bulacaktır.

3.1.47. Tutumlu Olmak

Tutumlu, Türkçe Sözlük (2011, s. 2393)'te, "Aşırı harcamalardan kaçınan, idareli, muktesit." şeklinde ifade edilmiştir.

İnsanların geleceklerini garanti altına alabilmeleri için tutumlu olmaları gerekmektedir. Elindeki parayı idareli ve zamanı geldikçe kullanan; boş harcamalardan kaçınan insanlar hem aile bütçelerine hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmuş olurlar. Anne babaların çocuklarını yetiştirirken tutumlu olmayı öğretmeleri ve buna örnek olacak davranışlarda bulunmaları gerekmektedir.

Necip Mahfuz'un incelenen Arayış, Güz Yılgınlığı, Saray Gezisi, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı eserlerinde Tutumlu Olmak kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

Tutumluluğun abartılarak cimrilik boyutuna geldiği şöyle anlatılır:

Çok cimri bir kadındı. Sokak satıcılarıyla acımasızca son kuruşuna kadar pazarlık eder; fiyat indiremezse toptan vazgeçer; satın aldığı her şeyi, kendine özel terazisinde tartardı. Bütün bunlar Surur'un davranışlarına bir şekilde yansımıştı: görgülü, kibar ve tutumluydu. (Mahfuz, 2010a, s.93).

Aile bütçesine katkıda bulunabilmek için fedakârlık yapan anne ve kızın yaptıkları şöyle anlatılır:

"Nefise ile annesi ise tasarruf endişesiyle sofada, karanlıkta oturuyor, çocukların odasından sızan ışıkla yetinmeye çalışıyorlardı." (Mahfuz, 2011, s.54).

Tasarruf yapacağını söyleyen komşunun aslında hayır işlemek için yaptığı davranış şöyle verilir:

"Üçüncü sınıftaki oğlum Salem'in İngilizcesiyle aritmetiği zayıf. Malum, özel öğretmenler arsız. Tasarruf saikiyle düşündüm de, Hüseyin ile Hasaneyn ona her gün veya gün aşırı birer saat ders verebilirler mi? (Mahfuz, 2011, s.55).

Kısıtlı imkânlarla ailesini geçindirmek zorunda olan bir annenin tutumlu davranışları şöyle anlatılır:

“Zaten anneleri, eskitmesinler diye, şart olmadan takım elbise giymelerini yasaklamıştı.” (Mahfuz, 2011, s.57).

“Şartlar ne olursa olsun, midesinin sorun yaratmasına veya yaptığı bütçeyi altüst etmesine izin vermeyecekti. (...) Kemer sıkma oburluktan daha dayanılır olduğu gibi, daha da tatminkârdı.” (Mahfuz, 2011, s.192).

“Ne kadar küçük olursa olsun, tasarruf edemeyecek olursa hayat çekilmez olurdu. İnsanın onunki gibi annesi olunca tasarruf etmeden yaşanamazdı.” (Mahfuz, 2011, s.192).

Tutumlu olmak adına kendi evinde değil de komşusunun evinde zaman geçirmeyi seven Hüseyin’in düşüncesi şöyle anlatılır:

“Tutumlu bir insan olduğundan, Hasan Efendi’nin kendisini boş zamanını geçirmek üzere evine davet etmesinden çok memnundu.” (Mahfuz, 2011, s.199).

Ailesine yardımcı olabilmek için tutumlu davranan aile fertlerinin durumu şöyle anlatılır:

“Tutumlu bir insan olduğu bir gerçektir ama ailesine olan sorumluluğunu yerine getirdikten sonra ona bir şey kalmıyordu ki zaten.” (Mahfuz, 2011, s.289).

İnsanların geleceğini düşünerek tutumlu davranışları gerektiğini şöyle anlatır:

Acil bir ihtiyaç olmadığı sürece tek bir piaster bile harcamaz, maaşını alır almaz parayı postanedeki mevduat hesabına yatırır. Oturduğu evde veya yediği yemekte değişiklik yapmak aklına bile gelmezdi. Tutumlu olmanın Allah’ın emri olduğu kadar, uzun mücadelesinin icabı olduğuna inanır ve bunun, bu korkunç dünyada bir teminatı olduğunu düşünürdü. (Mahfuz, 2012b, , s.25).

“Zamanla evine iyice bağlanmış daha da tutumlu olmuştu. Paraya bir sigorta, bir güvence olarak bakıyordu. İcabında hayallerini süsleyen gelininin çeyizi için kullanılabilirdi.” (Mahfuz, 2012b, , s.38).

Tutumlu olma davranışından sıkılmasına rağmen yine de kendine gerekçe bulan roman kahramanının duygusu şöyle anlatılır:

“Tek tesellisi çalışmak, öğrenmek ve tutumlu olmaktır; tutumlu olması canını sıkmaya başlayınca, “Ortodoks halifeler de böyle yaşardı” deyip geçerdi.” (Mahfuz, 2012b, , s.59).

Tablo 47

İnsan Eğitimi Teması Değer: Tutumlu Olmak

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	Doğrudan verilmiştir.
Başlangıç ve Son	7	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	3	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 47’de tutumlu olmak kavramına ait Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 7 adet; Muhterem Efendim romanında 3 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Maddi sıkıntılar çeken bir ailenin anlatıldığı Başlangıç ve Son romanında tutumlu olma bulgusunun en çok olduğu gözlemlenmektedir. Tek başına hayat mücadelesi veren bir kişinin anlatıldığı Muhterem Efendim romanında da tutumlu olma bulgusuna rastlanılmaktadır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 11 kez yer alan tutumlu olmak değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Maddi sıkıntılar çeken aileler hayatta kalabilmek için tutumlu davranırlar. İş başa düştüğünde, ailesini geçindirmek zorunda olan bir anne istemese de tutumlu olmak zorunda kalır. Tutumlu olmak adına insanlar çok farklı şekillerde hayatlarını kısıtlayabilirler. Tutumlu olmak gerektiğinde ailenin tüm fertleri bu duruma uymalı ve öyle davranmalıdırlar. İnsanlar geleceğini düşünerek paralarını boş yere harcamamalı; tutumlu olmalıdırlar.

3.1.48. Vatanseverlik

Türkçe Sözlük (2011, s.2474)’te vatanseverlik, “Yurtseverlik: ‘Vatanseverlik, doğduğu yeri, evini, köyünü, müstakil devlet sınırları içinde memleketini sevmektir.’-O. S. Orhon.” şeklinde tanımlanmıştır.

Devletini ve milletini seven insanlar yetiştirmek hem devletin hem de ailelerin en büyük görevidir. Vatansever insanlar devletini ve milletini yüceltir, işini iyi yapar, ülkesinin

kalkınması için çalışmalar yapar...Toplumların müreffeh ve mutlu yaşamaları için tüm alanlarda vatansever insanlara ihtiyacı vardır. Aileler çocuklarını vatanseverlik duygusu gelişmiş bireyler olarak yetiştirmelidirler. Ülkesine ve milletine hayırlı insanlar, vatansever millet evlatlarıdır.

Necip Mahfuz'un incelenen, *Arayış, Aynalar, Başlangıç ve Son, Güz Yılgınlığı, Muhterem Efendim, Saray Gezisi, Serap, Şeker Sokağı, Şevk Sarayı* eserinde vatanseverlik değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

“Vatanını seven insanlar, ülkelerinin durumuyla ilgili kayıtsız kalmaz ve milletlerinin geleceğini düşünürler/düşünmelidirler” fikrini şöyle anlatır:

(...)Hükümetin askeri kaybı yok; yangın kontrolden çıkıyor, göz göre göre, koca şehri yok etmesine razı mı olacağız? Üç milyon insanı sokaklara mı mahkûm edeceğiz? Bu tahribat, sari hastalık ve kaos (her şeyi düzene sokmak üzere) İngilizler geri gelinceye kadar sürecek mi? İnsanlar böylesi bir ateşten gömlek için mi bir yana bıraktılar bağımsızlık, milliyetçilik gibi yüce değerlerini? Umutsuzluk, içine bir karınca gibi sünmüştü; bir an için dünyası karardı, inancını kaybetti (Mahfuz, 2013a, s.7-8).

İsa, tedirginliğine rağmen güldü. “Ammeyi, yani toplumu ve ülkemizi ilgilendiren sorunları dert etmiyorsun anlaşılan” dedi, şaka yaparcasına.

“Sana ve evine bakmak bana yeter.”

“Mısır’ı seviyor musun?”

“Seviyorum tabii.”

“Ordumuzun muzaffer olmasını istemiyor musun?”

“Tabii istiyorum. Muzaffer olurlarsa huzur içinde yaşarız.”

“Ama düşünmek istemiyorsun.”

“Başımda yeterince dert var zaten.”

Yahudiler annenin malına mülküne el koymaya kalksa, ne hissederdin?” (Mahfuz, 2013a, s. 102).

Sayın Rüştî Paşa’nın istifasının, yerini hiçbir vatansever Mısırlının alamaya cesaret etmeyeceğinin garantisi olmadığı; millet iradesine ters düşen programlara adanmış bir kabinenin başarısızlığa mahkûm olacağı, nasıl oldu da danışmanlarınızın dikkatinden kaçtı? (Mahfuz, 2016, s. 371).

Ülkelerin geleceğiyle ilgili vatandaşların karamsarlığa düşebileceğini ancak bu durumdan hemen kurtulunması gerektiğini şöyle anlatır:

“Bu sonumuz olacaktır” diye tekrarlamıştı şeyh, kinayeli bir sesle, “artık her şey Allah’a kalmıştır.”

“Şanlı tarihimiz boyunca böyle bir durumla karşı karşıya kalmadık hiç diye cevap vermişti, coşkulu bir sesle” (Mahfuz, 2013a, s. 9).

Yasin, hayretle başını sallayıp, “Mısırlıların bu kadar savaştı ruhlu olduklarını düşünemezdim” dedi.

Fehmi, olaylar patlak vermeden önce umutsuzluğun eşiğinde olduğunu, şaşkınlık içinde nasıl sarsıldığını ama sonradan gözlerinin nasıl kamaştığını unutmuş gibiydi. “Millet, Asvan’dan Akdeniz’e kadar, sonsuz bir mücadele ateşiyle yansıyor zaten. İngilizler sadece bu ateşi körükledi. Artık alev alev yanıyor ve asla sönmeyecek” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 401).

Vatansever insanların toplum tarafından saygıyla anıldığını şöyle ifade eder:

“Müteveffa eşinizi tanıyordum” dedi, kibar bir şekilde. “Çalışmaya başladığımda hakkında duyduğum her şey, beni onun saygın ve yurtsever bir insan olduğuna inandırmıştı.” (Mahfuz, 2013a, s. 95).

Milletlerin var olma çabalarına ülkedeki vatanseverlerin katkıda bulunmaları gerektiğini şöyle anlatır:

“Geri gitmektense öleyim daha iyi diye düşünüyorum bazen” diye cevap verdi, İsa. “Bazen de tarihsel bir davası olan bir ülkede herhangi bir rolü oynamak, davası olmayan bir ülkede rol oynamaktan daha iyidir diyorum.” (Mahfuz, 2013a, s. 105).

Vatanseverliğin gurur verici bir tutum olduğunu şu sözlerle anlatır:

Değerli zamanını harcamış olamaz mıydı? Memleketin, onun zamanına ihtiyacı yoktu. O, her dakikasını, evine, işine, özellikle de, eş dostla eğlenceye ayırma arzusundaydı. Zaman, kendi yaşamına aitti. Kalbi ve duygularıydı ülkeyle paylaşabileceği. Davaya katkıda bulunma konusunda asla cimri değildi. Görevini ihmal ettiğini düşünmüyordu. Tersine, dostları arasında milliyetçiliğiyle bilinirdi çünkü başka kimse duyguları itibarıyla onun kadar milliyetçi değil; milliyetçilik için yürekleri atanların yaptıkları bağışlar da onunla boy ölçüşür gibi değildi. Vatanseverliği, onu ayrı bir yere koyuyor; içten içe gururlandığı diğer olumlu niteliklerine ekleniyordu. Kendisi bu kadar bonkör davrandıktan sonra, milliyetçi davanın daha fazlasını talep edebileceğini düşünmüyordu. (Mahfuz, 2016, s. 354).

Ülkelerde manda ve himayenin kabul edilemeyeceği tam bağımsız olunması gerektiği şu sözlerle anlatılır:

Geleneksel egemen güç, oyun alanından çekildiğine; Türk hükümlanlığı sona erdikten sonra, ülkemiz, üzerinde hak iddia edilmeyecek bir statü kazanmış bulunduğu göre, İngiltere

tarafından milletimizin onayına başvurmaksızın tek taraflı ilan edilen manda, geçersizdir; savaş bittiğine göre, savaş icabı olmaktan da çıkmıştır. Bu gelişmeler ışığında, küçük ülkelerin özgürlüklerini koruduklarını iddia edenlerin saflarına hizmetle, Mısır yeterince acı çekmiştir ve Barış Konferansı'nın kuruluşunda benimsediği ilkeler itibariyle, ülkemizin siyasi bağımsızlığını kabul etmesine engel bir hal yoktur. (Mahfuz, 2016, s. 370).

“(…) “Yaşasın Mısır! Mandaya hayır! Yaşasın Said!” diye bağırdı. Kampa dönüp bir ikaz ıslığı çalarak hurma çekirdeklerini sıraya dizer, başlarına birer çekirdek koyardı.” (Mahfuz, 2016, s. 465).

Vatanseverlerin -okumuş aydın kişilerin- ve her kesimden tüm vatanseverlerin ülkedeki bağımsızlık durumuyla ilgili öğüt vermeleri ve üstlerine düşen görevleri yapmaları gerektiğini şöyle anlatır:

“Dün Arapça hocamız dedi ki, ülkeler, oğullarının kararlılığıyla kazanır bağımsızlıklarını.” (Mahfuz, 2016, s. 373).

Kemal, sohbetin dışında kalmış olmaktan memnun değildi; özellikle de, o gün gayet yaşamsal bir rol oynadığı için. “Biz de grev yaptık” dedi, konuşmaya katılarak. “Ama başöğretmen, bizim küçük olduğumuzu ve dışarı çıkarsak kalabalıkta ezileceğimiz söyleyip avluda gösteri yapmamıza izin verdi. Avluda toplanıp uzun süre, ‘Said çok yaşa’ diye bağırdık” dedi., bunu birkaç kez yüksek sesle tekrarlayarak. “Gösteriden sonra sınıflara dönmedik çünkü öğretmenler okuldan ayrıлып dışarıdaki gösterilere katıldılar.” (Mahfuz, 2016, s. 510).

Meydan doldu. Meydana çıkan yollar tıklım tıklım: Abbas Nubar el Facala Meydanı'nda böylesi bir gösteri yapılmadı bugüne kadar. Öğrenciler, işçiler, devlet memurları, Müslümanların ve Hristiyanların dini önderleri, hâkimler, yüz binlerce insandan oluşan bir sel! Kim derdi? Kimsenin güneşin yakıcı sıcaklığına aldıracağı yok. Burası Mısır. Neden babamı davet etmedim sanki? Yasin haklı, insan kalabalık içinde kendini unutup, kendini aşıyor. Ne istiyorum ben, amacım ne? Hiçbir şey, Kalbim nasıl da çarpıyor. (...) Sizin makineli tüfekleriniz önleyemedi devrimi. Anlıyor musunuz? Birazdan Said'in bu meydana tekrar girdiğini göreceksiniz... muzaffer! Silah zoruyla sürdürünüz mü onu, biz, silahsız geri getiriyoruz. Çekip gitmeden önce, siz de görmüş olacaksınız. (Mahfuz, 2016, s. 519).

Halk, yeniden doğuşu önleyen dalga dalga baskıyla mücadele edebilmek için sürekli devrim ihtiyacı içindeydi. Zulüm, ülkenin en köklü, en yerleşik hastalığı; dönemsel devrimler, bu korkulu hastalığın aşısıydı. (...) Bir öğretmen bile öğrencileriyle birlikte devrime katılmalıydı. Neredeyse umutsuzlukla gülümsedi.(Mahfuz, 2013c, s. 37).

“Ne olmuş? Evet, nümayiş! Bu kadın vatanseverdi bir zamanlar... sokak kadını bile olsa.” (Mahfuz, 2012b, , s.40).

“Sömürgeci devletlerin himayesinde yaşayan ülkelerin evlatları cesur ve akıllı olmalıdır” görüşünü şöyle anlatır:

“Bu askerlerden nefret ediyorum” dedi Fehmi.

“Sakın nefretini belli etme, beni seviyorsan, belli etme oğlum” dedi kadın kaygıyla.

Annesi yalvarmasa da duygularını belli etmeyecekti Fehmi.

Onların insafındaydılar. Tek bir bakışla dahi meydan okuyacak kadar gözü pek değildi. Gözünü askerlerin bulundukları tarafa bile çevirmiyordu yürürken. Eve dönerken, acaba bilseler ne yaparlardı, diye düşündü. (Mahfuz, 2016, s. 420).

Vatanı için öğrencilerin nasıl çalıştığını şöyle anlatır:

Derken, aniden çalışma odasına koşup duvarda asılı duran Said Zaglul, Hidiv II. Abbas, Mustafa Kamil ve Muhammed Feri’in resimlerine baktı çocuk. Sonra oturma odasına dönüp, “Said Paşa’dan çok daha güzel hepsi” dedi.

Fehmi hüznle başını salladı, “Seni hain, bir çikolataya satıldın. Artık pek küçük sayılmazsın. Bu yüzden, ağzından çıkan sözler affedilir gibi değil. Okulunun öğrencileri her gün kahramancasına can veriyor. Allah cezanı vermesin senin” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 430).

Yayın organlarıyla milliyetçiliğin ve vatanseverliğin yayılmaya çalışıldığı şu sözlerle anlatılmaya çalışılmıştır:

Tevazu içinde, “Bazen milliyetçi bildiriler dağıtıyoruz dedi” dedi.

“Bildiri mi?... Yani yasak bildiriler mi?” diye sordu Ahmet Bey, korkuyla.

Fehmi, başıyla “hayır” dedi. Bu davranışının resmi olarak, en sert cezaya eşdeğer olduğunu bildiği için açıkça kabullenmek istememişti. İtirafının kulağa daha az tehlikeli gelmesini mümkün kılacak uygun bir formül buldu; “Daha ziyade vatan sevgisini işleyen bildiriler” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 448).

Vatanseverlerin vatanı için canını vermeye hazır insanlar olduğunu hatta verdiğini şöyle anlatmaya çalışmıştır:

“Vatan için kendimizi feda etmeye hazırız.” Kendisine aynı sorunun sorulduğu iki ayrı ortamı kıyasladı genç adam istihzayla.” (Mahfuz, 2016, s. 450).

Keşke sonumuz ölüm olmasa. Hepimiz ölüyoruz, öyle mi acaba? Bu korkunun üstesinden gelmem lazım. Son zamanlarda hep birileri ölüyor... Bakanlıklar Caddesi’nde, okullarda, el Ezher Camisi’nde. Asyut’da her gün kargaşa çıkıyor, her gün kurban veriliyor. Zavallı sütçü el Fula bile dün oğlunu kaybetti. Şehit aileleri ne yapabilir? Hayatlarının sonuna kadar ağlayacak halleri yok? Ağlayıp ağlayıp unutacaklar. Ölüm bu. Ah, öyle görünüyor ki, dertten kurtuluş yok bana. (Mahfuz, 2016, s. 455).

“Fehmi, Yasin’e göz kırptı “Vatansever bir anne oğlunun şehit olmasına sevinir” dedi.” (Mahfuz, 2016, s. 511).

“Bugünkü mitingde şehit düştü.”

Genç adamın sağındaki çocuk, “İnanan ruhların dünyasına saf bir şehit daha verdik... asil, saf bir vatanseveri” dedi. (Mahfuz, 2016, s. 524).

“Gösterilere hiç katılmıyorsun” dedi Reda Hamada. “Vatanseverlik seni ilgilendirmiyor mu hiç?”

“Tabii ilgilendiriyor ama...” dedi. Sonra bir an düşünüp ekledi: “Büyük ağabeyim katıldığı bir nümayişte öldü.” (Mahfuz, 2010a, s.235).

“Meydanın çeşitli yerlerine saçılmış onlarca ceset; giysilerden akarak toprağı lekeleyen insan kanı gördüm. Ve insanlar bağırıyor, haykırıyordu: “Yaşasın Mısır!” “Çok yaşa Said.” (Mahfuz, 2010a, s.29).

Hasaneyn devrimci arkadaşlarından geri kaldığının idrakiyle duygularını bastırmaktan vazgeçip patladı: “Ülkeler, onun uğruna ölen kahramanlar sayesinde hayatta kalır.” (Mahfuz, 2011, s.169).

Mısır’da bazı gençlerin bağımsızlık aşkıyla nasıl yandığını şöyle anlatır:

Fehmi ile bağımsızlık davası arasına girecek hiçbir güç yoktu. Bir adım bile geri çekilmeyecekti, asla! Artık çok geçti. Kalbinin derinliklerinden fişkırp ruhunu aydınlatan bu tutku, bu göz kamaştırıcı yaşam yok olup gidemezdi. Babasının, bunu yok edeceğini düşünmesi ne kadar saçmaydı. (Mahfuz, 2016, s. 451).

Keşke, hapse atılan binlercesinin, dövülenlerin ya da hafifçe yaralananların çektikleri acıları çekmiş olsaydı. Böylesi hevesli bir yüreğe sahip insanın ödülünün güvenlik olması ne kadar üzücüydü. Diploma alamayan çalışkan bir öğrenci gibiydi. (Mahfuz, 2016, s. 517).

“Hiçbir şeye inancı kalmadığından emindi ama milli bayramları ateşli bir milliyetçi gibi kutlardı.” (Mahfuz, 2013c, s. 33).

Tam bağımsızlık için devlet yöneticilerinin/liderlerin dik durması ve vatanını seven insanlar olması gerektiğini şöyle anlatır:

“O, Said’e yaraşır vatansever bir duruştu” dedi Kemal coşkuyla. “Müzakereler kesildiyse talep ettiğimiz milli haklardan taviz vermediğimiz içindir. Nitekim, Said, o ölümsüz sözleriyle açıkladı nedenini: ‘Buraya bizi intihar edelim diye davet etmişler ama reddettik. Hepsi bu’

dedi.” Siyasetin şakalaşmak için iyi bahane olduğunu düşünen İsmail, “İntiharı kabul etseydi, ülkesine en büyük iyiliği yapmış olur, taçlandırılırdı” dedi. (Mahfuz, 2013b,s. 168-169).

“Sürgünün, devrimin, özgürlüğün ve anayasanın kahramanı ölmüştü! Kişiliğinin en üstün vasıflarını Said’in yolunda edinmişken, nasıl yas tutmazdı?” (Mahfuz, 2013b,s. 448).

“Ama bizim için Vaft, gençliğin, hayatîyetin, yeniden doğuşun temsilcisiydi. Hanedanlık öncesinden bu yana, tarihte halkın devleştiği, efendi olduğu bir başka dönem varsa göster bana!” dedi ve gülerek sürdürdü: (...)(Mahfuz, 2010a, s.245).

Ülkelerin gelişimi için sadece söz değil ayrıca nitelikli işlerin üretilmesi gerektiğini şöyle anlatır:

“Hasan, Hüseyin’in bu müdahalesine aldırmadı. Kemal’e hitaben, “Ülkeler beyinle, akıllı politikalarla ve insan gücüyle ayakta kalıp gelişir... nutuklarla, ucuz popülist sözlerle değil” dedi.” (Mahfuz, 2013b,s. 169).

Vatanseverliğe anlamsızlık olarak bakanlara karşı Kemal, vatanseverliğin ne kadar önemli olduğunu şöyle anlatır:

“Yirmi beş” dedi Kemal ve yavaş bir sesle sürdürdü: “Kelimenin tam anlamıyla bir dâhiydi o.”

Hüseyin, parmaklarını çıtlatarak, “İdi! Vatanseverliğin sonu bu işte. Nasıl olup da hâlâ vatanseverliğe sarılırsın anlamıyorum?”

Kemal gülümsedi. “Gün gelip hepimiz geçmiş zaman kipiyle anılacağız. Ne ki hiçbir ölüm diğerine benzemiyor, aralarında nasıl da büyük farklar var!” (Mahfuz, 2013b,s. 197).

Vatanseverliğin başka ülkelerin insanlarını dışlamak olmadığını şöyle vurgular:

“(…)Çünkü Mısır’ı insanlığın gelişimiyle ilişkilendirmek soylu ve insancıl bir çabadır. Vatanseverlik, yabancı düşmanlığıyla gölgelenmemişse, bir erdemdir. Doğaldır ki, İngiltere’den nefret bir tür öz savunma. Bu tür milliyetçilik olsa olsa insan hakları konusundaki kaygıların yerel tezahürüdür.” (Mahfuz, 2013b,s. 413).

Milliyetçiliğin ve vatanseverliğin akıl çerçevesinde yapılması, gerektiğinde sorgulanması gerektiğini şöyle anlatır

Önemli olan milliyetçiliği sorgulayabilmek. Evet, bağımsızlığı takiben milliyetçiliğin daha kapsamlı ve yüce amaçlara hizmet edecek bir kavram olarak geliştirilmesi gerekiyor. İleride, milliyetçi hareketin vermiş olduğu şehitlere, bugün aşiretler, kabileler arasında cereyan eden ahmakça mücadelelerin kurbanlarına baktığımız gibi bakmamız pekâlâ mümkün.” (Mahfuz, 2013c, s. 32).

Devletlerin kendilerini koruyabilmek için tedbirli davranması gerektiğini şöyle anlatır:

“Evet. Ama bir sürü insan etrafa pis koku yayıp müzakere ortamını kirletiyor. Öyle görünüyor ki, müzakerelerin ardındaki asıl güç sınırlarımızı tehdit eden İtalya. İngilizlere gelince... Onlar müzakereler başarısızlıkla sonuçlanırsa tehdit oluşturacak.” (Mahfuz, 2013c, s. 65).

Vatanseverlerin iman gücünün onları koruyacağına olan inancını şu şekilde ifade eder:

Biz Allah ile biriz, Allah da bizimle beraber. O zaman korkacak ne var? Dünyada hangi asker sizin kadar güçlü? Hangi silah sizinkinden daha etkili? İngilizler, Fransızlar, Almanlar ve İtalyanlar maddeye güvenirler ama sizler imana güveniyorsunuz. İman çeliği deler. İman, dünyadaki her şeyden güçlüdür. O temiz kalplerinizi imanla doldurun, doldurun ki dünya sizin olsun.” (Mahfuz, 2013c, s. 82).

Vatansever insanların nasıl acılar çektiğini şu sözlerle ifade eder:

“Genç vatanseverleri nasıl kırbaçlayabilir, nasıl katledebilir; nasıl göz kapaklarına sigara basıp, tırnaklarını sökebilirdi?” (Mahfuz, 2010a, s.16).

Hangi yaşta olursa olsun insanların vatanını sevmesinin gerekliliğini şöyle anlatmıştır:

“Ortaokulda sınıf arkadaşım olan şişko Bedri Ziyadi, yemek yemeyi, oyunu, kızları ve ülkesini seven kıpır kıpır bir çocuktur.” (Mahfuz, 2010a, s.29).

Vatansever insanların durumları ve hisleri şu örneklerde verilmeye çalışılmıştır:

“Reda Hamada’ya saygım daha da arttı. Trajedi, bizler gibi onun da belini kırmıştı. O gün, vatan sevgisi hariç, her şeyi unuttu.” (Mahfuz, 2010a, s.77).

“Tertemiz karakterli, Allah’a sonsuz inancı olan tutkulu bir vatanseverdi.” (Mahfuz, 2010a, s.138).

Tablo 48

İnsan Eğitimi Teması Değer: Vatanseverlik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	7	Doğrudan ve dolaylı olarak verilmiştir.
Başlangıç ve Son	1	Dolaylı olarak verilmiştir.
Güz Yılgınlığı	5	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	1	Dolaylı olarak verilmiştir.
Saray Gezisi	17	İngiliz sömürsündeki Mısır'ın yaşadığı devrim ve darbeler üzerinden anlatılmıştır.
Serap	-	
Şeker Sokağı	5	İngiliz sömürsündeki Mısır'ın yaşadığı devrim ve darbeler üzerinden anlatılmıştır.
Şevk Sarayı	5	İngiliz sömürsündeki Mısır'ın yaşadığı devrim ve darbeler üzerinden anlatılmıştır.

Tablo 48’de vatanseverlik değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 5 adet, Saray Gezisi romanında 17 adet; Şevk Sarayı romanında 5 adet; Şeker Sokağı romanında 5 adet; Aynalar romanında 7 adet; Başlangıç ve Son romanında 1 adet; Muhterem Efendim romanında 1 adet bulgunun olduğu görülmektedir. Mısır’ın İngilizlerin sömürsü altında yaşıyor olmasının verdiği ezilmişlik duygusu dolaylı yoldan romanlarda anlatılmaya çalışılmıştır. Daha çok yabancı devletlerin yaptığı uygulamalar vb. örnek gösterilerek vatanseverlik duygusu işlenmiştir. Ayrıca doğrudan kişilerin vatanseverliği üzerinde de durulmuştur.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 41 kez yer alan vatanseverlik değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

Vatanını seven insanlar milletlerinin sorunlarına kayıtsız kalmamalıdır. Vatanın geleceği ve bağımsızlık durumuyla ilgili belli zamanlarda karamsarlığa düşülebilir ancak hemen bu fikirden vazgeçilmeli hayata umutla bakılmalıdır. Vatansever insanlar öldükten sonra saygıyla anılırlar. Vatanseverlik gurur verici bir duygudur. Ülkelerin manda ve himayeyi kabul etmemeleri gerekir. Tüm kesimlerden insanlar vatanseverlik konusunda üstüne düşeni yapmalı ve halkı aydınlatma konusunda sorumluluk üstlenmelidirler. Sömürge devlet olarak yaşayan ülkelerin halkları cesur ve akıllı olarak bu durumlarından kurtulabilirler. Vatansever insanlar canları pahasına ülkelerini korur ve yüceltirler. Bir devletin bağımsız ve özgür olabilmesi için devlet yöneticilerinin vatansever ve dik duruşlu

olması gerekir. Ülkelerin kalkınması için sadece laf değil iş üretmek gerekir. Vatansever olmak başka halkları dışlamak, sevmemek değildir. Vatanseverlerin -akıllı olmak kaydıyla- iman gücü onları korur. Vatan sevgisi daha küçük yaşlardan itibaren çocuklara aşılanmalıdır.

3.1.49. Vicdan

Vicdan, Türkçe Sözlük (2011, s. 2485)'te, “Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç.” şeklinde ifade edilmiştir.

Vicdanlı insanlar vicdanlı toplumları oluştururlar. Bir toplum içerisinde yaşanabilecek tüm olumsuzluklar vicdanı olmayan insanlar yüzündendir. Birçok insani değer altyapısını vicdan kavramı oluşturur. İnsanların vicdan duygusu gelişmiş olmalı ve buna uygun davranması gerekir.

Necip Mahfuz'un incelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç ve Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* eserlerinde Vicdan kavramıyla ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İnsanların bazen aklına gelen şeylerle vicdan muhasebesi yapması şöyle anlatılmıştır:

“Vicdanım beni çok yoruyor, hatta çileden çıkarıyordu... hele de onlara “burjuva” dendiğini hatırladıkça.” (Mahfuz, 2010a, s.123).

“Hastalık bahanesiyle kendini bırakmış, çökmüştü adeta. Benim yüzümden olmuştu, vicdan azabı çekiyordum.” (Mahfuz, 2010b, s.217).

Vicdan sahibi insanların haksızlığa dayanamayacağı ve her ne pahasına olursa olsun bunu dillendireceğini şöyle anlatır:

“Fırlayıp okul müdürünün odasının önündeki kürsüye çıktı ve “Eğitim disiplin ister, vatan ise mücadele. Elinizi vicdanınıza koyun...” diye haykırdı.” (Mahfuz, 2010a, s.248).

Vicdanının sesini dinleyenlerin duygularını nasıl bastırmaya çalıştığını şöyle anlatmıştır:

“Vicdanımın sesini, yanlış bir şey yapmadığımı, bir kadının ilgisinden benim durumumdaki herkesin memnun olacağını söyleyerek bastırmaya çalışıp, ona aslında masum olduğumu hatırlattım.” (Mahfuz, 2010b, s.256).

Tablo 49

İnsan Eğitimi Teması Değer: Vicdan

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	2	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	-	
Güz Yılgınlığı	-	
Muhterem Efendim	-	
Saray Gezisi	-	
Serap	2	Doğrudan ve dolaylı olarak anlatılmıştır.
Şeker Sokağı	-	
Şevk Sarayı	-	

Tablo 49’da vicdan kavramına ait Aynalar romanında 2 adet; Serap romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Eserlerde genelde vicdan sorgulaması ve vicdan muhasebesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Necip Mahfuz’un eserlerinde 4 kez yer alan vicdan kavramıyla ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İnsanlar vicdan muhasebesini yaptıktan sonra içinin rahat olmasına dikkat etmelidir. Vicdan sahibi insanlar haksızlığa dayanamazlar ve nerede olurlarsa olsunlar bu duruma karşı çıkarlar. Tüm insanlar vicdan sahibi olmalıdır.

3.1.50. Yardımseverlik

Türkçe Sözlük (2011, s.2474)’te yardımseverlik, Hayırseverlik: “Sevimliliğinden, yardımseverliğinden hiçbir şey yitirmemişti.” –A. Kutlu.

Maddi ve manevi yönden eksiği bulunan insanlara bu eksikliklerini giderecek yardımlarda bulunma durumudur. Sosyal hayat içerisinde her yönden ihtiyaç sahibi insanlarla karşılaşabiliriz. Kimi insanlar para, eşya, yemek; kimisi ilgi, sevgi, saygı vb. şeylere ihtiyaç duyarlar. Yardımsever insanlar toplum içerisinde her zaman sevilen ve sayılan insanlar olurlar. Aileler çocuklarını yardımseverlik duygusu gelişmiş bireyler olarak yetiştirmeli ve buna örnek davranışlar sergileyecek şekilde hareket etmelidirler.

Necip Mahfuz’un incelenen Güz Yılgınlığı, Arayış, Saray Gezisi, Şevk Sarayı, Şeker Sokağı eserlerinde yardımseverlik değeriyle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir:

İşsiz bir insana iş bulan kişinin yardımseverliği şöyle anlatılır:

“Bey fazla bir şey söylemedi ama olmuş anlaşılan. Boş ver, her şeyin hayırlısı” dedi Hasan ve İsa’ya sevgiyle bakıp, “Saygın bir şirkette sana iş buldum” diye ekledi. (Mahfuz, 2013a, s. 54).

“Sana İçişleri Bakanlığı’nda iş bulabileceğimi sanmıyorum ama Eğitim Bakanlığı Müsteşarı dostum, Savaş Bakanlığı’ndaki de öyle. Sen bir müracaat formu doldur bakalım, ben de güçlü bir tavsiye mektubu yazayım.” (Mahfuz, 2011, s.176).

“Örneğin, mevki sahibi insanlara yardımcı olmak, yararlı arkadaşlıklar kurmak ve çalışma hayatında daha hızlı ilerlemek çok iyi bir evlilik yapmak.” (Mahfuz, 2012b, , s.12-13).

Kendi çocuğu olmayan bir adamın evlendiği kadının çocuğuna bakarak hayır işlemesi şöyle anlatılır:

“Adam İsa’nın ayakkabısının üstüne cila sürüp, “Küçük kızın doğum kağıdına hapisteki o adamın imza attığını söylüyorlar” diye cevap verdi, çekinerek.

“Neden acaba?”

“Çok iyi bir adam, ama yaşlı! Çocuğu yoktu. Kadını sevdi. Onunla doğru dürüst bir evlilik yapmak istedi.”

“İyi bir insanmış gerçekten” diye cevap verdi İsa, yutkunarak. “Hapiste olmayı hak etmiyor!”

“Kafeyi bu yüzden kadın işletiyor ve sabırla, sadakatle kocasının hapisten çıkmasını bekliyor.”

“Zavallı adam, çok daha fazlasına layık!” dedi İsa ve boyacıya on piaster verip iyi günler diledi.

(Mahfuz, 2013a, s. 132).

Arkadaşını bir tehlikeden kurtaran adamın yardımseverliği şöyle anlatılır:

“Muhammed arkadaşını bir tehlikeden korumak istercesine kollarını açıp “Oğlun büyüyünce onunla arkadaş ol... Senden beklenen ona nasihat etmen gerisini Allah’ın hükmüne bırak.” dedi yalvararak.” (Mahfuz, 2013b,s. 349).

Zor durumda olan insanlara yardımcı olmak gerektiğini şu sözlerle anlatır:

“Ahmet tekrar annesine dönüp, “Zor durumdaki insanlara anlayış gösterirsek aç kalamayız ya” dedi.” (Mahfuz, 2013c, s. 76).

İnsanlara yardımcı olmanın dinin gereği olduğunu şöyle anlatmaya çalışır:

Dolayısıyla, “Allah senden razı olsun Ağabey” dedi. Sonra Rıdvan’a dönüp, “Rıdvan, yaptığın bu iyiliğin nasıl makbule geçtiğini söylememe gerek yok” diye ekledi. (Mahfuz, 2013c, s. 174).

Yardıma muhtaç insanlara yardım edilmesi gerektiği şöyle anlatır:

Derken, Yasin babasının giysilerini kendi işyerindeki getir götürücü çocuklarla Kemal'in okulundaki hademelere vermeyi önerdi. "Bunlar muhtaç insanlar, babamın ardından bol bol dua ederler" dedi. Tespihi ölünceye kadar elimden düşmeyecek. (Mahfuz, 2013c, s. 228).

Muhtaç insanları asla geri çevirmez, yaptığı yardımları bir kusurunu örtercesine gizli yapardı. Okulda ve okul dışında katıldığı tartışmalarda-şayet içine çekilmişse, siyasi tartışmalarda bile- bir asalet ve yüce gönüllülük timsaliydi. (Mahfuz, 2010a, s.221).

"Kendisinin Kamel Ali Efendi'nin dul eşi olduğu duyulunca, rahmetlinin iş arkadaşları yardımına koştu." (Mahfuz, 2011, s.31).

"Zor durumda olan birine yapılan yardımı yardım yapılan kişi asla unutmaz ve minnettar kalır" fikrini şöyle anlatır:

Dillendirilmeyen bu duygular yine de iki aile arasındaki sevgi bağını ve dostluğu bozmuyordu. Samira, Ferid Efendi'nin iyi yürekliliğini ve yardım severliğini asla unutamazdı. (Mahfuz, 2011, s.187).

Evini henüz yerleştirmişti ki, Hasan Efendi ziyarete geldi. Ona, ailesinin yanında kendisini evinde gibi hissetmesini söyledi. Hüseyin kendisine yapılan iyiliğin karşılığını vermeye hazır kişiliğiyle, ona minnettardı. Teşekkür etti. (Mahfuz, 2011, s.199).

Kardeşlerin birbirine yardımsever davranması gerektiğini şöyle anlatır:

Kardeşinin yalvaran bakışları Nefise'nin içine dokunmuştu. Birden fedakârlığı tuttu ve "Benim için mesele yok, elimden geldiğince yardım ederim sana" dedi. (Mahfuz, 2011, s.223).

Kurban bayramında kesilen kurbanın fakir fukaraya dağıtılması gerekir:

Kurbanlık koyun bayramın ilk günü sabah erkenden kesilir, etin bir kısmı hemen kavrulur aileye ziyafet çekilirdi. Etin kalanı Samira tarafından sadaka olarak fakir fukaraya, mesela çöpçüye, fırının çırağına dağıtılır, bu arada baba odasına çekilip lavtasını tıngırdatırdı. (Mahfuz, 2011, s.109).

Çevresine yardımsever davranışlarda bulunan kişilerin saygıyla anıldığını şu sözlerle anlatır:

"Kendi işini bitirdikten sonra başkalarına yardım eden Osman'ın becerikliliğinin yanı sıra yardımseverliği de konuşulur olmuştu." (Mahfuz, 2012b, , s.31).

Tablo 50

İnsan Eğitimi Teması Değer: Yardımseverlik

Eser	Örnek Sayısı	Açıklama
Arayış	-	
Aynalar	1	İnsanlara yardım etmek üzerinden anlatılmıştır.
Başlangıç ve Son	6	İş, komşuluk, aile hayatı vb. konularda yardımseverlik üzerinden anlatılmıştır.
Güz Yılgınlığı	2	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Muhterem Efendim	2	İş hayatındaki durumlar üzerinden anlatılmıştır.
Saray Gezisi	-	
Serap	-	
Şeker Sokağı	3	Örtük ve doğrudan verilmiştir.
Şevk Sarayı	1	Örtük ve doğrudan verilmiştir.

Tablo 50’de yardımseverlik değerine ait Güz Yılgınlığı romanında 2 adet; Şevk Sarayı romanında 1 adet; Şeker Sokağı romanında 3 adet; Aynalar romanında 1 adet; Başlangıç ve Son romanında 6 adet; Muhterem Efendim romanında 2 adet bulgunun yer aldığı görülmektedir. Daha çok dolaylı olarak verilen yardımseverlik değeri kişilerarası ilişkilerde bulunan yardımlar üzerinden anlatılmıştır. İş hayatındaki ve komşuluk hayatındaki yardımseverlik de eserlerde işlenen konular olarak karşımıza çıkmaktadır:

Necip Mahfuz’un eserlerinde 15 kez yer alan yardımseverlik değeriyle ilgili şu ana fikirlerin verildiği belirlenmiştir:

İşsiz bir insana iş bulmak veya iş yerindeki şartlarını daha iyi bir hale getirmek yardımsever insanların yaptığı davranışlar arasındadır. Yardıma muhtaç bir kadına ve çocuğuna sahip çıkmak çevre tarafından takdirle karşılanan bir durumdur. Zor durumda olan, yardıma muhtaç olan insanlara yardımcı olunmalıdır. Aile bireyleri tüm yaşamlarında birbirlerine yardımsever davranmalıdır. Yardımsever bireyler olmak dinin bir emridir. Kurban bayramında kesilen kurbanlar fakir fukaraya dağıtılarak sevap işlenmelidir.

Tablo 51

Değerler ve Kavramların Eser İçindeki Dağılımı

Sıra numarası	Değerler	Eserler									Toplam
		Arayış	Aynalar	Başlangıç ve Son	Güz Yılgınlığı	Muhterem Efendim	Saray Gezisi	Serap	Şeker Sokak	Şevk Sarayı	
1	Acımak	-	1	1	1	-	-	1	-	-	4
2	Adil olma	1	7	1	3	2	3	3	8	1	29
3	Ahlak	-	5	-	-	3	3	3	1	8	23
4	Aile birliğine önem verme	2	4	13	7	3	7	5	5	7	53
5	Alçakgönüllülük	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3
6	Allah'a İman	-	1	3	-	4	11	4	8	4	35
7	Barış	-	1	-	4	-	1	-	1	1	8
8	Baskıcı Ebeveyn Tutumu	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3
9	Batı'nın yaşayışı ve normları	-	4	-	3	-	1	1	5	14	28
10	Bilim ve Din	-	1	-	-	-	-	-	4	6	11
11	Bozulmuş Eğitim Sistemi	-	1	-	-	-	-	1	-	2	4
12	Cehalet	1	2	1	-	-	3	6	1	3	17
13	Cinsiyet Ayrımcılığı	3	3	2	-	1	14	3	6	2	34
14	Çalışkan Olmak	1	3	-	-	4	-	-	2	-	10
15	Dürüstlük	1	12	4	7	4	8	3	5	1	45
16	Eğitimin Önemi	1	4	1	-	4	2	1	9	11	33
17	Erdemli Olmak	-	1	1	-	2	-	1	2	-	7
18	Eşitlik	-	5	-	-	-	-	-	4	-	9
19	Hoşgörü	1	4	2	9	-	4	-	6	2	28
20	İhanet	-	1	1	-	-	-	-	-	1	3
21	İkiyüzlülük	-	3	2	2	-	-	-	-	2	9
22	İnsan Eğitimi	4	9	1	-	1	18	2	21	8	64
23	İyilik	-	-	-	-	1	1	1	1	-	4
24	Kadercilik	-	1	4	2	2	5	5	2	2	23
25	Kıskançlık	-	3	2	-	-	-	3	-	-	8
26	Kibir	-	-	1	-	-	-	3	-	-	4
27	Kültürel Farklılık	1	-	-	-	-	-	-	-	2	3
28	Menfaatçilik	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
29	Misafirperverlik	-	3	3	5	-	-	3	-	-	14
30	Nefret	-	12	5	-	3	-	17	-	-	37
31	Nesil Farkı	-	3	-	-	-	-	-	4	-	7
32	Özgürlük	-	6	-	-	-	-	2	8	-	16
33	Pişmanlık	1	1	1	1	-	-	2	-	1	7
34	Rüşvet	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2
35	Sabır	1	1	5	-	2	1	6	-	-	16
36	Saygı	-	13	7	6	1	5	9	7	6	54

37	Sevgi	-	5	7	9	2	4	9	6	1	43
38	Siyaset	-	7	1	-	-	-	1	13	3	25
39	Sorumluluk	-	5	5	7	2	3	5	6	2	35
40	Soyaçekim	2	2	-	-	-	1	-	3	1	9
41	Sömürgecilik	-	4	2	-	-	6	-	6	4	22
42	Şehvet	1	1	4	-	1	5	-	3	5	20
43	Şükretmek	-	1	-	1	1	-	6	3	1	13
44	Toplumsal Kurallar	-	3	3	-	-	8	-	1	4	19
45	Toplumsal Statü	2	3	8	-	5	5	4	10	8	45
46	Torpil Yapmak	-	2	-	-	2	-	1	2	2	9
47	Tutumlu Olmak	-	1	7	-	3	-	-	-	-	11
48	Vatanseverlik	-	7	1	5	1	17	-	5	5	41
49	Vicdan	-	2	-	-	-	-	2	-	-	4
50	Yardımseverlik	-	1	6	2	2	-	-	3	1	15
Toplam		23	160	105	76	56	139	114	171	123	967

Tablo 51’de toplamda acımak duygusunun 4, adil olma değerinin 29, ahlak değerinin 23, aile birliğine önem verme değerinin 53, alçakgönüllülük değerinin 3, Allah’a iman değerinin 35, barış değerinin 8, baskıcı ebeveyn tutumu durumunun 3, Batı’nın yaşayışı ve normları durumunun 28, bilim ve din ilişkisinin 11, bozulmuş eğitim sisteminin 4, cehalet duygusunun 17, cinsiyet ayrımcılığı durumunun 34, çalışkan olmak değerinin 10, dürüstlük değerinin 45, eğitimin öneminin 33, erdemli olmak değerinin 7, eşitlik değerinin 9, hoşgörü değerinin 28, ihanet duygusunun 3, ikiyüzlülük duygusunun 9, insan eğitimi değerinin 64, iyilik değerinin 4, kadercilik durumunun 23, kıskançlık duygusunun 8, kibir duygusunun 4, kültürel farklılık durumunun 3, menfaatçilik duygusunun 1, misafirperverlik değerinin 14, nefret duygusunun 37, nesil farkı durumunun 7, özgürlük değerinin 16, pişmanlık duygusunun 7, rüşvet durumunun 2, sabır duygusunun 16, saygı değerinin 54, sevgi değerinin 43, siyaset durumunun 25, sorumluluk değerinin 35, soyaçekim durumunun 9, sömürgecilik durumunun 22, şehvet duygusunun 20, şükretmek değerinin 13, toplumsal kuralların 19, toplumsal statünün 45, torpil yapma durumunun 9, tutumlu olma durumunun 11, vatanseverlik değerinin 41, vicdan duygusunun 4, yardımseverlik değerinin 15 kez yer aldığı görülmektedir. En fazla insan eğitimi (64), en az ise menfaatçilik (1) bulgusuna yer verilmiştir.

Tablo 51’de Arayış romanında toplam 23, Aynalar romanında 160, Başlangıç ve Son romanında 105, Güz Yılgınlığı romanında 76, Muhterem Efendim romanında 56, Saray Gezisi romanında 139, Serap romanında 114, Şeker Sokağı romanında 171, Şevk Sarayı romanında 123 adet insan ve değer eğitimi ile ilgili bulgu bulunmuştur. İncelenen 9 romandan insan ve değer eğitimine ait toplam 967 adet bulgu bulunmuştur.

Değerlerin her eserde birbirinden farklı sayılarda bulunması romanların konularıyla ilgilidir. Örneğin bir ailenin geçim sıkıntısının ve hayatta kalma mücadelesinin anlatıldığı Başlangıç ve Son romanında aile birliğine önem verme değerinin daha çok olduğu görülmektedir. Yine bir aile babasının (Ahmet Abdülcevat'ın) evde farklı dışarıda ise daha farklı bir adam olduğunu anlatan Saray Gezisi romanında cinsiyet ayrımcılığı konusuna fazlaca yer verilmiştir. Kişisel konuların anlatıldığı psikolojik bir roman olan Serap'ta ise eserde geçen olayların durumuna bakılarak nefret konusun oldukça fazla işlendiği görülmüştür.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1.Sonuç

Necip Mahfuz'un romanlarının insan eğitimi ve bu kapsamda değer eğitimi bakımından incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Necip Mahfuz'un romanlarında insan eğitimi düşüncesinin çok önemli olduğu ve çok yoğun bir şekilde işlendiği görülmüştür. Toplam 967 insan eğitimi bulgusu tespit edilmiştir. İncelenen *Arayış*, *Aynalar*, *Başlangıç* ve *Son*, *Güz Yılgınlığı*, *Muhterem Efendim*, *Saray Gezisi*, *Serap*, *Şeker Sokağı*, *Şevk Sarayı* romanlarında acımak: 4, adil olma:29, ahlak: 23, aile birliğine verilen önem: 53, alçak gönüllülük: 3, Allah'a iman: 35, barış: 8, baskıcı ebeveyn tutumu: 3, Batı'nın yaşayışı ve normları: 28, bilim ve din: 11, bozulmuş eğitim sistemi: 4, cehalet: 17, cinsiyet ayrımcılığı: 34, çalışkan olmak: 10, dürüstlük: 45, eğitimin önemi: 33, erdemli olmak: 7, eşitlik: 9, hoşgörü: 28, ihanet: 3, ikiyüzlülük: 9, insan eğitimi: 64, iyilik: 4, kadercilik: 23, kıskançlık: 8, kibir: 4, kültürel farklılık: 3, menfaatçilik: 1, misafirperverlik: 14, nefret: 37, nesil farkı: 7, özgürlük: 16, pişmanlık: 7, rüşvet: 2, sabır: 16, saygı: 54, sevgi: 43, siyaset: 25, sorumluluk: 35, soyaçekim: 9, sömürgecilik: 22, şehvet: 20, şükretmek: 13, toplumsal kurallar: 19, toplumsal statü: 45, torpil yapmak: 9, tutumlu olmak: 11, vatanseverlik: 41, vicdan: 4, yardımseverlik: 15 adet bulgu tespit edilmiştir. En fazla bulgu insan eğitimi (64) başlığında iken en az bulgu ise menfaatçilik (1) başlığında bulunmuştur.

Mahfuz eserlerinde insan eğitimi düşüncesini bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak vermiştir. Öyle ki karakterlerin ağzından ya da temsil ettikleri kişilikler üzerinden insan eğitimi vurgusu ve bunun gerekliliği anlatılmıştır. 20. yüzyıl Mısır toplumunun yaşayışına, değerlerine ve hayata bakışlarına ayna tutulmuştur. Mısır halkının eğitilmesi gerektiği,

kurtuluşun ancak böyle sağlanacağı mesajı tüm romanlarında açıktan ya da dolaylı olarak sezdirilmeye çalışılmıştır. Evrensel değerlerin ufak değişikliklerle toplumların hepsinde aynı algılandığı fikri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma bu yönleriyle Necip Mahfuz'un eserlerinin insan eğitimi ve bu kapsamda değer eğitimi açısından önemli birer kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 52

Eserlerdeki Değer İfadelerinin Dağılımı

BULGULARIN SAYISANA GÖRE SIRALAMASI (ÇOKTAN AZA DOĞRU)		BULGULARIN ALFABETİK SIRALAMASI	
BULGU	SAYISI	BULGU	SAYISI
İnsan Eğitimi	64	Acımak	4
Saygı	54	Adil olma	29
Aile Birliğine Verilen Önem	53	Ahlak	23
Dürüstlük	45	Aile Birliğine Verilen Önem	53
Toplumsal Statü	45	Alçakgönüllülük	3
Sevgi	43	Allah’a İman	35
Vatanseverlik	41	Barış	8
Nefret	37	Baskıcı Ebeveyn Tutumu	3
Allah’a İman	35	Batı’nın Yaşayışı ve Normları	28
Sorumluluk	35	Bilim Ve Din	11
Cinsiyet Ayrımcılığı	34	Bozulmuş Eğitim Sistemi	4
Eğitimin Önemi	33	Cehalet	17
Adil Olma	29	Cinsiyet Ayrımcılığı	34
Batı’nın Yaşayışı Ve Normları	28	Çalışkan Olmak	10
Hoşgörü	28	Dürüstlük	45
Siyaset	25	Eğitimin Önemi	33
Ahlak	23	Erdemli Olmak	7
Kadercilik	23	Eşitlik	9
Sömürgecilik	22	Hoşgörü	28
Şehvet	20	İhanet	3
Toplumsal Kurallar	19	İkiyüzlülük	9
Cehalet	17	İnsan Eğitimi	64
Özgürlük	16	İyilik	4
Sabır	16	Kadercilik	23
Yardımseverlik	15	Kıskançlık	8
Misafirperverlik	14	Kibir	4
Şükretmek	13	Kültürel Farklılık	3
Bilim Ve Din	11	Menfaatçilik	1
Tutumlu Olmak	11	Misafirperverlik	14
Çalışkan Olmak	10	Nefret	37
Eşitlik	9	Nesil Farkı	7
İkiyüzlülük	9	Özgürlük	16
Soyaçekim	9	Pişmanlık	7
Torpil Yapmak	9	Rüşvet	2
Barış	8	Sabır	16
Kıskançlık	8	Saygı	54
Erdemli Olmak	7	Sevgi	43
Nesli Farkı	7	Siyaset	25
Pişmanlık	7	Sorumluluk	35

Acımak	4	Soyaçekim	9
Bozulmuş Eğitim Sistemi	4	Sömürgecilik	22
İyilik	4	Şehvet	20
Kibir	4	Şükretmek	13
Vicdan	4	Toplumsal Kurallar	19
Alçakgönüllülük	3	Toplumsa Statü	45
Baskıcı Ebeveyn Tutumu	3	Torpil Yapmak	9
İhanet	3	Tutumlu Olmak	11
Kültürel Farklılık	3	Vatanseverlik	41
Rüşvet	2	Vicdan	4
Menfaatçilik	1	Yardımseverlik	15
Toplam	967	Toplam	967

Mahfuz eserleriyle Mısır toplumunun aile hayatına, yaşayışına ve kültürüne ışık tutmuş bir aydındır ve eserleri tarihi nitelik taşımaktadır. Mısır'ın dünyada tanınmasında önemli bir role sahiptir.

Mahfuz eserlerinde Mısır'ın sorunlara değinmiş ve bunlara en akılcı yöntemlerle çözüm aramaya çalışmıştır. Eserleri Mısır'ın milli ve manevi değerleri açısından oldukça önemlidir ve incelenmelidir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Necip Mahfuz'un eserleri insan ve değer eğitimi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Tüm eserlerinde insan ve değer eğitime yer veren yazar böylece toplumu aydınlatmayı hedeflemiştir.

Mahfuz Arap dünyasında yetişmiş önemli bir aydındır ve yaşadığı Mısır toplumuna sevdalıdır. Mısır'ın ve Mısırlıların gelişmesi, özgür olması, müreffeh bir hayat sürmeleri için birçok önerisini yazdığı eserlerin satır aralarında vermeye çalışmıştır. Onun için mutlu toplumların oluşabilmesi için özgür olmaları şarttır.

Yine tüm eserlerinden anlaşılacağı üzere toplumların gelişebilmeleri için vatansever devlet adamlarına ve işini iyi yapan vatandaşlara ihtiyacı olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Yazarın eserleri incelendiğinde eserlerindeki en belirgin özellik tarihi gerçekliktir. Yukarıda incelenen tüm maddeler bu tarihi gerçeklik içerisinde incelenmiştir.

Necip Mahfuz'un eserlerinin incelenmesi Mısır toplumunun tarihine, yaşayışına, âdetlerine, kültürüne vb. ışık tutacaktır.

4.2. Öneri

1. Türkiye’de dünya edebiyatından örnekler verilirken Arap edebiyatından Necip Mahfuz gibi yazarlar da eğitim programına alınarak öğretilmelidir.
- 2.Arap dünyasının tek Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Necip Mahfuz’un dünya edebiyatındaki hak ettiği yeri bulması için hakkında daha fazla inceleme ve araştırma yapılmalıdır.
3. Necip Mahfuz’un incelenmeyen diğer romanları da insan eğitimi ve bu kapsamda değer eğitimi açısından incelenmelidir.
4. Türk ve Dünya edebiyatı karşılaştırmaları yapılırken Arap edebiyatı ve Necip Mahfuz’a daha çok yer verilmeli ve mukayese yapılmalıdır.
5. Necip Mahfuz’un hayatı ve eserleri Türk araştırmacılar tarafından daha fazla ilgi görmeli ve eserler tüm yönleriyle incelenmelidir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (1984). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Ankara: Savaş
- Çelenlioğlu, A. (2017). Necip Mahfuz'un üçlemesinde eleştirel gerçeklik. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1(17), 1-21.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın
- Er, R. (2015). *Modern Mısır romanı-1 (1914-1944)*. Ankara: Hece
- Ersöz, M. A. (2014) *Necip Mahfuz'un Midak Sokağı adlı romanının tahlili*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Gündüz, İ. (2008) *Necib Mahfuz'un Hammaratu'l Kıttil Esved adlı eserinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- İrven, N. (2015) *Necib Mahfuz'un 'Abesu'l-Akdâr adlı romanının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kaşgarlı, N. (2005). *Divânü Lugâti't- Türk*. (E. Seçkin, ve S. T. Yurtsever, Çev.). İstanbul: Kabalcı
- Kaya, M. (2012). *Emine Işınsoy'un romanlarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kayhan, R. (2015). *Necib Mahfuz'un tiyatrolarının metin çözümlemesi yönünden incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kozakoğlu, Y. (2010). *Necib Mahfuz'un es-Sülasıyye (Üçleme), adlı eserinde kadın figürü*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Köşeli, Y. (2005). *Necib Mahfuz, hayatı, eserleri ve eş-Şehhaz "Dilenci" adı romanı*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Mahfuz, N. (2010a). *Aynalar* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2010b). *Serap* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2011). *Başlangıç ve son* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2012a). *Arayış* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2012b). *Muhterem efendim* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2013a). *Güz yılgınlığı* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2013b). *Şevk sarayı* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2013c). *Şeker sokağı* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Mahfuz, N. (2016). *Saray gezisi* (I. Alatl, Çev.). İstanbul: Hitkitap.
- Marsot, A. L. S. (2007). *Mısır tarihi Arapların fethinden bugüne*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
- Seferoğlu, E. (2014). Necîb Mahfûz'un "et-Tarîk" adlı romanının incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Seyyar, A. (2004). *Davranış bilimleri terimleri sözlüğü*. İstanbul: Beta
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Ürün, A. K. (2002). *Necip Mahfuz ve toplumcu gerçekçi romanları*. Konya: Çizgi
- Yakupoglu L. (2013). *Necip Mahfûz'un Es-Sülâsiyye'si (Üçleme) ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak adlı romanının karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ
- Yıldız, M. (2009). Necîb Mahfûz (Hayatı, eserleri ve Türkçe çevirileri). *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 29, 18.
- Yıldız, M. (2002) Nobel ödüllü yazar Necîb Mahfûz'un El-Liss Ve'l-Kilâb adlı romanı. *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 24.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..